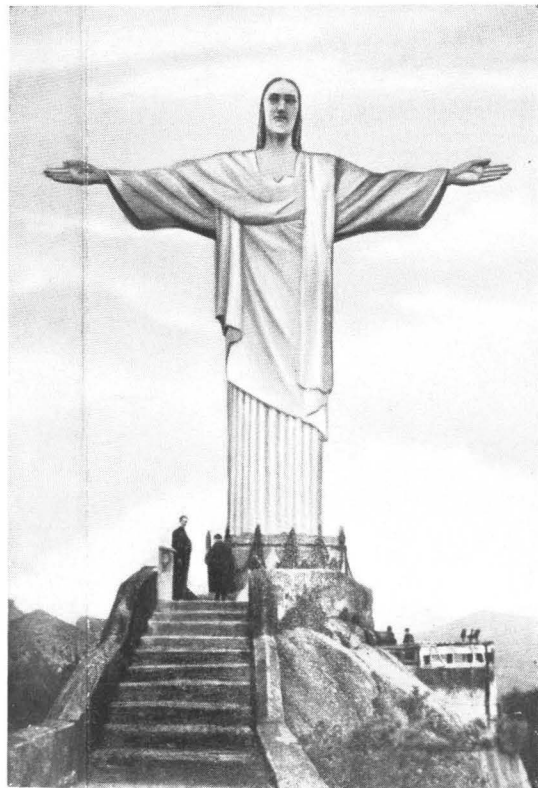

BANGHA BÉLA S.J.

DÉL
KERESZTJE
ALATT

Rio de Janeiro látképe a Corcovado-hegycsúcsról, a tengeröböllel s a szigetekkel.
Jobbra a „Cukorsüveg”.

*A Krisztus-szobor a
Corcovado-hegy
csúcsán.*

*Rio de Janeiro részlete
a Corcovado-heggyel.*

BANGHA BÉLA S. J.:

DÉL KERESZTJE ALATT

**FELJEGYZÉSEK EGY DÉLAMERIKAI MISSIÓS
KÖRÚTRÓL**

MÁSODIK KIADÁS

**PÁZMÁNY PÉTER IRODALMI TÁR-
SASÁG KIADÁSA, BUDAPEST, 1937.**

NR. 712/1936. IMPRIMI POTEST. EUGENIUS SOMOGYI S. J. PRAEP. PROV. HUNGARIAE. NIHIL OBSTAT. P. FRANCISCUS ZSIROS S.J. CENSOR DIOECESANUS. NR. 3879/1936. IMPRIMATUR. STRIGONII, DIE 21. NOVEMBRIS 1936. DR. JULIUS MACHOVICH VICARIUS GENERALIS.

NYOMATOTT: K O R D A R. T. NYOMDÁJÁBAN
BUDAPEST, VIII., CSEPREGHY-UTCA 2. SZÁM.

ELŐSZÓ

Kétféleképp lehet utazni. Lehet úgy, hogy az ember Baedekerekkel, jegyfüzetekkel s különböző valutákkal felszerelve egyszerűen elmegy világot látni. Tágult pupillával végigzónáz országokon s tengereken, tájakat bámul, panorámákat élvez, megeszi száz vendéglő s étkező-kocsi főztjét, megalszik egy csomó szállodában és hálókocsiban, elpattantja a Kodakot úton-útfélen... Végül pedig üres erszénnyel s üres fővel, esetleg holtfáradtan és idegkimerülten tér haza.

És utazni lehet úgy, hogy az ember útközben nemcsak a külső látnivalókat szemléli, hanem mellettük s mögöttük az embert, a lelkeket, a sorsokat is figyeli; bepillant, bárha csak futólag, a tőle egyébként távol élő, de vele mégis végeredményben azonos sorsú Embertárs világába: otthonába, szemébe és szívébe, történetébe, küzdelmeibe, örömeibe, fájdalmaiba. Lélekben egy pillanatra kezét szorít a Testvérrel, akit eddig nem ismert s aki őt sem ismerte soha s akit ezentúl sem lát majd viszont; de akivel ismeretlenül is ugyanannak a kétmilliárdos nagy családnak a tagja, amelyet minden különbözőségen túl s minden természetrajzi együvértartozásnál erősebben, az azonos emberi hivatás fonsége és tragikuma forraszt együvé. Így utazni annyi, mint egy percre föllebbenteni a függőnyt, amelybe vándorlásunk tarka színpadja, a Föld, ez a kozmikus viszonylatban oly parányi s nekünk mégis oly óriási bolygó burkolódik, amíg csak hosszú utánjárással hol ezt, hol azt a sarkát önmagunk előtt egyenként föl nem fedezzük.

Az utazásnak ez a szélesebb képlete lebegett szemem előtt, amikor Nyisztor Zoltán barátommal együtt elhatároz-

tam, hogy meglátogatom Délamerika főbb magyar telepeit s idegenbe szakadt honfitársaimnak a magam szerény tehetősége szerint is megviszem a magyar ígehirdetés és szentség-szolgáltatás vigaszát.

Tudtam, hogy a rendelkezésemre álló néhány hónap nem elég arra, hogy az újvilág déli felében mindenfelé elszórt magyarok telepeit mind végiglátogassam. Ez nagyon sok időbe s nem utolsó helyen sok pénzbe is került volna, amivel takarékosan kell ma bánni. De bíztam abban, hogy a lényegét így is elérhetem s nemcsak a missziós munka terén tehetek némi hasznos szolgálatot, hanem a helyzet közvetlenebb megismerése révén alkalmam lesz a hazai közvélemény figyelmét is az eddiginél nagyobb mértékben ráirányítanom a délamerikai magyarságnak s egy kicsit az egész Délamerikának a lelki és társadalmi arculatára.

Levelek, egyéni beszámolók s újságcikkek egész sora már vagy tíz év óta megrázó képekben beszélt nekem dél-amerikai testvéreink testi-lelki küzdelmeiről, tépettségéről, elhagyatottságáról. Ha eddig nem törődtünk velük eleget s nem segítettünk rajtuk legalább annyira, amennyire erőnk-ből telt volna, ennek egyik oka bizonyosan az volt, hogy idegenbe sodort véreinknek nem éppen irigyletes helyzete nem állt kellő megvilágításban a magyar közvélemény előtt. Ezen a hiányon szeretne segíteni a napló, amelyet itt közreadok. A mellett rá szeretné irányítani az olvasók figyelmét arra az érdekes, még mindig csak születő világra, amelyet Délamerika az emberi és a keresztény kultúrközösségben jelent.

Ez a könyv nagy részében napló, vagyis nem rendszeres és szakszerű, néprajzi, földrajzi, történeti és statisztikai ismertetés. A napló a szerzett benyomásoknak hirtelen vázolt vetülete s így szükségszerűen egyéni színezetű. Ezzel adva van, hogy nem mindig számíthat arra, hogy az olvasó a leírónak minden értékelését a magáévá tegye. Viszont minden úti naplónak az a nagy előnye, hogy a közvetlen élmény élelenségével hat s másokra nézve is lehetővé teszi az utánélést és utánérzést, mintegy az együttutazást az íróval. A naplót az ember közvetlenül önmagának írja, s minél egyénibben s egyszerűbben írja, annál

jobb. Az olvasó is elsősorban közvetlenséget s egyéni szintet keres a naplószerű följegyzésekben.

Utazásom közvetlen céljával adódott, hogy megfigyeléseimben a spirituális és egyházi szempontok nemcsak nem szorúlnak háttérbe, hanem ellenkezőleg kiváló helyet foglalnak el. Meggyőződésem, hogy minden egyébnél mélyebb, érdekfeszítőbb s emberibb élmény a lelkiesség tanulmányozása s hogy nincs az emberi történelemnek fontosabb s izgalmasabb küzdőtere, mint az, ahol a Krisztus-ország vívódik emberi akarásokon és hősiességeken, emberi kicsiségeken és mulasztásokon keresztül az érvényesülésért s az emberiség boldogulásáért. A világnak, a társadalomnak legmélyebben ható s legszebb erőiben érvényesülő építője mindig a kereszténység volt s ma is az; nem a gyáripar s kereskedelem, a pénz és a politika, a színház és az irodalom, a konyha és a szerelem. Az ismert goethei mondás is a hit és a hitetlenség örök küzdelmében látja az emberi haladás legdöntőbb tényezőit. Vannak, akik ezt nem értik meg s a nélkül, hogy tudnák miért, maradnak s elfogultságnak tekintenek minden vallási és egyházi érdeklődést. Engedjenek meg, én meg az ellenkezőt találnám maradnak és elfogultságnak.

Hogy ezekben a vonatkozásokban különös figyelmet szentelek a rendnek is, amelyhez tartozom, talán szintén nem pusztán elfogultság. Azoknak a népeknek a története, kulturális és vallási fejlődése, amelyek közt jártam, a Jézus-társaság működése és történeti szereplése nélkül alig volna érthető. Nincs okom rá, hogy a dicsőséges és fájdalmas emlékeztetéseket, amelyek utam folyamán rendemmel kapcsolatban elélem tárultak, visszafojtsam s mintegy észre se vegyem; ez nem is lenne őszinte s tárgyilagosságot eljárásszerűség.

MIÉRT ÉPPEN DÉLAMERIKÁBA?

Mikor ismerőseim körében híre ment annak, hogy néhány hónapra Délamerikába készülök, mindenki azt kérdezte: Miért éppen oda? Ha már ekkora útra indul valaki, miért nem megy inkább Keletnek, a bűvös és csodás India, a több száz milliós Kína vagy a feltörekvő Japán felé? S ha már Amerikába készül valaki, miért nem Észak-, miért éppen a primitívebb, elmaradottabb, kultúrátlanabb Délamerika a célja?

A közvetlen választ erre a kérdésre az egyházi missió s a lelkipásztori szempont adta meg; hiszen nem ötlet és utazási láz volt itt az irányadó. Ezen túlmenőleg azonban, megvallom, Délamerika mindig titkos álmaim közé tartozott s hatalmasabban vonzott, mint akár India 4000 éves ősi kultúrája, akár a titokzatos Kelet minden bűvölete.

Nagyon meg tudom érteni, hogy Ázsia többeket vonz, de számomra Délamerikának van valami különös varázsa, amely Keletnek nincs meg. Ázsián, ezen a százmilliós népekkel telezsúfolt, ősi kultúrájú földrészen, mintha valami fáradt, kivénült, keletiesen egykedvű lomhaság húzódnék végig — talán az egyetlen Japánt kivéve — valami lassú egyhelybentipródás, bizonyos fatalista hűvösség és mozdulatlanság, amely mint e népek pogány ősvallásainak egyik jellemző sajátága, ráüledik India aranyos, márványos, gigantikus építményeire, Kína pagódáira és Tibet kolostoraira. Viszont Latinamerikában minden új. Itt minden kultúra szinte a szemünk előtt született és születik. Itt semmi sem vén, itt úgyszólván nincs ősi kultúra. Ami kevés művelő-

dési nyom a máják, aztékok és az inkák után fennmaradt, meg sem említhető az évezredes ázsiai kultúra alkotásaihoz képest, és az is szinte elenyésző a kannibáli vadság és végső degeneráltság ama tengere közepett, amelyben az indián őslakosság évezredek óta fetrengett s fetreng a mai napig azokban a töredékeiben, amelyek még most is a maguk, civilizációtól érintetlen, elállatiasodott életüket élik őserdeiknek mélyén.

Itt tehát semmi sem volt s itt minden civilizációt a kereszténység, a katolicizmus teremtet meg. Szűz talajon, a teljes vadság és kultúrátlanság helyén létesített csodálatraméltó eredményeket. A keresztény civilizáció előhaladását sehol a világon nem lehet oly élesen szemlélni és szinte nyomról-nyomra követni, mint itt. Ennek a fiatal kontinensnek a művelődési élettartama mindössze 400 év. Születő világrész ez, amelyen még ma is vannak a Német-birodalommal kiterjedésben vetekedő, európai lábtól teljesen érintetlen őserdők és pusztaságok. Gyermekek a kontinensek között, de erősen fejlődő s nagy reményekre jogosító gyermek. Őserdő közepén, mérhetetlen pampák pusztaságán teremtett friss és óriási oázis, amelyen egymás mellett figyelhető meg a művelődési folyamatnak minden lépcsőfoka, a legmagasabb európai stílusú kultúrától le egészen az adobe-viskók primitív, de már civilizálódó lakosságáig. E mellett páratlanul gazdag föld ez, ennek a világnak természeti kincsekben talán legdúsabb része. Kiterjedése jóformán kétszer akkora, mint Európa, bár ugyanakkor a lakossága alig egynegyedannyi, mint Európáé. Itt tehát még két új Európa népessége találhatna helyet és kenyeret. Ha majd egyszer ezeket a természeti kincseket ugyanoly mértékben aknázzák ki, mint ahogy ez Európában vagy Északamerikában történik, Dél-amerika a világ leggazdagabb s legvirágzóbb kontinense lesz.

Igaz, az északamerikai Egyesült Államok mögött Latin-amerika technikai fejlődés dolgában még messze elmarad. De ez nem is mindig olyan nagy baj és ennek a különbségnek megvan a nagyon figyelemreméltó oka. Nemcsak az, hogy Délamerika országjai jóval messzebb vannak Európától, mint Északamerika, tehát érthető, hogy a kivándorlás

elsősorban észak felé áramlott. Nem is csak az a különbség oka, hogy az északi kontinens felé özönlő angol elem a maga hajlamainál, hagyományainál és lelki alkatánál fogva sokkal anyagiasabb, kommerciálisabb természetű volt, mint a spanyol vagy akár a portugál. Még csak nem is csupán az, hogy az Északamerika felé tóduló germán és angolszász fajták sokkal inkább képviselték és vitték magukkal az újvilágba is a születő európai kapitalizmusnak minden művészetét, tőkeerejét és lendületét, mint a Dél-amerikát benépesítő latin fajok. Ennélfogva Északamerika hamarosan még Európát is elhagyta a kapitalista kultúra kifejlésében, bár ugyanakkor minden külső ragyogása mellett már magában hordozta s egyre jobban kiérleli ennek a gazdasági és társadalmi rendszernek minden átkát és betegségét, amitől Latinamerika népei még viszonylag szabadok. Legfőképp azonban az magyarázza meg a különbséget Észak és Dél, az angolszász és a latin, a puritán és a katolikus telepítés fejlődésének ütemében, hogy az előbbi egyszerűbb munkát végzett: tervszerűen megsemmisítette az őslakosságot s maga ült be a helyére, míg az utóbbi az őslakosságot törekedett civilizálni, emberré s kereszténnyé nevelni. A munka így persze sokkal lassabban ment s ezt a munkát még jelentékenyen vissza is vetette az a fölvilágosodási hullám, amely a katolikus civilizációs munka legkiválóbb apostolait, a szerzetes-hithirdetőket, a 18-ik század második felében nagyrészt elsöpörte.

Ennek a viszonylag fiatal földnek csodálatosan regényes és tanulságos multja van: nagy eseményekben, meglepő fordulatokban gazdag, súlyos és izgalmas történet. Európa-szerte ugyan átlag keveset hallunk róla s amit hallunk, rendesen egyoldalúan kedvezőtlen, sőt igazságtalan felfogásokon alapul. A germán kultúra által befolyásolt országok érdeklődésének köréből elég messze kiesik mindaz, ami Spanyolországgal és Portugállal kapcsolatos s ezen túlmenőleg valószínűleg egyéb okok is közrejátszottak abban, hogy főleg a spanyol gyarmatosítási törekvések története Középeurópában túlságos homályba került s balítéletek cél-táblája lett.

Igazságtalan ez a felfogás, mert nem veszi észre, hogy a legnagyobbyszerű és legcéltudatosabb gyarmatosító és civi-

lizáló munkát talán az egész világtörténet folyamán éppen Spanyolország és Portugál végezte, kezdve a nagy felfedezések korától egészen a forradalmi és napóleoni korokig, mikor ennek a két népnek az ereje egyszerre katasztrófálisan megroppant.

A nagy felfedezésekben az újkor elején vitán felül a spanyolok és portugálok vezettek. Ők voltak azok a vakmerő és vállalkozó szellemű felfedezők és hódítók, akik Kolumbusz Kristóf nyomában lépésről-lépésre felfedezték és gyarmatosították az újvilágot, amint maga Kolumbusz is génuai, de spanyol szülőktől származott s a spanyol kormány nevében és támogatásával tette meg felfedező útjait az új földrész felé. Spanyolország akkor virágkorában élt s méltán büszkélkedett vele, hogy világhuralmának területén a nap sohasem nyugszik le. Övé volt a legszilárdabban megszervezett államhatalom, az ő gyalogosai voltak a világ legkiválóbb katonái, övé volt a legjobb flotta, az ő uralkodói jártak az európai politika élvonalán s az ő kultúráját akkoriiban csak Olaszorszáigé múlta felül. A 16-ik század spanyol caballero-ja a lovagiasság, hősiesség, halált megvető bátorság, messzenéző találékonyság és vallásos lelkesedés keverékének bámulatos lendületével indult el világhódító útjaira. Igaz, hogy ezekkel a nagyszerű tulajdonságaival nem ritkán szertelen önzés, bírvágy és kegyetlenség is párosult. Mégis Martin Hume mondja ki róla a teljes igazságot, amikor így ír:

„A legbámulatosabb teljesítmény, amelyet egy nép rövid időn belül valaha felmutathatott, Mexikónak és Dél-amerikának felfedezése, meghódítása és betelepítése volt, amit a spanyolok egyetlen évszázadon belül vittek végbe. Hogy egy nagykiterjedésű földrészre egyszersmindenkorra és elpusztíthatatlanul át tudták telepíteni egy másik világrészről saját nemzetük nyelvét, vallását, szokásait, alkotmányát és törvényeit, ez olyan tulajdonságokra vall, amelyeket csak törhetetlen közösségi érzés tud rövid időn át ébren tartani. Ami Spanyolországot rövid időn át arra képesítette, hogy egyszerre kísérelje meg a kereszténységre a maga igazhitűségét rákényszeríteni s ugyanakkor egy nagy gyarmatbirodalmat létesíteni, az a büszkeség érzete volt, a

vallási, faji és személyes büszkeségé, amelyet a törvényhozó politikai célokkal is gondosan ápoltt e népben.”¹

A büszke és hódító spanyol népléleknek ez a tüneményes fellobbanása a 16-ik század folyamán termelte ki az ibériai félsziget fia i közül a Vasco da Gamák nyomán a Cortezeket, Pizarrókat, Almagrókat és Pedro de Valdiviákat, a Cabralokat és Mendozákat, akik két emberöltő alatt úgyszólván az egész közép- és délamerikai kontinensen megvetették az új latin gyarmatbirodalmak alapjait. Sok nyers és véres esemény fűződik egyikük-másikuk nevéhez, de sok eszmei lelkesedés és vitézség is és nem egészen igazságos az utókor, amikor csak a vérengzéseket és aranyszomjat jegyzi meg minden viselt dolguk közül. Ha a szenvedély és nyersség időnkint súlyos balfogásokra ragadta is el őket, nem lehet tagadni, hogy ezeket a spanyolokat és portugálokat, főleg az angol és holland hódítókkal ellentétben, még tévedéseikben is az a magasabb cél lelkesítette, hogy a vad népeket a keresztény civilizációnak megnyerjék. Az észak-amerikai gyarmatosítók nem bibelődtek az indián őslakókkal, hanem szinte maradéktalanul és tudatosan kiirtották őket: szándékosan kapatták rá a szegény vadakat az alkoholra s ingerelték egymás közt való irtó háborúkra, vagy pedig mondvacsinált ürügyeken egyszerűen és hidegvérrel lemészárolták őket. Nekik más nem lebegett a szemük előtt, mint az újonnan nyert területek minél tökéletesebb gazdasági kiaknázása. A puritán kiválasztott csak magát tekintette predesztinálnak, az indián lelke nem érdekelte. Ezzel szemben a latin gyarmatosok, bármilyen nyers és erőszakos legények voltak, hódításaikban is ezt a kettős célt tartották szem előtt: házájuk fényét s hatalmát akarták emelni, de ugyanakkor a vadakat az igaz hit s az üdvösség számára megmenteni. Ezt az elvet a két anyaország kormánya is sokáig egyik legfőbb gyarmatosítási elvének tekintette s miattuk akárhányszor keményen szembeszállt, ha kellett azokkal a hivatalnokaival és gyarmatosaival, akik ennek az elvnek útjáról letértek. A térítés az akkori felfogás szerint nem vetette meg az erőszak eszközeit sem, mégpedig azon

¹ Idézi Hermann Luft, *Geschichte Südamerikas* I. Göschen. Berlin, 1912. 37. l.

az alapon, hogy elvégre az indiánok legfőbb érdeke, hogy maguk is, vagy legalább a gyermekeik az igazság ismeretére s az üdvösségre, a legfőbb jóra eljussanak. Hitből élő, hitben erős kor volt ez, amelyet a ma merően evilági gondolkodású embere éppúgy nem ért meg, mint az akkori idők önző puritánja.

Pedig a nagyvonalúságot nem lehet elvitatni ettől a gyarmatosítási alapelvtől. Tény, hogy a spanyol s a portugál hódító embert látott az indiánban, magával egyenlő s egyenjogú embert, aki csak nem hisz még; de mihelyt hisz, mihelyt ő is keresztény lesz, nincs többé válaszfal köztük. Innen a meglepő tünet, hogy Délamerikában mindjárt a legelső térítések után megindul a gyarmatosok s az őslakosság összeházasodása, a keveredés, ami mai napig tart, — észa-kon ez szinte elképzelhetetlen gondolat lenne. Északamerikában még ma is többnyire külön vasúti kocsiban kell utaznia a négernek — az indián már nem is jöhet számba, hiszen kiirtották — a néger külön étkezőbe jár, a villamosokon külön kocsiba száll, még az iskolában is elkülönítik tőle magukat a büszke fehérek. Délamerikában pedig teljes egyenjogúságban él a kreol és a mesztic, a fehér, a néger és a félbarna ember s minden állami és egyházi pálya korlátlanul nyitva áll valamennyi előtt.

Lassan aztán maga a betelepült spanyol és portugál lakosság is érdekes lelki átalakuláson ment át: mindjobban elhomályosult benne az európai anyaországhoz való tartozás érzete s mind elevenebb színeket öltött benne az új patriotizmus: a saját gyarmatországhoz való büszke ragaszkodás. Ebben azonos Észak és Dél fejlődése: mindkét helyen új típusa alakult ki a gyarmatvilág lakosának: az amerikai polgár, aki már nem arra büszke, hogy spanyol vagy angol, hanem arra, hogy amerikai. Ezzel aztán adva volt a politikai önállósulás kezdete. A latinamerikai megtartotta egykori hazájának vallását, nyelvét, szokásait, kultúráját, de már nehezen viselte el az európai anyaországnak sokszor önző és kizsákmányoló, a messze földre elszakadtak lelki és társadalmi igényeit meg nem értő gyámkodását. Amikor aztán a napóleoni háborúkban az anyaországok átmenetileg teljesen elvesztették politikai és katonai függetlenségüket, a délamerikai gyarmatországok lakossága elérkezett-

nek látta az időt, hogy önállósítsa magát s elszakadjon az európai gyámtól.

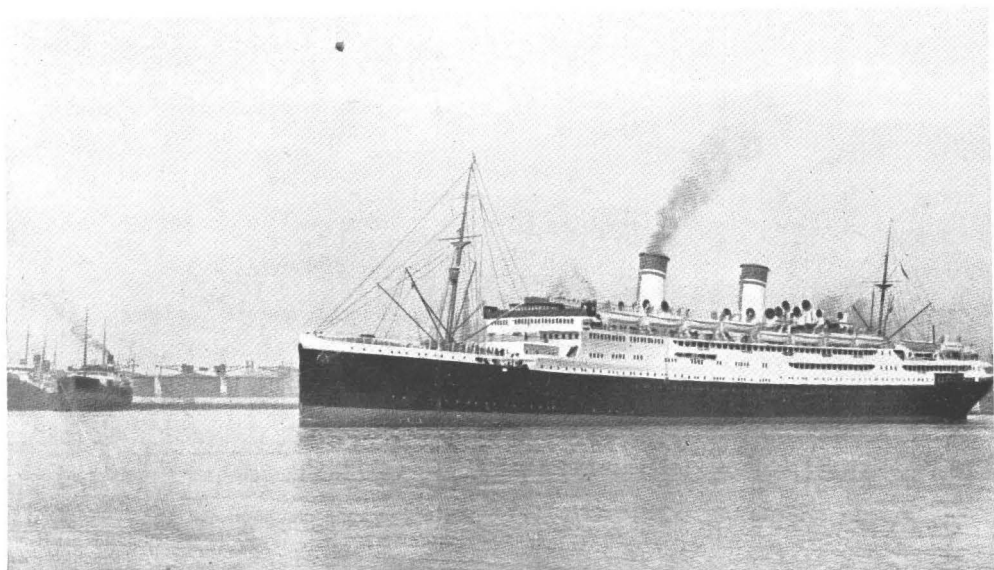
Ezzel megkezdődött a délamerikai államok szabadságharcainak legendás korszaka, ez a nagy emberekben, kiváló államférfiakban és hadvezérekben ismét csak meglepően gazdag periódus. Délamerika valamennyi szabadsághőse közt a legnemesebb és egyben a legtragikusabb sorsú az a Bolivar Simon tábornok volt, aki oly irtózatot területteltöltött be hadvezéri s államférfiúi nagytetteinek dicsőségével, aminők Venezuela, Kolumbia, Ekvador, Peru s a mai (róla nevezett) Bolivia együttvéve s aki mégis csalódottan és „megtört szívvel”, hazájának sorsán kétségbeesve, barátaitól elhagyatva, ellenségeitől megrágalmaztatva szállt a sírba 1830-ban, 47 éves korában, miután magánvagyonának kilencztedrészét áldozta népe felszabadítására. Mellette Belgrano, San Martin, Artigas, Hidalgo, Morelos és számos mások neve ragyog a latinamerikai szabadságharcok történetének legfényesebb lapjain.

A nemes Bolivar fájdalmának igaza volt. A politikai felszabadulás még nem jelentette Latinamerika népeinek igazi megváltását. Az új helyzetet vajmi sok helyen és vajmi sok változatban a kiforratlan és felforgató elemek igekeztek a maguk érdekében kiaknázni. A szabadság kivívása után a forradalmak és lelkiismeretlen kalandorpuccsok hosszú sorozata következett, amelyek darabokra szaggatták az egykor egységes spanyol gyarmatbirodalmat s amelyek alatt Latinamerika legtöbb országa úgyszólván az egész 19-ik század folyamán nyögött. Ezek a szinte iparszerűen üzött forradalmak több helyen, pl. Mexicóban máig sem csendesedtek el. Ezer rázkódtatásnak tették ki Délamerika országait, hátráltatták fejlődésüket s komikusan rossz hírbe keverték a kontinenst. Szerencsére a legtöbb ország lakossága lassankint kijózanodott ezekből a többnyire radikális és vallásellenes jellegű forradalmakból s újabban már a legtöbb délamerikai államban komoly, konstruktív, katolikus irányban folyik a politikai fejlődés.

Délamerika az egyetlen kontinens, amely csaknem száz százalékban katolikus és amely épp ezért a jövő szempont-

jából is a katolicizmusnak egyik legszebb ígérete. A felfedezés és telepítés első utászait az imperializmus szempontjai mellett vallási gondolat vezérelte. Erre vall az is, hogy itt ma is a legtöbb város, állam, folyó stb. neve vallásos vonatkozású, annak jeléül, hogy elsősorban hithősök és hithirdetők voltak azok, akik e városokat alapították, e folyókat s vidékeket felfedezték, felmérték, az új civilizáció hordozóivá tették. Szinte kolostorokra emlékeztető nevek ezek mind: Buenos Aires (eredetileg: SS. Trinidad y Nuestra Señora de Buenos Aires), Salvador, Jesús, Encarnación (megtestesülés), Corpus (Krisztus teste), Santa Fe (szent hit), Santa Cruz (szent kereszt), Santa Maria, San José, Santa Anna, San Francisco, San Luis Gonzaga, San Xavier, San Borja, San Tomé, San Ignacio, Sao Paulo, Apostoles, Todos Santos (mindszentek), Concepcion (szepülően Fogantatás), Asunción (mennyebelevétel), Rosario stb. Azt lehet mondani: a kard itt csak utat vágott az igazi hódítónak: a keresztnek. A conquistadorok nyomában azonnal jöttek a szerzetesek: dominikánusok, ferencesek, jezsuiták, akik ezt a földet aztán a keresztény polgárosulás nagy faiskolájává tették. Minden meghódított újabb területen azonnal missziós állomást, templomot s iskolát emeltek.

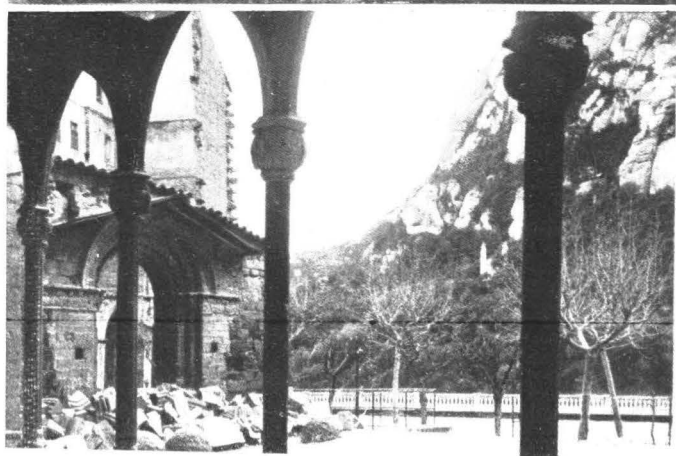
Ez a civilizáló és misszionáló munka a katolikus papság és főleg a szerzetesség történetének legfényesebb lapjait tölti be, bár a szabadgondolkozó elfogultság ezeket az érdemeket a világért sem hajlandó kellőképpen méltatni. A hódító kardja s a hithirdető keresztje csodálatosan fonódott egybe az új élet megteremtésében ezeken az eddig kannibálok lakta hegyeken és pusztaságokon. A hódító kardja megvédelmezte az első keresztény letelepüléseket a még vad és támadó pogány hordákkal szemben; benn a településen azonban szelíd munka folyt, a lélekformálás és átalakítás békés munkája. Az indiánok, néhány egészen elvadult törzsen kívül, szívesen hajlottak a térítők szavára, ráléptek az új útra s hamarosan lángbuzgó keresztények lettek. Hősiesség, bölcs körültekintés, nagyszerű pedagógiai érzék egyesült itt egy magasfokú kultúra megteremtésében azok között az indiánok között, akik egy emberöltővel előbb még emberevők s fétisimádók voltak. Hogy ez a pompás civilizáló tevékenység a kereszténység meggyökereztetése

*„Tengerre, magyar!”
Az olasz Italia-társaság
„Conte Grande” gőzöse.
(25.600 tonna.)*

*Indulás a Déli-pályaudvarról.
Balról jobbra : Jámbor László,
Bangha Béla, Nyisztor Zoltán.*

*Montserrat :
A kolostor
látképe.*

*Montserrat :
A kolostor
udvarán.*

érdekében, tehát vallási indítóokból folyt, nemhogy csökkenené, inkább emeli értékét. Amint viszont a hirtelen, katasztrófális vég, a voltairianus Pombal s a janzenista Tanucci által felidézett nérói egyházüldözés, a virágzó missióstelepeknek szomorú és erőszakos összeroppantása szintén csak növeli ennek a szellemi hőskornak a tragikumát.

Hogy e missiók munkában éppen a Jézustársaság vitte a vezető szerepet s hogy annak tagjai közt magyar páterek sem hiányoztak, rám nézve természetesen csak emeli ennek a missiók történetnek érdekességét.

Erre a földre, dús történeti emlékek és dicsőségesen siralmas reminiszcenciák gazdag televényére lépni mindig titkos álmom volt. Most, hogy pásztorokban szegény, jó-részt magukra hagyott ottani magyarok panaszos, kérő, sürgető levelein megindultan rászálltam az óceánra, hogy a hit vigaszát a hazájukból messze elkerült honfitársaknak a magam szerény képességéhez mérten megvigyem, áldottam a Gondviselést, hogy alkalmat adott az újkor legszebb egyház- és művelődéstörténeti conquistáinak színterére lépnem.

ELŐKÉSZÜLETEK

Minden utazásnak első, izgalmas élménye: az előkészülés. Az útiterv elkészítése.

Először csak egy terv, egy álmom merül fel az ember lelkében, egy úticél, egy elgondolás. Latolgatjuk, mérlegeljük: lehetséges-e, érdemes-e? Van-e hozzá idő és érkezés? Van-e hozzá *nervus rerum*? Megéri-e a tét a játszmat? A várható eredmény a költséget és fáradságot?

Mikor ezen túl van az ember — a jelen esetben ez sem volt könnyű, különösen a *nervus rerum* kérdése sem, míg olyan megoldás nem kínálkozott, amely sem a szerzetesi szegénységen rést nem ütött, sem állami, sem egyházi segélyforrásoknak amúgyis meddő kutatását nem igényelte, de amelyet itt szíves engedelemmel nem árulok el, mert nem szeretném, hogy bárki utánozhassa, akinek ez a könyv

véletlenül a kezébe kerül — szóval, mikor mindezen túl voltam: akkor jött a másik fontos kérdés: egyedül-e, vagy társaságban? Az egyedül-utazásnak megvannak a maga előnyei: az ember független, akkor indul és oda, amikor és ahová akar. De haszna van a társas utazásnak is, főleg, ha a társ csak egy és megfelelő. Így az ember kevesebbet unatkozik; megbeszélheti valakivel az élményeit, van, akivel tanácsot ülhet s aki kisegíti, ha valami baj érné. Mindez persze a másik félnek is előny. Természetesen fontos, hogy az útitársak jól megértsék és kiegészítsék egymást. Nem baj, ha nincsenek mindíg egyazon véleményen s ha nem mindenben azonos az ízlésük. Ha pl. az egyik inkább a splendifer utazási formákat kedveli, a másik meg inkább takarékoskodásra hajló és Scotus szentenciáira esküszik. Ha az egyik, mondjuk, inkább korán kelő és fekvő ember, míg a másik bagoly életet él. Az út-élvezésnek, élménygyűjtésnek, sőt a munkamegosztásnak egészen hasznos alapjai lehetnek ezek a kis különbségek. Nyisztor Zoltán vállalkozott arra, hogy nemcsak az utazás, hanem a missiók munka örömeit és fáradalmait is megossza velem.

Mihelyt az utazás határozatba ment, természetesen hónapokon át agyaltuk az utazás módozatait. Tanulmányoztuk a bejárando területek viszonyait. Térképeket, földrajzi, néprajzi, történeti műveket bújtunk. Egy kisebb könyvtárra való könyvön rágtuk át magunkat. Végül már úgy ismertük Argentína, Brazília és Uruguay minden titkát (vagy legalább akkor úgy hittük, hogy úgy ismerjük), hogy további kalauzolás nélkül is eligazodhattunk volna bennük. Azért választottuk ezt a három országot, mert a magyar kivándoroltak főleg ezekben lagnak nagyobb tömegekben.

Délamerikán kívül Spanyolországot és Portugált is legalább futólag meg akartuk tekinteni. Hiszen Délamerika összes államai eredetileg ennek a két országnak függvényei, kultúrájának s lelkiségének kisugárzásai. Ezért határoztuk el, hogy majd csak Lisszabonban szállunk hajóra.

A nyelvtanulás elől sem lehetett egészen kitérnnünk. Latinamerikának valamennyi államában, kb. 30 országban, a spanyol az államnyelv, kivéve az egy Brazíliát, ahol portugálul beszélnek. A műveltebb brazilok és argentinok tudnak ugyan annyira-amennyire franciául, igen sokan ola-

szul, de azért az ember csak nem ember egy országban, amelynek köznyelvét legalább valamelyest nem bírja. Vasúti kalauzok, kereskedősegédek, pincérek Délamerikában sem igen tudnak franciául vagy olaszul; németről, angolról nem is beszélve. Az útitársakkal való társalgás, mely annyi érdekes és közvetlen betekintést szokott engedni az egyes országok népének lelkébe, rendszerint szintén csak az illető ország nyelvén folyhatik. Következtetés: meg kell tehát tanulni hirtelen egy keveset spanyolul. Legalább spanyolul. A portugállal aztán majd a sorsunkra bizzuk magunkat. Mert azt már mégsem kívánhatja tőlünk senki, hogy rövid időzés kedvéért még egy olyan irgalmatlanul sajátyszerű, orrhangokkal teli nyelvet is megtanuljunk, aminő a portugál. A portugál nyelvtant tehát csak úgy kívülről tapogattuk. (Érdekes nyelv, hogyan elcsavarintja az eredeti latint! A latinban *placere*, az olaszban *piacere*, a franciában *plaisir*, a spanyolban *placer*, de a portugálban már *prazer*. Honnan a csudából került ide az *l* helyébe az *r*? „Köszönöm” portugálul „obrigado”. Miért obrigado, r-rel? Holott minden más latin eredetű nyelvben *l* áll az *r* helyén: obligatus, obligado, obligé, obbligato. A nyelvészek bizonyosra tudják mondani, miért.)

A spanyolt azonban komolyan kellett venni. Elvégre meg is éri, hiszen a spanyol ma az angol után a legelterjedtebb kultúrnyelv a világon. Vagy másfélszáz millió ember beszéli. A spanyol irodalmat is érdemes figyelemmel kísérni. Különböztetve olaszul, latinnal, franciával a spanyolt is elég könnyű elsajátítani. De vigyázni kell *s* a rokonnyelvekkel való hasonlóságokra nem szabad túlságosan ráhagyni. A *burro* pl. olaszban vajat jelent, de a spanyolban már öszvért vagy szamarat. Nagyot nézne a spanyol pincér, ha az ember a reggelihez a kávé mellé komoly ábrázattal *burro*-t rendelne!

A vízumszerzés sem olyan egyszerű dolog ilyen exotikus útnál, mint mikor az ember valahová a szomszédba utazik. A délamerikai államok legtöbbje erősen védekezik azokkal a morális és egészségügyi veszélyekkel szemben, amelyek a korlátlan bevándorlással együttjárhatnak s ezért rengeteg apró előírással nehezíti meg a vízumszerzést. Mégpedig törvény alapján, amely alól nincs kivétel. Argentina

pl. még ujjlenyomatot is követel minden beutazótól. Ezt is meg kellett hát fehéredő fővel érnem, hogy ujjlenyomatokat vettek fel rólam . . .

Végre azonban túlestünk mindenen s elindulhattunk Nagykanizsa, Milánó, Génua irányában, hogy onnan a francia Rivierán át Spanyolország felé robogjunk.

INDULÁS

Murakeresztur, 1934 április 20.

Barátaink kedves búcsúzást rendeztek a Délivasút öreg pályaudvarán, ahonnan egyfolytában akartunk Génuba utazni.

Egy kis baj hamarosan akadt. Nagykanizsán, egyik ismerősünk tévedésből elcserélte az útításkáját: Nyisztorét emelte le a csomaghálóból, a maga ütődött fiberét pedig otthagytta amannak a helyén. Szerencsére még Murakereszturon észrevettük a cserét. Ki kellett szállnunk s hajtóvadászatot indítanunk az elveszett táska után. Nagyobb baj nem lett, a táska délutánra megkerült. Kiderült, hogy az erősen rövidlátó utitárs észre sem vette a cserét, nyugodtan járt-kelt Nagykanizsán az idegen táskával s csak mikor délután tovább akart utazni, tudta meg az állomásfőnöktől, hogy akaratlanul is belejavitott egyet a menetrendünkbe. Mindössze az lett az első utikaland következménye, hogy így már csak éjfél után indulhattunk tovább.

Az apró kellemetlenségért az lett a kárpótlásunk, hogy tervünktől eltérően még egy gyönyörű tavaszi estét tölthettünk idehaza, a murakereszturi apátság százados fái alatt.

Génua, április 22.

Génuban a taxisnak megadtuk a rendház címét: *Via Petrarca 1*. A kocsi egy nagy, modern bankház előtt állt meg. Nem tévedés ez? Nem, mondja a kocsis, ez a rendház. A járókelők is — olaszosan mindjárt az idegennek fogva pártját — csoportba verődnek az autó körül s magya-

rázzák, hogy csak csöngessünk be, igenis ez a Gesù-rendház bejárata. Így is volt.

A génuai páterek csakugyan génuai elmésséggel oldották meg a rendházépítés kérdését. Régi házuk és templomuk kitűnő helyen állt, de roskadozott, át kellett volna építeni s erre nem volt pénz. Akkor egy bank ajánlatot tett: felépíti a házat nagyszerűen, modernül, a földszintet s a két alsó emeletet örök bérletben megtartja magának, a felső emeletek pedig, ahová lift vezet, a rendház céljait szolgálják. Így a bank is jól járt, a rendház is. (Ime, újabb bizonyíték, ugyebár, az Egyház és a bankokrácia titkos összejárása mellett!)

Reggel szakadó esővel ébredünk. Mise után egy derék öreg bácsi kerül elé, aki önkéntes kisegítő munkát szokott végezni a rendházban. Kérésre elvezet a legközelebbi sarokig s megmutatja, hol lehet pénzt váltani. Csekély szolgálataért — ez már olaszos vonás — úgy láttam, némi viszonzószolgálatot vár. Nincs kedvem ilyen semmiségért ötlírás úri borraival osztani, hát inkább jó magyar szivarral kínálom meg. Megköszöni s mintegy önmagát vigasztalva, bájos őszinteséggel teszi hozzá: „Eh, basta così” (Jó, elég lesz így is!). Mosolyomat nem tudom elnyomni.

Még egy óránk van az indulásig. Egy fiatal gyógyszerész csatlakozik hozzánk önkéntes kísérőül, meg akarja mutatni a szakadó eső ellenére a közeli dómot. Merthogy minden génuai büszke arra, hogy a városát némileg megismerjék az idegenek. A dómot azonban maga sem ismerte különösebben. „Úgy a 12-ik vagy a 14-ik században épült”, magyarázgatta kissé elnagyolt szakszerűséggel.

Barcelona, április 24.

A Rivierán végigkísért az eső.

Postumiától Triesztig, Triesztől Mestréig, innen Milánóig, Milánótól Génuaig és Génuatól Ventimigliáig minden olasz vonat zsúfolt. Ventimigliától kezdve aztán feltűnően kevés a vonaton az ember. Ventimigliától Marseille-ig s innen Sète-ig, innen Narbonne-ig és Cerbere-ig nemcsak a kocsiszakaszbán, hanem az egész vagonban csaknem állandóan egyedül utaztunk. Az egykés, vallástalan

délfrancia nép! Az elfogyó ember! Az ellentét Olaszországgal szemben valósággal kiáltó.

A spanyol határhoz közel egy francia úr száll föl a kocsinkba. Leül, ujságot olvas; majd előveszi olvasóját és ájtatosan, nyiltan, emberi respektus nélkül imádkozik... Ah igen, az ismert francia ellentétek: a közöny, a vallástalanság, a gyermektől irtózás Franciaországa mellett a lángoló, hitvalló, áldozatos szellemű katolikus Franciaország.

AZ IBÉRIAI FÉLSZIGETEN

Cerbère a francia határ, utána Portbou következik, az első spanyol állomás. Ki kell szállni vám- és útlelvizsgálatra; amire itt azért is szükség van, mert a spanyol vasutak sintávolsága tudvalevőleg jóval nagyobb, mint a többi európai országoké. Itt a nemzetközi vonatok sem mehetnek túl a határon, aminek gazdaságilag éppoly nagyok a hátrányai, mint amilyenek a stratégiai előnyei.

Sokféle tekintetben nagy várakozással léptem spanyol földre. Spanyolország és a spanyol nép mindig talány a középeurópai szemlélőnek. Sok spanyol írta bele nevét a világ- és művelődéstörténetbe. Többnyire igen markáns, eredeti egyéniségek. Majdnem valamennyi spanyolt, akivel eddig életemben találkoztam, feltűnő elmeél, erős elemzőképesség, szilárd logika s meleg temperamentum jellemezte. Valami mélyen égő tűz, amely nagy eszmékért fehéren izzani, de aztán sötéten lobogni is tud. Ami kevésbbé előnyös rajtuk, az a kicsiségbevesző részlettisztelet, néha a pedáns és gyakran csökönyös ragaszkodás bizonyos eszmékhez, az engedni nem tudó integralizmus, amely időnkint egyházi és vallási életükben is elég bajt okozott. Egyénileg rendkívül szeretetreméltók, derűsek, udvariasak; ahol csak járok köztük, mindenütt mosoly és kedvesség fogad. Előzékenyek a végtelenségig, néha csaknem a terhességig. De aztán tudnak a vaskalaposságig kíméletlenek is lenni, ahol elveik és eszméik védelméről van szó. Egész történelmük erre mutat.

Ez a nép hallatlanul érdekes történelmi hányattatás és keveredés eredménye. Ősei közt ott vannak az ibér-kelta

eredetű, ellatinosodott hispánok, a római kultúrvilágnak ezek a nyugat felé legtovábbra kitolt őrszemei, akik Traianust és Hadrianust adták az imperiumnak, de akiket utóbb leigáztak s részben magukba forrasztottak előbb a vandálok (Andalucia eredetileg: Vandalicia), utóbb a nyugati gótok. De már a VIII. századtól kezdve nagy részük arabmór uralom alá került s főleg délen erősen össze is elegyedett a hódítókkal. E keveredés ellenére katolikus vallását mindig megtartotta és szívósan óvta, amióta Rekkared alatt, még a gót világban, végleg elutasította magától az egyideig befogadott arianizmust. Már az ariánus harcok, még sokkal inkább pedig az ozmán elnyomókkal több mint 700 éven át folytatott élet-halál küzdelem hihetetlenül megedzették ennek a déli vérű népnek az erejét. Ezek a gigantikus harcok, amelyekhez képest a mi török hódoltságunk harcai a félhold ellenében úgyszólván elhomályosodnak, két roppant erőt fejlesztettek óriási méretűvé a spanyol néplelekben: a katonai hősiességet és a hithűséget. A spanyol megszokta, hogy nem tréfál, amikor e kettőről van szó. Innen van, hogy amikor Granada visszavételével (1492) a spanyolországi arabság utolsó védvára is megdőlt s a közel 800 éves pogány hódoltsággal járó harcok megszűntek, a spanyol gyalogos Európa-szerte mint a világ legfegyelmesebb s legelszántabb katonája szerepelt. Felszabadult erejét most már jórésztben ráfordíthatta az újvilág meghódítására, míg a másik részével sorba verte le a franciákat, az olaszokat, a flandrokat. Míg aztán a végzetes angolországi vállalkozásban a vihar tönkre nem tette Spanyolország tengeri erejét, az eddig győzhetetlen ármádát.

Innen kelteződik Spanyolország hanyatlása. A roppant birodalmat, amelyben V. Károly idejében a nap soha le nem nyugodott, II. Fülöp cezaropapizmusa s főleg utódainak kicsinyessége belsőleg meggyöngítette. A gyarmatbirodalomban pedig az első korok lángoló hősiessége s hitbuzgalma után szintén bekövetkezett a tespedés korszaka. Spanyolország világjelentősége azóta egyre csökkent és csökken, azt mondhatjuk, még napjainkban is. Egymásután vesztette el németalföldi s olaszországi birtokállományát. Amikor Napóleon leigázta, ezt az alkalmat felhasználták a dél- és középmérikai spanyol gyarmatok és sorra ön-

állósították magukat. Utolsó nagyobb gyarmatát Spanyolország most néhány évtizede veszítette el az Egyesült Államok javára. Az anyaországot magát forradalmak tépik szinte szakadatlan sorban, s mindannyiszor évek, évtizedek kellenek hozzá, míg a rend valamelyest ismét helyreáll.

Spanyolországnak talán legfőbb baja, hogy már régóta nincsenek igazán nagy, alkotó államférfiai. A Cidek és Katolikus Ferdinándok, a Cisneros és Mendoza bíboros-miniszterek kora, akik annakidején az arab hatalom megtörői s a nemzeti élet újjászervezői voltak, úgy látszik, rég lejárt s az újabbkori kísérletezések már azért sem vezethetnek eredményre, mert liberális és radikális programmal akarják nagygyá tenni azt az országot, melynek egész lelki alkata és története mélységesen katolikus.

A KATOLIKUS SPANYOLORSZÁG

Csakugyan: ami az embert Spanyolországban már a határátlépés pillanatában meglepi s aminek érzete aztán sem hagyja el az utazót soha többé, az, hogy ez az ország a szónak valami különlegesen mély értelmében katolikus ország. Három katolikus országon jöttünk át egymásután, míg Portbou-nál a hispán határt átléptük, de egyik sem tette ránk ezt a büszke, diadalmas és öntudatos katolikus benyomást, mint Spanyolország. Mikor a portbou-i alagútból, sötét sziklák és meredek palaközetfalak között vonatunk spanyol földre átsiklott, az első kép, mely elénk tárult, egy megragadóan kedves, gazdag stílusú, kéttornyú templomcska volt, magas sziklán az állomás bejárója fölött. Cífrázott, bástyaszerű tornyok, pazarul ékes kőfaragványok között szinte túlvilági lebegésben intett felénk a magasból a Madonna, vagy ahogy itt mondják: a „Virgen” koronázott szobra.

Geronában két nő száll fel a kocsinkba, egy középkorú asszony s egy fiatal lány: menyasszony, mint később kiderül. Mikor a vonat megindul, mindkettő hatalmas keresztet vet. Aztán félórán át pergő nyelvvvel beszélgetnek, recsegtetik a spanyolos r-ket, amiből mi hiába igyekszünk

egy szót is megérteni, míg végre észrevevesszük, hogy nem is spanyolul beszélnek, hanem katalánul. Egyszer csak elcsendesedik vidám csevegésük, szépen egymás mellé ülnek, az asszonyka olvasót vesz elő — a kislány csak jegygyűrűs ujjain számlálja az ávékat — s elkezdik a rózsafüzért imádkozni a kupében, hangosan. Emberek jönnek-mennek, az őket egy percig sem feszélyezi. Spanyolországban nem lehet szégyelni, ha valaki fennhangon imádkozik. Azt hiszem, mind a 15 tizedet végigimádkozták, latinul és gyorsan pergő nyelvvvel.

Imájuk végeztével megpróbálunk beszélgetni velük — az első spanyol erőpróba! — s a diskurzus kielégítően sikerül. Az asszonyka ugyan kétségbeejtően hadar, gyönyörű kifejező gesztusokkal festve alá beszédjét, de nagy örömeinkre nagyjából már megértjük. Hamarosan elmondja nézeteit a forradalomról s a katalán mozgalomról, a királyról s a spanyol népről. Élvezet hallgatni, szép és tipikusan spanyol taglejtéseit figyelni. Szelíden, mosolyogva, türelmetlenség nélkül beszél a felforgatókról s a szabadkőművesekről, akik a katolikus Spanyolországot földreteperték. De szavaiból nyugodt biztonság érzete csendül: a katolikus Spanyolországot nem lehet kivégezni; ez csak átmenet, a „rosszul nevelt emberek” hetvenkedése. Majd másképp lesz minden hamarosan.

Milyen szeszélyes és rejtélyes fordulata a történelemnek, hogy ma az a Spanyolország lengeti hivatalosan a vallásellenesség zászlóját, amely a multban annyiszor volt a katolicizmus újraéltetője, szinte gondviselészerű menedékháza! Amikor az egész európai kereszténységen, az olaszt sem véve ki, az ellanyhulás és elvilágiasodás tünetei mutatkoztak, a megújhódás nem egyszer Spanyolországból jött. Elég ez irányban három fölmérhetetlen hatású mozgalomra utalnom: arra, amely ehhez a három névhez fűződik: Szent Domonkos, Szent Ignác és Avilai szent Teréz. Mindhárom név valóságos forradalmat jelentett az Egyház történetében, de a törvényesség forradalmát; reformációt, de a legálisság és életszentség eszközeivel. Emberileg el sem lehet gondolni, mennyivel szegényebb lenne az európai lelkiesség s a katolicizmus azok nélkül az újjáalkotó és fölélesztő hatások nélkül, amelyek erről a félszigetről indultak el hó-

dító útjukra a világ minden tája felé s állították meg a hanyatlás végzetesnek mutakozó folyamatát. S ma, éppen itt, az újjászervezés forráspontjain lett úrrá a hanyatlás!

A KATALÁN FŐVÁROS

Barcelona, április 24.

Ami a katalán főváros arculatán első helyen szembetűnik, az az öntudatos katalán nemzeti érzés. Mindenütt a franciára emlékeztető, katalán nyelvű felírások, amelyek alatt legfőllebb csak a második helyen szerénykedik a spanyol szöveg. Azt mondják, egy katalánt nem is tanácsos spanyolul szólítani meg az utcán, ha pl. kérdezősködni akarunk. Akkor már jobb franciául vagy olaszul. Vagy legalább ki kell az embernek mentenie magát: Bocsánat, külföldi vagyok, azért nem beszélek katalánul.

A város építészeti alkotásai közül főleg a Sagrada Familia épülő temploma ragad meg. Aki nem rajongója a művészetben mindenáron új stílust kereső, erőltetett modernségnek, még az is leveszi a kalapját a „Szent Családtemplomának” álomszerűen merész és mégis varázslatosan szép és lélekemelő fantasztkumai előtt. Itt igazán semmi sablonos nincsen, minden a leghihetlenebb fokban eredeti és szokatlan. És mégis nemcsak szép, hanem grandiózus is. Egészen új stílus, mondhatnám: az eleven élet stílusa. Nővény- és állatmotívumok dominálnak mindenfelé. A tömerek köoszlop mintha a földből kinőtt, sűrű faerdő lenne s annak gallyai közül lépnek ki a szentek szobrai s az ezerféle elgondolású egyéb díszítés. Esőlevezetőkül a templom külsején s a tornyokon borzalmas realitású, roppant kögyíkok szolgálnak, amelyek majdnem függőleges iramodással látszanak lefelé síklani a meredek falon és szinte megijesztik a szemlélőt. A mód is, ahogy ezt a világ egyik legnagyobb szentélyének induló templomát építik, meglepő: először az egyik negyedét építik meg szinte teljesen, addig a többi részt meg sem kezdik, meg sem alapozzák. Merészen szokellnek a magasba a karcsú, fautánzó, lombos osz-

lopok, merészen hullanak le a magasból a fantasztikus kö-zuhatagok, mellettük pedig hirtelen megszakad az építkezés és üres tér következik. Mondják, hogy Gaudi, a szentéletű és lángelméjű katalán mester, aki ezt a templomot meg-álmodta és megtervezte, koldusszegényen halt meg: semmit sem akart keresni a közadakozásból épülő templomon. Már vagy 50 év óta folyik az építkezés, ma persze Gaudi lelkes tanítványainak vezetése alatt s előreláthatólag még más-fél évszázad beletelik, míg elkészül. Akkor azonban a kupolája több mint kétszer olyan magas lesz, mint a római San Pietróé.

Siklón megyünk fel a város mögött emelkedő Tibi-dabóra, ahonnan fölséges kilátás nyílik a milliós városra, a tengerre, a környező hegyekre. Visszafelé jövet kísérőnk mutatja messziről a Sarriá városrész hatalmas arányú volt jezsuita kollégiumát. Nevelőintézet, rendi filozófiai és teológiai főiskola, templom, rendház, park: egész kis városrész volt. Ma nem a mienk többé. Elrabolták tőlünk. És máig üresen áll. A jogos tulajdonost a szabadkőműves-szocialista kormányzat elűzte, de az üres kollégiummal nem tud mit kezdeni. Nem egyetlen eset ez ma Spanyolországban: a fanatikus vallásgyűlölet pusztítani és iskolákat bezárni tudott, de az elrabolt épületekkel már nem ért rá új kultúr-munkát kezdeni.

Azért Barcelona arculatán is ott a kettős vonás: a materialista-radikális evilágiság megnyilatkozásai mellett a hagyományhű spanyol vallásszeretet. Barcelona modern kereskedő és kikötőváros, amelynek végnélküli, széles és palmasétányokkal pazarul ékített útait elegáns paloták ezrei szegélyezik, de itt is minduntalan templomokba, zár-dákba ütközik az ember. Itt-ott egy-egy antiklerikális vagy király- és fasisztaellenes felírás éktelenkedik egy-egy falon, főleg a külvárosokban, de mindenki arról biztosít, hogy a felforgató elemek itt is elenyészők, inkább csak hangosak. Persze az államcsíny óta ők vannak a közhatalmi eszközök birtokában s olyan törvényeket csinálhatnak, aminőket akarnak. De be kell menni a napnak bármely szakában valamelyik templomba, vagy este a katolikus egyesületi mozgalmak valamelyik helyiségébe, hogy lássuk, milyen

meleg és lüktető a vallásos élet ebben a kommunistának és szocialistának mondott nagy városban is.

Az ódon, kikötői városrész — az, ahol még csak vagy 8000 ember lakott, amikor Kolumbusz Kristóf az újvilágból hazajövet errefelé partraszállott — nekem rendi emlékek miatt is kedves. Itt fosztotta meg önmagát a rendalapító utolsó földi kincsétől, attól a pár garastól, amit a tegnap megtért büszke caballero, a koldulásban újonc Iñigo itt a Santa Maria del Mar-ban összekoldult, hogy a maga kevélységét megalázza. Itt gyakorolta az apostoli szegénységet s a Gondviselésbe vetett bizalom legfőbb fokát, amikor ezt az összekoldult pénzét is letette a kikötőben egy padra — hadd vigye el, aki akarja — és teljesen pénztelenül koldulta föl magát egy a Szentföld felé induló hajóra.

Itt az óvárosban áll a kormányzósági palota érdekes, középkori stílű épülete, amelyben a hitehagyott, de halála előtt mégis megtért Macia lakott. A katolikusok nagyon keserűen emlegetik: valamikor maga is lelkes hívőnek vallotta magát, de amikor megcsillogtatták előtte a politikai vezérség ígéretét, teljesen átpártolt a szabadkőművesekhez és mindenben az ő kedvükhöz igazodott. Akár a sémi származású Alcalá Zamorra Madridban, aki áldozni jár sűrűn, közben pedig aláírja a szerzetes-ellenes törvényeket.

Barcelona legszebb tere a Katalán-tér; legszebb és legkifejezőbb szobra pedig a Kolumbusz-szobor, a kikötő közelében. Magas oszlop tetején áll a lánglelkű felfedező fiatalos alakja, amint kutató szemével a tenger messzeségét kémleli s kilendült alakjával a távol nyugati tájak felé mutat. Csupa parancsoló akarat és bátor bizakodás. Egyszerre megeleveníti a szemlélőben Amerika felfedezőjének lelki nagyságát. Hallatlan elszántság kellett akkoriban ahhoz, hogy valaki három rozoga kis vitorlással, találomra, mindössze egy tudós szerzetes barátjának érvelései és biztatása alapján neki merjen vágni az ismeretlen, végnélküli óceánnak, hogy új világot, új földet keressen, vagy elveszzen a csapkodó, szeszélyes, parttalan vízsivatagban...

Ellátogatunk a világhírű barcelonai férfikongregáció helyiségeibe is, ahol a Budapesten is ismert P. Vergés fogad. A kongreganista ifjak az elegáns kis palota egyik egész emeletét bérlik, amióta a vallásüldöző forradalom őket is

kiüzte saját egyesületi otthonukból. A szobákban, termekben tömérdek fiatalember nyüzsgő. Sakkoznak, billiárdoznak, egy másik teremben olvasnak-tanulnak, emitt a kápolnában szentséglátogatást végeznek vagy gyónásra készülnek, amott vidám eszmecserében tárgyalják egyesületi ügyeiket. Elitképzés...

MANRESA ÉS MONTSERRAT

Barcelona, április 25.

Ma este fáradt fővel és csordulásig tele szívvel hajlok az íróasztalom fölé a Buen Pastor (Jópásztor-intézet) kedves, csendes vendégszobájában. A benyomások és átélések, amelyekben ma részem volt, szinte elnyomnak és kimerítenek. Ma Manresában s Montserratban voltunk s úgy érzem, hogy ez a nap életemnek egyik legmélyebb s legforróbb élménye marad.

Manresában voltunk, az igazi és eredeti Manresában, abban a kicsiny katalán városban, amely Barcelona mögött a hegyekben fekszik s amelynek legnagyobb világtörténeti nevezetessége a *Cueva Santa*, a „szent barlang”. Az, ahol Loyolai szent Ignác lelkigyakorlatai megszülettek s ahonnan mindaz a mozgalom megindult, amely ennek a szentnek nevéhez és a lelkigyakorlatokhoz fűződik.

Vadregényes, sziklás hegyek közt épült a római korból eredő városka a Cardoner rohanó hegyipatakja fölött. Furcsa, búbos, ósdi híd vezet a patakon keresztül, úgy kell valósággal felmászni rajta az egyik oldalon s leereszkedni meredeken a másikon. Imponáló, hatalmas zárdaépület bontakozik ki előttünk: a rend nagy noviciátusa és próbációs háza, amelynek még néhány évvel ezelőtt P. Arregui, a nagynevű moralista volt a rektora. Ma nincs a rendházban sem rektor, sem noviciátus, sem próbáció, mert ezt a rendházat is elrabolta az egyházüldöző forradalom. A rendház üres, az uralmon levő radikálisok ezzel sem tudtak mit kezdeni. A templomnak, melyet ma világi papok gondoznak, egyik mellékfolyosójába van belefoglalva az eredeti,

régi, palaközetű barlang, amelybe 1522 egyik napján Loyolai Iñigo, miután a közeli Montserrat kegyhelyén kardját az Istenanyának ajánlotta fel, vezeklőzsákba öltözötten elvonult, hogy imában és elmélkedésben vesse meg jövő lelki fejlődésének alapjait...

Az illetődés és öröm forró érzéshullámai csapnak át a lelkemen, amikor a „Santa Cueva” küszöbén leborulok a megszentelt köveken, amelyek közt rendem bölcsője ringott s olyasmi fojtogatja lelkemet, aminőt Mózes érezhetett, amikor a csipkebokor előtt az Úr megparancsolta neki, hogy oldja meg saruit, mert a föld, amelyen áll, szent.

Santa Cueva! Ez hát a hely, ahonnan elindult hosszú és változatos útjára Krisztusnak az a hadserege, amelyhez tartozhatnom legfőbb örömöm és büszkeségem? Santa Cueva! Ez hát a lelkigyakorlatos eszmekör kinyilatkoztatásszerű közlésének Tábor-hegye, ahol az újkor Mózese az Úr arcába látott?

Megrendült lélekkel mutatom be a szentmisét a barlang szikláinak között s mélyebben, mint valaha, érzem át a baszk lovag votivmiséjének epistoláját és evangéliumát: „... amely evangéliumért szenvedek, egészen a bilincsekig, akár csak egy gonosztevő...” — „És mondá nekik: Az aratnivaló ugyan sok, de az arató kevés... Menjetelek, én úgy küldlek titeket, mint bárányokat a farkasok közé...” Mennyire ráillik ez a szöveg a nagy elmélkedő személyére és művére! S az evangéliumi részlet végső szava is: „Elközelgett hozzátok az Isten országa!”

Csakugyan, a Krisztus-ország gondolatának világot hódító ereje kevés pontján a földnek lobbant föl oly perzselő szikrázással, mint ebben a homályban, ezek közt a nyers és durva palarétegek között, ebben a meditációra hívogató csendben, amelybe csak a közeli Cardoner-patak örökös zúgása morajlik bele. Itt született meg a Regnum Christiről szóló elmélkedés, itt nyúlt le a természetfölötti Impérium királyi jogára messze érezhető érintéssel a világ történetébe.

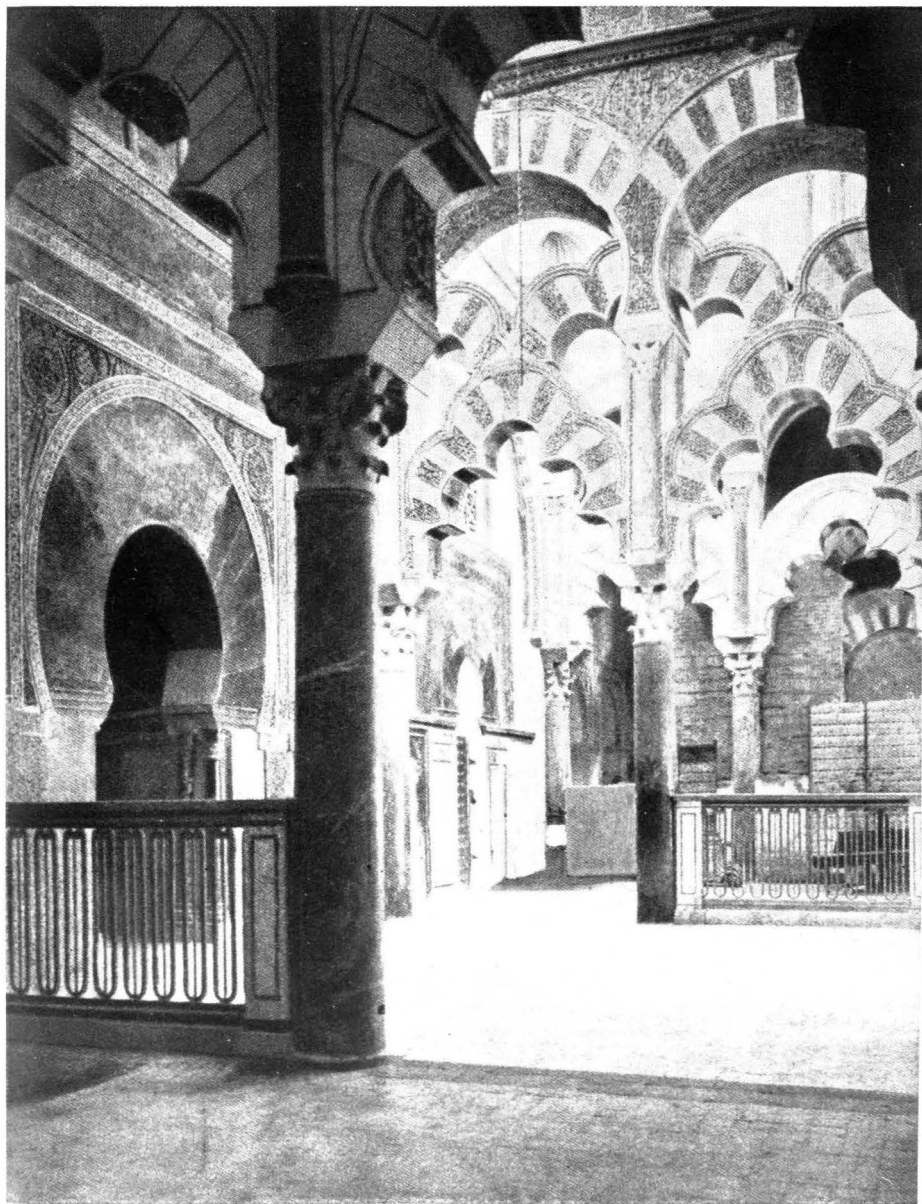
Ezeknek a meditációknak táborhegyi vízióiból új lelkiesség fakadt, az ignaciánus aszkézis. A végső konzekvenciáig következetes, minden emberi vágyat kérlelhetetlenül aláigázó Krisztus-követésnek véresen komoly nekilendülése,

amely a misztikus istenszeretet izzásával s a vértanúi hősiesség lelkesedésével csodálatos összhangba tudta olvasztani a megfontoltság, a körültekintés, a külső körülményekkel való számolás és a tervszerűség rendszereit, az ész és tudomány, a hajlékonyság és gyakorlatiaság követelményeit. Mennyi megnemértés, mennyi támadás kísérte ezt az aszkézist azóta máig!

A rendalapító maga is csak fokozatosan jutott el eddig a harmóniáig; első túlzásaiban közel járt a halálhoz. Itt közel ma is mutatják az egykori kórháznak azt a megőrzött szögletét, ahol nyolc napon át élet s halál közt vívódott a bőjtölésben és önsanyargatásban még akkor mértéket nem ismerő vezeklő. Hej, ha akkor belehal betegségébe! Akkor ma Manresa nincs és nincsenek Xavéri Ferencek és kassai vértanúk, Alajosok és Szaniszlók, nincsenek Bellarminok és Suarezek, Pázmányok és Prohászok sem... És nincsenek azok a hithirdetők, akiknek nyomait keresem majd most Délamerikában s akik egész földrészeket nyertek meg a hitnek; nincsenek azok a hithősök, akik grófi vagy hercegi palotákat hagytak el vagy egyetemi katedrák babérait akasztották szögre, püspöksüveget s bíborosi kalapot toltak el maguktól s elmentek ma hittudósul a trienti zsinatra, holnap misszionáriusul az újonnan fölfedezett világtájakra s ahová csak emberi út akkoriban Európából elvezetett, és keresztet plántáltak a pampák s Nagytavak tájaira éppúgy, mint Afrika sivatagvilágába vagy a távol Kelet szigeteire s ha kellett, százszámra mészároltatták le magukat az örök Királyért, aki ezen a barlangon keresztül mutatkozott meg nekik s hívta a szolgálatába őket...

Az itt indult rendtörténet nemcsak a dicsőség útja volt, hanem a kálváriáé is. Jaj, sejtette-e a pampelonai sebesült, a manresai látnok azt az ellentmondást, amelybe a Regnum Christi sürgetésének ez a kemény és katonás stílusa ütközni fog? És sejtette-e, mennyi véres és vértelen martírium lesz majd a sorsuk azoknak, akik az ő szavára a Krisztus-miliciának ehhez az önkéntes-seregéhez csatlakoznak? Mennyi lemondás, áldozat, önfegyelmelés, tudományos fölkészülés, apostoli lángolás — és aztán támadtatás és ellentmondás, kívülről és néha belülről is!

Suscipe Domine! — felelhette a manresai látnok, ha

Spanyolország: Cordoba székesegyházának belseje (részlet).

*A sevillai székes-
egyház tornya,
a „Giralda“.*

ezekre a lehetőségekre gondolt. Elvégre az Úr maga megmondotta, hogy ahogyan őt magát üldözték s gyűlölték, ugyanúgy fogják gyűlölni az emberek az ő igazi tanítványait is. *Suscipe Domine!* mondta rá a már megtapasztalt sorsra a tizezrek kara, akik azóta erre az útra léptek. Eszembe jutottak a Santa Cuevában a saját ifjúkori éveim, a tanulmányi és próbaévek, a mi otthoni, drága noviciusaink a budai Manrézában s az a katonai fegyelem, amelyben az egykori katonatiszt rendje az ő fiatal tisztjelöltjeit kiképezni s lelkileg megacélozni szokta. Eszembe jutottak a páterek és fráterek ezrei, ezek az élő lelkigyakorlatok, megtestesült Manrézák, ezek a lelkes és hősl elkü fiatalok s ezek a minden emberi szenvedélyen rég túllévő szent öregek, reszkető kezü aggastyánok, akikben semmi sincs már abból, amit künn a világban érzékiségnek, hiúságnak, kényelemvágynak szokás nevezni; ezek a gépei a jóttevésnek, rokkantjai az apostoli életnek... Ezek az országról-országra üzött spanyol s egyéb hitvallók, ezek a missiókban eléggő, eleven vértanúságban lassan fölperzselődő hit-hirdetők... Egykor valamennyien fiatal lelkesedéssel jöttek ide, Manresa bűvkörébe, puha családi fészek melegéből, nem ritkán előkelő környezetből vagy csillogó ifjúkori tanulmányok után... S Manresa ihlete, a *Suscipe* forró számuma elkapta, magával ragadta őket, igénnel feleltek a Király hívó szavára s forró esküvel pecsételték meg hűségük ígérétét.

Stílusos és természetszerű, hogy a vallásellenes forradalom a manresai rendházat az elsők között csukatta be s szétüzte innen Loyolai szent Ignác fiait.

Manresából átrándultunk Katalánia nemzeti Mária-kegyhelyére, Montserratba. Zordon bércek közt, mint valami sasfészek a hegyfal közepére csapva, áll az ősi bencés monostor. Katalánia Szentmártonhegye. Kegyetemplomán kívül művelődési központ, mely 100,000 kötetes könyvtárt őriz s kicsiny, de mintaszerűen berendezett bibliai és szentföldi múzeumot.

A monostor főiskoláján főleg a bibliai tanulmányokat

művelik s a rendi nyomda tudományos katalán szentíráskiadásokat állít elő.

Visszafelé tértünkben egy idevaló gyárossal ismerkedem össze, aki a vidék katolikus mozgalmainak egyik vezérharcosa. Gomblyukában ott az „A. M. D. G.” jelvény, a lelkigyakorlatos férfiliga jelvénye. Jól beszél franciául. Belemelegedünk a beszédbe s én dicsérve emlegetem neki katalániai benyomásaimat. Ő azonban nincs elragadtatva szülőtartományának állapotaitól. Barcelona örökké nyugtalan, háborgó város, a forradalmak állandó tüzfészke. A sok gazdag ember mellett sok benne a szegény s a társadalmi ellentétek elsímításán, a jövedelemelosztás szociális célzatú megjavításán úgy látszik senki sem töri a fejét. A katalánok dolgozók és kitűnő kereskedők, de sok köztük a mammon-imádó is. A születési arányszám rossz. Katolikus Akció nincs, hiába sürgeti a pápa; a papság jókora része — szerinte — meglehetősen tétlen. Sok közülök reggel elmondja a miséjét, azután semmit sem tesz. Ül odahaza és elzárkózik az élettől. Még mindig azt hiszi, hogy II. Fülöp korában élünk, amikor Egyházról, vallásról, közerkölcscről, katolikus kultúráról az állam gondoskodott. Azt hiszi, a spanyol nép ügyis vallásos, nem kell féltetni a hitét... Vannak a klérus, főleg a szerzetes klérus tagjai közt, akik fölémésztk magukat a munkában, de nem ezek teszik a többséget. Manresa és Montserrat közvetlen kisugárzása szinte elvész az ellentétes áramlatok között...

Nem tudom, mennyiben volt igaza. Hiszem, hogy sokban túlzott.

MADRID

Madrid, április 27.

Spanyolország vasutjai igazán nem ragadják el az utast, átlagos sebességük alig több a 30—40 km-nél. Az egyetlen európai értelemben is elfogadható gyorsvonatok a „luxus” vonatok (lujók); ezek többnyire éjjel közlekednek s átlagsebességük az 50 kilométer körül mozog. A mi „lujónk”

egyetlen éjszaka, csekély egyórás késéssel, Barcelonából Madridba röpített minket.

A madrid-atochai főállomáson némi közelharcot kellett vívnunk, előbb a hordárokkal s a szállodai vendégfelhajtókkal, majd a cipőtisztítók hangos és ékeesszóló hadával, akik szánó és könyörülő mosollyal mutattak rá lábbelinkre s olyasmit magyaráztak, hogy közbotrány nélkül így nem léphetünk a hispán főváros területére: végül pedig a sorsjegyárosok hangos felekezetével, akik nyilván azt hitték, csak azért jöttünk messze Magyarországból ide, hogy az ő sorsjegyeik közt válogassunk. Végre mégis elértük a Hotel Mediodia-t s felhívtuk telefonon egyik itt élő kiváló honfitársunkat, Ember Nándort, a zongoraművészt. Ember nemcsak a zenének művésze, hanem az autózetésnek is és így hamarosan mindenféle irányban végigszelhetjük a spanyol fővárost.

Mondjam-e meg őszintén? Madrid nekünk csalódást jelentett. Maga a szürkeség, a jelentéktelenség, amely sehogyan sem áll arányban a város történeti szerepével. Már a vidéke is kopár pusztaság. Külvárosai, villanegyedei jóformán nincsenek. A királyi palota, a cortes-épület — semmi különös (az igazi királyi palota az Escorial, a várostól félszáz kilométernyire); templomai csekély érdekességűek, még igazi székesegyháza sincs. Egyetlen igazán gazdag nevezetessége a Prado-muzeum, amelyben Murillo s a többi spanyol mester remekművei csakugyan pazar és megkapó bőségben patakzanak élénk. Meglátszik a városon, hogy fejedelmi szeszély építtette erre a lapos, szikkadt földre: II. Fülöpé, aki a régi spanyol fővárosban, Toledóban, túlságosan kicsinynek érezte magát a spanyol prímás tekintélyi túlsúlya mellett.

Meglátogatom egy régi innsbrucki egyetemtársamat, aki itt egyik rendi iskolánk igazgatója, jeles egyháztörténész. Teljes civilben fogad: nyakkendő, szürke ruha... A mai Spanyolország urai csak így türik meg, hogy szerzetes tanítson: le kell vetnie a reverendát...

Az utcákon feltűnő a szennyirodalom terpeszkedése: falragaszokon, folyóiratok címlapján szemérmetlen és naív meztelenségkultusz. A forradalom vívmánya ez is, mondják barátaim; pár évvel ezelőtt ilyesmit nem türtek volna.

A falakon, mint már Barcelonában is, főleg a külvárosokban, hatalmas falragaszok s mázsolmányok: „Votad por el Soviet!” „Votad contra el Clero!” „Bajo la Iglesia!” „Muerte al Fascismo!” S gyönyörű, idilli képek: „Hogyan él a munkás Oroszországban” aláírással. Persze az ellenkezője is: „Votad contra los Incendiaris de las Iglesias!” „Votad por la libertad!”

A fővárosban épp ostromállapot van a kormányválság miatt. Az ostromállapotból nem sokat veszünk észre, mindössze azt, hogy itt is, ott is megerősített csendőrosztagok jár-kálnak. A szállásunkhoz közel egy csinos magánlakás előtt állandóan 2—3 rendőr posztol. Kérdezzük, mi ez? A felelet: Ez Gil Robles lakása, a fiatal katolikus politikai vezéré. Mondják, hogy a forradalmi irányzat egyre gyengül s a jobboldali pártok erősödnek.

Egyébként a királyság megszűnte óta a város fejlődése, eltekintve az egyetemi város luxussal, amerikaias építkezésétől, elakadt.

Széles, öblös ívű palota mellett suhantunk el. Ember Nándor magyaráz: itt állítólag egy igen gazdag és előkelő fiatal házaspár lakott, akik nagyon, de nagyon szerették egymást. Végül azonban kiderült, hogy — testvérek; mire búskomorságba estek s a férj elemésztette magát... Azóta a palota, már vagy 15 éve, üresen áll.

Az egyik legforgalmasabb utcán, a Granvián, megmutatja nekünk Ember Nándor a volt jezsuita rendház és templom helyét. A templom a madridi hitélet egyik gócpontja volt. Most semmi, semmi sincs belőle, csak a puszta talaj. A rendházat s a templomot porig égette a forradalmi csöcselék. A forradalmi kormány csendesen asszisztált ehhez a bátor cselekedethez. A rendőrség nem lépett közbe, a tűzoltók későn érkeztek s a csöcselék elvágta a fecskendőcsöveket. A Monumenta Historica Societatis Jesu egyedülálló szakkönyvtára éppúgy porrá égett a romok alatt, mint Borgia szent Ferencnek ereklyeként őrzött teste. A győzelemittas forradalmárok vihogva telepedtek le a templom előtt a térre s egész éjjel élvezték a lángok játékát. A templom boltíveinek nyoma a szomszédos házak sokemeletes tűzfalán ma is látható.

Keserűen gondolok arra, hogy a királyság és a spa-

nyol egyház minden nagysága mellett sok tekintetben maga okozta vesztét... De nem az én feladatom, hogy vádakat emeljek.

Toledo, április 28.

Ma Toledóba rándultunk ki, ebbe az élő középkorba, ahol csupa ódon, mór építésű ház, szűk utcák, girbe-görbe terek bámulnak rá a mai utazóra. Fenn a magasban komor méltóságban az Alcázar, az egykori arab vár, később a spanyol királyok székhelye: V. Károlyé, II. Fülöpé. A város legfőbb nevezetessége a dóm, a gótnak és a mórnak csodálatos, sajátlagos stíluskeveréke.

Mennyi történelmi emlék, mennyi tudományos törekvés, mennyi hazafiúi bánat s mennyi harc színhelye ez az ódon város! A tradíciók fellelvára, amelyekből azonban új mezőkre, új vívóhelyekre siklott át az élet.

Vajjon tudják-e a spanyol tradíciók őrei, hogy Spanyolország lelke már rég nem lakik Toledo szentelt és vadregényes, ódon és barna falai között? Igaz ugyan, hogy ez a lélek alapjában ma is katolikus. Most, az egyházüldözés idején is tömördek jel mutatja széles tömegek hitvalló lelkületét. A kormány hiába záratta be a szerzetes kollégiumokat, azok mint „világi” kollégiumok már egy hét múlva magánházakban s hirtelen bérelt helyiségekben tovább működtek s jellemző, hogy a diákok alig 1—2 kivétellel azonnal valamennyien átpártoltak az „új” kollégiumokhoz, bármennyire csalogatták őket a hivatalos közegek az állami, vallástalan iskolákba. És bár a kormány a kollégiumokkal és rendházakkal együtt helyenkint minden egyebet is lefoglalt: könyvtárt, bútort, berendezést, mindig akadt elég jótevő, aki azonnal gondoskodott új berendezésről. A templomokban oly fénnel folyik a liturgia, mint kevés helyen a világon. De mintha a délvidéki könnyedség nagyon bízott volna a tradíciók megőrző erejében s kissé elhanyagolta volna a tömegfelvilágosítás és tömegszervezés modern eszközeit. A papság egy részében is komoly veszélyé lett ez a mult dicsőségében sütkérező optimizmus. A mindenért gyorsan hevülő spanyol lelkét megszáditotta a baloldali agitáció. A nép nagy része tétlenül és érzéketlenül

nézte a templomrombolók vandál pusztításait s tapsolt a kommunista jelszavak hirdetőinek.

Valami hangtalan keserűség nyomta a szívemet, amint az ősi Alcantara-hídon át a vasút felé indultam. Valami nincs itt rendjén Spanyolországban; de oly nehéz megtalálni, hogy mi.

Madrid, április 28.

Este alkalmam volt a madridi katolikus szervezkedés néhány vezéremberével értekezni s e beszélgetés folyamán sokat megértettem, amit eddig talánynak éreztem. A spanyol katolikusok sokszoros leveretése és visszaszoríttatása jórészt a vezetőinek hamis biztonságérzetére és tétlenségére vezetendő vissza. Itt sokáig nem volt katolikus részen semmiféle komoly szervező mozgalom, sem számbavehető sajtó. Hihetetlen mértékben feküdt el a lelkeken a tespedés. A papság tevékenysége is nagy részben a templomokra szorítkozott. Sokakat csak a végveszély közelsége ébresztett föl. A jobb jövővel biztató fordulatot a legújabb időben az ifjúsági Mária-kongregációkból kiindult Actio Catholica mozgalma hozta meg.

Ezekből a kongregációkból került ki a *Propagandistas Españoles* köre: fiatalemberek mozgékony szervezete, akik alapos felkészüléssel és egységes terv szerint népgyűléseken, sajtóban, tömegmozgalmakban terjesztik a katolikus szellemű fölvilágosodást. Egyikük, Gil Robles, ma a spanyol politikai élet fiatalos lendületű, de egyben férfias megfontoltságú vezéralakja. Másik vezérük Angel Herrera, az *El Debate* napilap alapítója és sokáig főszerkesztője, a katolikus ujságíró-főiskola szervezője, ma az egész spanyolországi Katolikus Akció világi vezére. Meggyőződhettem róla, hogy lapját, a kitűnően szerkesztett, modernül kiállított *El Debate*t csakugyan mindenfelé veszik és olvassák. Megtekintettük az Accion Popular (spanyol néppárt) központi palotáját, az *El Debate* szerkesztőségével és nyomdájával. Annyira más stílus ez, mint amit eddig Spanyolországban láttam! Nem a multak hívalkodó, de hatástalan emlegetése, hanem elevenség, mozgalom, talpraesettség. Az egész országot felölelő népmozgalom középponti irodái,

a nyomda, a szerkesztőség és kiadóhivatal a legmodernebbül, szinte amerikai méretek szerint berendezve. Emberek rohannak ki-be állandóan a házban. Mindez egy ember kezdeményezése: Herreraé. Akit ma tisztelő, becéző szeretettel emleget minden spanyol, aki hisz a katolikus Spanyolország feltámadásában.

ANDALÚZIA

Cordova, április 29.

Délspanyolország nagyszerű állomásain: Granadában, Cordovában, Sevilleában megint szemembe ötlük a különös, ellentmondásos népjelleg: a nagyság és kicsinység, az erő és a hanyagság keveréke. Titokzatos nép ez, amely ilyen remekműveket tudott emelni s még a magánlakásainak megépítésében is ekkora ízlést tud kifejtetni, de néhány lépésnyire tőle kedélyesen megtúr minden elképzelhető szemetet, rendetlenséget, összevisszaságot.

Lehet-e nagyobb ellentét pl., mint Granada fölséges dómja, nagyszerű parkjai és a festői, de hihetetlenül piszkos és elhanyagolt Darro-part között? Költészet, építészeti remek, pazar természeti szépségek tözsomszédságában ez a szemétkerakodás, kócos cigányok, elviselhetetlen bűz! Sehol oly nagyszerű emlékei nem maradtak az arab uralomnak, mint itt. A Generalife, amely a mór kormányzó nyári palotája volt s ciprusudvarával, szökőkutas, mirtusz-, babér- és narancsligetes kertjeivel, pazar mór oszlopcsarnokaival s kilátóival méltó párja az Alhambra-palotának, a mór építő- és díszítőművészet e fölülmulthatatlan remekének — mind arról a hőskorról beszél, amikor a spanyol erő és szívósság a középkor egyik legfélelmetesebb világhatalmát, a mohamedánt végül is összetörte és 700 éves birtoklás után szégyenletes visszavonulásra kényszerítette. A hősi erő és nagyság e páratlan emlékjeleivel hogyan egyeztetsem össze azt az elterpeszkedő kényelmet és egykedvű semmittevést, amellyel ma ez a nép a félezredév előtt kivívott diadalokat kipihenni látszik?

Itt van a kicsiny, de festői Loja, vasúton egy órá-

nyira Granadától nyugatra. Micsoda legendás harcok emléke fűződik hozzá! Ez volt Granada kulcsa; amikor a katolikus királyok 1488-ban végre bevették, ezzel már jóformán Granada sorsa is eldőlt. Azt lehet mondani: itt fordult meg egész Spanyolország, sőt vele együtt a későbbi spanyol gyarmatvilág jövője, a nagy kérdés, hogy a félholdé vagy a kereszté lesz-e végérvényesen mindez. A délnyugat-európai mohamedán uralom csillaga itt hanyatlott le végleg. S érdekes, ugyanaz a nép, amely évszázados, örlő harcokban végre kiverte az ibériai félszigetről gyűlölt ősi ellenségét, utána nemcsak megtartotta s máig utánozza ennek a kivert ellenségnek építőművészetét és városrendező stílusát, hanem átvette látszólag annak keleti flegmáját, fatalista tétlenségét is.

Cordova is, a csinos, tiszta, üde és modern berendezésű város a Guadalquivir partján, sajátosan elegyíti ezt a két stílust építészetben és néplélekben egyaránt. Ennek az elkeveredésnek beszélő jelképe a mór mecsetből alakított, világhírű székesegyház. A mecset az ozmán világnak egyik leghatalmasabb vallási építménye volt s a középén később behelyezett Capilla Mayoron kívül teljesen megmaradt eredeti alakjában; így lett a kereszténységnek egyik szokatlan formájú, de meglepően kedves és romantikus szentélye. Alacsony, alig 12 méter magas, karcsú mór oszlopokon nyugvó, patkószerű, vörös-fehér színű boltíveknek egész áttekinthetetlen erdeje. Ma is La Mezquittá-nak nevezi a nép az egykori mecsetet, amelyben az oszlopok száma a 800-at is jóval meghaladja s amelynek 19 hajója egykor megannyi nyitott kapun át érintkezett a tágas, árnyékos, narancsfás udvarral, a Patio de los Naranjos-szal. Az éppen virágzó narancsfák andalító illata, a szökőkutak vizének altatóan békés csobogása s a déli napfénynek a sűrű ágakon keresztülszűrődő aranya valóságos keleti varázsligetté változtatják ezt a sokszázéves, ódon, alvó udvart. A templom látogatottsága viszont s az a mód, ahogyan ez a fölséges székesegyház a mai hivatását teljesíti, mintha megint csak a keleti egykedvűségnek és tunya tétlenségnek jegyeit hordaná. Jobb erről nem is beszélni...

A templom egyik legszélsőbb sarkában az egyik oszlop arról nevezetes, hogy még az arab időkben itt egy

keresztény rabszolga észrevétlenül keresztet vésett az oszlopra s titokban az előtt imádkozott. Titkát azonban felfedezték s szegény az életével fizetett a hitéért. Ma persze egy szorgalmas dologkerülő abból él, hogy az idegeneknek ezt a keresztet mutogatja s gyufát gyújt, hogy jobban lássák. Az így keresett fillérekből aztán egészen szépen elvan. Csodálatos, hogy Spanyolországban ma mindenféle mennyi az ingyenélő; minden városnak minden terén, minden állomáson, minden kikötőben csak úgy rajzik a semmittevők légiója... Ha nagyon megéheznek, apró, semmitmondó szolgálatokkal, ajtónyitogatással vagy kocsi-oda-hívással keresnek néhány fillért s egy kis banánon, kenyérdarabon naphosszatt vidáman élnek.

A PATIÓK VÁROSA

Sevilla, április 30.

Sevilla — nos igen, Sevilla csak egy van a világon. A báj, a kellem, a napfény, a költészet, a mosoly maga.

Nem írom le székesegyházát, ezt a kőbe foglalt csipkeígyet, ezt a komor s mégis légiesen üde, fölséges és mégis behízelgően kedves márványcsodát. Ezt a köhimnuszt, ezt az anyagba foglalt, szárnyaló imádságot. Egyetlen székesegyháza, műépítménye Spanyolorzágnak úgy meg nem kapott és meg nem hódított, mint ez. A narancsudvar sarkában az ősi torony, a Giralda, amelynek emeletein szinte viaskodik a gót és a mór, a keresztény és az arab stílus, büszkén őrzi a rábízott kincset, a székesegyházat, mint valami óriás kerub egy paradicsom bejáratát. A dóm egyik oldalhajójában Kolumbus síremléke, melyet a fölfedező koporsójával együtt úgy hoztak ide az Antillákról. A négy lassan haladó, dalmatikás bronzalak a négy spanyol királyságot: Castiliát, Leónt, Aragón és Navarrát jelenti, amint a vállukon hordják a nagy tengerhódító érclepellet letakart koporsóját, aki egy világrésszel gyarapította a spanyol korona birtokállományát. Ó, művészetet kifejteni, történelmet ércbe foglalni megkapóan tudtok, ti drága spanyolok!

S a mindennapi életeteket is körül tudjátok fonni báj-

jal és költészettel, mint senki más — ha akarjátok! Elég egy pillantást vetni egy-egy sevillai palotára, sőt egy-egy polgári ház udvarára, a világhírű „patiókra” s az idegen megbűvölten áll a tehetségtek s az ízlésetek előtt.

Emberek, tudjátok mi az a patio? Egy sevillai patio? Hát ha nem, ezért az egyért érdemes Sevillába elmenni, csak hogy megtanuljátok, mi az a patio. Én egyszerűen beleszerettem a patiókba s amíg csak másnap Sevilla határát el nem hagytuk, mindenütt, amerre csak jártunk, minden-egyes háznak a kapuján keresztül, mint valami kíváncsi gyermek, a patiók felé kandikáltam be.

Patio szó szerint annyi, mint udvar; a latin spatium szóból. De nem akármilyen udvar a patio, hanem sevillai, andalúziai udvar. Amit nagyon nehéz pár szóval leírni. Sohasem hittem volna, hogy egy udvar is lehet építészeti és házdíszítési remekmű. A sevillai patio az ízlés, a házépítő és lakásberendező művészet betetőzése. Itt minden valamire való háznak ráccsal elzárt, de egyébként nyitott kapuja van, amely mögött kék-fehér majolikából („azulejos”), mozaikból, márványoszlopokból, délszaki növényekből összeálmodott, szökőkutas csodaudvar nyílik, amelynek persze csak az egyik sarkába lát bele az utca felől az ember, de az a sarok is mindegyikben egy-egy tündérkertet sejtet. És nagyon sokszor az is. Ezen a narancsvirágillatú udvaron lakik és él az év legtöbb hónapjában az egész család. Ez az ebéd-lője, társalgója, dolgozóhelyisége és hűsölője. Nyáron hatalmas, sárga vitorlavászonnal fődik be a patiót fent az emeletek fölött s csak estefelé emelik félre a függönyöket, hogy a hűvös levegő ismét behatolhasson. A köröskörül benyíló szobákba úgyszólván csak aludni járnak az emberek. A majolika- és mozaik-díszítések, a virágcsoportok és szökőkutak minden házban mások s minden háznak megadják az egyéni varázsát, a tulajdonos ízlése és jómódjának mértéke szerint.

A patiókhoz hasonlóak itt az emberek is. Ha Sevillát mondunk, minden spanyolnak megvillan a szeme. Sevilla a szellem, a szépség, az életöröm, a kedvesség, az elevenség városa; itt mindenki közmondásosan nyílt és őszinte, élelmes és derűs, udvarias és megnyerő. Itt lány nem marad pártában, itt a fiatal, 20 éves férj mindennapos látvány. De

jómódúak is, értenek a kereskedéshez s a mellett híresek arról, hogy nem fukarok, hanem jószívűek, minden jó célra bőségesen adakoznak s minden iránt eleven az érzékük. Csintalan kacaj, gitárdal és tánc Sevilla levegőjének a tartozéka. Sehol Spanyolországban olyan farsangi vigasság nem esik, mint itt. Viszont nagyhéten sehol a világon oly őszinte és mély töredelem, annyi komoly bűnbánat, oly megható passiók körmenetek nincsenek, mint itt.

Sevilla, a régi Hispalis, a történelemben is nagy szerepet játszott. Valamikor a nyugati gótok birodalmának, sőt már előzőleg egy nagy római provinciának volt a székhelye. A szentek és vértanúk martirológiumában is sűrűn szerepel ez a szó: Hispali in Hispania. Itt folyt le többi közt Hermegegildnek, a szent királyfinak tragikus élete és vértanúsága. Testvére, Rekkared, a gót király, itt utasította el magától végleg az arianizmust és vetette meg a későbbi katolikus Spanyolország alapjait. Itt élt és működött a középkornak nem egy egyházi nevezetessége: Sevillai Leander és Izidor, valamint Pedro de Mendoza bíboros, az államférfi és szabadsághős. S végül ennek a városnak szülötte volt Murillo és Velasquez.

Este egy kongregációs otthonba vezetnek el a páterek, amely egyúttal ifjúsági klub. Nagyszerű gyerekek, legtöbbször egyetem hallgató. Körülvesznek s egyszerre öten beszélnek, lelkesen, színesen. Mind magyaráz, mind kedveskedik, mind büszke a klubjára.

Egy rendtársamtól megkérdezem, igaz-e, hogy Sevillából senki sem megy papnak. Valahol úgy hallottam. Csodálkozva néz rám s rámutat egy szemközt levő kicsiny palotára, amely arról nevezetes, hogy legszebb patiója van az egész városban. A tulajdonos fia, mondja, mostanában lépett be rendünk noviciátusába . . .

Nem tudok betelni Sevilla szépségeivel. Azonban nem az az utazásom célja, hogy élvezzek és nézelődjem. Sietni kell tovább.

Búcsúznom kell Sevillától és a Giraldtól, a hűvös patióktól és a bódító illatú narancsligetektől. Olyan bűvölet az egész, oly marasztalóan édes, hogy szinte fáj elhagyni. De hát menni kell. Hosszú út van még előttünk.

Autóbuszon indulunk az országhatár és Portugál felé.

Szántó- és gyümölcsstermelő földeken, apró községeken haladunk keresztül. Így legalább alkalmunk van egy kicsit odafigyelni az andalúziai falu élete felé is. Andalúzia Spanyolország egyik legtermékenyebb s legváltozatosabb vegetációjú vidéke; itt már sehol sem látni azokat a meddő, sziklás, kopár és kiégett tájakat, amelyek az ország középrészének, főképp Madrid környékének oly siralmas külsőt adnak. A lakosság szorgalmasan műveli földjét. Sehol annyi szamár és öszvér, mint errefelé. A földműves nemcsak befogja, hanem rajta ülve megy ki a tanyájára a faluból és vissza. Néha még a gyerekeit is — egyet vagy kettőt — maga elé ülteti rajta. Szegény pára azonkívül a saját takarmányát, a hatalmas köteg zöld fűvet is maga cipeli a hátán. A spanyol földműves élete sem sokkal könnyebb, úgy mondják, mint az állatáé. Ez is megmagyarázza a százados forradalmi láz sikereit s régebbre visszanyúlva: megérteti azt is, miért igyekezett ez a szegény nép annakidején olyan nagy tömegekben s oly halálos elszántsággal az Újvilágba, új hazát, jobb megélhetést keresni . . . Csoda, hogy ebben a nagy kivándorlási lázban az ország el nem vérzett; így is voltak idők, amikor Spanyolország egész lakossága néhány millió lélekre csökkent le.

PORTUGÁL

Portugál szörnyen kívül fekszik a közép-európai népek érdeklődésének körén; mifelénk alig tud róla valaki. Kinek jut pl. eszébe nálunk, ha már külföldre utazik, egyszer Portugált tenni meg útja céljának?

Pedig Portugál megérdemelné az érdeklődést. Népe kedves és szeretetreméltó, az ország természeti kincsei és szépségei elragadóak, művészete s történeti emlékei meglepően gazdagok.

Spanyolország és Portugál — két külön világ. Földrajzi és sok tekintetben történelmi sorsközösségük ellenére a két nép jelleme erősen különbözik s nem is volt köztük soha valami mélyebb barátságos viszony. A portugálok egészen más faj, mint a spanyolok s azonkívül nem tudják elfelejteni, hogy Spanyolország két ízben is leigázta őket. A spanyollal ellentétben kevésbé föllengző, nyugodtabb vérű, higgadtabb és számítóbb nép a portugál; míg amaz született katona s még békében is az, addig a portugál született földműves és kiskereskedő. Spanyolországtól egyébként folyók, magas hegységek s nagy darabokon lakatlan pusztaságok választják el.

Azért Portugál is nagystílű nemzet. Nem hiába fekszik egész hosszában az Óceán partján: a tenger, a távlatok mindig érdekelték. Spanyolországnak hamarosan veszedelmes versenytársa lett a tenger s az Újvilág fölfedezésében és meghódításában. Már Tengerész Henrik, I. János portugál király fia, — aki egyébként neve ellenére soha tengeren nem járt — megvetette a portugál gyarmatbirodalom alapjait († 1460). Diaz Bertalan és Vasco da Gama nagytettei,

fölfedezései közismertek. Első vagy Nagy Mánuel király alatt, 1500-ban szerezte meg Portugálnak Pedro Alvares Cabral Brazília birtokát, Albuquerque Alfonz pedig Kelet-india legfontosabb őrhelyeit. Nagy Mánuel alatt fejlődött hatalmassá a portugál művészet is — a „mánueli” vagy manuelin stílussal — és Lisszabon a világkereskedelemnek egyik legjelentősebb középpontja lett. II. Fülöp spanyol király, mint Mánuel unokája, magához ragadta a portugál koronát és Portugál Spanyolországnak sokáig úgyszólván gyarmatává süllyedt. 60 évvel utóbb a portugálok visszanyerték ugyan függetlenségüket, de a spanyol kizsákmányolás okozta elszegényedést a brazíliai arany- és gyémántbányák mellett is csak lassan tudták kiheverni. Portugál ekkor került Anglia gyámkodása alá, amely máig meg nem szűnt s Portugált legutóbb is a világháborúban való részvételre kényszerítette.

Ezek az események mind megannyi magyarázó okai annak, miért indult meg s folytatódott szakadatlanul s folytatódik a mai napig a nagyfokú portugál kivándorlás a gyarmatok és főleg Délamerika, Brazília felé. Ha meglepő és bámulatbaejtő a spanyol nép gyarmatosító ereje, még meglepőbb a csekélyebb számú portugálságé. Ez a csöppnyi ország létesítette Brazíliát, ezt a ma 45 millió lakosú gyarmatországot.

S ha Portugálnak régibb története tele van megkapó fordulatokkal, legújabbkori fejlődése nem kevésbé sajátos. A fölvilágosultsági propaganda heve akaratlanul is elvetette a forradalmi szellem termőmagvait. A forradalmi események a 19-ik és 20-ik század Portugáljában állandóan veszélyeztették a nyugodt fejlődés lehetőségeit. Újabbban is egyre kitört ez a forradalmi láz. 1908-ban a radikálisok forradalma orvul meggyilkolta I. Károly királyt, miniszterét, Franco Jánost és a trónörököszt, majd 1910-ben elűzte II. Mánuelet is és a következő évben kikiáltotta a köztársaságot. Azóta az egyik puccs a másikat érte. Az ország a pártversengések közben végleg elszegényedett, hitelét elveszítette s pénze elértéktelenedett.

1930-ban Antonio de Fragoso Carmona tábornok vezete alatt azonban győzött a katonai nemzeti forradalom,

ha tetszik: ellenforradalom és azóta béke és rend van az országban. Ebben a fordulatban az érdem főrésze egy eddig ismeretlen, fiatal coimbrai egyetemi tanáré, Antonio Oliveira Salazaré, aki ma Portugália miniszterelnöke, diktátora. Ő a portugál Mussolini és Dollfuss egyszerre.

Érthetetlen, hogy erről az emberről Európa sajtója úgyszólván tudomást sem szerez. Vajjon miért? Itt valóságos legendák keringenek róla. Mindenki rajongva emlegeti. Azt mondják: minden lépése áldás az országra; amit a kezébe vesz, minden sikerül. Azzal kezdte, hogy mindenekelőtt pénzügyileg hozta rendbe az országot. Már ezzel az eggyel megnyerte még eddigi ellenfeleit is. Második nagy műve: az új alkotmány, amely a kapitalizmus megfékezése, a rendi állam s a szaktestületi rendszer alapján, a Quadregésimo Anno elveinek nyomán szervezi át hazája társadalmi, gazdasági és politikai életét. Hogy mennyire vele érez a portugál nemzet, mutatja a népszavazás, amely Salazar új alkotmánytervezetét éppen az idén szinte százszázalékosan a magáévá tette.

Pedig ez a nagyszerű ember, aki egyénileg ma is szegény és szerény, mielőtt a pénzügyi tárca, majd az egész kormány vezetésére meghívták, soha politikával nem foglalkozott, semmiféle pártnak tagja nem volt, csak a katolikus társadalmi és gazdasági szervezetet, az Acção Populart teremtette meg. S ma elérte azt, hogy Portugálban nincsenek többé pártok, a kommunista és szocialista izgatás megszűnt s mindenki örömmel és várakozással illeszkedik bele a szaktestületi államrendszer újstílus keretei közé.

E mellett Salazar komoly és hithű katolikus, akit professzor korában minden reggel ott láttak diákjai az Úr asztalánál. A Szentszékkal konkordátumot kötött s most azon dolgozik, hogy a pénzügyi és szociális átszervezés után az egyházpolitikai és népnevelési téren is megszüntesse a rombolásokat, amelyek árán a szabadkőműves és radikális kormányzatok 150 év óta szakadatlanul igyekeztek a portugál népet ősi vallásosságából kiforgatni.

Mert Portugál világnézeti s vallási téren ma még szintén a legnagyobb káosz és paradoxon képét mutatja. A nép, főleg az északi, gazdag és fejlődő vidékeken, Porto táján, mélyen vallásos és egyházhű. Pombal a 18-ik század

második felében a nemesség, főpapság és szerzetesség hatalmának megtörése címén nemcsak maga indított kíméletlen háborút e három tényező ellen, hanem romboló törekvéseit intézményekben is állandósította, amelyek a legutóbbi időkig rányomták Portugál s a sokáig tőle függő Brazília szellemi életére az egyházellenesség és hitetlen fölvilágosodás bélyegét. Ha Portugálban és Brazíliában a mai napig nincs iskolai vallásoktatás, — igaz, hogy mind a két helyen most készülnek újra behozni — ha a papság hihetetlenül szegény s ezért a papi pályától az ifjúság ma is feltűnően húzódózik, ez is végeredményben annak a szellemnek eredménye, amelyet Pombal oly démoni ügyességgel s annyi sikerrel tudott a portugál nép köreiből meggyökereztetni.

Az Újvilág lelki alkatának megértéséhez itt is az anyaország eseményei és szereplő egyéniségei nyújtják a magyarázatot.

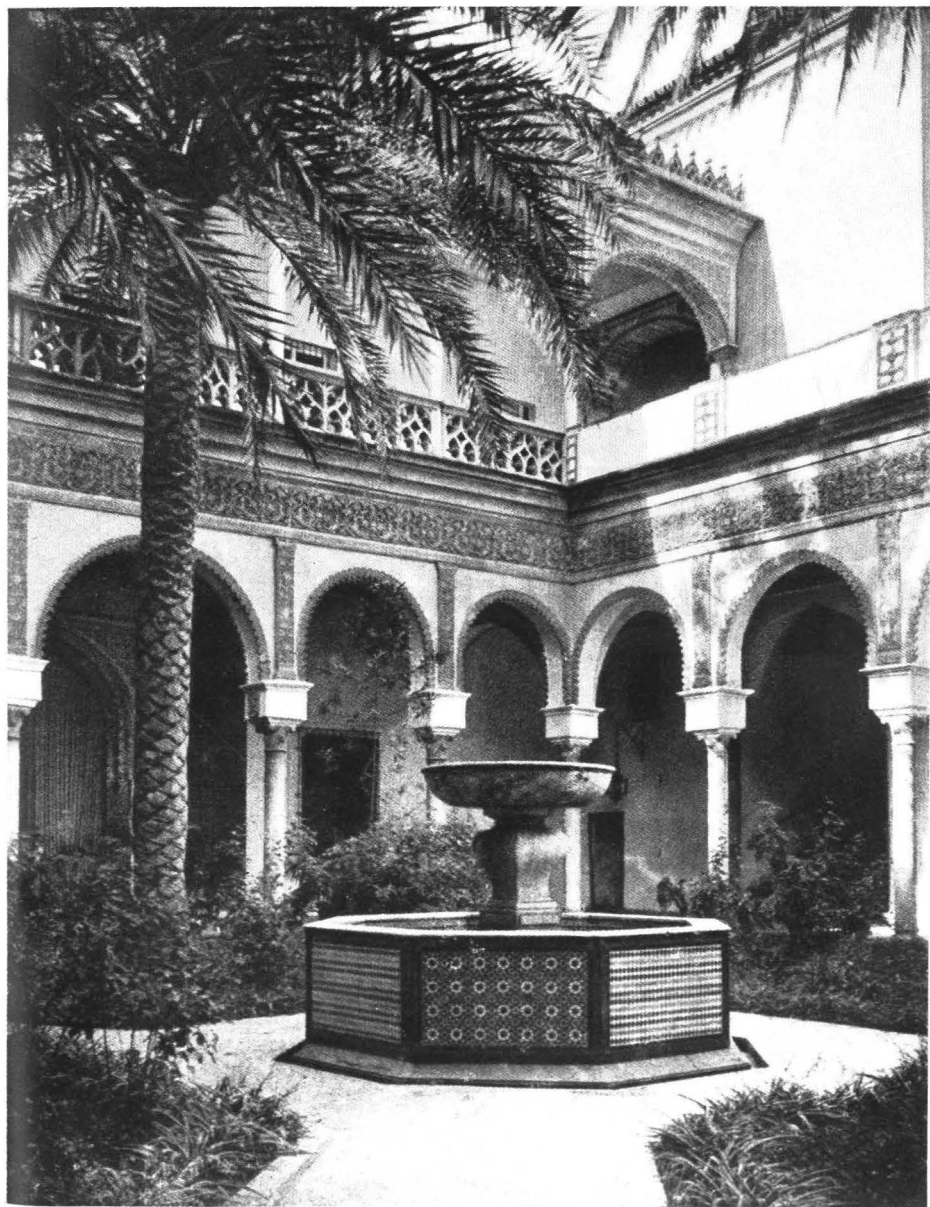
A PORTUGÁL FŐVÁROS

Lisszabon, május 3.

Estefelé érkeztünk Ayamontéba, a spanyol-portugál határhoz. A két országot délen a Guadiana-folyó választja el. Piszkos, tengerszínű, erősen hullámzó víz ez itt már, hiszen közel van az óceánhoz s errefelé már tengeri hajók is közlekednek rajta. Itt a közelben van Palos, ahonnan annakidején Kolumbusz a maga három kis hajójával első felfedező útjára elindul. Mótoros hajócska viszi át a csekélyszámú utast a portugál partra.

Egy faépülethez érünk: ez a vámhivatal. Felmutatjuk, ami felmutatandó. A francia szóra a portugál vámtiszt szörnyen udvarias lesz és a Baedeker rémítgetéseivel ellentétben nagyon hamar elintézi a vizsgálatot. Félóra mulva bennülünk a portugál vonatban, szerencsétlenségünkre a leglassabb és legdöcögőbb vonatban, amelyet kikereshettünk volna magunknak. Ez itt államvasút ugyanis, míg a többi vasutak, a fürgébbek és modernebbek, magánkézben vannak.

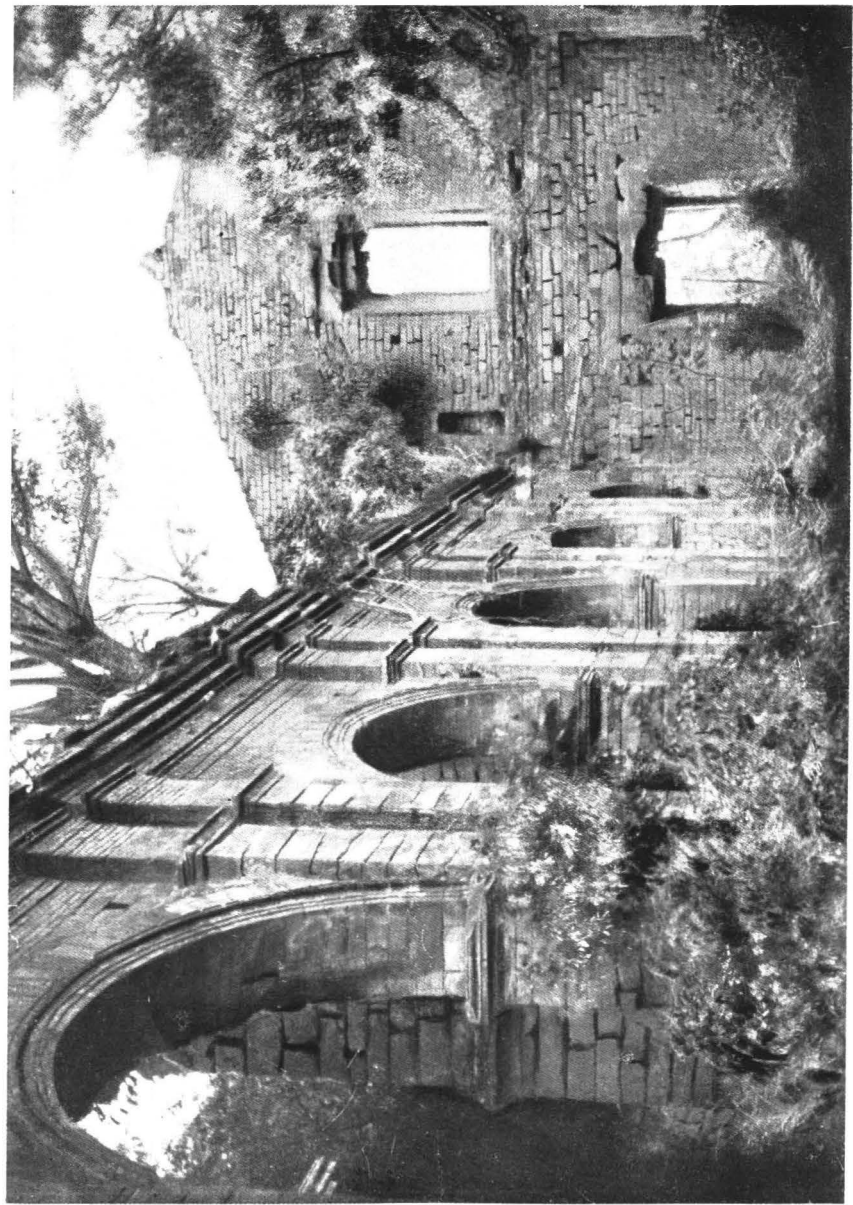
No, majd csak beérünk Lisszabonba, ha éjfél előtt már nem is, hát reggelre. Nagyobb baj, hogy a vonaton étkező

Sevilla : Az Alba hercegi palota patiája.

Délspanyolországi csikósok.

Ahol Fáy és Szentmártonyi működtek.
A S. Miguel-templom romjai Braziliában.

*Lisszabon
a Tejo öblével.
A túlsó parton
a Szent Julián-erőd.*

Búcsúzás Európától.

nincs. Dél óta nem ettünk. A derék kalauz, akiről máig sem tudom, mikép értett meg bennünket, vállalkozik rá, hogy az egyik állomáson hoz egy kis kenyeret és bort. Utána nem fogad el semmit, még egy cigarettát sem.

Az egyik állomáson haragoszöld, gyönyörűen gondozott sövény előtt kisebb úri társaság búcsúzkodásának vagyok tanúja. Éjjel 11 felé jár az idő. Egy férfi felköszön hozzám is és észrevéve bennem az idegent, megkérdezi, francia vagyok-e? — Nem, felelem, magyar. Nagyon megnéznak, talán még sohasem láttak magyart. — Messzire utazik, Père? kérdezi a férfi. — Délamerikába, mondom. — Igen? Látogatásra? — Nem, hanem missiót tartani az ottani magyaroknak. — Közben indul a vonat s erre az egész kis társaság, az eddig szerényen hallgató hölgyek is, lelkesen, kendőt lengetve kiáltják utánam kifogástalan francia kiejtéssel: „Bon voyage, Père, bon succès!”

Reggel félnyolc felé Barreiróban vagyunk. Ez már Lisszabon Tejón túli külvárosa. Az állomás épülete mögött ott vár a kis hajó, amely az utasokat, az itt már tengeröböllé szélesedő Tejo-folyón átviszi Lisszabon felé. Csaknem egy órai út a folyó egyik partjáról a másikra. Pompásan szikrázik a korai napfény a széles vízben; a párás reggeli levegőben egyre tisztábban bontakozik ki előttünk a dombra fölfutó, széles körben épült portugál főváros. Elragadó látvány. Nem csoda, hogy a portugálok Nápolynak is fölébe helyezik kikötő-fővárosukat. „Aki nem látta Lisszabont, nem látott még szépet”, tartja a portugál közmondás.

Másfél óra múlva itt ülök a „Broteria” szerkesztőségében, rendtársaim s részben régi ismerőseim között, a Rua Maestro Antonio Taborda egyik kedves, villaszerű házában. A „Broteria” a Magyar Kultúrához hasonló portugál társadalmi folyóirat. A páterek lekötelezően kedvesek; egyikük, aki Innsbruckban végzett és ott sok magyarral érintkezett, meglep azzal a kijelentésével, hogy nem akar bókolni, de ő már Innsbruckban is mindig azt találta, hogy a portugálokhoz minden nációnál legjobban a magyarok hasonlítanak. Annyi bizonyos, hogy az első perctől kezdve otthonosan érzem magam köztük.

A városnak és környékének művészeti nevezetességei közül leginkább a manuelin stílusban épült belemi (betle-

hemi), volt Szent Jeromos-zárda ragad meg, amelyet Mánuel király Afrika körülhajózásának emlékére, Isten iránti hálából építtetett. Ma szekularizálva van, előkelő állami nevelőintézet, 1000 úri származású árva fiú számára. A pazar dekoratív értékekkel szinte túlszűfolt, hatalmas épület, a templommal, az egykori káptalanteremmel és refektóriummal, ma a szabadkőműves szellemű nevelés egyik fellegvára, amelyben Istennek még a nevét sem szabad ki ejteni. Jóképű, udvarias fiúk, jobb sorsra érdemesek — úgy sajnálom őket!

A művészeti alkotásoknál is megkapóbban szólnak a lelkemhez Lisszabon történeti emlékei. Mindenütt az egykor oly dicső multnak nyomaival találkozom. Az Avenida das Indias nagyszerű sétányán székelt valaha a Két India Tanácsa, amelynek gyarmatosító és missziópártoló tevékenysége századokon át irányította a Kelet és Nyugat nagy portugál gyarmatbirodalmának összes ügyeit. Innen, erről a rakodópartról indultak útra a 16—18-ik század nagy hit-hirdetői: Xavéri Ferenc, Britto János vértanú, Azevedo Ignác és társai és annyi más! Amott a kicsiny templom, ahol Pádúi szent Antal született; emitt Suarez Ferencnek sirja a Szent Rókus-templomban.

De itt székelt a gyöngé és ingatag jellemű I. József mindenható minisztere is, a zseniális és nagykoncepciójú, de sötét emlékü, lelkiismeretlen és vérszomjas Pombal. Itt, ezen a téren húzatta kőpadra s égettette el elevenen ellenségeit, az állítólagos királymerényletben teljesen ártatlan Tavora hercegek egész családját. Itt a környéken kovácsolta össze horribilis vagyonát századának ez a legnagyobb stílű panamistája. S amodattól, a Palacio das Necessidades palotában íratta alá a megfélemlített királyi bábbal zsarnoki rendeleteit, amelyekkel Portugália leghívebb fiait s legönzettebb kultúraterjesztőit, a redukciók hithirdetőit kergette számkivetésbe, börtönbe, korai halálba.

A szabadgondolkodás hősei szemében Pombal természetesen ma is félisten. A portugál radikálisok a legszebb szobrokat emeltették neki — most készült el hatalmas, sokalakú szoborcsoportja az Avenida da Liberdade legszebb pontján (Pombal és a szabadság!). Az iskolakönyvek és a sajtó még ma is tele tündövel zengik dicséretét. Történet-

hamisítás szobrokkal és iskolai tankönyvekkel: a szabadgondolat nemzetközi módszerrel. A komoly és tárgyilagos történet szemlélet azonban s a katolikus érzés Pombalban az újkor egyik Néróját látja, aki a zsarnokság, alattomoság, kétszínűség és gyűlölet minden eszközét megmozgatta a portugál néplelek megfertőzésére s a szabadkőműves eszmék diadalra juttatására.

Aldozatai közt magyarok is voltak. Azok a magyar hithirdetők, akik hazájukat s kényelmüket fölálldozva, Krisztus szeretetért elmentek Brazília vademberei közé, hogy őket a hitnek és emberi művelődésnek megnyerjék, de ezzel együtt a portugál korona hatalmi körét is növeljék. Pombal elfogatta őket s minden kihallgatás vagy törvényes eljárás mellőzésével, elevenen eltemettette őket itt közel, a Tejo torkolatánál, a már külső alakjában is rettenetes Szent Julián-erőd földalatti börtöneinek fenekén.

Mélyen sajnálatos, hogy ezeknek a magyar hithirdető hősöknek az emlékével nálunk senki sem foglalkozik. Amit tudok róluk, külföldi rendtörténeti munkákból tudom, Huonder művéből,¹ Carayon gyűjteményes munkájából² s egy becsületes, német protestánsnak, a nürnbergi Murr Ferdinándnak írásából.

Főleg P. Fáy Dávid alakja él régóta mélységes tisztelet és csodálat tárgyaként lelkemben, a kálvinista földesúri család sarjáé, aki katolikus lett és azért lépett be a Jézustársaságba s jelentkezett a délamerikai missziókba, hogy édesanyja számára is megnyerje az Úrtól az igaz hit kegyelmét. Kint Brazíliában mint jeles tanár és hithirdető működött, mígnem őt is utolérte a Pombal-féle egyházüldözés. Elfogták s társaival együtt ide Lisszabonba hozták, ahol a Szent Julián-börtön embertelen kínjai közt 5 és fél-évi szenvedés után meghalt. De itt szenvedett rajta kívül még több magyar páter is, Szentmártonyi, Keyling, Szuha. Ezek közül a két első 18 éven át türte a Szent Julián-erőd borzalmait s csak Pombal bukása után szabadult ki innen s került vissza hazájába. Keyling még egy darabig Selmecbánya plébánosa volt; akkor már a jezsuiták feloszlata

¹ Deutsche Jesuitenmissionäre im 17. und 18. Jahrhundert.

² Documents inédits sur la Compagnie de Jésus.

óta mint világi pap működött. Szentmártonyi mint császári és királyi udvari matematikus a portugál kormány kérelmére került Brazíliába, hogy a spanyol-portugál határ-villongások eligazítása céljából odakünn földméréseket eszközöljön. Tíz évig dolgozott önzetlenül a portugál korona szolgálatában, amikor elfogták s fáradságainak jutalmául ide zárták.¹

A SZENT JULIÁN-ERŐDBEN

Lisszaboni időzésemet felhasználtam arra is, hogy ezeknek a magyar hithősöknek szenvedése helyére elzarándokoljak.

P. Rodriguez Ferenc, itteni történetíró rendtársam révén sikerült a hadügyminisztérium engedélyét a ma is fontos erődítmény megtekintésére megszereznem.

Az említett szomorú és mégis dicsőséges történeti emlékezések árnyéka suhogott körülöttem, amikor Rodriguez páterrel együtt a csinos villamosvasúton paradicsomi szép vidékeken keresztül Oeirasba, Pombal egykori birtokára utaztam. Innen húsz perces gyaloglással elértük az ódon falazatú, tengerparti Szent Julián-erődöt, amely azon a ponton épült, ahol a Tejo (ejtsd: Tezsú) a tengerrel egyesül. Mint valami alvilági lejáró, úgy nyújtja ki öblös száját a sziklába épített, jó 8—10 m vastag bejárókapu. Fent a magasban épült parancsnoki irodában a parancsnok-örnagyt átvette ajánlólevelünket s egy értelmes őrmestert adott mellénk, hogy kalauzoljon az erőd földalatti rejtekeiben.

Az erőd szűk udvarának közepén apró templomocská áll, amelyből azóta mozit alakítottak a katonák számára . . . Régi kápolna, amely foglyaink idejében is itt állt már; csak-hogy nekik, a szerzetes papoknak Pombal fogdmegjei sokáig még azt sem engedték meg, hogy misézzenek vagy csak misét is hallgassanak. Az oltár mögött, mondja az őrmester, emberi csontokat találtak a földben. Vajjon nem e csontok közt voltak-e P. Fáy földi maradványai is?

Nem lehet tudni. Pombalnak gondja volt rá, hogy föl-

¹ L. Bangha: Magyar jezsuiták Pombal börtöneiben. Pázmány Péter Tud. Társaság, 1937.

jegyzések ne maradjanak a börtön lakóiról. Csak azt tudjuk róluk, amit Lebzeltern lovag, Mária Terézia lisszaboni követete jelentett róluk s amit a szerencsétlen börtönlakók maguk beszéltek el vagy jegyeztek föl, amikor Pombal bukása után végre kiszabadultak.

Soká keresték katonáink a földalatti folyosók hatalmas, rozsdás, régi kulcsait... Borzalommal néztem rájuk. Azután egy vadvirágokkal szinte elborított alacsony fal mögött a lejáróhoz kerültünk s lefelé haladtunk a meredek lépcsőn. Istenem! Ezen a lépcsőn vitték le őket is! Vitték le P. Fáy, hogy soha többé napvilágot ne lásson!

Fiatalkorunkban mindnyájan olvastunk középkori várakról, földalatti folyosókról, rejtelmes kínzókamrákról... Mindez most élő valósággént állt előttem. Sziklába vájt vagy durva kövekből megépített, sötét és nyirkos földalatti folyosók; egyik egyenes, másik félkör alakú; az egész olyan, mint egy lefektetett óriási D-betű, amelynek azonban az egyenes vonala egyik oldalon el van még húzva. A világosság ide csak néhány piszkos, magas, kéményszerű lyukon szűrődik be, századok óta poros ablakokon és sűrű pókhálón keresztül. Ez a gyöngye fényesség csak halványan és helyenkint világítja meg a bűzös levegőjű, tágas folyosót. De csak a folyosót. A cellák többnyire már csak a folyosóról kaptak némi világosságot az ökölnyi vastag ráccsal ellátott, apró ablakokon át. Van, ahol négykézlábra kell ereszkedni, csak úgy lehet behatolni a két méter széles fal alatt a börtön-odukba. Egyébként a cellák nagy része elég tágas, de lehet, hogy csak később tágitották ki, illetve alakították át, többet egyesítve, mert a feljegyzések szerint hithirdetőink egy része oly szűk cellában ült, hogy egy vaságy is alig fért el benne. A tenger felé eső cellák talaja most is tele van víztócsával: ezek azok a cellák, amelyekben dagály idején néha arasznnyi magasan szűrődött be a víz s amelyekben patkányok úszkáltak a fogoly páterek körül... Nem csoda, hogy többen megőrültek ezekben a börtönökben.

A mainzi származású P. Eckart Anzelm s mások leírásából és rajzaiból meg tudjuk állapítani az egyes foglyok celláit s így több-kevesebb biztossággal meg tudtam határozni Szentmártonyi, Keyling és Fáy celláját is. Míg az őrmester a portugál páterrel tovább ment, megátodva borul-

tam térdre Fáy páter cellájában s megcsókoltam a durva, piszkos kőfalat. Felvettem a földről egy lehullott kötőrmelék s emlékül elhoztam magammal.

Utána a börtön temetőjét kerestük meg, az erődön kívül. Fallal bekerített, kereszttel díszített, de elhanyagolt, virággal, fűvel telidesteli nőtt apró temető. Itt-ott néhány márványkereszt és elmosott sírirat. Megdobban a szívem: hátha itt fekszik Fáy teste is . . . De nyomára nem akadtam; a néhány meglevő sírirat újabb eredetű. A temető bejáratánál néhány szál virágot téptem le s azokat legkedvesebb emlékeim közt őrzöm.

Visszafelé jövet Rodríguez páter beszéli a villamoson, hogy a Szent Julián-erőd s egy másik tengerparti vár azóta is, még a legújabb korban is szolgált hitvallói börtönhelyül; még az 1910-es forradalom alkalmával is ide zárták a szerzeteseket. Ő maga is itt szenvedett 9 napig s azt mondja, szavakban nem lehet elmondani, mennyit nélkülözött s mily lelki vívódáson ment át ezekben a napokban. Rendünk egész közeli noviciátusát ide zárták akkor s a rend belső vitalítására vall, hogy a derék fiatalemberek közül egyetlenegy sem lett a hivatásához hűtelen. Sőt, amikor egyiknek-másiknak a noviciátusi ideje letelt, ott lent, a börtön fenekén tette le első szerzetesi fogadalmát . . .

Milyen ellentétek a történelemben egymás mellett! Milyen barbár és hitvány tud lenni az ember s milyen hős is!

Vége, háromnapos lisszaboni időzés után jelzik a hajóindulás idejét. Most hát egyelőre búcsúzunk tőled, vén és kedves Európa s néhány hónapig idegen tájak felé fordítjuk vitorlánkat. Tengeren túlra megyünk, a fölfedezők és conquistadorok útján, négy évszázad tömérdek kivándorlója után, a kereszt és a redukciók hősei után, új hazát keresni indult magyarok nyomában.

Kedves, öreg Európa — Isten veled!

TENGEREN

A „General Artigas” földéltén, május 18.

Óvatosan, félgözzel haladva hagyta el a Tejo öblét a hamburg-amerikai „General Artigas” s előttünk lassan megnyílt az óceán...

Az óceán! Ez a titokzatos és félelmetes óriás, ez az élettelen s mégis ezernyi élettől duzzadó sivatag. Ez a végeszakadatlan csapongás, hullámozás, rengés-ringás, ez a napokon, heteken át el nem fogyó, véget nem érő, hideg és fenyegető habtömeg. Százszor járhat sz rajta, az életedet a tengeren töltheted: az óceán mindig újra megragadó titok marad neked. A végtelenség képe a földön...

Már itt a lisszaboni öbölben oly tekintélyesen szélesül körülötte, hogy egyszerre — szörnyen kicsinynek érzed magadat. Hát még mikor a partok körvonalai is végleg eltűnnek s már csak kettőt látsz a hajódon kívül: a két, egymásra boruló, végtelen kékséget: az eget és a vizet!

Európa elvész a szemünk előtt... Mindenki visszafelé néz és szinte kémleli a vén kontinens utolsó vonalát. „Partir c'est... mourir un peu”: minden utazás egy kis meghalás. Hiába mondjuk: hiszen nem olyan nagy út ez, hamar visszajövünk, azért lelkünkben valami titkos melanchólia sír. Valami meghal bennünk is „egy kicsit”. Minden visszafelé nézőben sír és meghal valami...

Mennyi gond és szorongó érzés utazott már ezeken a vizeken a felfedezők s újvilágkeresők vakmerő útjai óta! A kalandorok és hősök, kiüldözöttek és hódítók, világszédítők és hithirdetők: micsoda hosszú és tarka sor!... S hány

magyar is, akit optimista reménység, vagy fordítva: a végső elkeseredés keserűsége kergetett a vizeken át a távol földrészek felé!

Lisszabontól Buenos Airesig 20 nap a tenger: szinte kissé sok a jóból. Közel tízezer kilométer... Közben hat teljes órával igazítjuk vissza majd az óránkat.

Harmadnap némi megszakítása a hamar egyhangúvá váló tengeri útnak: Madeira. Csodaszép Liliputi-ország, amelynek apró, kerek kövezetén ökör-húzta, csinos nyári szánok pótolják a bérkocsit. Fent a funchali bércezen az a villa, amelyben nemeslelkű, száműzött királyunk életét befejezte. Felkeressük a kicsiny templomot, ahol a teste nyugszik, mindig üde virágkoszorúkkal borítva. Megilletődve imádkozunk a sírnál s aztán sietünk vissza a hajóra.

Madeirától kezdve aztán kilenc napon át nem látunk földet, egészen Bahiáig. Csak éppen egyszer a Zöldfoki-szigeteket. A térképen apró pöttyek. A valóságban fantasztikus hegyóriások, amelyek hirtelen szökelléssel ágaskodnak ki a tengerből. Helyenkint talán ezer méter magas, kopármeredek sziklafalaikon magasan loccsan föl a tenger hullámerése s lassú visszaáramlásával nem egyszer azt a csalóka látszatot kelti, mintha valami hegyipatak vagy vízesés ömölne ott le a falakról a tengerbe. És kilenc napon át egyhuzamban halljuk a hajócsavar által szétlökött, tajtékzó habok haragos csapkodását a fülkénk alatt, a gépek tompa berregését, amikkel együtt rezeg, nyög és prüsszöl az egész hajó.

Hajón utazni annyira más, mint vonaton! Itt az ember fogoly. Életre-halálra kiszolgáltatva az elemeknek s a hajó törvényeinek. A kényelmes hajófülke: elegáns börtön. A falon pl. ott a biztató magyarázat, hogy hol van szükség esetén a mentőöv s ha a gép sípja hét rövid s egy hosszú jellel alaromot fű, hogyan kell az övet magunkra kötnünk s a hányadik számú mentőcsónak lesz a mienk... Az úti-társakkal szemben is más itt az utas helyzete. Itt soká nem száll be és nem száll ki senki sem. Egymáshoz vagyunk kötve, ha tetszik, ha nem. Folyton egymást látjuk s halljuk: akaratlanul is, unalomból is mindenki az utitársait figyeli.

Az I. és a II. osztályt helyettesítő „középosztályon” még legzárkózottabbak az emberek. A kultúrember — ezt a szót itt a legszélesebb értelemben véve — nem egyhamar gombolkozik ki a felebarátja előtt. Csak úgy a harmadik, negyedik napon jut a bizalmasságnak addig a fokáig, hogy reggelenként legalább egy Morgen-t vagy Buenos dias-t mormol az útitársa felé. Később aztán mégis ismerkedik. Eleinte csak az időjárásról, hajóról, úticélról indul a társalgás. Lassankint aztán itt is, ott is egymásra talál egy-egy homogénebb lelki alkatú társaság. Egy hét múlva pedig már mindenkiről tudjuk többé-kevésbbé, hogy kicsoda, hova megy s mi az utazásának a célja. Üzlet, kirándulás, látogatás... S előttünk tarka kaleidoszkópban bontakozik ki az élet s a karakterek sokfélesége.

Itt egy komoly ábrázatú fiatal newyorki, aki tizenöt képes amerikai magazinnal telepszik le a söröző-bár sarkába. Ott egy lobogó sörényű berlini zongoravirtuóz, aki emelkedett szociális fejtegetésekkel boldogítja a köréje telepedőket, éjjelenként pedig szenvedélyesen kártyázik s mindjárt az első éjszaka 10,000 márkát veszít. Amott egy hangos és jókedvű argentinai, aki hetedmagával utazik haza, az étkezésnél a harmadik asztalig kiabál át hirtelen szerzett ismerőseihez s jókedvében néha két szivart szí egyszerre.

Sokkal közvetlenebbek a III. osztály utasai. Nagy részük szegény kivándorló, de akad köztük úriember is. Nem szórakozásból utaznak; legtöbbször kisebb-nagyobb fokban hajótörött ember, aki valamely okért: politika, nyomor vagy hasonló okok miatt kénytelen hazáját elhagyni. A hazáját s a maga eddigi világát. Mert aki állandó tartózkodásra átmegy a vízen, az nemcsak hazát, hanem szinte világot cserél. Nagyon sokról örökre lemondhat, amit otthon szeretett és megszokott s új körülményekbe, helyzetekbe, viszonyokba, klímába, életmódba kell beletörödnie, amelyek eddigi életrendjét fenekestől fölfordítják.

— Wie viele Schicksale trägt doch so ein Schiff mit sich! — mondja nekem egy nap málázva egy hajó tiszt, melleleg; a kevesek egyike, akiknél a komolyabb gondolatok iránti érdeklődést megállapíthatom. Valóban, amennyire megismerem őket: mennyi itt a tört egzisztenciájú ember!

Itt utazik velünk a német nemzetiszocialisták egyik

közismert vezérének a sógora, maga is egyike a hitleri mozgalom legelső, fiatal harcosainak — aki ma megútálva a rendszert s hazáját, új életet jön keresni a dél-brazíliai német települések egyikén. Itt egy orosz zsidóasszony a fiával, aki csak úgy tudott a szovjet ölelő karjai közül szabadulni, hogy dél-amerikai hozzátartozói megfizették az orosz útlevéért és kiutazási engedélyért járó ezer dollárt. Moszkvából jön s kérdéseinkre német-zsidó zsargonban kijelenti, hogy jaj nem jó, nagyon nem jó ma az élet Oroszországban. A fia meggyőződéses bolsevik: félkarját vesztette az ellenforradalmárokkal való küzdelemben, még valamikor az első forradalmak idején. Most azonban örökölt Dél-amerikában s erre úgy látszik, hirtelen elpárolgott minden elvi ellenszenve a magántulajdon gyűlölt intézménye ellen.

Egy harmadik orosz is van itt, aki azonban már rég nem járt Oroszországban. Nem mindennapi a foglalkozása: orosz-lánszelidítő. Elmondja, hogy a vadállatok sohasem bántották, mert megéreztek rajta, hogy szereti őket. Pusztán a tekintetével tartja féken a legvérengzőbb állatokat. Panaszkodik, hogy kevés lett az állatsereglet s a cirkusz, ma-holnap neki sincs mit szelidíteni. Legfőlebb a feleségét szelidíthetné, egy szépségéről híres hamburgi nőt, aki megszökött tőle s szegény állatszelidítő barátunk most azon jajgat, hogy mennyivel könnyebb megszelidíteni az orosz-lánt és a tigrist, mint a szenvedélyben elvakult nőt... Van itt egy tönkrement német-zsidó artista család, mondjuk: Hamburger-úrék: egy szörnyen komoly, folyton a fejét törő apa, egy rémesen fajtiszta feleség, egy műlovar fiú s két ballerina leány. A család nemcsak Hitlerék elől menekül idegen földre, hanem az artista-konjunktura befagyása elől is és kihívóan viselkedő leányaival, akik minden matrózba belekötnék, közútatlatot kelt.

De van aztán éles ellentét is: egy bahiai német bencés három vidám, német bencés-jelölttel. A monasztikus élet képviselői ezen a hajón: oly meglepő valami. A velük folytatott hosszas beszélgetések élénk, bár nem mindenben optimista fényt vetnek a roppant déli köztársaság lelki arculátára. Van itt aztán a „Mittelklasse”-n egy csilei család, gazdag és előkelő, idősebb rézbányatulajdonos a feleségével és

négy felnőtt leányával. A reggeli szentmise legszorgalmasabb látogatói s valamennyien, apától a legfiatalabb leányig, mindennapi áldozók; a család ötödik, távollevő leánytagja karmelita apáca. Az egész családon annak a legmagasabb lelki arisztokráciának misztikuma ragyog, amelyet az eucharistia őskeresztényeinek nyelvén ma ismét bátran *disciplina arcani*-nak, valami titokzatos lelki fegyelem pecsétjének lehetne nevezni. És végül itt van egy délmagyarországi fiatal asszony öt éves kisleánykájával, akik már argentinaiak s csak az „öszülők” látogatására jártak odahaza, most pedig „haza”-térnek... A kis Juliska egyre játszik a fedélzeten s hol magyarul, hol németül, hol spanyolul cseveg és gügyög: oly jól esik itt a messze idegenben, ebben a nemzetközi nyelvkáoszban minduntalan az anyanyelvemen hallanom csengő gyermekajkról a legszebb szót: „Édesanyám!”

Elnézem a spanyol és portugál kivándorlókat. Egy erecske abban az emberáramlásban, amely az ibériai félszigetről négy évszázad óta szakadatlanul és ezer vonalban szüremlik és csörgedez az újvilág felé. Kemény, szívós, primitív életerejű emberek. Ez az a fajta, amely a 15-ik és 16-ik században a conquistadorokat szállította. Ez a fajta népesítette be, ha az iszonyú kiterjedésekhez mérten gyéren is, mégis imponáló számban az újonnan fölfedezett világtájakat. Spanyolország ma alig számít valamit az európai politikában, de népfölöslege vagy harminc amerikai államot alkotott és az igénytelen Portugál, amely valamivel még a mai Magyarországnál is kisebb, Brazíliának adott létet, ahol ma 45 millió ember beszél portugálul.

A hosszú utazáson lassankint a hajó legénységével is összeismerkedik az ember. Jóképű német legények, akik a spanyolt és a portugált is félreismerhetetlen hamburgi megaltónai hangsúllyal ejtik. Feltűnő a politizáló kedve valamennyinek. Mégpedig nagypolitikát csinálnak, újabb világháborúkat jósolnak s a német professzor csalhatatlan főlényével teszik hozzá minden jóvondelésükhöz, hogy „Darauf können Sie sich verlassen.” Természetesen csak úgy duzzad ezekben a jóvondölésekben a győzelmek és a visszafizetések dacos öntudata: „Da werden die Engländer an die Wand

gedrückt." Szegények! Nem veszik észre, hogy ezekkel a folyton háborúról és bosszúról fantazáló szavalásaikkal mennyire ártanak a saját nemzetük jóhírének! A főpolitizáló egyébként a hajó nagytekintélyű, kövér konyhafőnöke, egy derék schwarzwaldi sváb, aki hogyan, hogyan nem, Nyisztort különös bizalmával tünteti ki. Ahogy az egyenlítői hőségben már úgy a nyolcadik korsó sört fogyasztja el, rendszerint a franciákra tereli a szót. Azokat szeretné mielőbb alaposan „a falhoz nyomni". Ellentétben a hajó borbélyával, aki miután négyszer körülhajózta a világot, arra a meggyőződésre jutott, hogy minden bajnak ezen a földön az angolok az okai. De várjanak csak: jön a japán! „Passen Sie mal auf! Die werden aber an die Wand gedrückt!"

Majdnem hitvitába is keveredtem a proviantmeisterrel. Jámbor, bibliás ember, aki azonban valami rémes külön-teológiát szerkesztett magának s derűre-borúra boldogít az idézeteivel, miután előzőleg megkérdezte: „Sind Sie einigermassen mit der Bibel vertraut?" Látom, hogy szegény a vallási téboly határán mozog s messziről elkerülöm, ha föl-tűnik a fedélzeten. Helyettem aztán a konyhafőnököt boldogítja, míg az végre egy rettentő kraftausdruck-kal le nem hengerli. Vagy ahogy ő mondaná: a falhoz nem nyomja.

Annyit sajnálkozva kell különböző jelekből megállapítanom, hogy a hajósélet meglehetősen szellemtelen élet, tisztelnél, legénységnél egyaránt. Paradoxon, de így van: a tenger egyeseknek nem kitágítja, hanem beszűkíti a szellemi látókörét.

A hajóstársaságok mindent elkövetnek, hogy az utasokat szórakoztassák. Régi hagyomány pl. az egyenlítői keresztelő. A General Artigas német hajó; nem csoda, hogy ez a tréfa is itt meglehetősen német nehézkességgel és józansággal folyt le. A Poseidon-pap díszmenetében harsogó trombitaszó mellett vonult be az éttermünkbe az álarcosok menete: volt ott derékig koromfeketére subickolt néger (akin azonban a szöke germán kuktatípus még így is kiütközött), volt rézbőrű, tollas fejdíszű indián, volt elefánt és tigris, volt láncon vezetett, de persze egyszerűség okából két lábon járó s a zene ütemére tapogó jegesmedve. Az apró gyerekek közt

némi rivás és sivalkodás támadt s a mamák és nagyobb testvérek hasztalan magyarázták az egészen kicsinyeknek, hogy csak „ulk“ az egész, nem igazi medvék ezek és nem is igazi szerecsenek. Hogy is lettek volna, mikor pl. a jegesmedve elúnv a fáradságot, egy óvatlan pillanatban hirtelen lekapta a jeges parókáját s egy félliter hamburgi sört eresztett le a nyakán!

Van persze zene is. Mindenre figyelő kollégám, Nyisztor atya megtudta, hogy a hajós hierarchia szerint kétféle zenészünk van: „Musiker“ és „Künstler“. A kettő közt az a különbség, hogy az utóbbiak a nagyobb zenekarban szerepelnek, az előbbiek meg csak a kicsiben, amely mindössze egy zongoristából, egy hegedűsből és egy dobosból áll. A további, nekünk kevésbé szembeötlő, de a valóságban sokkal lényegesebb különbség a kettő közt az, hogy a Künstler csak művész, míg a Musiker napközben hajóinas is és ugyanaz a kéz, amely a koncerto alatt oly bravúrosan játssza le Verdi és Mascagni operáit a zongorán, a nap többi óráiban különféle helyiségeket súrol. S ha már a zenénél tartunk, hadd említsem meg a dob nagy szerepét.

A dob! Csakugyan, a zongora s a hegedű mellett még a legszűkebb összetételű zenekarban is ott ül a dobos. Nem ám valami fürge, kikapós bécsi práter-dobos, aki dobolás közben udvarol, vagy fel-feldobja a dobpergőjét a levegőbe s úgy kapja el, hogy aztán a következő pillanatban szédületes pergést csapjon vele a juh bőrére. Hanem stílusosan, mint német hajóhoz illik, egy szemüveges, komoly, professzorképű úriember ül a kis- és nagydob előtt, meg egyéb zörejt csináló alkalmatosságok előtt s nem ám csak úgy kapásból és inspirációból, hanem kimért, stramm, német alapossággal dobol: kottából. Komoly ábrázattal veri hol a lábával a nagy dobot, hol a kezével a kicsit, hol a cintányért szólintatja meg, hol csörgőt ráz, hol füttyülővel füttyül — de mindig halálos komolysággal, szakszerűen. S a koncertója végeztével oly únott, művészietlen ábrázattal megy a dolgára (ki tudja, mit takarítani), mint akinek a zene favágás és az élet maga érthetetlen tingli-tangli.

Tenger s még mindig tenger! Az utasok únják már; szinte haragusznak rá, hogy még mindig nem ér véget. Pedig szegény tenger ezúttal igazán szépen viselkedett. Az Egyenlítőn néhány erősen meleg nap után enyhe fuvallat, sőt csendes eső hűsítette le a levegőt: legtöbbször szinte szélcsendben, nyugodt tengeren jártunk; senki sem lett rosszul. Aki pedig megbarátkozik a tengerrel, annak az hamarosan kitárja titkos szépségeit is. Azt a csodálatos mélységi fényt, amely főleg a hajó nyomában figyelhető meg s amelyet a természettudósok szerint fénylő állatkák millióinak szelíd ragyogása okoz. Azt a haragosan zöld, fehér sistergéssel körülhímezett hullámsodrot, amelyet a csavar taszít szerte állandóan a hajó mellől. Helyenkint ide-odarepülő halak egész fergetegét, amelyeket szinte fecskének nézne az ember, oly messze s oly merészen repülnek, elég magasan a víz színe felett; a víz színén úszó, testüket néha a vízből magasan kihányó delfin-párokat, majd végül, kivételesen (mert ez inkább a hűvösebb vizeket szereti) egy bálnát, amint hatalmas fejéből magasra löveli a kettős vízszugarat . . . Nem lenne jó szabadúszó-gyakorlatokat végezni ezeken a vizeken . . .

Külön gyönyörűség az eget figyelni: hogyan változik át lassankint, hogyan tűnnek lejjebb és mindig lejjebb az ismert csillagzatok, a kis és nagy Göncöl, míg végre teljesen elvész az égről minden ismert csillagfajta. Csak a Bootes marad meg s a Sirius, amelyek már úgyis a déli éggömbhöz tartoznak. Meg persze a hold, de az is fordított alakban. Itt nem „hazug” a Hold, mert csakugyan növekvőben mutat C-betűt (crescit) s fogyóban D-t (decrescit). A régiek helyett egészen új csillagok, a déli éggömb csillagai szállnak fel az égre: valamennyi közt legszebb, legigézőbb s legragyogóbb a Dél-keresztje . . . Mintha biztatna, hogy itt lent, a déli hemiszférán is a kereszt a legszebb jell!

Végre kilencnapis szakadatlan hajózás után Bahiába érünk. Ettől kezdve megváltozik a tengeri utazás. Amennyi unalom s várakozás eddig, olyan változatosság és annyi gyönyörűség ezután. Állandóan a brazil partok közelében járunk.

Néha félnapig sem látunk partot, de aztán sokáig a legpazarabb tájak mellett megy el a hajónk, néha oly közel a parthoz, hogy a dombok tetején a pálmákat meg lehetne olvasni.

Csak hogy nem volna érdemes ezeket számolgatni, mert irtózatossá szám jönne ki belőle. Itt minden tartomány egy-egy Németbirodalom, egy-egy európai Oroszország. Hihetetlen méretek, még kihasználatlan, áttöretlen ősiségek. Az őserdő szinte belenő a tengerbe, mintha nem lenne neki elég hely a föld. Üde, zöld pázsitnak látszik az erdő messziről, valóságban pedig áthatolhatatlan sűrűség, amelyben a liánok, indák és élősdiek szinte megölik s elfojtják az anyafát... Minden órában új tájak, szigetek, öblök, földnyúlványok. Álmosan terpeszkedő hegyvonalak, amelyek mellett egész nap halad a hajónk. Egész Kárpátok, egész Alpések. Mindig újak és újak, amelyek közé emberi láb még nem hatolt be. Milyen kicsiny a mi Európánk így brazíliai méretekkel mérve! Szeretném tudni, Brazíliában van-e erdőügyi főosztály a minisztériumban s tudják-e egyáltalán, mennyi millió négyzetkilométernyi erdejük, mennyi fájuk van?

Egy reggel kedves meglepetés: sürgőnyt kapok a tengeren. Kiváló rio de janeírói követünk, Haydin Albert, jóleső figyelmezővel üdvözlő „a brazíliai vizeken” s jelzi, hogy Rióban várni fog a kikötőben. Ez a távirat a kezemben: egy darab papiros, de amely ebben a pillanatban Magyarországot jelenti nekem az idegen világban! Magyar szeretetet és magyar vendéglátást!

A csodák csodája azonban Rio de Janeíronál kezdődik.

Már száz kilométerrel előbb a tengerpart hihetetlenül változatos, fantasztikus formákat ölt. Itt is, ott is meredek, cukorsüveg alakú hegyecske mered ki minden átmenet nélkül a tengerből, előbb csak egy, aztán itt is kettő, ott is három és végül tucatjai ezeknek a tündéri változatosságú, hihetetlen formájú szigeteknek.

Rio kikötője maga már valóságos labirintusa a szigeteknek, a vízből kiemelkedő, zölddel koszorúzott sziklaóriásoknak. Vagy háromszáz sziget pazar rózsafüzére sorakozik itt egymás köré. Mintha valami kozmikus óriás járt volna valamikor, a föld kialakulásának idején errefelé s

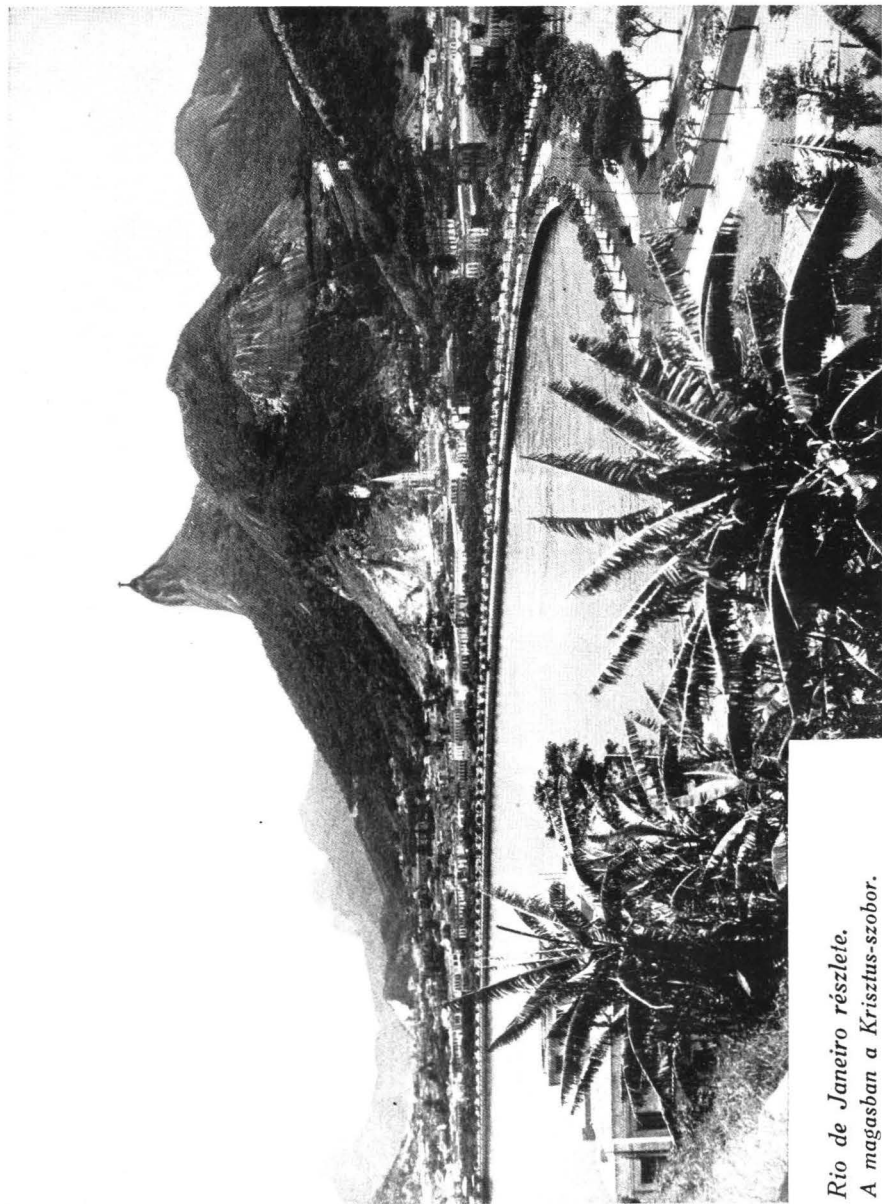
pazar jókedvében egy Kárpátokra való sziklát és hegytömböt hányt-vetett volna szét maga körül a vízben. S már fel is tűnik Rio de Janeiro csodája: a Pão de Assúcar (Cukor-süveg), a süvegszerű hegy. A tenger öble fölött szédítő magasságban látszik is a parányi kosárka, amint a Cukor-süveg csúcsa felé igyekszik: a függővonal...

Néhány fordulás még a szigetek közt s a leszálló szürkületben kitarul előttünk milliányi fénylámpájával a világ legszebb és leggyönyörűségesebben fekvő kikötővárosa, Rio de Janeiro. A rettenetes nagyságú déli köztársaság hatalmas fővárosa. Magasan a város felett az egyik hegyen a néhány éve ott felállított Krisztus-szobor. Az Üdvözítő két karját tárja ki a város és az ország fölé. A szobor 40 méter magas, éjjel kivilágítják. Amint egyre közelebről bontakozik ki előttünk Rio, az óceán e legfenségebb tündére, csendesesen megállapíthatjuk magunkban, hogy nem járt itt az, akitől a mondás származik: „Nápolyt kell látni s aztán meghalni.” Nápoly, Konstantinápoly: szerény kis látványosságok Rióhoz képest.

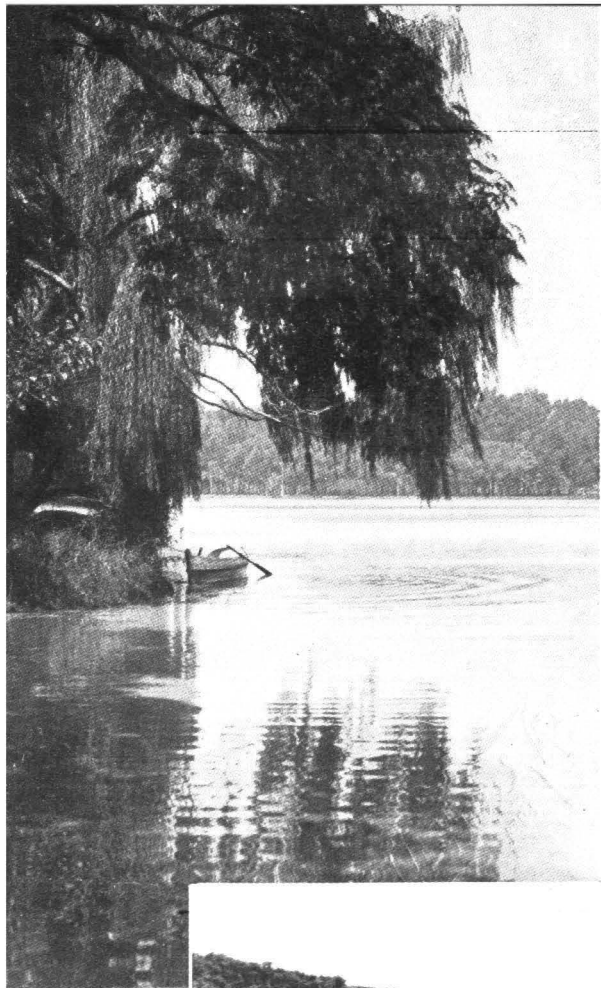
Kimondhatatlanul jó érzés: hosszú hajóút után ismét szárazföldre lépni! Szilárd talajon mozogni! Utcát látni, autóra, villamosra szállni! S hozzá: a parton kedves ismerősöket találni! A követet, a jezsuita rektort és Cezárovis Balázst, a legrégibb braziliai magyar papot.

A hajó csak éjfél tájt indul tovább: azalatt barátaink gépkocsin végigröptének a város és az öböl legszebb részein. Az egész öböl: 40 kilométer hosszú. S partján, ameddig a szem ellát, hatalmas, négyes sorban a villanyfényes, széles, parkszerű út, vagy inkább: terek és parkok el-elnyúló, végnélküli sora. Paloták, dombokra felkúszó villák, felhőkarcolók.

A Rua São Clemente kollégiumának ebédlőjében egy csomó római ismerőssel találkozom. Egyszer csak magyar hangot hallok: egy olasz laikus fráter a vacsorán föl szolgálás közben magyarul szólal meg. Mint olasz katona Püspök-ladányban volt hadifogoly. Milyen kicsiny a világ!

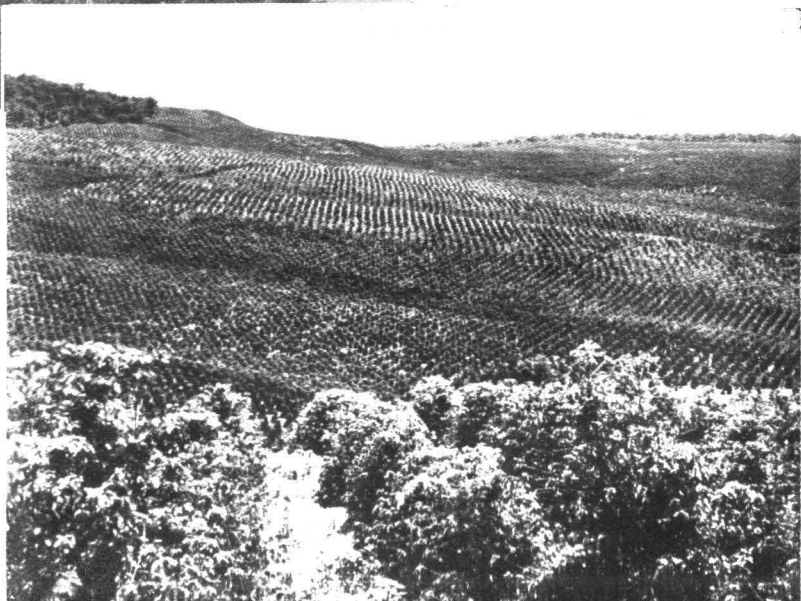

*Rio de Janeiro részlete.
A magasban a Krisztus-szobor.*

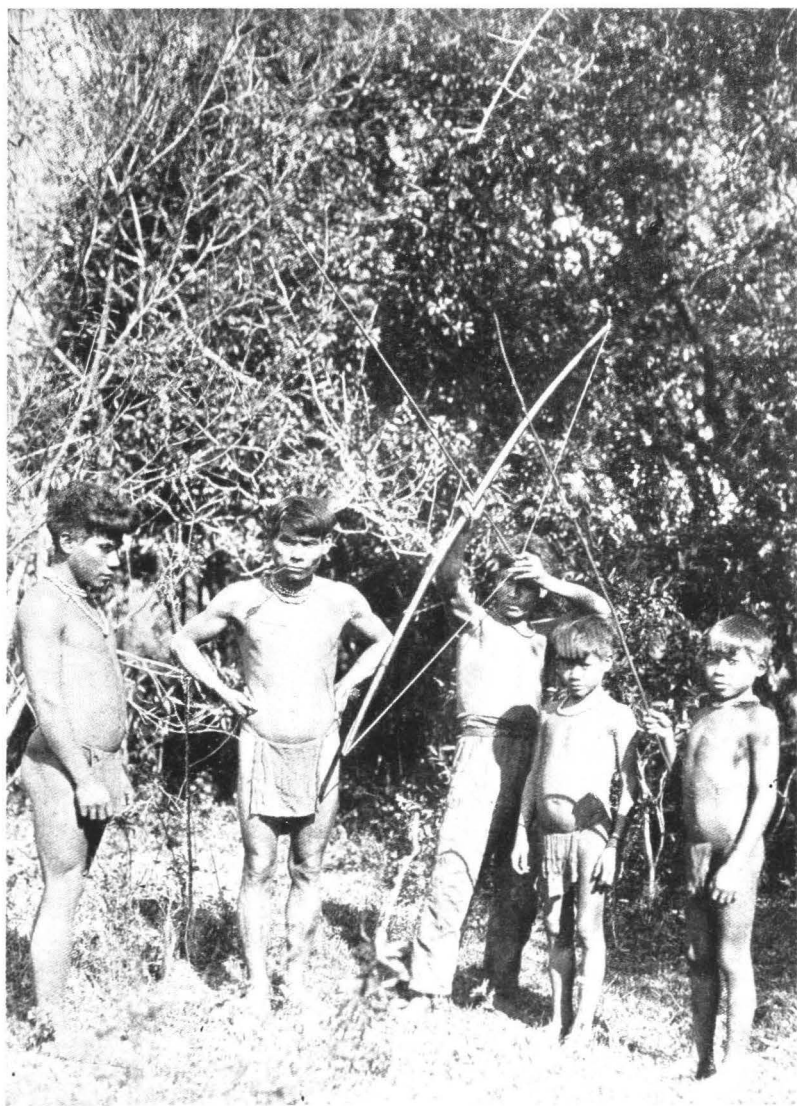

*Esti hangulat a La Plata
szélén.*

*Brunner Kálmán magyar fogorvos
pályadíjat nyert felvétele.*

*Santos:
kávészüvel-
vények.*

Brazíliai indián fiúk.

Az őslakók maradványai.

*Argentina
hegyvilága:
A santacruzi
Cerro Grande.*

*Magyar telepes
háza.
Előtérben a ház-
őrző.*

*Indián
hegylakó*

„General Artigas“, május 19.

Errefelé az egyes kikötőkben már brazíliaiak is szállnak fel a hajóra. Alkalmunk van közelebből megfigyelni őket. Közlékeny, szíves emberek. A fehér és fekete szín keveredésének minden színárnyalata megvan köztük. Szenvedélyes játékosok; a kártya — igaz, hogy csak kicsiben, családiában — nem hagyja el őket. Előkerül a kocka is, amelyet külön e célra szolgáló fém- és csontpoharakból vágnak szörnyű csörrentéssel az asztalra.

Bahia után az első reggel egy szemüveges fiatalemberrel ismerkedünk meg: ott volt a misén már 7-kor, holott csak éjjel 3 óra felé szállhatott a hajóra. Meg is áldozott. Mise után bemutatkozik. Mérnök, aki az anyjával utazik Rióba. Mélyen vallásos, komoly fiatalember. Elmondja beszélgetés közben őszintén, hogy másnap ministrálni is szeretne, de csak egy misén, az egészségi állapota miatt nem mer többre vállalkozni. Nagyon gyöngé. Ő is megkapta Brazília szomorú nevezetességű nemzeti betegségét, amely még a régi indiánoktól ered. Gyermeked nyíltsággal beszél arról, hogy az Űristen a vérükben bünteti meg azokat a népeket, melyek nem tartják meg az ő parancsait.

Amilyen megrázó volt ennek a fiatal mérnöknek a vallomása, éppoly mulatságosan hatott egy másik fiatal brazíleus bemutatkozása. Reggeli után ott láttunk sakkozni a közelünkben egy villogó szemű izgó-mozgó fiatalembert. Mihelyt meglátott minket, magához rántotta az étlapot s annak a hátlapjára ráírta, hogy szeretne másnap ministrálni. A cédulát átküldte nekünk a pincérrel. Ez volt az ismerkedés kezdete. Hamarosan ott is ült aztán az asztalunknál s heves taglejtések és rögtönzött ceruzarajzok segítségével nagyban magyarázta nekünk a gondolatait. Persze portugálul, amit akarva, nem akarva meg kellett értenünk. Nagynehezen kivettük a magyarázatából, hogy kispap volt, de nem bírta a tanulmányokat egészséggel. Ma hivatalnok és mellékfoglalkozásként költő. Mindjárt meg is mutatta azt a nyomtatott versét, amellyel meghalt menyasszonyát elporentálta. Egyébként tele van optimizmussal. Brazília a világ

legnagyobb szerű országa. Nem igaz, hogy szabadkőművesek uralkodnak benne. Talán valamikor uralkodtak, de ma nem. A kormányuk katolikus (s míg ezt mondta, villogott a szeme, nagyokat csettintett az ujjával s közben párszor úgy az asztalra vágott, hogy a poharak táncoltak rajta) s ha nem lenne, akkor is úgy meg vannak ők már szervezve, a katolikus férfiak ligája, a kongregáció, a katolikus akció, hogy próbáljon meg valaki kikezdeni velük.

Mellesleg: másnap a ministrálásból semmi sem lett, mert a Péterként fogadkozó útitárs szerencsésen elaludt. Harmadnapra aztán annál inkább kitett magáért. Akkor is csak evangélium felé érkezett a misére, de azonnal megszervezte az egyházi énekkart. Portugálul énekelt elő, a többi inkább csak dűnnyögött hozzá. Tüzes és ritmikus szent énekeket énekelt, de olyan hevesen és hamisan, hogy a misézőnek nagyon nehéz volt megőriznie komolyságát. Úrfelmutatás alatt meg éppen szólóba fogott; csak azt vettük ki énekből, hogy a „brazileus”-ok nevében valami hűség-fogadalmat énekel. Ebédre már a braziliai fasiszták egyenruhájában jelent meg s utána nagyban magyarázta, hogy fasizmus itt is van, hogyne lenne, Argentínában is van, az egész világon van.

Úgy látszik, nemcsak az öltözködési divat futja be egységesen, futótűzként és egyszerre az egész világot, hanem az eszmék divatja is.

Rio de Janeiro után a partvidék mindvégig változatos, lebilincselő. Santos öblét és kikötőjét sokan még Rióénál is szebbnek tartják. Amerre a szem csak ellát, mosolygó szigetek, a vízből kiemelkedő hosszú és zöldpálmás földnyelvek, majd ijesztő sziklafalak. A parton rengeteg ember várja a hajónkat, feltűnő sok köztük a színfekete néger, akik közül egyébként már Bahiánál is jutott a hajónkra egynehány.

Eddig egy 3—4 éves portugál fiúcska volt a hajó kedvence, akit mi egy közismert magyar prelátussal való feltűnő hasonlósága miatt magunk közt „prelátus úrnak” neveztünk el; amióta azonban egy csöppnyi néger mama (otthon kislánynak néznők) szállt föl icipici fekete leány-

kájával a karján, azóta ez a néger gyermek teljesen kiűtötte a prelátus urat az érdeklődés középpontjából. Mindenki a fekete apróságot becézte, akinek irtózatosan göndörlő hajcscájában csak nehezen akart megragadni a piros selyem szalag. A fekete kis mama egyébként másnap a misét végigtérdelte karján a csöppséggel, aki persze mise közben a maga részéről éppoly sikerült templomi hangversenyt rendezett, mint előző nap a braziliai fasiszta.

Santos! A kávétermelők világhírű rakodóhelye, ahol kilométerhosszú raktárakban gyülemlik a kávé s úgyszólván az egész 200,000 főnyi lakosság csak a kávérakodásból él. Az utcán is, amerre csak jár az ember, elhullott kávészemek fekszenek, egy-két kilogrammnyit bármely utcasarkon vagy csatornában két kézzel percek alatt össze lehetne söpörni belőle. A kikötőben külön élvezet a rakodás művészetét nézni. Végnélküli automata-vonatokban csúsznak le az e célra épített sínpárokon a kávézsákok tízezrei a már készenálló teherhajók gyomrába; másutt pedig irtózatos erejű daruk emelik rá a 25—50 zsákból álló kávékötegeket a tengeri kolosszusokra. Mennyi méreg egy rakáson! És mennyi idegfölvillanyozó szer a világ öt részének mokkakedvelő kávé-bácsikái és kávé-nénikéi számára!

Minket azonban a kávénál és Santosnál jobban érdekelt, lesz-e alkalmunk a São Pauló-beli magyarok valamelyikével vagy éppen derék lelkipásztorukkal, Szelec Arnold magyar bencéssel a hajóállomáson találkozunk. São Paulónak ugyanis Santos a tengeri kikötője; a két város vasúton csak kb. 2 órányira van egymástól. A levelezés hosszadalmassága és a kétszer is megváltozott útírend miatt nem voltunk biztosak benne, hogy Szelecéknek tudomásuk van-e róla, melyik hajóval jövünk át erre felé. Nekünk viszont a braziliai missió megtervezése érdekében fontos volt, hogy már lefelé menet néhány szót válthassunk a sãopaulóiakkal. A nagy hajók parthozállása roppantul körülményes dolog lévén, időközben beesteledett már s a gyér világítás mellett hiába fürkésztük a parton álló tömeget, nincs-e ott magyar bencés. Az éktelen lárma, füttyülés, dörömbölés miatt a hajóról lekiáltani is sokáig nem lehetett. Végre

mégis beállt egy pillanatnyi csend és hanghoz jutottunk. Belekiáltottam a tömegbe, csak úgy találomra: „Szelec! Szelec!” Egy vékony hang felelt a partról: „Itt vagyok!”

A probléma tehát szerencsésen megoldódott. Negyed-óra múlva már boldogan diskuráltunk Szelec páterrel, aki szegény már reggel kijött elénk Santosba s egész nap itt várt ránk. Sikerült vele minden fontosabb kérdést hamarosan végigtárgyalnunk; ő aztán visszasietett a vasútra, hogy még az esti vonattal hazatérhessen São Paulóba.

Egész éjjel csak úgy mennydörgött fölöttem, alattam, mellettem a hajórakodás zivaja, a hatalmas vasdaruk forgása, a csapkodás, zuhanás, berregés. Mégis, a zaj ellenére is oly jól esett az álmom, mint már két hét óta egyszer sem. Mert itt legalább állt a hajó s nem sistergett körülöttem idegbénító egyhangúsággal a gép s a mótorkavarta hullám.

Santosban egy magyar fiatalember vetődött a hajóra. „Haza”-utazik Buenos Airesbe, argentinai feleségével. Zenész, Buenos Airesben magyar zenekart szervezett. Most Brazíliában próbált szerencsét, de számítása nem nagyon vált be s így visszatér Buenosba. Tőle számos érdekességet tudunk meg a délamerikai magyarok életéből. Sajnos, nem csupa épületes és örömdetes dolgot.

Santosban, mint erre felé mindenütt, a kikötőben várakozó hajót rajokban veszik körül az árusok. Csónakokon jönnek és zsinórra kötött kosárcákban vontatják fel a hajóra a kelmét, dohányt, gyümölcsöt, majmot, papagájt, amit a hajó utasaira, rendesen hosszas alkudozás után, rásózniok sikerül. Bámulatosan olcsó az áru; fillérekért kapni ananászt, finom szivart, cigarettát. Narancsot 90-et vett valaki egy márkáért. Az árusító így is igen szépen keresett rajta.

PÜNKÖSD A TENGEREN

„General Artigas”, május 20.

PüNKÖSD ünnepe! Éppen egy hónapja, hogy hazulról eljöttünk. A hajón, sajnos, alig lehet észrevenni az ünnepet. Igaz, hogy a hirtelen óravisszaigazítás folytán túlságosan korán lett „reggel”; a 7 órai misét úgyszólván teljes sötét-

ben kezdtük meg. Az emberek elaludtak, nem ébredtek fel. Hozzá őszi párázat tölti be a levegőt, az eső is szemetel közben. Igazi ádventi a hangulat — pünkösdkor, május vége felé. A hajó közönsége egyébként is elég közömbös vallásilag, vagy mondjuk: szertelen. A hölgyszalón, ahol a misét mondtuk, néha hétköznap is az utolsó helyig megtelt misehallgatókkal, s a spanyol és a portugál, ha már misére jön, végig is térdeli az egész misét a legelejétől kezdve; máskor azonban vasárnap s ünnepnap is alig lézengett féltucat ember a misén. Örömmel állapítom meg, hogy magyarjaink példásan viselkedtek; sohasem hiányoztak a miséről.

Egy fiatal német hajóstiszt, szinte gyermek még, elmondja, hogy ő is katolikus, sőt egyik nővére apáca. Szeretne misére jönni, de nem mer. „Man wird zu sehr von den andersgläubigen Kollegen gefoppt.“ Egy nyugalmazott spanyol konzul nagy katolikusnak vallja magát, de amikor a másnapi pünkösdre figyelmeztettük, azt felelte, hogy meglátja, fel tud-e kelni, ez az egészségi állapotától függ. Kutya-baja sem volt, de a misére nem jött el. Egy német professzor szintén nagy katolikusnak vallotta magát, sőt hosszas beszélgetéseinkben időnkint ritka katolikus olvasottságot árult el, Európa nagy katasztrófájának tartotta a vallásszakadást, a marxizmust, a materializmust, liberalizmust s főleg a szabadkőművességet. Viszont a misén nem jelent meg sohasem, egyetlen egyszer sem, sem ő, sem a felesége. Következetesség!

A hangulattalan, hűvös és ködös időben az utasok egész nap tető alatt tartózkodnak; ha mégis kijönnek a fedélzetre, télruhával, sállal, prémmel védekeznek a hideg idő ellen. Még néhány napja az Egyenlítőn verejtékeztünk s az utazóközönség hihetetlen leleményességgel könnyített naprólnapra valamit az öltözkén. Ma meg szinte télre fordult az idő. Téli köd, amerre csak nézünk! Szomorú pünkösd! Mint ha annak a ködnek, sötétségnek, hidegségnek a jelképe lenne itt ma minden, amelyen az Egyház hajójának kell keresztültörnie, hogy a Szentlélek üzenetét megvigye az értelmetlen közönybe süllyedt világnak!

„General Artigas“, május 22.

Menetrend szerint ma már be kellene érkeznünk Buenos Airesbe, de erről egyelőre szó sincs. Máris egy napos a késésünk. Tegnap ködben s esőben értük el Rio Grande-t, Brazília legdélibb államának, a német telepeseikkel teli Rio Grande do Sul-nak hajóállomását. Sajnáltuk azokat, akik itt kiszálltak, mert itt nincs rakodó-part, ahol a hajó egyenesen a parthoz állhat, hanem kint kell megállnia a tengeren s kisebb hajó szállítja ki az utasokat a partra. A szél s esőverte kis gőzösre, amely a leszállókért jött, még ránézni is kész meghűlés volt.

Hát még a rendőrség könnyű motorcsónakjára, amelynek minden pillanatban a tetejére csapott fel a hullám! A kicsiny jármű úgy dobálózott a nyugtalan habokon, mint valami tehetetlen dióhéj. Az „autoridades“ (kikötői és rendőrhatalóságok) úgy másztak fel a kötélhágcson a hajónkra, hogy közben kétszer-háromszor egészen végignyalták őket a hullám. Gumiruhában voltak s oda se néztek neki; megszokták. Vannak emberek, akik talán biztosabban mozognak ezen a merészen zajló vízen, mint a szárazföldön.

De a kiszálló utasoknál is jobban sajnáltunk egy nagy-hajú német fiatalembert, akiről az egész hajó tudta, hogy Rio Grandéban kellene kiszállnia. Útközben azonban udvarolni kezdett egy magánosan utazó dán hölgynek, aki az udvarlást nemcsak megengedte, hanem nyilván hivatászerűen provokálta is. Német fiatalemberünk, szegény, nem vette észre, hogy mindenki rajta mulat; minél közelebb értünk az út céljához, annál menthetetlenebbül vergődött a szőke dán bestia karmai között... Annyira belemászott a csapdába, hogy végül Rio Grandéban — nem szállt ki. Meghosszabbította hajójegye érvényességét s eljött egészen Buenos Airesig, mindig a szőke ragadozó nyomában. Ki tudja, mi lett azután vele! De hogy az otthon talán nehezen megtakarított pénzéből nem sok maradhatott újvilági életpályájának a megnyitásához, több mint valószínű.

Rio Grande után lassan elfogynak a hegyek s már csak itt-ott emelkedik ki még egy-egy komolyabban vehető

magaslat. Ez itt már a nagy lapályok országa, a „Banda Oriental” (keleti köztársaság) vagyis Uruguay területe. Mindössze alig kétmillió a lakosa, annak is csaknem a fele a fővárosra, Montevideóra esik. Ezért csak ritkán látni a parton házat, községet. Végre feltűnik Montevideo városa is, mögötte a Cierro aprócska „hegye”, amelyre azonban nagyon büszkék a montevideóiak, hiszen a közeli Buenos Airesnek ekkora hegye sincs. A kikötő labirintusában az ismert hosszadalmas hajólassítás, jobbra-balra forgás, a hajónak kis hajók által való vontatása. Az utolsó negyed-órában még majdnem baj esik: egy lompos amerikai tehergőzös szabályszerűen nekifut a mi hajónknak. Nagy baj lehetett volna belőle, ha az utolsó percben a tehergőzös mind a két nagy horgonyát hirtelen le nem ereszti zord csörmpöléssel a mélybe.

Lassan végre parthoz áll a hajó. Itt is ellepi a rakodópartot a várakozók tömege. Jön a rendőrség motorcsónakja, az egészségügyi küldöttségé, a kikötői hatóságoké.

Amikor már közel vagyunk a rakodóhoz s a parton nyüzsgő hordár- és szállítmányozó hadat látjuk, Nyisztor atya azt mondja tréfálkozva: — Fogadjunk, hogy magyar is van közte! Magyar mindenütt van. Legalább magyar zsidó. Próbáljuk meg!

S ezzel nagy hangon lekiált a parti tömeg közé:

— Samu!

Nagy mulatságunkra a partról azonnal felelt egy öblös hang:

— Itt vagyok, kérem alássan!

Csakugyan pesti származású zsidó hordár volt. Nem Samunak hívták, de azonnal megértette, hogy csak róla lehet szó. Ezúttal alig tudtunk szabadulni tőle.

Itt is rendtársak vártak s egy derék, idevalósi magyar, a montevideói katolikus magyar egyesület főtitkára, Rónay Rezső, akivel hamarosan meg is beszéltük a Montevideóban tartandó missió tervét.

Félóra múlva már a hatalmas montevideói kollégiumban vacsoráztunk. A páterek kedvesen kérdezősködtek erről-arról. Különösen egy angol származású történész, P. Furlong szegődött hozzám, aki már itt született és lelkes uruguayi. Éppen a gyarmatosítás korának s a régi jezsuita

missióknak történetével foglalkozik. Egyik művét mindjárt ide is adta, amelynek kissé hosszú, de kifejező címe a következő: „*Los Jesuitas y la Cultura Rioplatense: Exploradores, Colonizadores, Geógrafos, Cartógrafos, Etnólogos, Filólogos, Historiadores, Botánicos, Zoólogos, Matemáticos, Astrónomos, Farmacéuticos, Médicos, Filósofos, Poetas, Prosistas, Músicos, Arquitectos, Escultores, Pintores, Jurisconsultos, Impresores, Grabadores, Agricultores, Ganaderos; Colegios, Escuelas, Bibliotecas, Universidad Cordobesa etc., etc.*”

A hajóra visszatérve, örömmel állapítottam meg, hogy a felsorolásban méltó hely jut a magyar jezsuitáknak is azok közt, akik a Rio Plata-vidék, vagyis Délamerika egész déli felének kultúráját megalapították. Így szinte találomra rálapozok erre a mondatra: „En el Archivo de la Nación Argentina se conservan no pocas hojas de los apuntes del P. Ladislao Orosz que tanta gloria dio a la ciencia en las cátedras cordobesas.” (Magyarul: „Az argentinai Nemzeti Levéltár számos íven őrzi P. Orosz László jegyzeteit, aki oly nagy tudományos dicsőséget szerzett magának a cordovai egyetem tanszékén.”)

Érdekes, hogy ezekről a nagy emberekről és nagy magyarokról, akiket itt minden művelt s történelemismerő ember tisztelettel emleget, minálunk odahaza senki sem tud semmit! Miért? Talán csak nem azért engedik át őket a feledésnek, mert katolikus papok és jezsuiták voltak? Kőrösi Csoma Sándorról minden pillanatban hallunk, a nagy magyar tudományos és civilizáló úttörőkről, akik errefelé annyi dicsőséget szereztek a magyar névnek, nálunk senki sem beszél...

A mi nagyon kimért időnkben nem telik, hogy pl. a buenos-airesi országos levéltárban utánanézzünk P. Orosz iratainak, aki többi közt egy nagyjelentőségű történeti munkának, Paraguay történetének egyik munkatársa s egyideig a cordovai egyetem tanára volt, valamint a többi érdekes magyar adatnak. Pedig bizony érdemes feladat lenne, ha valaki egyszer nekifeküdne ezeknek az ismeretlen és kiadatlan magyar művelődéstörténeti kincseknek.

Vacsora után a ház rektora a fizikai szertárban kitűnő rádiót mutatott be. Oly különös volt innen, a nyugati félgömbnek déli feléből, nem is olyan nagyon messze a Tüz-

földtől, vagy tízezer kilométernyi távolságból, rádión hallgatnunk — Berlint . . . Budapestet is szerettük volna venni, de akkor már este 8 óra volt, tehát nálunk odahaza éjjeli félkettő, amikor Pesten már nincs műsor. Egyébként ennél is kellemesebb érzés, mikor az ember a hosszú hajóút s a sok idegen, többnyire evilági és anyagi érdekű élmény és behatás után ismét egy rendház meghitt csendjében örülhet a szerzetesi testvériségnek . . .

De hamarosan menni kell, hiszen a hajó éjféltájban elhagyja a kikötőt, hogy utolsó darabját tegye meg velünk a hosszú óceáni útnak . . .

MEGÉRKEZÉS

Buenos Aires, május 24.

Mire felébredünk, a „General Artigas” már régen benne ring a La Plata folyam hatalmas medrében. Ez már csakugyan folyó és nem tenger. Sárgás, iszapos vizében nagy fáradtsággal tartják fenn s kotorják ki mindig újból azt a 70—80 m széles medret, amelyben a nagy óceángőzösök közlekednek s amelyet kilométerről-kilométerre mindkét oldalon egy-egy úszó-bólya jelöl. Folyó, de kicsoda folyó, Uram, Teremtőm! A torkolatnál vagy 250 km széles, tehát kb. annyi, mint Budapesttől Somogyszob s a partjait csak akkor kezdi látni az ember, amikor a meder lassan szűkülni kezd. A forgalom itt már nagy. Lépten-nyomon találkozunk apróbb személy- és teherszállító hajókkal, amelyek előírás szerint szép udvariasan félreállnak az óceánjáró személygőzös útjából.

Itt is, ott is városok, községek, gyárak tűnnek fel a partokon. Amott van La Plata városa, maga is hatalmas, többszázezres város, úgy 70 km-nyire a fővárostól. És végül feltűnik előttünk utazásunk célpontja, a várva-várt végállomás: Buenos Aires. Hatalmas, roppant kiterjedésű kikötő, amelyet nem lehet egyetlen pillantással áttekinteni. Ami Rio de Janeirótól, Santostól, Lisszabontól első pillanatra megkülönbözteti, az, hogy itt már nincsenek a háttérben hegyek. Egyetlen domb sem emelkedik sehol, a legtel-

jesebb síkságon vagyunk, sok-sok száz kilométernyi távolságban teljesen lapos táj fekszik előttünk.

Itt van a parton a híres bevándorlási palota, ahol valamikor nagyon szívesen látták a bevándorlókat s akár egy hónapig ingyen eltartották őket, amíg hajlékot és munkát nem találtak. Ma megváltozott a helyzet s a világgazdasági válság miatt Argentína is nagyon megnehezíti a bevándorlást.

Buenos Aires, El Salvador, május 24.

A hajó nagy lassan parthoz áll s abban a pillanatban itt vannak már a fődélzeten Wodarka páter, a magyar követség tagjai, egyesületi vezetők, az itteni magyar lapok szerkesztői, a magyar kolónia több képviselője. Meleg szeretettel köszöntjük egymást. Itt van a Salvador-kollégium volt rektora, kedves római ismerősöm, P. Añón is. A magyarok zöme, akik üdvözlésünkre élénk siettek, a rácson kívül vár reánk, amelyen csak kivételesen eresztenek be egyeseket. Kisietek, hogy üdvözljem őket. A rendőr, bár a vámvizsgálat elintézése előtt nem volna szabad a kikötőt elhagynom, udvariasan átenged a rácson s utána kedves gyermekdeden megsúgja, hogy a szívességéért hálásan fogadna egy szenteltérmet. Örömmel nyujtom oda neki, bár kedves emlék, egyik érmemet. Magyarjaink, férfiak, nők, gyermekek szeretettel vesznek körül; meleg kézszorítás, gyermekvers, virágcsokor... Így köszöntjük egymást, mintha személyes, régi ismerősök lennénk.

— Viszontlátásra a missión! így köszönünk el s néhány perc múlva már vágat velünk az autó a két- és negyedmillió főváros gyönyörűen parkozott terein, pazarul kivilágított utcáin át rendünk főkollégiuma, az El Salvador felé.

Az autó hatalmas, oszlopos templom előtt lassít le s megáll a kollégium tágas előcsarnoka előtt. Libériás inas hordja el a táskáinkat s a kollégium rektora ölelve tárja felénk karját. A kollégium impozáns épület. Pontosan száz méter mind a négy frontja; egy egész „cuadrát” foglal el, ahogy itt a milliméternyi pontossággal egyező méretű, new-yorki mintára szabályos arányokban épült háztömböket

nevezik. Ez a hasonlóság máris jelképszerű: itt az észak-amerikai tempó, az üzleti gyakorlatiasság állandóan ölelkezik és viaskodik a latin lélek nagyobb mozgalmasságával, változatosságával és stíluskeresésével.

A kollégium tágas udvarán a második emeletig fölérő pálmák és örökzöld jacaranda-fák; közöttük élénkzöld pázsit váltakozik a mór-piros keramitburkolattal. A lombok és a szőlőlugasok közül biztatóan mosolyog felénk a Szent Szív szobra, a „Salvador”-é. Itthon vagyunk!

Oly jól esik ismét rendes rendházi szobában laknom, íróasztalnál, feszület előtt ülnöm, ahol nincs hajó, gépberregés, folytonos ingás és rengés. Itt már szerzetesi szegénység fogad: a libériás inasok és a fényes előcsarnok csak a nevelőintézetnek szólnak, amelybe a főváros legelőkelőbb családjainak gyermekei járnak; nem a rendháznak.

De mielőtt naplómat folytatom, illik, hogy néhány szót szóljak annak a fiatal országnak kialakulásáról, amelynek most egyideig a lakója leszek.

ARGENTINA

AZ „EZÜST” KÖZTÁRSASÁG

Republica Argentina" szó szerint „ezüst köztársaságot” jelent. A névben az „ezüst” szó egy történelmi tévedés emléke. Mikor a spanyol szolgálatban álló velencei Cabot Sebestyén 1527-ben a Paraguay és Paraná-folyók egyesülése vidékén az indiánokkal árut cserélt, többi közt néhány ezüst göröngyöt szerzett meg tőlük. Ebből azt következtette, hogy a Paraná vize ezüstöt hord magával s valahol a közelben nagy ezüstbányáknak kell lenniök. Ezért nevezte el a Paraná alsó folyását is Rio La Platának, „ezüst folyónak”, a mellette elterülő vidéket pedig Argentinának, ezüst országnak kezdték hívni. Tévedés volt, mert ezüst ezen az egész folyam-vidéken nem található, csak jóval tovább nyugatra, a hegyvidéken.

Mégis az ezüst- és aranybányák álma lett az egyik fő csalogató azoknak a spanyol expedícióknak elindításában, amelyek a mai Argentina teljes fölfedezésére s fokozatos gyarmatosítására vezettek. Ennyiben hát az elnevezés mégis némi igazságot takar.

A délamerikai spanyol gyarmatok egészen a 19-ik század elején lefolyt felszabadító hadjáratokig s az új államok megalakulásáig a spanyol korona birtokai voltak. Mivel a portugálok kezdettől fogva szintén résztvettek a fölfedezésekben, VI. Sándor pápa, akit vitáik intézésére békebírául kértek fel, 1493-ban az Azori- és Zöldfoki-szigetektől nyugatra 300 leguányira képzeleti vonalat húzott s úgy határozott, hogy ettől a vonaltól nyugatra minden terület a spanyoloké, keletre minden a portugáloké legyen. A határ-

vonalat azóta többször kiigazították, nagyjából azonban innen ered a ma is fennálló felosztás: Brazília portugál birtok, a nyugati részek pedig spanyol gyarmatok lettek, illetve később ilyen nyelvű önálló országokká fejlődtek.

Az elfoglalt területeket a spanyol király az elfoglalóknak engedte át királyi bizományul („encomienda”, bizonyos értelemben a hűbériséghez hasonló birtokrendszer). A birtokosok mellett ott működtek a királyi helytartók s főkapitányok, valamint ezeknek alantas közegei; lelki téren pedig a papság. Az őstelepülőknek utódai a ma is élő s történeti multukra ugyancsak büszke kreolok, a mai spanyol Dél-amerikai arisztokratái. Bár ezek idővel messze túlmentek a nekik juttatott hatáskörön s főleg a megtért indiánokkal szemben gyakran megfélemlítettek az emberiség és keresztényi szeretet követelményeiről, sokáig mégis az ősi spanyol lelkiület, hithűség és erkölcsi feddhetetlenség őrzői maradtak.

A 18-ik század felvilágosodási és forradalmi mozgalmi azonban a délamerikai gyarmatvilág lelkét sem hagyták érintetlenül. Az anyaországtól főleg a spanyol udvar túlkapásai hidegítették el a gyarmatok lakosságát. A jezsuiták száműzése III. Károly spanyol király alatt (1767) a gyarmatok hitéletét fosztotta meg lelkipásztoraik nagy részétől. Amikor Spanyolország a napóleoni időkben ismétlen elvesztette önállóságát, a gyarmatokban, főleg Buenos Airesben fölülkerekedett a forradalmárok pártja, akik az anyaországtól való elszakadás mellett agítottak. Napóleon bukása s az önálló spanyol királyság helyreállítása után ugyan a spanyol hadak visszaverték a forradalmat, de az önállósági mozgalmat végleg elfojtani nem tudták. Ellenkezőleg mind többen csatlakoztak a függetlenségi zászlóhoz s a fölkelők Bolívar, Belgrano, San Martín s más kiváló hadvezérek vezetése alatt csakhamar végérvényesen kiverték Délamerika területéről a spanyol király csapatait (1824, ayacuchói csata).

A korona régi birtokállományát védelmező spanyol alkirályok ügyes taktikája ezekben a harcokban sokáig az volt, hogy az egyes gyarmatokat egymás ellen ingerelték háborúskodásra. Annyiban célt is értek, hogy a volt gyarmatok közt még a spanyolok kiűzése után is évtizedeken

át dúlt a testvérháború s végül is egész sor egymástól független, önálló köztársaság alakulására vezetett, amelyek ma is fennállanak. Ezekben a harcokban tömérdek gazdasági és kulturális érték ment tönkre s az amúgy is gyér lakosság számban is erősen megfogyott. Növelte a bajt, hogy az új államokban szélső demagógia kapott lábra, mindenütt a nagyhangúak vitték a szót s gyorsan változó uralmuk alatt a közéleti tisztességtelenség minden neme elharapózott. Erre ellenhatásként egymásután születtek meg a diktatúrák. Így Argentina is hosszú időn át a „zsarnok” De Rosas önkénye alatt állott (1816—52).

Argentina belső megerősödését azonkívül fájdalmasan hátráltatta sokáig a főváros harca a vidékkel, a „porteño”-k és a „gauchók” engesztelhetetlen versengése az uralomért. Az előbbieket egységes államot akartak (unitaristák), az utóbbiak szövetségi államot (föderalisták). Végül is kompromisszum oldotta meg a kérdést: Argentina messzemenő önkormányzattal bíró tartományok szövetséges állama lett, de Buenos Aires-szel, mint szövetségi fővárossal s a központi kormánnyal az élén. Hogy azonban a fővároshoz tartozó tartomány egyoldalú túlsúlyra ne vergődhessék, Buenos Aires a hasonló nevű tartományból kihalászották s utóbbi külön fővárost kapott az e célra alapított La Plata városban.

Argentina újabbkori fejlődésében igen jelentős tényező a nagyarányú bevándorlás. A főlzabadulás korában Argentinának alig volt 1 millió lakosa (kerekén 0.3 ember esett egy négyzetkilométerre). 1869-ben az ország lakossága még csak 1.830.000 főre rúgott, 1910-ben már 7 millióra, 40 év alatt tehát a lakosság száma megnégyszereződött. Ma a lakosság számát 11—12 millióra becsülik. Ez a nagymennyiségű idegen elem csak lassan és nehezen olvad bele a nemzeti élet egységébe, annál inkább, mert sokan csak átmeneti állapotnak szánják itt-időzésüket, úgyszólván merőben gazdasági szempontok tartják itt őket. A bevándorlók legnagyobb része olasz és spanyol. Az argentinai törvény azonban minden itt született gyermeket már argentinai állampolgárnak jelent ki.

Művelődési tekintetben Argentina arculata, az egyes társadalmi rétegek szerint nagyon változatos képet mutat. Az egyetemek és tudós társaságok elismerésre méltó munkát végeznek. A középosztály gyermekei átmennek a rendes iskolákon, európai stílusú műveltségre tesznek szert. A köztársaság mindent elkövet, hogy a legszerényebb vidéki helyeken is egészséges, tágas iskolákat létesítsen s az általános iskolalátogatási kötelezettséget végre is hajtsa. Mindenüvé azonban nem ér el a keze s a roppant terjedelmű országnak számos része van, ahol máig csak egészen csekély műveltségű gauchók (tanyások) élnek. A közönség általában nem mutat túlságos érdeklődést az elméleti műveltség kérdései iránt. A könyvtermelés csekély, a komoly folyóiratok kevés olvasóra találnak. Itt mindenki keresni és aztán szórakozni akar, nem nagyon ér rá tudománnyal foglalkozni.

Az európaiaskodásra való lázas törekvésnek főleg a nagyobb városok s leginkább Buenos Aires a szembeszökő példája. Buenos Aires képén különösen feltűnő ez a verseny, ez a mindenáron nagyságra, előkelőségre, modernsége törekvés. A városnak pazar palotái, középületei, felhőkarcolói, terei és sugárutai vannak s főleg parkjai, amelyeket minden európai nagyváros megirigyelhetne. Szobrokban sincs hiány, amelyeken azonban sokszor valami kis gyarmattias primitívség húzódik meg.

Sok vitára adott okot a kérdés, *honnan kerültek az indiánok Amerikába?* Egy laplatai professzor, Florentino Ameghino, vaskos kötetében hevesen gúnyolódott azokon, akik még mindig a biblia naív álláspontján állván, az amerikai embert is Ádámtól akarják eredeztetni s azért ragaszkodnak ahhoz a feltevéshez, hogy az ember más világrészekről került Amerikába. A derék professzor nem vette észre, hogy az embernek az állattól való származtatása esetén azzal az újabb s még sokkal nehezebb problémával találunk magunkat szemközt, hogyan fejlődhetett annyira különböző külső körülmények között hajszálig ugyanaz az ember-species az ó- és az újvilágban egyszerre. Ma különben a vita történetileg meglehetősen eldőlt: az ember a polinéziai

szigetvilágon keresztül Keletázsiból került ide. Erre val-
lanak többi közt azok a patagóniai leletek, amelyek az itteni
őslakosság primitív kultúrájának a mongol-világ kultúrájá-
val való feltűnő hasonlóságát bizonyítják.

AZ ARGENTINAI KATOLICIZMUS

Egyházi szempontból Argentina ma egy erőteljes szerve-
zetű, de súlyos betegségen átment lábbadozó képét mutatja.
Hatalmas és örvendéses erőfeszítéseket tesz, hogy talpra-
álljon, a szebb jövőnek számos biztató ígéretével is kecse-
gтет. De a betegség súlyos volt és a páciens hosszú válsá-
gokon ment keresztül.

A fölfedezések és első települések fiatalos, vallásos
idealizmusát, a pogány bennszülöttek megtérítésére célzó
különböző hithirdetői vállalkozásokat egyfelől a gyarmato-
sok haszonlesésének túltengése, másfelől a spanyol udvar
felvilágosult és janzenista szellemű egyházpolitikája nyomta
el. A függetlenségi harcok idején a vallásos gondolat még
vezető szerepet játszott; a szabadságmozgalom zászlóvivői
közt nemcsak hithű katolikus politikusokat, hanem papokat
is találunk (Alberti). Bolívarról már fentebb szóltam. Az
olasz származású Belgrano Mánuel tábornok, a független
Argentina egyik megteremtője, művelt és lelkes katolikus
volt; szabad óráiban Aquinói szent Tamás Summáját tanul-
mányozta, halála után dominikánus ruhában temettette el
magát. A kék-fehér lobogót, mint a boldogságos Szűz színeit,
ő választotta nemzeti színekül, ezzel akarván jelezni, hogy
Argentina örök időkre a Szent Szűznek szenteli magát.

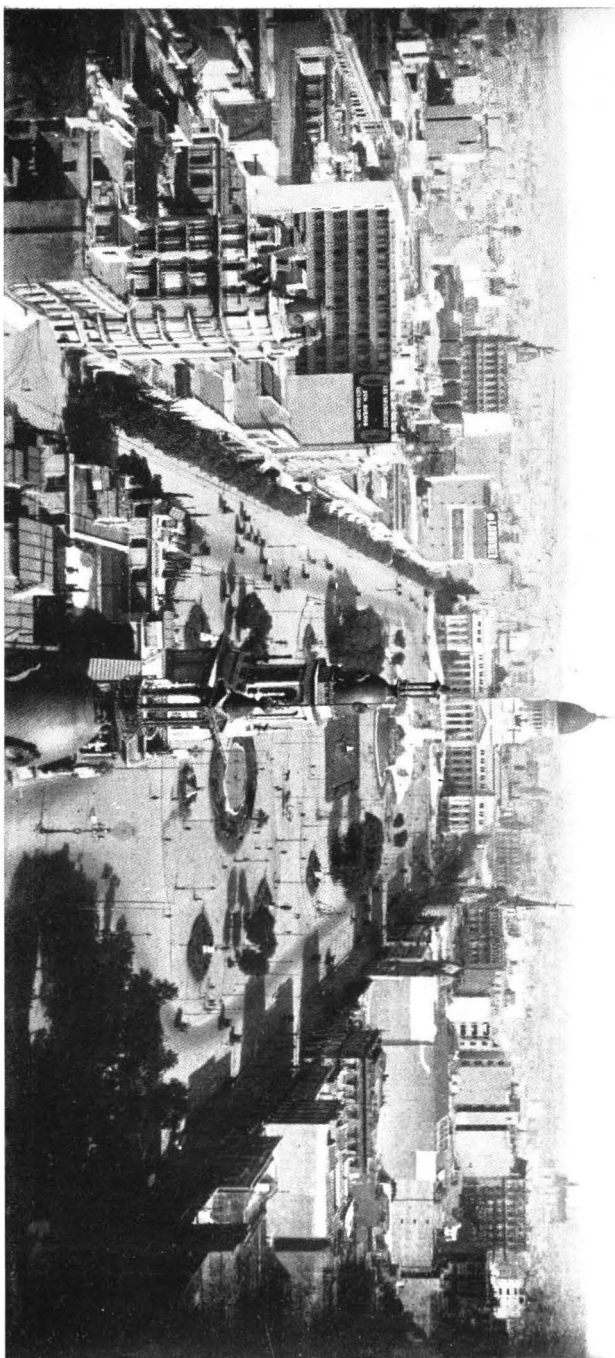
Az a titkos társulat azonban, amelynek maga Belgrano
is tagja volt, a Laturia, hovahamar szabadkőműves vizekre
evezett át s a szabadságmozgalom csakhamar egyházellenes
irányba fordult. A francia forradalom eszméinek tova gyűrű-
zése, amely akkoriban minden szabadságmozgalom legfőbb
irányítója volt, Argentínában is a vallástalanságot és egy-
házellenességet tette divattá. A gyérszámú és egyházas
érületében sokszor nagyon elernyedtt klérus ezt a vallás-
ellenes mozgalmat kivédeni nem tudta. A függetlenség ki-

*Buenos Aires kikötő-
részlete
az Angol-toronnyal s
mögötte a bevándorló-
házzal.*

*Buenos Aires egyik
főutcája, az
Avenida de Mayo.*

Buenos Aires fotere; haiterben a kongresszusi palotával.

vívása után még csaknem félszázadig dülő polgárháború szintén kevésbé kedvezett a szellemi és egyházi értékeknek.

A polgárháborúk nyomában támadt fejtelenség De Rosas diktatúrájára vezetett. Ez a kényúr kíméletlenül érvényesítette a spanyol uralom idejéből átvett regalizmus elveit; az Egyházat csak magántársaságnak tekintette, amely fölött az állam a szuverén úr. Utódjai alatt a helyzet csak rosszabbodott. A szabadkőművesség korlátlan ura lett a helyzetnek.

Az 1829-i alkotmány elismeri ugyan, hogy Argentina katolikus állam s ennek megfelelően úgy intézkedik, hogy „a szövetségi kormány a katolikus, apostoli, római kultuszt támogatja”; a köztársaság elnöke csak katolikus lehet, aki hivatalos esküjét e szavakkal fejezi be: „A mi Urunk és Istenünk és ezen szent evangéliumok nevében”; de fenntartja az alkotmány a főkegyúri jogot, amelyet annakidején a spanyol király élvezett, de amelyet a köztársasági kormánynak senki sem adott meg. Ezen az alapon az argentin kormányok számos esetben beleavatkoztak a püspökkinevezések kérdésébe s még legutóbb is olyan jelölteket erőltettek, akiket a Szentszék nem fogadhatott el.

A liberális kormányok a 19-ik század folyamán főleg a vallásoktatás és a házasságjog terén ütöttek mély sebet az argentinai egyház testén.

Az egyes tartományok alkotmányszerűleg maguk szabályozzák az iskolai vallásoktatás kérdését. Buenos Airesben s a kormányzósági területeken az 1884-iki iskolai törvény megengedi ugyan az iskolai vallásoktatást, de csak a rendes oktatás ideje „előtt” vagy „után”, és csak ha a szülők a gyermekeik vallási oktatását kívánják. Ez az „előtt” vagy „után” a gyakorlatban annyi, mint az iskolai vallásoktatásnak lehetetlenné tétele. A katolikusok nem is erőltették a dolgot, hanem az iskolán kívüli hitoktatás alapjára helyezkedtek. Buenos Aires tartomány iskolai törvényét többé-kevésbé a többi állami törvényhozás is mintának tekintette. Így ma a hitoktatás gyakorlatilag Argentinának csaknem egész területén kiszorult az iskolákból.

Amikor az „escuela laica” törvényét behozták, a cordobai egyházmegye adminisztrátora, Clara káptalani helynök erélyes pásztorlevélben tiltakozott ellene. Wilde, a libe-

rális miniszter erre azt követelte a cordobai káptalantól, hogy az adminisztrátort űzze el s mást válasszon helyébe. A káptalan természetesen ellenszegült ennek a jogtalan és illetéktelen követelésnek. Ebből hosszantartó egyházpolitikai harc fejlődött, amelynek során a kormány eltávolította helyéről a cordobai államügyészt is, Morcillót, valamint a cordobai és buenos-airesi egyetem több neves tanárát, akik a kormányrendeletet törvénytelennek jelentették ki. A katedrájuktól megfosztott tanárok közt volt a jeles José Manuel Estrada is, aki az argentinai katolikus újjáébredés mozgalmának megindítója lett, mondhatnók: Argentina Zichy Nándora.

A Szenszék a bonyodalom elsímitására Mattera érseket küldte ki rendkívüli megbízottként; a kormány azonban a pápa követét kiutasította az országból. Sajnos, a buenos-airesi püspök ebben a harcban szolgálékien viselkedett s mindenben fedte a kormány liberális törekvéseit.

Még magasabbra lobbant az egyházpolitikai harc a következő években, amikor Roca tábornok elnöksége idején 1887-ben a polgári házasságot iktatták törvénybe. 1901-ben a válást is törvénybe akarta iktatni a szabadkőműves irányzat; ezt a javaslatot azonban Irigoyen elnök kívánságára a kamara elvetette.

Közben a katolikusok lassan öntudatra ébredtek s Estrada, Pizarro és Goyena vezetése alatt megkezdtek a szervezett ellenállást. A közhangulat is keményen ellene fordult az uralkodó liberális irányzatnak, főleg amióta Celman elnöksége idején a korrupció is annyira elhatalmasodott, hogy 1891-ben, körülbelül egyidőben a polgári házasság behozatalával, be kellett jelenteni az államcsődöt.

Azóta a helyzet állandóan javul. A katolikus Uriburu tábornok nemzeti forradalma 1930-ban félretolta az útból az utolsó, kimondottan liberális elnököt, Irigoyent; a mai elnök, Justo, valamint kabinetje az Egyházzal szemben messzemenően barátságos viszonyt tart fenn, — bár a kongresszusban a balpárt ma is erős.

Az áldatlan egyházpolitikai harcok azonban Argentina vallási életét katasztrófálisan visszavetették. Mégpedig éppen abban az időben, amikor a tömeges bevándorlás Argentina lakosságát néhány millióról közel 12 millióra

emelte fel. A hierarchia kiépülése, a lelkipásztori intézmények szükséges fejlesztése elmaradt s így észrevétlenül százazrek szoktak el a vallási élettől. A megdőbbsntően nagy paphiány miatt a vallásoktatás nélkül nevelődött ifjúság a hitközöny áldozata lett. E mellett a máig erősen szabadkőműves kézben levő tanítóképzők hatásaként az ifjúság nevelését sok helyütt maga a tanítóság határozottan vallásellenes irányban befolyásolja. A katolikus tevékenység itt tehát ma súlyos feladatok előtt áll.

A hitéleti újjászervezés munkájában gátló tehertétel a papság elégtelen száma. A vallásellenes irányzat elraborta az egyházi alapítványokat s ennek ellenében ma csak a püspökök, a káptalanok s a papnevelőintézetek kapnak az államtól bizonyos segélyezést. A papság általában nagyon szegény s teljesen a stólára van utalva. A stóla viszont a közönyösségre hajló szegény népnél odiózus. Ezért sokan még a gyermekeik megkereszteltetését is elhanyagolják. A papság rossz anyagi helyzete miatt kevesen lépnek a papi pályára. Nehéz megmondani, hol érezni fájdalmasabban ennek a paphiánynak a következményét: a nagyvárosokban s főleg a fővárosokban, avagy a vidéken. A vidéken a szörnyű távolságok miatt súlyosodik a helyzet, a városokban pedig a materialista mammon-imádat s élvezetvágy lett meleg talaja a vallási közömbösségnek; a pásztor nélküli nyáj csakhamar szétszóródik.

Buenos Airesben s más nagyobb városokban még mindig számos plébánia van 30—50—70 ezer lélekkel s egyetlen pappal, esetleg templom nélkül. Ha ez az egyetlen pap nagyon talpraesett s nagyon buzgó, aminő általában a fiatalabb klérus, akkor hamarosan mégis csak terem valamilyes hitéleti mozgalmat; máskülönben tovább folyik a romlás, egész városnegyedek és falvak elpogányosodása.

Pedig az argentinai nép, főleg az őslakosság, a kreolok, vagy ahogy ők mondják: criollo-k, mélyen vallásos nép. A kétezeréves katolicizmus mélyen beivódott a vérükbe. Ha megkérdezzük őket, valamennyi lelkesen katolikusnak vallja magát s nagy sértésnek veszi, ha katolicizmusát kétségbevonjuk. Ezért nem is tud gyökeret verni semmiféle, bármi nagy erővel üzött északamerikai protestáns-propaganda. Azt mondják, ez a mélyen begyökereződött katolicizmus a

családi erkölcs s a jótékonyság terén is élénken megnyilatkozik. De már odáig nem ér el, hogy a kötelező vallásgyakorlatok komolyan vételére szorítsa a híveket s elég sokan vannak, akik semmiféle egyházas életet nem élnek. Ezeket visszahódítani, az egyházi életet jobban megszervezni s kiépíteni: ez az argentinai katolicizmusnak jelenleg legfőbb és legsürgősebb feladata.

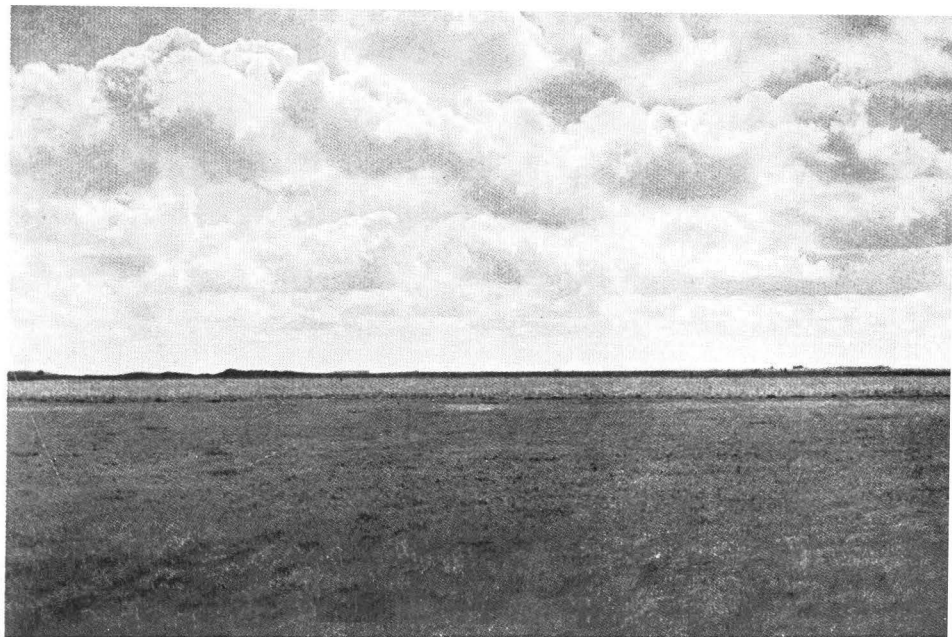
AZ ARGENTINAI MAGYAROK

A háború előtt magyar bevándorlásról Argentínában csak jelentéktelen mértékben lehetett szó. A háború óta azonban főleg az elszakított országrészekből ide költözött magyarok számát 40—45 ezerre becsülhetjük. Legnagyobb részük a fővárosban él (10—15,000 lélek). Nagyobb magyar telepek vannak azonkívül Rosarióban, Santa Fében, Bahia Blancában, a misionesi Corpusban, a chacói Villa Ángela és a Buenos Aires tartományhoz tartozó Leguizamón földműves telepein. A városok magyarsága részben értelmiségi pályákon él, részben gyári vagy kikötői munkás.

Nagy kár, hogy a magyar kivándorlást nem irányította, a háború óta a legtöbb esetben nem is irányíthatta egységes kéz, egységes elgondolás. A település nagyszerű eredményekkel kecsegtethet, de csak okos terv és egységes vezetés mellett. Így mindenki tesz, amit akar; megy, amerre lát, s legföllebb a maga kárán okul. Magyar a magyarnak gyakran bizony nem segítője, hanem vetélytársa és kerékkötője. Az egyes embernek a hatóságok s a kereskedelmi tényezők szemében is sokkal kevesebb a súlya, mint egy jól megszervezett tömegnek. A német telepések e tekintetben is jobban állanak, mint a mieink.

Hogy aztán lelki és erkölcsi szempontból milyen káros a kivándorlásnak ez a tervtelen, rendszertelen volta, alkalmunk volt közvetlenül is tapasztalni mindjárt az első napok során.

Nincs veszíteni való időnk. Mindjárt a megérkezés után hamar meg kellett beszélnünk a magyar missió programm-

Buenos Aires háttere: A pampa.

Buenos Aires egy része repülőgépről.

Magyar iskola Pineyróban, Buenos Aires külvárosában.

Buenos-airesi magyarok kirándulása a zöldre.

ját. Hiszen csak 5—6 hét áll rendelkezésünkre itt Argentínában, egy-két hét Brazíliában, s Uruguaynak is kell juttatnunk néhány napot... Azért mindjárt össze is ülünk: Wodarka, Nyisztor és én, hogy megbeszéljük a teendőket.

Annyit Wodarka páter előadásából azonnal látunk, hogy feladatunk nem lesz könnyű, sőt talán minden eddigi elgondolásunknál nehezebb. Itt nem lehet egyszerűen missiót hirdetni mint odahaza, vagy akár mint Északamerikában, ahol a magyar telepeket 12 évvel ezelőtt szintén végigmiszióztam Kincs Istvánnal együtt. Itt a hitéleti szervezkedés még a kezdet kezdetén van. A hívek még nincsenek együtt semmiféle szervezetben, itt még nincs egyetlen magyar plébánia sem. Még csak a hívek összekeresgetésénél tartanak.

Wodarka páter, az első órában megállapíthatjuk, emberfölötti munkát végez. Őserdőt irt, ingoványokat kell kiszárítania. Borzasztó baj, hogy idejekorán nem gondoskodtunk magyar papokról a kivándorlók tízezrei számára. A hívek szétestek, szétszóródtak, sokan kommunista izgatók kezébe kerültek, mások vadházasságban álltak össze, a legjava pedig hiába erőlködött, hogy legalább egyesületben tömörítse az itt élő katolikus magyarokat. A magyar átok, a szétesés ördöge itt is megrontotta a legnemesebb igyekvéseket. Csak azóta lehet itt katolikus életről szó, amióta végre az Isteni Ige Társaságának áldozatkészsége s a lengyelből magyarrá lett Wodarka páternek önfeledt buzgókodása révén most már végre mégis van legalább papjuk szegény buenos-airesi magyaroknak. Persze még csak a fővárosiaknak s magyarok nemcsak Buenos-Airesben laknak, hanem mindenfelé elszórtan a roppant kiterjedésű országban; hol kisebb-nagyobb telepekbe verődve, hol egészen elszigetelten a spanyol tengerben.¹

Megállapodunk abban, hogy egyszerre a város 3—4—5 helyén is megkezdjük a missiót. Jön, aki jön és amennyi jön. Összehozni a magyarokat itt mind nem is lehet, mert egyik része a városnak ezen a szélén lakik, másik a másikon. S a laposan, földszintesen épült városban a távolságok egyszerűen szédítők. Háromnegyed órát kell utazni autón vagy autóbuszon, míg az ember az egyik centrumból a

¹ Azóta két magyar ferences atya is ment ki Buenos-Airesbe.

másikba eljut. Buenos Aires a világ egyik legkiterjedtebb városa s a magyarok még a városon kívül is laknak. Hát legalább annyit teszünk értük, amennyit tehetünk.

Még az este alkalmunk volt a buenos-airesi nunciussal, Mgre Felipe Cortesivel és Devoto püspökkel beszélni, az itteni érseki helynökkel. A házban jártak, megtudták, hogy itt vagyunk s mindjárt látni kívántak minket. Mindkettő, valamint maga az érsek is, Copello Santiaga, olasz származású. Leereszkedő, kedves, közvetlen emberek.

Spanyol tudományunk, bár apró adagokban napról-napra nő, természetesen még nagyon messze van az elfogadhatóságtól. Legalább a rendház szigorú arcú portása, egy idős, szemüveges fráter mindjárt az első spanyol kísérletezésünk után kerekén kijelenti nekünk, hogy csak beszéljünk vele inkább latinul, mert azt jobban megérti . . .

A páterek szinte terhünkre vannak a kedvességükkel. A magyar kolónia vezetőtagjai hasonlóképen. Szinte már sok ez. Mindenki magyaráz, hoz valamit; ide hívnak, oda hívnak: majd ezt kell megnézni, majd azt. A nem-magyarok is érdeklődnek Magyarország iránt, mindenki kérdezi, monarchia vagyunk-e, köztársaság-e, mi van Ausztriával, mi van Itáliával . . . Halálos fáradtan térek este nyugovóra . . . Azaz csak térnék, mert hiába fekszem le a régvárt szolid, szilárd ágyba, a hajó szűk és rengő kabinágya helyett, az utca hihetetlen zaja első éjjel soká nem enged elaludnom. A lárma úgyszólván egész éjjel felhangzik az utcáról. Hihetetlen méretű ez a rohanás, ez az autótülkölés, villamoscsilingelés, ezerféle zsivaj. S a rémitő zaj nem ül el reggel 3-ig, hogy aztán 5-kor megint teljes erővel újra nekiszilajodjék . . .

Buenos Aires fiatal város, az amerikai rohanás fokozott ütemének központja. A hirtelen fejlődés, a pézóláza a kamaszos nyughatatlanság bélyegét nyomta rá. Hihetetlen zaj, izgés-mozgás, ideges, kapkodó száguldás mindenfelé. Egyre újabb forgalmi eszközöket állítanak be, egyre újabb városrészeket és külvárosokat nyitnak meg . . . Nem győzik aszfalttal és közművekkel. Innen aztán a befejezet-

lenség minden jele mindenfelé, mihelyt az ember a régebbi városrészekből kijebb kerül.

Ma délután Copello érsek úrnál tisztelegtünk. Szeretettel érdeklődik Magyarország felől. Lelkesen szól a buenos-airesi eucharisztikus kongresszus előkészületeiről. A hívek itt egymással versenyeznek, úgymond, a kongresszus méltó előkészítésében. Máris másfél millió pézó önkéntes adomány gyűlt össze a kongresszus költségeire. A legelőkelőbb családok ajánlják fel palotáikat, személyzetüket, autóikat az érkező egyházfejedelmek számára; a pápai legátusnak és kíséretének hatalmas palota áll rendelkezésére, nyolc autóval és teljes személyzettel: egyetlen család megajánlása-képen.

Említi egyházmegyéjének súlyos helyzetét, a paphiányt, templomhiányt. Mostanában ugyan 30 új plébániát alakítottak a fővárosban, a papnevelőt kibővítették s 6 új templom épül egyszerre, de mindez kevés a szükségletekhez képest. A hirtelen, tömeges bevándorlás a fővárost egyszerre földuzzasztotta, és éppen ez a hirtelen megduzzadás, az idegen elemnek ez a tömeges beáramlása tette lehetetlenné a hitéleti intézmények lépéstartó fejlődését. Panaszolja a szörnyű paphiányt.

Kérdősködik a buenos-airesi magyarok iránt. Szívesen látna még egy-két buzgó magyar papot. Magyar apácák betelepődését örömmel venné; leghelyesebb lenne szerinte, ha iskolát nyitnának. Természetesen meg kellene tanulniok spanyolul s le kellene tenniök az argentinai tanítónői vizsgálatot. Az oktatásnak a törvények értelmében az idegen nyelven kívül legalább részben mindig spanyolul kell folynia.

AZ ARGENTINAI FÜGGETLENSÉGI EMLÉKNAP

Buenos-Aires, május 25.

Ma nagy napja van Argentínának: a Vienticinco de Mayo, a függetlenség kivívásának nagy, nemzeti ünnepe. A város

diszben; minden középületen a kék-fehér nemzeti lobogó. Iskolák, üzletek zárva.

Délelőtt az El Salvadorban hazafias ünnepély: „homenaje patrio”. Már 9-kor felharsan az egyik rendőrszenekar indulója. Jönnek a fiúk, 900-an, festői egyenruhában: hajadonfőtt, kékdiszú fehér sportingben, mellükön a kollégium kékbe hímzett C és S betűs monogrammjával (Colegio Salvador), világoskék öv és fekete pantalló, amelynek lobogó, bő szára talán még a gyarmatos ruhaviselet emléke. Legelől a kollégium zászlaja, utána két nagy fiú, tenyéren tartott, vállhoz támasztott puskával, majd a többiek. Feszés, katonás ritmusban lépkednek; egy tiszt — a tornatanárjuk — vezényel. A kollégium dísztermébe vonulnak: három emeletre nyúló, egymás fölött két erkélysorral körülvett óriási díszterem, nagyobb mint a pesti Vigadó. A falakon a nemzeti címer: kék mezőben botra tűzött frígiai sapka, alatta két összefonódó kéz. Felhangzik az argentinai nemzeti himnusz, kissé melankólikus, de fiatalos erőt sugárzó melódia, lágy és katonás egyszerre. Mintha ennek a nehezen megszűletett s nemzetté csak nehezen alakuló fajtának minden elszánt bátorsága s fájdalmas célkeresése benne lüktetne ebben a nyugtalan, csapongó nemzeti himnuszban.

Ezek a délamerikai nemzetek csakugyan még mindig csak kialakulóban levő népek. Rövid a történetük s polgáraik nagy részének közösségérzése kevés még ahhoz, hogy igazi nemzeti érzéssé izmosuljon. Az ide hömpölygő idegenáradat itt közvetlenül nem új hazát, hanem pusztá megélhetést, esetleg meggazdagodási lehetőséget keres. A régi gyarmatosok unokái viszont büszke argentinaiak: ők már több száz éve laknak itt és apáik véreztek ezért a földért. Az iskolák mindent elkövetnek, hogy az új nemzeti érzést belevigyék a keverék eredetű ifjú nemzedékbe. El is érik, hogy a második generáció már lelkes argentinai s beveri a fejét annak, aki új hazáját bántani meri. Csakhogy ez a mestersegesen belenevelt, pathetikus szólamokon épült hazafiság nem egészen az, mint amit mi, öreg európaiak, nemzeti érzésnek nevezünk.

Déli egy órakor Te Deumra visznek el barátaink a székesegyházba, ahol a köztársaság megalakulása napján mindig hivatalos hálaadó istentisztelet van. Az ünnepen a

köztársaság elnöke is résztvesz, valamint az állami s társadalmi előkelőségek és a diplomáciai testület tagjai. Kítűnő helyünk van s így az elnököt és az előkelőségeket közelről láthatjuk. Az elnök, Justo tábornok, meggyőződéses katolikus ember hírében áll, a kormány legtöbb tagja ma szintén az. A hivatalos Argentína letett arról az egyház-üldöző, rövidlátó laicizmusról, amely itt egy századon át uralkodott.

Te Deum után a székesegyház előtti hatalmas téren katonai díszfelvonulás: tengerészek, kadétek, gyalogos és lovas katonák díszszázada. Utóbbiak a 120 év előtti szabadságharc történeti öltözetében. Festői látvány. A parádé előtt irtózatos záporosó söpört végig a városon, szegény hadapródoknak helyenkint valóságos tócsákon kellett feszes díszmenetben átgázolniuk, sárga pantallójukra magasan fölfreccsen a sár. A huszárok lovai csupa apró, nagyszőrű arabs állatok, aminőket annakidején Dél-Spanyolországból importáltak ide.

Tudvalevőleg Amerikában a felfedezések korában ló nem volt s az első hóditók éppen azzal ejtették ijedelembe a bennszülött indiánokat, hogy lovon jelentek meg velük szemben s az indiánok a lovat s a lovast egy élőlénynek nézték. Argentína hatalmas lóállománya egy véletlen: egy ostrom eredménye. Még a legelső időben, amikor Buenos Aires apró falu volt, az angolok egyszer megtámadták és körülzárták. Az élelem s a takarmány fogytán lévén, a spanyolok szabadon eresztették a lovaikat. Ezek aztán a szabad természetben hihetetlen gyorsasággal elszaporodtak. Ugyanígy szaporodott a szintén importált szarvasmarha is, persze félvad állapotban. Még egy negyedszázaddal ezelőtt tízezernyi csordákban szabadon legeltek és száguldtak a csordák a véghetetlen mezőkön. Akinek marhára volt szüksége, kiment a mezőre és lőtt vagy lasszóval fogott egyet. Ma ennek az idilli állapotnak már csak a lakatlanabb országrészekben van nyoma.

Felhasználva a nemzeti ünnepet, ma este mindjárt megtartottuk a bevezető magyar missiói előadást, mégpedig a Pineiro nevű külvárosban, egy rendelkezésünkre bocsátott kisebb spanyol templomban.

Wodarka páter előre figyelmeztetett, hogy ne számítsunk nagyszámú hallgatóságra. Annál kellemesebben lepődünk meg, amikor a kicsiny templom nagyjából mégis megtelt magyar hívekkel. Előbb én szóltam hozzájuk, azután Nyisztor atya. A magyar haza s a mindenütt közös katolikus Anyaszentegyház köszöntését hoztuk nekik, mondtuk. A szemekből csodálatos várakozás meredt felénk, a megindultság melázása reszketett a pillákon. Valami hangtalan, meleg, símogatóan hálás köszönet látszott vibrálni a padsorok fölött, de mellette mintha valami néma szemrehányás is: Ó, hát csak most gondoltatok ránk? Egyik-másik arcon a keserves küzdelmek okozta fásultság mintha csak nehezen és lassan akarna fölengedni, másokon a rég nem hallott hazai hangra azonnal, hevesen, szinte görcsösen tör elő a honvágy fájdalma, de a lélek sóvárgása is az otthon melegebb hitélete után.

Eszembe jutottak a zsúfolt termek, templomok, székesegyházak odahaza, amelyekben annyiszor beszéltem nagyszámú és előkelő hallgatóság előtt, de úgy éreztem, hogy sehol oly fontos és nehéz föladat előtt nem álltam, sehol oly komoly és ágas-bogas lelkipásztori munkára nem vállalkoztam, mint idekin. A tíz év óta hitéletileg elhanyagolt, elmaradt, közönyösséghez szokott magyarság ezrei egyáltalán tudomást szereznek-e missiónkról s meg tudjuk-e törni a jeget, amely ebben a hithideg sivatagban a lelkükre rakódott? Sikerül-e ily rövid idő alatt elhatározó lépéssel előbbre vinnünk az argentinai magyarok oly soká elhanyagolt pasztorációját?

Egyébként az első szentbeszédben mindketten az élet céljáról szoltunk s kértük hallgatóinkat, hogy ne feledkezzenek meg arról, hogy más is van, mint pézó és kenyér, gyár és mozi, ma és tegnap. Ebben a vágató rohanásban, amely körülöttünk az élet evilági javaiért folyik, ne homályosuljon el a szemünk előtt az Egyetlen Szükséges, az, ami a

síron túl is örökre megmarad. Nemcsak föld van, hanem van ég is, nemcsak pillanat van, hanem örökkévalóság is. — Prédikáció után szentségi áldás volt s legvégül felhangzott a magyar himnusz. Ércesen, lelkesen szárnyalt az összegyűlt magyarok éneke s azt a különös, fájdalmas és honvágygal átszőtt örömet keltette bennünk, amit mindig kelt, ha külföldön énekeljük. Ilyenkor mintha a dal szárnyain átrepülnénk az országokon s lehúnyt szemmel egyszer csak otthon teremnének . . .

Ajtatosság után soká elbeszélgettünk a magyarokkal a templom előtti téren. Sokan panaszkodnak a honvágy miatt, de akad, aki hozzáteszi: szívesen hazalátogatnék, ám aztán megint csak kijönnék ide. Az beszél így, akinek itt viszonylag jó dolga van, aki már házat szerzett, vagy egyébként megszilárdította az egzisztenciáját. A legtöbb bizony mindenkép hazamenne, de nem tud s nem is igen mer, mert tudja, hogy ma otthon is nehéz az élet.

A gyermekeken természetesen erősen érződik már az idegen hatás, a mindent magábaolvasztó spanyol környezet. Egy ügyes kis magyar cserkészfiút megkérdezzük, milyen csapatnak a tagja s a fiú a Don Bosco-csapatot már így ejti spanyolosan: „Dom Bokko”. A ministráláson is megérződik a latinnak sajátosan spanyolos kiejtése, amely pl. az „Et cum spiritu tuo”-t különös szájcsucsorítással így ejti ki: „Ekkune eppiritu tuo”. A második nemzedék még valahogy magyar marad, legalább amelyik része magyar iskolába jár, de a beolvadás természetes folyamatát itt megállítani éppúgy nem lehet, mintahogy Északamerikában nem lehet megakadályozni, hogy a gyermekek szinte már csak angolul ne beszéljenek egymás közt. A magyar missiónak csak az lehet a feladata, hogy az idősebbeket védje, gondozza s a fiataloknál az átmenetet lekipásztori tapintattal irányítsa. Más-különben az új nemzedék, amely már úgy is menthetetlenül spanyollá válik, még hitében is hajótörést szenvedne. Természetesen más a helyzet a vidéki magyar telepeken, ahol népünk kompakt tömegben él együtt.

Halálos fáradtan kerülünk jó későn haza s áldjuk a magyar konzult, aki lekötelező szívességgel az autóját bocsátotta rendelkezésünkre. Autó nélkül ebben a Levianthán-városban nagyon nehéz és lassú a mozgás, főleg a kül-

telkeken, ahol már nincs metró és autóbusz s az embernek minduntalan 15—20 km-es utakat kell megtennie. Olyan missió ez, mintha odahaza a hitszónok, mondjuk, Újpesten laknék s onnan járna át minden este — Budafokra prédikálni.

Buenos Aires, május 26.

Ma délelőtt az érsek úr keresett fel minket s lekötelező kedvességgel beszélt tovább a főváros vallási fejlődéséről. A magyar lelkipásztori módszerekről kérdezősködött. Említette, hogy évekkel ezelőtt Wörishofenben járt s nagyon meglepte, mikor egyik magyar pap a másik után azzal mutatkozott be, hogy ő hitoktató. Ezt az intézményt, a külön csak hitoktatással foglalkozó papokat érrefelé nem ismerik. Elmondta, hogy náluk a hitoktatásban a papságnak főleg fiatal hölgyek segítenek, a „Damas catequistas”, akik közt a legelőkelőbb családok leánytagjai egymással versenyeznek a buzgóságban. Ezek is, mint nálunk a Ward-kollégisták, előbb 2—3 éves hittani tanfolyamokat végeznek s vizsgákat tesznek. Aztán egységes beosztás szerint kimennek a kültelkekre, összegyűjtik a gyermekeket s hittanra tanítják őket. Részben az iskolákban, ahol azonban csak a rendes tanítás után lehet hittanórát tartani, amikor a gyermekek már fáradtak; részben és főleg az iskolán kívül. Mások napközi otthonokat vezetnek. Mindezt teljesen ingyen, szeretetből. Szerencsére az önkéntes hitoktatónők jómódú családokból kerülnek ki, s így nem szorulnak rá a fizetésre. Van külön szerzetesnői intézményük is, amolyan népleányokféle, akik világi ruhában járnak, a „Hermanas Catequistas” (hitoktató nővérek).

Kiterjesztettük a magyar missiót, és egyszerre négy helyen prédikálunk, persze úgy, hogy hol ide, hol oda megyünk, hogy mindenüvé jusson magyar szentbeszéd és ájtatosság. Magában a fővárosban a Mansillas-utcában, kívül pedig Valentino Alsinán, Doc Sud-on, Wildén. Eleinte kevesebben vannak a hívők, de számuk egyre nő. Másvallású hallgatónk is akad.

*Buenos Aires
egyik utcája.*

*Egy húsfagyasztó-
gyár belseje,
aminőkben sok
magyar dolgozik.*

*Az örök béke esküjének emlékjele.
Krisztus-szobor Argentína és Csile határán az Andes-hegységben 4000 m. magasban.*

*Magyar gyermekek első szentáldozása Buenos Airesben.
Középen Wodarka Péter S. V. D.*

Az időjárás hihetetlenül szeszélyes. Egyszer egészen nyárias meleg, másszor csaknem téli hideg. Egyszer napsütés, másszor szakadó eső. De a levegő napsütéskor is többnyire erősen páratelt. Aki megázik, hiába akasztja fel a ruháját száradni; napok kellene hozzá, míg a nedveség fölszikkad. Azok a magyarjaink, akik a még kövezetlen, aszfalttalan külterkeken laknak, ilyenkor bizony akár csónakon járhatnak.

Buenos Aires, május 28.

Ma úgy volt, hogy egy génuai származású (tehát vérbeli tengerész) páterünkkel együtt, akit P. Isolának hívnak, ki-megyünk az „islákra”, a Laplata-folyó szörnyű kiterjedésű deltájának szigeteire, ahol a páter hatalmas, egész kis templommal felszerelt motorcsónakon jár-ke-l és pasztorál. Sorra járja a roppant deltaterületen szétszórta lakó spanyol s olasz telepeket és vallásoktatásban, szentségekben részesíti a híveket, akik különben soha templomot nem látnának.

Egészen különleges fajta apostolkodás, tele öskeresztény s egyben wildwesti romantikával. Kár, hogy zuhog az eső s a barométer nagyon alacsonyan állt; így a kirándulás jobb időre halasztódott. „Nekem ugyan mindegy lenne, mondja a már éppen nem fiatal páter, én esőben s viharban épúgy megyek, mint napsütésben, de önöknek persze nem mindegy.” Eddig csekély 34,000 km-nyi utat tett meg a derék páter a maga apostoli, vízi útjain...

Délelőtt telefonhoz hívnak. Női hang szól a készülékbe s pörgén és spanyolul bejelenti, hogy az El Mundo napilap munkatársa föl szeretne keresni. Megadom magam a sorsnak s amennyire a hidalgók nyelvén udvarias tudok lenni, beinvitálom a riportert a kollégiumba. Egy óra múlva eleven szemű, pöttöm spanyol szépség lebben elélem a fogadóteremben, azzal, hogy ő az ujságíró. Nem tudok elnyomni egy mosolyt: még ilyen ujságírót nem láttam. Mosolyom azonban komoly tiszteletté merevedik, amint észreveszem, hogy a pirosított ajkú kis kalamáristündér egészen talpraesett ujságíró: oly okosan teszi föl a kérdéseket s annyira ki tudja érezni a feleletekből azt, amit vérbeli ujságírónak ki kell éreznie, hogy azonnal megállapítom magamban: igen,

nő is lehet jó riporter. Még az ilyen kolibri-kaliberű is. Nem tudom, mit írt aztán a lapjába; annyi itt a teendő, a program, annyit kell megfigyelni, olvasni, följegyezni, hogy az ember úgyszólván egyik negyedóráról a másikra él és a sok között hol erről, hol arról megfélekedzik.

A missió békésen folyik; hol Nyisztor beszél a belvárosban és én egyik kültelken, hol fordítva. A hallgatóság száma lassan gyarapszik, mind többen jönnek gyónni is... Sokan jönnek tanácsot kérni, ügyes-bajos dolgaikat előadni. Bonyolult esetek... Sikerült néhány házasságot rendeznünk. Szinte fárasztó már, ahogyan sokan hálálkodnak, amiért kijöttünk és segíteni törekszünk rajtuk.

Csak aki itt jár, láthatja, milyen súlyos türelempróba itt az állandó magyar missiósllelkipásztor apostoli élete. A kültelkek mocsarai és szemétdombjai közt keresni az elszórt, elárvelt, elkeseredett, megkérgesült, már mindenről lemondott magyar lelkeket: szinte egyenkint hívogatni őket templomba, iskolába... Sárban, esőben, térdig tócsában gyalogolni, úttalan utakon, háromnegyedórákon át, mások igrálmától koldulva termet, templomot a lelkileg is hajléktalan magyaroknak. S akárhánynál ezek közül is csak érzéketlen, hálátlan visszautasítást találni...

Nem tudok szabadulni a vádló gondolattól: Elkésett missió! Tíz év szomorú mulasztása!

BUENOS-AIRES ÚRNPJA

Buenos Aires, június 1.

Tegnap, Úrnapján, hagyományos fénnel tartották meg a székesegyházból kiinduló úrnap körmenetet. Rengeteg ember, nagyszámú egyesület és sok jeles közéleti egyéniség kísérte az Oltáriszentséget. Ha az ember ilyen tömegeket lát egy-egy vallásos megnyilatkozáson, könnyen esik bizonyos optikai csalódásba: azt hiszi, mindenki itt van. Valóságban ugyanakkor az óriási város rendes forgalmában s meglehetősen hétköznapi lótas-futásában semmi észrevehető csökkenés nem mutatkozik.

Bár tél eleje van, elég szépen süt a nap. Csak dél-

után kell minden pillanatban attól félnünk, hogy megindul az eső. A külvárosokban sokfelé dolgoznak. Részben hitközönyből, részben talán szükségből is. Oly rémes gyorsasággal nőnek a külvárosok, hogy pl. utakat s hidakat szakadatlanul építenek, éjszaka is, vasárnap is.

Este a Valentino Alsina-i kültelki magyar iskolában kell beszélnem. Annyira kívül fekszik ez a városon, hogy a német soffőr, aki 20 év óta hajt s a fővárost úgy ismeri, mint a tenyerét, végül is elveszti tájékozódását s már maga sem tudja, merre járunk. Kérdezősködünk; újra megyünk néhány kilométert. A villanyfények egyre gyérebbek, a szabályosan kimért utcákon alig látni itt-ott házat vagy embert. A mellékutcákban tóként áll a víz. A telkeken sártenger. Nem jól haladtunk, vissza kell fordulnunk. Pár kilométert más irányban teszünk, de megint üres telkekre érünk; megint irányt kell változtatnunk. Végre egy ember meg tudja mondani, merrefelé lehet az iskola. Egy halvány fény felé mutat a fák közt: arrafelé. De oda már sehogy sem lehet kocsin eljutni. Le kell szállni és a sáros, homokos, kanyargós és sötét úton tapogatózva gyalogolni a magyar iskola felé. Néha bokáig merül meg az ember lába a vízben, egyszer drótkerítésnek megyek neki, egyszer egy fának: seba. Végre ismerős, magyar hangok szűrődnek át a homályon. Helyben vagyunk.

A magyar iskola, amolyan bérelt kis lakóház, ki van világítva. A kertajtó fölött zöldbetűs táblán a fölírás: „Isten hozott!” Fehérruhás fiúk, lányok; csokor, üdvözlő szavalat. A tanítónéni „szerkesztette” a verset külön erre az alkalomra. A gyermekek mögött a felnőttek, akik közül egy kerekarcú magyar nem állhatja meg, hogy programmon kívül szintén el ne mondja szép tempósan a szíve áradó érzelmeit. Meghatódottan lépek az iskolaszobába, ahol szorgalmas kezek kis házioltárt díszítettek föl s gyertyákat gyújtottak rajta. Szószék, katedra persze nincs, csak a falak mentén néhány pad, ott az asszonyok ülnek. Mi többiek úgy állunk egymás hegyén-hátán, ki ahol elfér. Magam a lámpa alá állok, hogy mindenki lásson és halljon. Elkezdjük az éneket: „Máriát dicsérni, hívek jöjjetek.” Persze csak úgy, minden zenei kíséret nélkül. Aztán imádkozunk s én beszélni kezdek. Eloltatom a sok gyertyát, mert a szűk szo-

bában tűrhetetlen a hőség. Az utolsó talpalatnyi hely is el van foglalva, még a folyosón is állnak. Az anyák a kisdedeiket magukkal hozták; szentbeszéd alatt nyugodtan szoptatják őket, mint odahaza faluhelyen szokás. Jól teszik, legalább addig az ifjú magyarok nem szolgáltatnak a prédikáció mellé kevésbbé kíváncsi orgonakiséretet. Körülöttem állnak a gyermekek, előttem a férfiak, mögöttem a nők. Beszélek, ahogy a jó Isten ilyenkor beszélni enged. Valóságos katakombai jelenet: szegénység, szűkösség, de hit, áhítat és a szívek lángolása. Utána megint imádkozunk, énekelünk. Búcsúzáskor az emberek melegen szorongatják a kezemet.

Ürnapja miatt s az első péntek miatt is szép számmal gyóntak a magyarok mind a három helyen; öröm volt az áldozók hosszú sorát látni. Lassan, fáradságosan, de épül az Isten országa a földön...

Buenos Aires, június 2.

Kegyetlenül szakadt az eső egész este. Mégis olyan szépen megtelt a steyleiek kápolnája a Mansillas-utcában s úgy meghatott ez a hűség és ez a buzgalom, hogy oly melegen beszéltem összegyűlt kedves magyar híveinknek a Jézus Szíve-tiszteletéről, mint talán életemben soha.

Éjfél felé ért haza Nyisztor testvér a kültelekről. A szó szoros értelmében térdig merő vizesen. Kalapja nehéz volt a beléje itatódott víztől. Pedig autón ment, már ameddig mehetett, a Valentino Alsina-i magyar iskola felé. Az autó megint csak nem mehetett tovább, így ő a követség derék szakácsával együtt, aki óvatosságból revolverét is magával hozta, gyalog vágott neki a koromsötét éjszakának a vízzel teljesen elborított úton. S a magyar iskola még ebben az ítéletidőben is megtelt hívekkel. Éppen az a jellemző, hogy magyarjaink itt vagy teljesen hitetlenek s közömbösek, vagy nagyon buzgók s minden áldozatra készek. Azt mondja Nyisztor, oly megható volt a nép buzgótsága, hogy mindenki könnyezett, még ő maga is, „ami pedig nála nagy szó”. S nem is csak a közvetlen környékből jöttek össze a derék magyarok, hanem két idősebb néni is, akik 5 kilométernyi utat is tettek, csak hogy meghallgassa a

Sátormissió Buenos Aires kültelkén.

Önkéntes hitoktatónők. Középen Rohling Henrique S. V. D.

*A Szent Rókus-tó
Cordoba mellett.
(A hithirdetők
alkotása.)*

*A cordobai
egyetem
az alapító
püspök
szobrával.*

*Az Aguila
d'Oro vonat
Cordobához
közeledik.*

prédikációt. Ezeket aztán Nyisztor atya ájtatosság után autón vitte haza a lakásukra.

Bár a magyarok zöme szegény gyári vagy kikötői munkás és ezért lakik az olcsó kültelkeken, mégis akad már közte olyan is, aki megszédte magát annyira-mennyire. Saját házat szerzett, apró telken, amelyen egy kétszobás házacska elfér s egy „kert”, amely két lépés szélességben húzódik éppen el a házacska mellett. Még néhány évvel ezelőtt erre-felé nagyon olcsón lehetett telket venni; négyzetméterét 10—12 pézsoért (kb. ugyanannyi pengőért). A telek értéke azóta úgyszólván évről-évre megkétszereződik, hiszen a külvárosok is rohamosan fejlődnek s helyenként valóságos villanegyedek létesülnek bennük. A nagy távolságok miatt aztán magyarjainknak reggel korán, néha már 4-kor vagy 5-kor kell elindulniok hazulról, hogy autóbuszon, villamoson s részben gyalog a gyárba vagy az üzletbe érhessenek, ahol dolgoznak.

A NAGYVÁROS LELKE

Merészség lenne véleményeket alkotni s ítéleteket hangoztatni olyan országról vagy városról, amelyben még csak 8—10 napja időzik az ember; de talán nem merészség benyomásokról, mint ilyenekről számolni be s legfőlleg még azzal toldani meg e beszámolást, amit erről a délszaki világról régebb idő óta itt élő, komoly és higgadt ítéletű emberektől hallunk.

Buenos Aires az újvilág déli felének kétségtelenül nemcsak legnagyobb, hanem egyben leggazdagabb, legtörekvőbb, legamerikaiasabb városa. 185 négyzetkilométernyi földdarabon terül el s külvárosaival együtt csaknem 2 1/2 millióra tehető a lakosainak száma. Évtizedek alatt fejlődött mammutvárossá. A házban, ahol lakom s amely már a legrégibb belvárosnak számít, laknak rendtársak, akik még emlékeznek arra az időre, amikor ez a kollégium még a városon kívül feküdt, mint Bécs mellett Kalksburg vagy nálunk a Manréza. Hosszú időn át valamennyi délamerikai államnál erősebben éppen Argentína vonzotta az idegenek népvándorlását s volt Eldorádója a minden világtájról,

mindenfajta nációból idesöprődő, idezáporozódó idegenegyvelegnek. S ez az Eldorádó nem zárkózott el senki elől, ellenkezőleg: tágra kitárta kapuit, hívott, csalogatott mindenkit, csakhogy embert, lakost, munkaerőt s adófizetőt kapjon erre a roppant darab földre, ahol fél Európa könnyen megélhetne. Egyetlen állam így nem támogatta a bevándorlókat, ennyire a kezükre nem járt, míg munkát nem kaptak vagy hasznos vállalkozásba nem kezdtek, míg el nem indultak azon az úton, amely itt valamikor minden valamirevaló embert rövidesen jómódba, gyakran hallatlan kincsek birtokába lendített föl.

Ma már ez a kor letelt: Argentína nem Eldorádója többé a bevándorlóknak. Sőt leereszti a sorompót a szerencseéhes bevándorlók előtt. Ma már ide is nehéz bejutni. Itt is beállt a gazdasági válság, a világkapitalizmus fokozatos felbomlásának ez a föld minden sarkán érezhető tünete. Ma már itt is van munkanélküliség, kisebbedik a kivitel s a belföldi fogyasztás. Olyanok is takarékoskodni kezdenek, akik azelőtt nem tudták, hogyan szórják ki az ablakon a pénzt.

Buenos Airesen azért külsőleg még nem igen látszik meg a válság. A város még ma is az amerikai tempójú vállalkozási kedvnek színes, mozgalmas képét mutatja. Még ma is egész utcasorokat bontanak le, csakhogy egyenesebbé tegyék a város fő közlekedési vonalait. Ma is egyszerűen elégetik a lehordásra szánt háztetőgerendákat, mert nem akarnak az elhordásukkal bibelődni. Hallatlan olcsóság járja, mert ügyesen és erővel tartják a pénz vásárló erejét. 10—20 fillérért 10 kilométereket utazhatik az ember a földalattin vagy a villamoson. A lakás drágább, de az élelem s a ruhanemű mesésen olcsó. Ahhoz a gazdasági összeroppánáshoz képest, amely Európa egyes országait jellemzi, itt ma még paradicsomi a helyzet. De az argentinaiak már a kezdő, kicsiny gazdasági rázkódtatásoktól is megrettennek s idegesen és félve néznek a jövő elé. Persze, ők még nem szoktak hozzá azokhoz a meglepetésekhez, amelyek nálunk tulajdonképpen már a háború első hónapjai óta szakadatlanul napirenden vannak.

Argentína nem ismeri a háborút, sem a háborús szellemet. Függetlenülése óta mindössze kétszer viselt kifelé

háborút: mindkettőt megnyerte s mindkettő után úgyszólván lemondott a győzelem kizsákmányolásáról. S az Andesek hatalmas sziklaormán, mely az országot Csilétől elválasztja, az örök béke és háborúellenesség jelvényeként ott áll az a monumentális, karjait békére kitaró Krisztus-szobor, amelynek talpazatára Csile s Argentína népei egyértelműleg a béke következő esküjét vették: „Előbb szakadjanak le a hegyek s hulljanak porrá, minthogy Csile és Argentína elfeledjék a béke fogadalmát, amelyet Krisztus lábánál tettek.”

Buenos Aires annyit jelent, mint „jó levegő” s a város tökéletesen megérdemli ezt az elnevezést. Eredeti neve ugyan valamivel hosszabb volt: „Nuestra Señora de Buenos Aires”, vagyis „Jó levegős Boldogasszonyvárosa”. A város-építő Juan de Garay (ejtsd: Garáj, semmi köze a mi Garayunkhoz) jól választotta meg ezt a nevet. A levegő itt a forgalmas főváros közepén is mindenütt hihetetlenül tiszta, lágy és símogatóan enyhe. Június eleje van, vagyis itt a tél kezdete; az, ami nálunk december. S itt mégis hajadonfőtt, könnyű őszi kabátban járnak az emberek s az ablakot is állandóan nyitva tartanók, ha az enyhességgel nem párosulna szinte állandó, nagyfokú légköri nedvesség, a tenger közelsége miatt. Nem esik és mégis egészen nedves a járda. De aztán eső is kerekedik, mégpedig akkora, hogy özönvíznek beillenék. Szerencsére félóra után elmúlik s megint kisüt a nap.

Június elseje van és íme — „peregnek a fákról az őszi levelek”. Szerencsére csak egyes fákról, mert a legtöbb szépen tovább zöldel, nyáron-télen egyformán. Ha a napok nem lennének oly rövidek, azt hinném néha, hogy itt is tavasz és koranyár van, mint odahaza... Reggel azonban sokáig sötét van már.

Minden városnak a lelkét szeretem keresni, de itt elég soká tart megint, míg megtalálom. Buenos Aires lelke — talány. Megvan benne a latin faj stílusszeretete, tartalom-érzéke, könnyed rugalmassága, de ez a latin vonás saját-

szerűen el van keveredve benne a tipikusan amerikai üzletiességgel, rohanással, vagyonkereső lázzal. A szokások és berendezések sokban feltűnően hasonlítanak az északamerikai intézményekhez; gyakran egyszerűen onnan másolták le a dolgokat. Ám azért itt egyetlen percig sem lehetünk soha kétségben a felől, hogy latin fajjal, spanyol s olasz vérrel van dolgunk; hogy nem vagyunk New Yorkban vagy Csikágóban. Itt azért mindig több a lélek, a forma, az elegancia kultusza; itt nem szökik szemünkbe oly mechanizáló és monotonizáló kérlelhetetlenséggel a Mammon és a technika egyedurialma. Még ha megvan is, de lelkibb és esztétikaibb stílusba öltözik. Viszont persze a történelem patináját itt is hiába keressük. Itt éppúgy, mint Északon, rövid és elég szűk körsugarú a mult idők emlékezete, kevés nyomot hagyományozott át a jelenkorra. Az újabban beköltözöttekre nézve pedig még ez a párszázéves történelem is idegen, amely természetesen kevésbé is érdekli őket. Pedig ha rövid is Argentína történelme, nagyon figyelemreméltó eseményekkel van tele és minden elismerést megérdemel az argentinai tudományos világ, hogy ennek a történelemnek adathalmazát példás szakszerűséggel gyűjti és hatalmas kötetek hosszú sorában hozza napvilágra.

Sajnos, ez a délamerikai történet nem mutat fel nyugodt, szerves fejlődést, hanem sok esetben erősen tört vonalakban halad. A hódítás utáni első két évszázad páratlan kulturális lendületét s pazar ígéreteit derékban törte az anyaország önző gyarmatpolitikája s később örült egyházpolitikája is. A kótyagos és erőszakos III. Károly alatt a 18-ik század felvilágosodási mámore megsemmisítette Dél-amerikának éppen legértékesebb civilizátori erőit és értékeit. Helyükbe hamarosan a kalandorkultúra, a forradalmak és az elanyagiasodás, a szabadkőműves felforgatás és országrontások nemzedéke lépett. Pedig hol lenne ma már Délamerika a kultúra s a szociális fejlődés terén, hogyha kalandorok nem ülnek az apostolok helyébe! Ma talán a latin civilizáció vezető országai virágoznának a pampák és a tradiციótlan csak-üzletvárosok helyén.

A katolikus Argentína ma tiszteletreméltó erőfeszítéseket tesz, hogy kultúrájának lelkét s alapértékeit megmentse s a népegyveleget, amely ma e földön él, Krisztus

szelíd igájába törje. De mily nehéz a feladata, mikor itt a kufárszellem a latin fajok hetyke könnyűvérűségével egyesül s az állam, még az ötven év előtti szabadkőműves korból, hivatalosan a felekezetenkívülit adja! Ötven év óta nincs vallásoktatás a nyilvános iskolákban, — itt, ahol gyermeknépek, latin, azaz szilaj, könnyűvérű és gyermekkedélyű népek élnek, akiknek különösen is állandó nevelésre van szükségük! Itt egész nemzedékek — sajnos, katolikusok is — szinte elszoktak már attól, hogy a vallási és egyházi életben résztvegyenek. A keresztleletlen felnőtt gyermekek nem tartoznak a ritkaságok közé.

Sajnos, a latin fajta nem bír azzal az önfegyelmező és következetesen szervezni tudó erővel, mint az angol, a germán s még a szláv is. Azzal az átfogó és mintaszerűen kiépített katolikus hitközségrendszerrel és impozáns hitvallásos iskolahálózattal, aminőre pl. az Ünió katolikusai oly jogosan büszkéek, errefelé bizony sehol sem találkozunk, csak talán a délbrázíliai német telepvilágban. Sajnos, a déli népek pompás tulajdonságai között a szervezőképesség nem áll első helyen. Az argentinai katolikus Almanach lapozása azt a benyomást kelti, hogy itt mintaszerű katolikus szervezetek vannak. Régebbi idő óta itt élő emberek azonban figyelmeztetnek arra, hogy nem minden keret jelent valódi életet; sok szervezet inkább csak papiroson van meg, az állami, a társadalmi, a művelődési életben, de egy kicsit néha az egyházi téren is. Jellemző, hogy sok egészséges, komoly alkotás külföldiek, főleg németek műve.

Erdeklődöm a sajtóviszonyok felől. Nagylepedős, északamerikai típusú ujságok, sok-soros, nagybetűs címekkel, rengeteg képpel s üzleti hirdetéssel. A katolikus sajtót a fővárosban 2 napilap képviseli; az egyik komoly és súlyos, a másik fürge, de kissé kiforratlan, úgy mondják. A nagyobbiknak a példányszáma alig 10,000 — holott pl. a mérsékelten liberális Prensá-nak 800,000 a példányszáma. Nem láttam nyomát, hogy az argentinai katolikusok ezen a megdöbbentő aránytalanságon különösképen megakadnának. Igaz, hogy itt az ú. n. liberális lapok is sokkal katolikusabban, mint pl. nálunk odahaza. A magazinok általában elég tisztességesek; aminthogy egy nagy mozisínház bejáratán is ott láttam a fölirást: „Meztelenséget nem nyujtunk.”

Egyik vezető, tudományos, katolikus folyóirat előfizetőinek a száma — alig 500, s „bár legalább a megrendelők olvasnák!”, sóhajt a szerkesztője. Itt az emberek inkább a könyvebb olvasmányt kedvelik.

Aránylag jobban áll a karitás ügye. A spanyol fajta igen jószívű nép; sokan ebben és csakis ebben élnek ki a katolicizmusukat. Kétségtelenül ez is valami. Főleg a régi kreol családok áldoznak rengeteget jótékony célokra. A Salvador-ban alakult buenos-airesi Szent Vince-egyesület pl. évente 2 millió pézót juttat a szegényeknek.

Istentiszteleti célokra is bőségesen és szívesen áldoznak a tehetősebb hívők. Beszéli az eucharisztikus kongresszus egyik szervezője, mihelyt híre ment, hogy az eucharisztikus kongresszus alkalmával csak a körmenet s az ünnepi mise színhelyén, a palermói parkban felállítandó hangszórók felszerelése 300,000 pézóba kerül: azonnal megajánlotta valaki ezt az összeget. Elvezettek az Örökimádás papi rendjének templomába, amely a spanyol-argentin eleganciának s művészetnek remeke, valóságos ékszerdoboz.

Kísérőnk beszéli, hogy ezt az egész templomot az alttemplomtól a tetőzetig s a pazar felszerelésig egyetlen gazdag úrnő építtette és ajándékozta az Egyháznak. Az alapításnál egyetlen feltétele az volt, hogy minden a lehető legszebb s a legértékesebb anyagból való legyen. A templom csupa gránit és fehér márvány, arany mozaik, vert bronz, majolika. A főoltár fölött, fenn a magasban — nem nagyítás — három méter magas, pazar, rengeteg ékkövé monstanciában tündöklő az Oltáriszentség, száz meg száz égő gyertya s pazar fehér virágdísz között. S a spanyolos díszítőművészet eleganciájára vall, hogy az egész mégsem teszi a zsúfoltság és túlhalmozás benyomását. A padok mesés faragványokkal ékesek. Az oltártól jobbra-balra masszív, hatalmas bronz kandeláberek. A templom tervét egy szaléziánus készítette; de az alapító, Castellanos úrhölgy, 20 tervet is visszavetett, mert egyiket sem tartotta elég szépnek az Isten háza számára. — Viszont kissé komikusan hat, mikor ugyanennek a remek templomnak pazar előcsarnokában egy koldus kuporog, kalapját alamizsna felé nyújtva, miközben a szájában vidáman füstölög az elengedhetetlen cigaretta. Egy darab tipikus Argentina, a jómód közmondá-

sos hazája, ahol ha van is néhol koldus (nagyon kevés van), még az is cigarettázik koldulás közben.

Ne botránkozzék meg senki a templomépítő hölgy szent fényűzésén. Amikor ez a templom épült, Argentínában még nem volt szegény ember és a jobbmódúak igazán bővében voltak a pénznek. Mások haszontalanabb dolgokra költötték a vagyonukat. A kreol paloták belsejében valósággal tobzódik a luxus, a legdrágább bútorok, képek, értéktárgyak. Miért ne jusson az Úristen szolgálatának is belőle?

A középfokú oktatást, nevelést, katolikus részen főleg szerzetesek és szerzetesnők látják el. Az állami iskolák, sajnos, teljesen vallásnélküliek, sőt a tanárságnak nagy része erősen vallástalan. A gimnáziumbalépés előtt a gyermekek 6—7 évig járnak elemi iskolába, maga a gimnázium aztán csak öt osztályból áll. A kollégiumok nyilvános jellegűek, de minden évben minden osztály vizsgájára elnököt küld ki az állam.

A derék steyli páter, aki ezekkel a részletekkel megismertet, egyénileg nem lelkesedik a kollégiumokért, bár maga is sokáig igazgatója volt egy jónévű középiskolának. Nagyon sok erőt leköt, mondja, s az eredmény elég fogytékos, aminek a helyi körülményekben keresi magyarázatát. A szerzetes középiskolák növendékei közül nagyon kevesen lépnek szerzetesi pályára. Sokkal többen a *post-escuela* (iskola utáni foglalkoztatás, oratórium) intézményeiből. Ahol a pap nem mint tanár áll az ifjúval szemben, hanem mint atya és lelkipásztor. Ezekbe az iskolán kívüli oratóriumokba, ahol játék, tanulás és vallásgyakorlatok váltakoznak, annyira szeret járni a középiskolai ifjúság, hogy a legnagyobb büntetés, amelyet itt ki lehet róni, az, ha egy fiút néhány napra eltiltanak az oratórium látogatásától. Don Bosco gondolata itt remekül beválik. Sokkal kevesebb pénzbe is kerül egy oratórium, mint egy kollégium fenntartása, szertárakkal s ezer bürokratikus teherrel; sokkal kevesebb személyzetet is igényel és sokkal több fiút, leányt ment meg a hitélet számára, mint egy-egy kollégium. Szerinte ilyen helyen, mint ebben a göliát-városban, a szűkség diktálja, hogy ne csak néhány ezerrel törődjünk, főleg ha eszközeink s erőink kimértek, hanem juttassunk valamit az Egyház nevelői s pasztorális szeretetéből annak a száz- meg

százezernyi ifjúságnak is, amely bármi okból nem jár katolikus középiskolába. A steyli páter okoskodásában bizonyosan sok igazság van; viszont az oratóriumok maguk a teljes és alapos katolikus kiképzést és műveltséget természetesen mégsem tudják úgy biztosítani, mint a rendes nevelőintézetek.

A SÁTORMISSIÓ

A főváros lelkipásztori ellátása terén még 15—20 évvel ezelőtt szörnyű állapotok voltak. Még 1926-ban is a csaknem kétmillió városnak csak 39 plébániája volt. A candelariai egyházközséghez nem kevesebb, mint 200,000 hívő tartozott. A plébánia egyik vége a másiktól épen 15 km-re feküdt. Egyházmegyének is beillett volna s mindössze egy papja volt. A steyli páterek ekkor kész tervvel járultak a ferences érsek, Bottaro elé, a plébániák felosztása és 39 helyett 120-nak létesítése ügyében. Az érsek elfogadta a tervet, de a káptalan elleneszegült, mert kivihetetlennek tartotta. Végre mégis keresztülhatolt az eszme s most fokozatosan végrehajtják. A steyli páterek maguk jártak elő jó példával: a saját 60,000 lelket számláló plébániájukat ismételten felosztották: ma „csak” 25,000 lélek tartozik hozzájuk. Jellemző az a tapasztalatuk, hogy a fölosztás óta kisebb területen nagyobb a gyónó-áldozók száma, mint azelőtt volt a 60 ezres létszám mellett. Még anyagiakban sem jártak rosszul a fölosztással.

Az új plébániák létesítésében bevezetőül mindenütt az ú. n. *sátormissió* szolgált. Az elközyösödött külvárosi népet ennek segítségével nyerték meg ismét a hitéletnek. Templom hiányában hatalmas sátrakat állítottak föl egy-egy üres háztelken; harmóniumot, oltárt, szószéket tettek beléjük. Zenekarokkal járták végig az utcákat s meghirdették a kéthetes missiót a sátorokban. A missionáriusok támogatására megjelentek a Damas Catequistas-egyesületek hölgyei. Összehozták a gyermekeket s hittanra tanították őket. A propaganda érdekében némelyik hölgy még azt is megtette, hogy egy repülőtiszt rokona vagy ismerőse révén az egész városrészt repülőgépből ledobott missiók meghívókkal

árasztotta el. Az egyik sátorban aztán a gyermekek oktatása folyt, a másikon az asszonyoké, a harmadikban a férfiaké. Két hét alatt ugyan nem lehetett nagyon alapos munkát végezni, de tettek, amit tehettek. Fényesen folyt le a meg nem kereszteltek keresztelője (száz számban!), az első-áldozók ünnepsége, amely alkalommal a hölgyek a szegény gyermekeket föl is ruházták, valamint a házasságok megkötése. A befejező körmenet, amelyen néha 15—20,000 ember is résztvett, valóságos diadalmenete volt a hitnek ott, ahol két héttel előbb még nyoma sem látszott a vallási érdeklődésnek.

Több helyen az lett a missió vége, hogy egy jómódú telektulajdonos telket ajándékozott az építendő templom számára. Akárhányszor szükségtemplom is épült a missió nyomában, magam is láttam néhányat. Egyszerű bádoglemezfalakból, vagy durva nyerstéglából. Papot is kerítettek valahonnan, aki eleinte csak a katekista hölgyek adományai-ból tengődött, de hamarosan megélt a stólából is. Láttam egy gyönyörű, tágas templomot, amelyet egyetlen buzgó lélek építtetett. Egy másik helyen istállószerű félszerben egy kezdődő kapucinus-zárda bújik meg: valóságos faskatulyákban laknak itt a derék, egyszerű, durva-csuhájú atyák. De egészen bizonyos: két éven belül pompás templomuk, rendházuk lesz. Egy másik templomot faladák deszkáiból építettek fel a „Jovenes Marianos”, a kongreganista fiatalemberek. Valóságos remeke a szükségtemplom-stilusnak az ír pallottinusok temploma: 18 nap alatt épült meg, valami érdekes, tűzmentes, papírszerű anyagból, egészen könnyedén, de rendkívül ízlésesen. Természetesen nemzeti szentjük, Szent Patrik tiszteletére. Mindössze 31,000 pézoba került. Ha majd a végleges templom megépül, a szükségtemplomot kultúrházzá alakítják át, mint nálunk is szokás. Az említett kis kapucinus plébániához, amely csak mostanában alakult, máris 30,000 lélek tartozik. De már így is, a félszerformájú templomocskában, 32,000 volt a multévi áldozások száma. Mikor benne jártunk, egy erősen négerbe játszó harmadrendi hölgy takarította a templomot. A plébániai segítők mindent ingyen tesznek, csupa lelkesedésből.

Buenos Aires, június 5.

Néhány nap óta a Doc Sud nevű kikötői külváros egyik kis templomában s egyidejűleg Wildében folyik a magyar missió. Elég szépen jönnek össze a hívek. Itteni viszonyok szerint ez már nagy szó: ötvenen, hatvanan lehetnek mindjárt elsőízben. Másnap ez a szám a kétszeresére szaporodik.

Fáradtságos munka itt minden missió: az ember nem tudja, hol kezdje, mit feltételezhet, mit nem. A vallási tudatlanság helyenkint megdöbbentő. Van, aki botrányt csap, mert második feleséggel élén, nem gyónhatik. Egy asszony dühösen fölkel s tüntetőleg kivonul a templomból, mikor a prédikációban kijelentem, hogy nem keresztény az a gyermek, aki nincs megkeresztelve.

Ezeknek a külvárosoknak társadalmi, erkölcsi, sőt közbiztonsági viszonyai sem a legrózsásabbak. Betörés, lopás, gyilkosság, utcai támadások nem éppen ritkák. A rossz nyelvek szerint a rendőrségi személyek közt is akad, aki ilyenkor nem mindig a megtámadott félnek kél a védelmére. A tömeges bevándorlások idejének még ki nem forrott, át nem hasonult, meg nem ülepedett emberáradata nagyon sok salakot vetett ki ide a periferiákra. Egy öreg argentinai elkeseredésében úgy fogalmazta meg ennek a helyzetnek a jellemzését, hogy ha nem lenne Buenos Aires, meg kellene alapítani, hogy őt világrésznek legyen valahol szeméttlerakódó telepe. Egy örmény bevándorolt pedig így filozofált: „Közmondás nálunk Kisázsiaiban, hogy egy görög álnokabb tíz zsidónál és egy örmény ravaszabb tíz görögnél. Magam odahaza minden elképzelhető huncutságot láttam már. De Buenos Airesben kiderült, hogy én még ártatlan és tapasztalatlan csirke vagyok.”

Ezek a megállapítások természetesen nem általánosíthatók. Mégis valami igazság van bennük. Magyarjaink életére és lelki fejlődésére mindenestre sokszor rendkívül káros hatással van ez a környezet.

Konzulunk autója annyiszor és annyifelé vitt már minket, hogy a sófförrel közben egészen összebarátkoztunk.

Jóképű, 40-es, német ember: értelmes, udvarias, szolgálatkész. Mikor egyszer egyedül voltam vele a kocsiban, elővettem őt is. Találomra. Hát ő hová való, mióta van idekűnn, van-e felesége, milyen vallású, jár-e templomba? Kedvesen, nyíltan felelgetett. Az apja berlini volt, ő is Berlinben született; az anyja poznańi lengyel. Kisgyermekkorában hozták ki ide. Az apja hamarosan megszökött tőlük, magukra hagyta a feleségét s a gyermekeit. Azóta nem tud róla. Nem tudja, milyen vallású. Templomba ritkán jár, mert mint soffőr nem is igen ér rá. De hisz az Istenben és tudja a Miatyáinkot. Azt hiszi, meg van kereszelve, de semmiféle okmánya nincs. Ezért aztán nem is esküdött templomban. A felesége idevaló, katolikus. Jó lenne rendezni az ügyét, mondom neki, beszéljen egyszer a Mansillas-utcai német plébánossal. Szívesen megteszi, ígéri; mihelyt egy kis érkezése lesz. Maga is érzi, hogy valahová kellene tartoznia. Csak még eddig nem gondolt rá . . . Tipikus argentinai eset!

A „SZENT” ÉS „TUDÓS” CORDOBA

Cordoba (Tucumán), június 6.

Ma egy kedves meghívásnak engedve ellátogattam Közép-argentina egyik fontos városába, az argentinai kultúrtörténelem egyik jeles középpontjába, amely rendi szempontból is különösen érdekelt: Cordobába. Andalúziai gyarmatosok alapították a várost s azért kapta ezt a délspanyolországi nevet. A hithirdetők eredetileg Peru felől közelítették meg s csakhamar fölfedezték, hogy missziós központnak kiválóan alkalmas hely, mert mind a két óceán felől megközelíthető, egészséges, magásfekvésű s így nyáron is elviselhető az éghajlata.

Ma Cordoba vidéke csakugyan az előkelő fővárosi közönségnek is egyik kedvenc nyaralóhelye a Sierra lábainál. Kitűnő vize s levegője van. A jezsuiták ezt az akkor még jelentéktelen helyet tették meg egész paraguayi missiójuk gócpontjává; iskolavárossá, sőt egyetemi várossá fejlesztették. Az egyetem ma is áll, de állami kézben van.

Ez Lima után Délamerika legrégebbi egyeteme. Egyik jeles tanára és a cordobai rendház átszervezője a 18-ik században magyar ember volt: a már említett P. Orosz László.

Orosz Kassán lépett a Jézustársaságba, majd egyideig a bécsi Pázmáneumban működött s végül 1726-ban saját kérelmére Paraguayba került. Itt azonban nagy sajnálatára azzal fogadták, hogy nem hithirdető lesz, hanem Cordobában az egyetemen bölcseletet és hittudományt kell tanítania. Bánatosan írja Orosz László egyik barátjának: „Jómagam Tucumán földjén a cordobai főkollégiumban lakom s megvallom szégyenemre, hogy itt, nyilván Isten büntetéséből s talán, hogy a bűneimért vezekeljek, a bölcselet előadására vagyok kárhóztatva. Hej, érdemes volt-e a vértanúi pálma reményével s azzal az égő vággyal eltelve, hogy az apostolok példájára élve-halva a pogányok közt hirdethetem az evangéliumot, ezerszeres életveszély közt áthajóznom a tengeren, hogy azután ideérkezvén, Krisztus helyett Arisztotelezt hirdessem? Tisztelendőség talán nevet ezen, én azonban siránkozom rajta . . . Jaj, így fejezi be levelét, mennyire szégyenlem, hogy a hithirdető dicső nevét viselem, holott valóban nem apostol vagyok, hanem csak — filozófus!”

A buenos-airesi főállomásról, a Retiro-ról kitűnő gyorsvonat: az „Aguila de Oro” (Arany sas) visz el egy éj alatt Cordobába. Nagyszerű vonat, mert vagy 500 km-ig meg sem áll; igaz, hogy átlagos sebessége csak 50 km. Ahogy az Aranysas az argentinai éjtszakába, a pampák világába beleszalad, gondolataim folyton a régmúltban, P. Orosz László alakjánál időznek. Mennyivel nehezebb volt a hithirdetők utazása a 18-ik században! Ma rugalmasan ringó, kényelmes hálókocsiban egy éjtszaka átszeljük az argentinai pampát, míg nekik heteken át kellett ökörfogaton úttalan utakon utazniok, kitéve a vad és megterít-hetetlen s azóta ki is pusztult pampa-indiánok támadásainak . . . De az odautazásnál is mennyivel keservesebb lehetett a távozás, amikor kétszázados gyönyörű kultúrmunkájuk az üldözés folytán hetek alatt összeomlott: P. Oroszt 70 éves korában cipelték vissza ezeken a mezőkön át a rabságba, a számkivetésbe!

Teljes 12 óráig fut a gyorsvonat a végtelennek látszó

síkságon, míg végre reggel áthalad a Sierra Chica (Kis Szierra) dombjai közt s Cordobába érkezik. A város maga 200,000 lakosával kies völgykatlanban fekszik a Rio Primero (Első folyó) partján. Ennek az „Első folyónak” (egyszerű elnevezés, utána jön a „Második”, „Harmadik”, „Negyedik” és „Ötödik folyó”, az elkereszteléssel a települők nem vesztegették soká az időt) többi közt az a nevezetessége, ami számos más délamerikai folyónak, hogy sehova sem torkollik. Elvész a vize a mezőn, a homokban.

Meghatottan lépem át a rendház küszöbét, amelynek egykor magyar ember volt az előjárója; meghatottan mondom a szentmisét annál a gyönyörű retablo-főoltárnál, a meglepően finom egyházi faragványok között, amelyeket annakidején a megtért guarani-indiánok faragtak fából és kőből a távoli redukciókban és szállítottak aztán ide vízi járműveken és ökrösszekereken.

A város történeti nevezetességeit P. Grenón, a jeles argentinai történettudós mutatja meg, akinek nagy érdemei vannak a régi missziós murka történeti adatainak felkutatásában. A sapo-márványból (szappankőből) vagy pedig kemény cédrus- és quebracho (vas)- fából faragott érdekes portálékat, kézmosó kutakat, szobrokat. Jezsuita fráterek s megtért indiánok építették a kollégiumnak ma is használatban levő templomát, hatalmas fadongákból készült boltíveit, érdekesen kiugró mennyezeteit és karzatait, eleven-ségtől duzzadó barokk retablóit. A templom s a hozzátartozó régi kápolna erősen barna, dúsan aranyozott alaptónusával az indiánok ízléséhez való alkalmazkodást tükrözi. A megkínzott Üdvözítő szobra, a fájdalmas Szüzé, a sajtószzerűen felöltöztetett s feldíszített feszület mind az ő alkotásuk. A templom közepén magasba emelkedő fakupola. Kívülről a templom keveset mutat, durva terméskövekből épült, amelyek nem alkalmasak az ornamentális kiképzésre.

A templom átellenében leány-nevelőintézet áll, amely valamikor szintén a rendházhoz tartozott; ez volt a konviktus és a nyomda, az első nyomda, amelyet Délamerikában berendeztek s amelyet P. Orosz új gépekkel szerelt fel. A templom túlsó oldalán az egyetem, amelyen ma meglehetősen szabad szellemű tanárok viszik a szót. A régi árkádok még a jezsuiták korából valók. Az egyetem udvarán impo-

zans szobor: a ferences első cordobai püspöknek, Fray Fernando de Trejonak, az egyetem alapítójának a szobra.

A város környékén a hegyekben fekvő községek a régi jezsuiták telepítő munkájának figyelemreméltó emlékei: Alta Gracia, S. Catalina, Jesus Maria stb. Ma híres üdülő- és nyaralóhelyek, melyeket főleg tüdőbetegek keresnek föl. A régi építmények még romjaikban is meglepő alkotások. A Digue S. Roque (Szent Rókus-tó), amelyet mesterséges patakduzzasztással létesítettek, szárazság idején ma is legfőbb védelme a környék mezőgazdaságának. Cordoba jelentős bőrföldolgozó ipara, valamint környékének hatalmas kőbányái részben szintén missiói kezdetekben gyökereznek.

Cordoba sokáig s részben még ma is az argentinai katolicizmus fellegrájként szerepelt a köztudatban. Régi jelzői: „Cordoba la docta, Cordoba la santa, Cordoba la católica.” Ez a jellege azonban egyre homályosult, nem utolsó helyen egykor katolikus egyetemének szabadszelleme és sajtójának frivol hangja miatt. A katolikus szervezkedés még a kezdetnél tart, sokan még mindig nagyon is a tradíciók erejére hagyatkoznak.

Néhány magyarral itt is találkoztam. Elszórtan itt is akadnak magyar diákok, gyári munkások. Sajnos, időm kevés ahhoz, hogy összeszedjem őket; erre napok kellenének. A fővárosban pedig még vár a munka. Így a következő éjjel ismét visszatérek Buenos Airesbe.

Buenos Aires, június 7.

Ma befejeztük a doc sudi és wildei missiót. Az eredménnyel, mindent összevéve, meg lehetünk elégedve. Igaz, a kéthetes fővárosi missió távolról sem érte el a buenos-airesi magyarok egész tömegét. Sokan csak akkor értesültek róla, amikor a missió végét ért. De fáradozásunk, hiszszük, mégsem volt hiábavaló. A még csak néhány hónapja itt időző magyar lelkipásztor munkáját talán sikerült meg támogatnunk s kissé szélesebb alapra is fektetnünk.

Az első vidéki állomás, amely most soron következett, Leguizamón volt.

La Amalia, június 11.

Leguizamón jelentéktelen kis falu a „B. A. P.” (Buenos Aires y Pacifico) angol vasúttársaság fővonala mellett, amely a híres, helyenkint 4000 méter magasságig hágó, tranzandin átkelés felé vezet. 450 km-nyire fekszik nyugatra a fővárostól. Ránk nézve Leguizamón azért fontos hely, mert itt a környéken tanyázik, 20 km hosszú és ugyanoly széles földdarabon elszórva, a legközelebbi magyar földműves telep, a *Colonia S. Juan* (Szent János-telep), külön magyar iskolával.

A vasúttársaság itt a földjeit olyanképen adta bérbe, hogy a telepes 40 éven át fizeti az amortizációt s akkor övé lesz a telep (ha ugyan addig meg nem szökik, ami nem éppen ritkaság). Egy-egy telepes 80—200 hektárt vesz munkába. A föld minősége nagyon különböző. Legtöbben keservesen panaszkodnak, hogy ha esik, akkor a víz mint a tenger mindent elborít s mire a víz leszikkad, ott van mindenütt a salétrom, amely minden vetést kiéget. Ha pedig jó a termés, akkor meg esetleg jön a sáska, egész felhőszerű tömegben s az utolsó fűszálig mindent elpusztít, ami útjába esik. Van természetesen jó esztendő is, és sok függ a gazda hozzáértésétől. Van, aki otthon írnok volt, rendőrségi altiszt, vagy iparos; az ilyennek persze kétszeresen nehéz a helyzete, amíg az újszerű foglalkozást ezen az újszerű telepen meg nem tanulja. De akad magyar gazda, akinek egészen csinos a háza és az udvara s a mellett, hogy földjét műveli, még pompás yorkshire-iakat is nevel.

Azért csak nehéz itt az élete mindenkinek, akinek a lelke hazagondol. Nehéz sors az, így egyedül, kivette élni a messze idegenben s oly szétszórta, hogy az ember csak hosszas lovaglás, kocsizás árán látogathatja meg a szomszédait. A gyermekek már egészen kicsiny korukban kitűnő lovasok, lóháton járnak iskolába is. Persze jámbor, öregebb állatok hátán, amelyek nem veszélyesek. Egészen érdekes látvány, amikor az 5 éves Miska gyerekek ül a lovon elől, mögötte pedig a 3 éves Margitka, aki míg az egyik kezével a bátyjába kapaszkodik, a másikkal még ide-oda integet

is. Amíg a tanítás folyik, az iskolás gyerekek jószága egyszerűen kint legel (ha van mit) az út szélén. Nem lopja el a lovat senki, nincs errefelé az állatnak nagy értéke s nem is igen jár erre idegen ember. Sok-sok kilométert lehet itt autón menni, míg az ember emberrel találkozik.

Képzeltető, ilyen viszonyok közt a telepen lakó 35—40 magyar családot sem könnyű feladat összehozni. Annál nagyobb dícséret illeti a kolónia fiatal tanítóját, aki különben okleveles gazdász, hogy úgy szét tudta vinni a missió hírét s úgy fel tudta lelkesíteni az embereket, hogy legtöbbször is megjött a három nap alatt, míg a telepen időztünk. Templomról persze szó sincs, szállóról sem. Egy szomszédos nagybirtokos házaspár azonban a kastélyát és kápolnáját a magyar missiónak rendelkezésére bocsátotta. Így kerültünk ide, a „La Amalia” nevű pusztá kastélyába. A kastély minden kolóniális kényelemmel berendezett könnyű építmény, de tulajdonosai majdnem sohasem lakják. Csekély 75,000 hold itteni birtokukon kívül még másutt is vannak birtokaik és kastélyaik s azokat jobban kedvelik. A kastély gondozója és ennek a felesége osztrák. Már vagy 9 éve élnek itt; szép gránciasan és bécsiesen beszélnek németül. Errefelé az ember az osztrákokat is már félig magyaroknak érzi.

Reggel érkezünk; a párás, ózondús őszi levegőben félórás autóvágtatás után jutunk el a kastélyig. Szombat reggel van, a magyarok még nincsenek itt, de itt van az uradalom személyzete: németek, olaszok, spanyol-argentinaiak. Misére, gyónásra várnak. Lehet egy éve már, hogy pap erre nem járt.

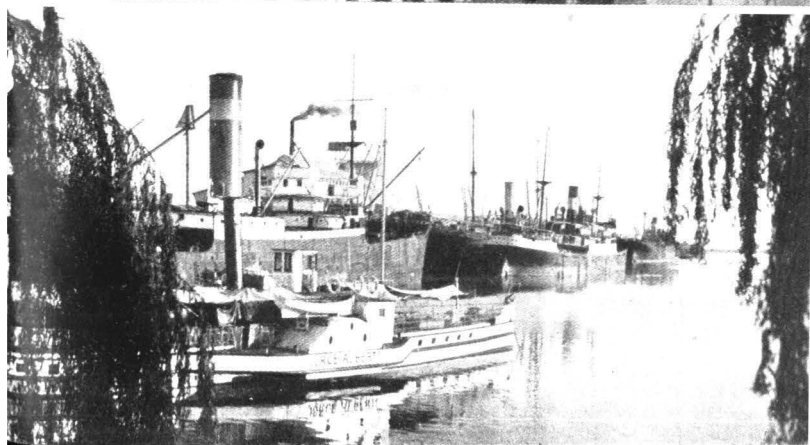
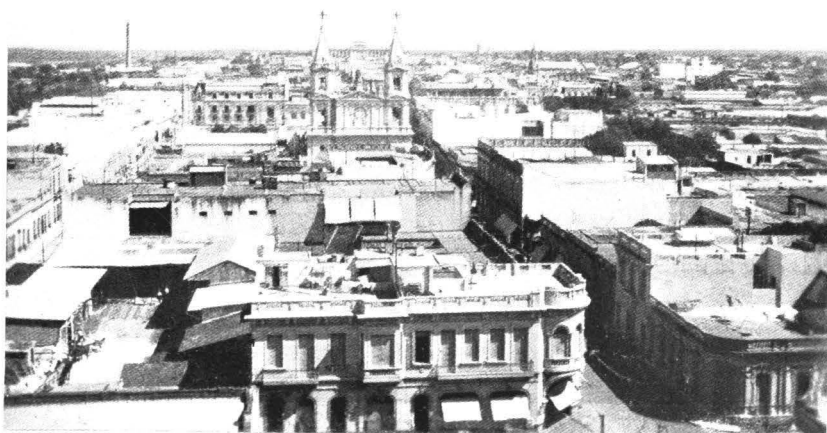
Hirtelen megtekintem a kápolna felszerelését. Ostyát és misebort óvatosságból magunkkal hoztunk, a többi misekellék nagyjából a helyén van; igaz, hogy csak piros miseruha akad. Ám a miseingnek s vállkendőnek sehol semmi nyoma. De azért misszionárius az ember, hogy az ilyesmin ne ütdjék meg nagyon; miseing helyett akad egy fölösleges fehér oltárterítő, amelyből a „szükség törvényt bont” elve alapján hamarosan miseinget rögtönzünk.

Mise után, ahány nyelven csak tudunk, gyóntatunk. Ezúttal már spanyolul is. A spanyoloknál is nehezebb megértenünk az olaszokat, akik errefelé mind piemontiak lévén,

*Leguizamóni
magyarok.*

*Santa
Fe
látképe.*

*Santa Fe
kikötője.*

Santa Fe:

*Az
Immaculada-
kollégium
udvara.*

*Rosario:
A Mayo-
tér.*

*Santa Fe:
Galvez-
sétány.*

a legcifrább hegyvidéki olasz nyelvjárást beszélük: fuoco helyett így mondják: fők, tutti helyett: tüccs stb.

Kihirdetjük a másnapi programot s azt is, hogy a még keresztleetlen gyermekeket hozzák el: megkereszteljük; ha van egyházilag még nem kötött házasság, azt is rendbehozzuk. Minderre a cordobai püspöktől sürgönyileg kaptuk meg a legmesszebbmenő felhatalmazásokat.

MAGYAR TELEPESEK KÖZT A PAMPÁN

Reggeli után nekivágtunk a magyar telepnek. Meglátogattuk azt a néhány telepest, akinek tanyája az útunkba esett, ahogy a magyar iskola felé igyekeztünk. Nagy volt az öröm erre is, arra is. Egy öreg, barázdás arcú magyar sírva hálálkodott a jó Istennek, aki megadta, hogy egyszer már magyar pap is került a tanyájára. Amúgy évek óta csak Faragóéknál, egy derék, buzgó földműves házaspárnál járogattak össze vasárnaponként „kismisére”, ami abban állt, hogy egy szépen feldíszített házioltár előtt együtt imádkozgattak, énekelgettek. Az egyik családnál 9 gyermek van, a nagyobbja 15—17 éves; még egyik sem volt gyónni-áldozni. Itt egy 3 éves kis magyart mutatnak, aki még nincs megkeresztelve; ott egy 20 éves leányt, aki tüdővészben fekszik; még sohasem áldozott. Most lesz az első és valószínűleg utolsó szentáldozása. Itt is, ott is invitálnak, marasztalnak, sült csirkét, bort tesznek elénk s kínálgatnak hazaias vendégszeretettel. De sietni kell, mindenütt csak röviden időzhetünk. A fiatal tanító nagyon kér, hogy délben az ő vendégei legyünk. Utána úgylis az iskolába van összehíva a magyarság.

Délután három. Jönnek a magyarok, ki lóháton, ki szulkin (kétkerekű, kétüléses, magas kocsin). Emberek, asszonyok, fiúk, lányok, apró gyermekek. Kimegyünk közéjük az udvarba, az öregebbek Nyisztort és Wodarkát veszik körül, én meg nekiállok s próbálok pedagógizálni az ifjúság körében. 15—18 fiú-leány, apró s nagyobb áll körülöttem. Elkezdünk beszélgetni, kikérdezem őket, imádkozunk, énekelünk. Hirtelen, mint valami lidérc nehezkedik rám a felelősség érzése. A nevelés művészete amúgyis szörnyen

nehéz művészet, de milyen kétségbeejtően nehéz feladat ez: egyetlen délután az egész hittan lényegét előadni ezeknek a gyerekeknek s őket mindjárt az első gyónásra és áldozásra is előkészíteni! Megmagyarázni nekik, akik még a fogalmakat sem ismerik, hogy mi az Isten, mi az örökkévalóság, a lélek, kicsoda Jézus Krisztus, mi a megváltás, a kegyelem, a gyónás, áldozás, a szentségek... Legtöbben semmit sem tudnak a hittanból, csak amit véletlenül a szüleiktől hallottak itt vagy ott; soha hitoktatónak, katekizmusnak még a színét sem látták. Még jó, ha a Miatyánkot tudják valahogyan. A Hiszekegyet alig tudja közülük egy is, legföljebb a „magyar hiszekegyre” jár rá a szájuk, ami hazafias szempontból igen szép, de az Apostoli Hitvallást mégsem pótolhatja. A szülők jámborak és vallásosak, a lakásaik tele vannak szentképekkel, szentelt gyertya, olvasó, feszület függ a falon, de a hittan megtanításához természetesen sem elég tudásuk, sem elég pedagógiai készségük nincsen. Minden erőmet megfeszítem, hogy a gyermekeket lekössem; igyekszem oly mélyen leszállni a felfogásukhoz, amennyire csak tudok. Akik idehaza rendes hitoktatáshoz vagyunk szokva, el sem tudjuk képzelni, mily irtózatosan nehéz dolog azt így az iskolán kívül pótolni; hát még ilyen nevetségesen rövid idő alatt!

Elég rideg szél jár a nyílt udvaron — ebből alighanem hűlés lesz, — de a tanyai gyermekek föl sem veszik; ilyesmihez mint a pusztai fiai, a pampa magyar vadvirágai hozzá vannak szokva. Mintha ez a rideg, télies szél is a helyzetet szimbolizálná: hidegség, szegénység, nagy-nagy lelki árvaság jellemzi itt a magyarok szellemi életét. Szórjuk, hintjük a magot, de mennyit ragad el a szél s mennyi fogamzik meg ezekben a szegény gyermeklelkekben?

Egyébként mélyen megihatott ezeknek a kedves, egyszerű magyar gyermekeknek a viselkedése. Az 5 éves kislány mellettem s a legényszámba menő 17 éves fiú egyformán csüngött az ajkamon; úgy néztek, hallgattak, mint egy csodát. Egy sem únta el, egy sem hancúrozott, pedig csak úgy az udvaron álltunk körben. Ha nehezen értették is a nekik szokatlan oktatást, mégis meg akarta érteni mindegyik. Ó, ezek a nagy, ártatlan szemek! Ezek a mezőn, fán, jószágon, itt-ott elrohanó autón s vonaton kívül még

talán semmit sem látott, korán kemény dologhoz és igénytelenséghez szoktatott, tanyai kis magyarok! Úgy megsajnálтам őket! Csak legalább annyit meg tudjak értetni velük, milyen nagy dolog az a másnapi első szentáldozás, amire most hevenyében fölkészítjük őket!

A gyermekeket Nyisztor és Wodarka veszik át tőlem, nekem meg a felnőttek után kell nézmem, akik közben az iskolaszobában gyűltek össze. Ott szoronganak szegények vagy 40-en a szűk és alacsony iskolapadokban. Imádkozunk, énekelünk és megkezdem az oktatást. Felelevenítem az édes hazai emlékeket, a templomot, amelyben odahaza misére jártak, a temetőt, amelyben szüleik teste pihen. Az emlékezés fájdalmas édessége csendes sírdogálásban olvad föl, érdekesképpen nem is annyira az asszonyok, mint még inkább az emberek szemében. Az idegen világ nagyon megtörte őket, legtöbbször keservesen cipeli az élet terhét s szomjas lelkével mohón issza az ígét, amely a szenvedéseinek magasabb értelmét magyarázza. Utóbb egy öreges magyar, akinek arcát barázdásra, gödrösre marta a hosszú évek ezer gondja, elcsukló zokogás közt szorongatja a kezemet s mert nagyon-nagyon tele a szíve hálával s mert valami igen nagyot és szépet akar mondani, azt suttogja felém: „A fölséges Úristen áldja meg még azt a római pápát is, aki magukat ide kiküldötte!” A lelkiatya nem kevésbé indult meg, mint a nyája; könnyeim összefolytak ezeknek a szegény, hontalan, idegenbe kivert magyaroknak keserű könnyeivel.

Oktatás után a kicsiny tanítói szobában gyóntak a felnőttek, a gyermekek pedig részben egy bádógtetejű vályogputriban, részben egy aprócska konyhában. A többiek azalatt az iskolaszobában rózsafüzért mondtak, majd szenténekeket énekeltek: karácsonyt, nagybőjtöt, Mária-énekeket, amit tudtak. Közben leszállt az este, beállt a sötétség. A világtalan iskolaszobában még mindig szólt az ének és az imádság; mintha a derék hívek egyetlen este akarták volna kipótolni s helyrehozni mindazt, amit hibájukon kívül évek óta elmulasztottak.

Éjtszaka lett, mire a telep vezetőjének Ford-kocsija előállt s visszatérhettünk a la-amaliai kastélyba. Mit el nem bír egy ilyen kis Ford és mit el nem bírnak az ember

csontjai, mikor ilyen utakon kell vágatni hosszú kilométereken át! Az autó fényszórójának sugárkévéjébe belebelebámul az állatállományt együttörző drótkerítés mögül egy-egy álmos, fölriadt ló, egy durvaszörű tehén, haragosan ránk meredő bika. Itt egyik helyen egy drótkötéllal körülfatartott térségen, nem kevesebb, mint 500 tenyészbika van együtt, persze csak úgy a mezőre kicsapva. A tehenek s a lovak szintén a szabadban töltik az éjtszakát télen-nyáron. Egyszer-egyszer egy nyúl szalad bele a fénykévébe s lassan, kényelmesen sétál el — azt mondják, itt a nyulak olyan lomhák, hogy kutyákkal lehet vadászni rájuk, fegyver nélkül.

La Amalia fűtött kastélyában a földbirtokosné fogad, aki időközben egy idősebb hölgy kíséretében szintén megérkezett. Vacsora után elbeszélgetünk a kandalló körül s iparkodunk beleképzelni magunkat a spanyol gyarmatoskor világába, amikor ilyen haciendákon és vidéki kastélyokban érlelődött ki az új argentinai társadalom, a függetlenségre vágó s az anyaországtól mindinkább elütő délamerikai lélek.

Másnap, vasárnap a kastély kápolnájában volt a missió főrése: gyónás, prédikáció, mise, áldozás. Délután még egyszer magyar hitoktatás az iskolában. Mindezek betetőzéseként pedig ökörsütés és szabadtéri lakoma a földbirtokosné jóvoltából. Mindebből sajnos, kiestem, mert az előző napokban szerzett hülések miatt ágyban kellett töltenem a napot. Nyisztor és Wodarka végezték helyettem is a munkát.

La Amalia, június 12.

Egész nap távol voltak mind a ketten s csak késő este vetődtek haza, halálos kimerülten a szakadatlan beszéd, gyóntatás, sokkilométeres ide-oda vágatás és döcögés után. Nyisztor leült az ágyam szélére s cigarettáját szíva számolt be kellemes és fájdalmas tapasztalatairól.

Lent a hallban a ház úrnője régi argentinai lemezeket játszott a gramofonon. A melankólikus, kissé primitív gitárdalok legtöbbszöréből valami furcsa gyökértelenség és nosztalgia sírt ki, a koloniális lelkeségnek az a sajátos kevere-

dettsége, amelyben mint az egész itteni költészetben s irodalomban, az óhaza ide átmentett kultúrájának maradványai viaskodnak az újhazai gaucsó-kultúrával, pajzán, nomád, nyughatatlan gyarmatosok élnivágyásával, helykeresésével a nagyvilágban.

Kellemetlen dolog idegen házban betegedni meg s még kellemetlenebb, hogy a közmondás szerint a baj sohasem jön egyedül. Éjtszaka arra riadtam föl, hogy inog és recseg az egész ház. Nem volt álom, sem képzelődés. A néma vidék halotti csendjében semmiféle jármű nem okozhatta ezt a percekig tartó rázást, csörgetést, az ágyamnak ide-oda rezdülését. Másnap tele voltak a lapok egy Mendoza-vidéki heves földrengés híreivel, amely beljebb az országban egész utcasorokat döntött halomra.

Reggel ismét harminckilométeres autózás után vasúton térünk vissza a fővárosba.

Nem mondom, hogy nem csalogatott volna annak a vasútvonalnak a folytatása is, amelyen Leguizamónba utaztunk. Ez az a híres „transandino” vonal, amely megoldotta az Andesek heglányán való, sokáig lehetetlennek tartott vasúti összeköttetés problémáját. Még hozzá ott szeli át a vasút az Andeseket, ahol a legmagasabb csúcsok állnak, köztük az Aconcagua, egész Amerikának legnagyobb hegye (7040 m). Ezt a vasutat a vasútépítő technika egyik csodájának tartják. A csilei oldalon a vonal Valparaiso felé ereszkedik le, közben egy elágazás Santiago de Chile felé vezet. Persze, csalogatna egy kis patagóniai vargabetű is; dehát ki győzné idővel és pénzzel? Európa összes országait sorra beutazni sokkal egyszerűbb feladat lenne, mint amilyen Argentína egész területének beutazása volna, Salta és Jujuy petróleummezőitől kezdve, le Mendoza szőlőtermelő vidékein s a vadregényes Neuquen gyönyörű hegyi tavain, a legendás Nahuel Huapin át lefelé Chubut-ig, majd Santa Cruz kormányzósági területéig, a Viedma-tó s a Lago Argentino bűbajos környékéig, onnan ismét le a Tűzföldre, ahol a Fagnano-tónál a kormány újabb hatalmas, 132,000 hektárnyi területen nemzeti parkot létesített, a Parque Nacional del Sur-t. A keleti oldalon pedig a Pilcomayo vizétől a Chaco végtelen erdőségein át le a pampákon egészen Bahia Blancáig s a buenos airesi gazdagok pazarul

berendezett világfürdőjéig, Mar de Plataig. Ilyen utazáshoz azonban legalább egy esztendő és természetesen némi aprópénz lenne szükséges.

Buenos Aires, június 12.

Az influenzától szörnyű nehéz szabadulni ezekben az amerikai stílusú vasúti kocsikban, ahol végig egy terem az egész s az utasoknak nehéz lenne megtiltani, hogy egyszerre minden oldalon ne nyissanak ablakot. A vonatok helyenkint nagyon szépek, tiszták, kényelmesek; másutt kevésbé azok s ugyanazzal a finomságbeli különbözőséggel találkozunk az utasok sorában is. Nagy részük udvarias és előkelő, de van, aki az első osztályon is lehúzza a cipőjét, lábát az ülésre rakja fel és kétségbeejtően szemetel. A nők pirosra festik körmüket, de nem mindig tartják fontosnak, hogy azok tiszták is legyenek; a hajuk sokszor rendetlen, de az ajkuk vastagon ki van pirosítva.

Az egyik állomáson különös emberpéldány szállt föl a kocsinkba: alig 35 éves, de roppantul elhízott fiatalember, vállán nagy sárga kendővel az eső ellen, aminőt nálunk csak a falusi asszonyok hordanak. Leült, megkérdezte utitársait, milyen nap van, mondták neki, hogy hétfő és 11-ike; erre ő nyomban elaludt. Aludt reggel 8-tól délután félháromig, olyan bőszt horkolással, hogy a gyerekek három kocsiból is összefutottak s hallatlanul mulattak az orkányszerű trombitálásokon. A kövér fiatalember csak akkor ébredt fel, amikor megeredt az eső s az esőcsöppek a nyílt ablakon keresztül ráhullottak csellónagyságú lábszáraira.

A vidék erre mindenfelé teljesen és tökéletesen lapos, de azért nem éppen egyhangú; itt-ott mégis mutatkozik falu, vagy legalább tanya, facsoport, vagy legelő jószág. Helyenkint vadvizek mellett rohanunk el, amelyeken a vadlibáknak és vadkacsáknak tízezrei röpködnek.

A kocsik középfojtóján minduntalan ujság- és könyv-árú, csokoládé- és cukorkaárú megy végig s kínálja a portékáját; főleg este, ha sikerült elszenderedned, szereti füledbe ordítani a kínálózó vásárlási alkalmat. A gyorsvonatnak és személyvonatnak, akár az Egyesült Államokban, azonos a díjszabása; mindössze az a különbség, hogy itt nem egységes osztály van, hanem első és második osz-

tály; azonkívül van még, mint északon, külön szalónkocsi és persze hálókocsi. A sokféle, egymással versenyző vasutitársaság közt elég nehéz eligazodni s főleg nehéz az egyik társaság vonalairól a másikéra tűrhető összeköttetést találni. Ez valószínűleg nagyon hasznos a társaságoknak, de annál kellemetlenebb a társadalomnak. Azonban ahol a tőke az úr, ott sehol sem a közjó, hanem a tőke haszna az irányadó.

A fővárosban magyar levelek s ujságok fogadnak. Milyen jól esik itt az ilyesmi! Egy napi pihenő után észak felé megyünk.

SANTA FE

Santa Fe, június 14.

Santa Fe annyi, mint „szent hit”. A név ugyanattól a Juan de Garaytól származik (1573), aki Buenos Airesnek a nevét megadta. Az elnevezés, mint a szomszédos Rosario (rózsafűzér) városé, az első telepítők vallásos buzgóságára emlékeztet; sajnos ma már nagyon sokan élnek errefelé, akik nem is gondolnak rá, mit jelentenek e nevek.

Santa Fe a hasonló nevű tartománynak székhelye. Ez a tartomány messze fölhúzódik északnak a Chaco-vidék erdős részeibe, délen pedig a pampákba nyúlik bele. Kikötője a Paraná hajóforgalmának egyik fontos megállója s a város maga élénk kereskedelmi csomópont. Mint jelentős vidéki székhely, Santa Fe az argentinai történelemben is változatos szerepet játszott.

Kelety Lajos rosariói konzulunk, lelkes és tevékeny magyar ember, példás szervező munkával készítette elő a magyar missiót. Santa Fében aránylag kevés magyar lakik, mégis már a pályaudvaron ünnepélyes fogadtatás várt ránk, amelyben többi közt a helyi hatóságok, a katonai parancsnok stb. is résztvettek. A fogadtatásból azonban majdnem baj lett, amennyiben 4 órával előbb érkezünk meg, mint ahogy érkezésünket várták. A rendezőbizottság, amely csak biztonság okából jött ki elénk a korábbi vonathoz is, kijelentette, hogy az ünnepi rendet megbolygatni nem lehet, szép csendesén vissza kell utaznunk autón egy állomásnyira

s a megállapított időben újra ünnepélyesen és hivatalosan megérkeznünk. Így is lett s a fogadtatás nagyszerűen sikerült.

Magam ismét rendtársaimnál lakom. Amikor az Inmaculada-kollégium rektora szobámba vezet, kellemes meglepetés fogad: a hatalmas vendégszoba falán a főhelyen egy szép Munkácsi-reprodukció: Krisztus Pilátus előtt. A rektor megnyugtat, hogy nemcsak most s nemcsak az én kedvemért tették ide.

Reggel a magyar misén megjelent vagy 30—40 magyar, akiknek Nyisztor prédikált. Utána ismerkedés, beszélgetés. Sok panasz, könny, öröm, honvágy: ahogy már megszoktuk . . .

Délelőtt a helybeli megyéspüspöknél tisztelgünk. Mutatja egyházmegyéje térképét: akkora darab földre, mint a Duna-Tisza köze, egyetlen plébánia jut, egyetlen pappal. Káplán itt ügyszólva sehol sincs. A külön hitoktatót s intézeti lelkészt legfőllebb hírből ismerik. Örömmel említette a püspök, hogy Róma hamarosan újra rendezi az argentinai hierarchiát s egyszerre vagy tíz új püspökséget létesít az országban. Az ő egyházmegyéjét is talán 3 részre osztják. Hiszen lehetetlen pl., hogy Rosario városa a maga több mint félmillió lakosával nem püspöki székhely. Santa Fe tartományban még három éve is megtörténhetett, hogy a radikálisok kedvéért újra eltörölték az iskolai hitoktatást. Ennek is az áldatlan lelkipásztori viszonyokban van az oka.

Az általános jólét és könnyű élet miatt kevesen jelentkeznek a papi pályára; sokan közben is megúnják a hosszú tanulmányokat s elhagyják a szemináriumot. Amúgy az idevaló papság színvonalát dicséri a püspök, csak egyes nemrég bevándorolt spanyol és olasz papokra panaszkodik keservesen, hogy nem szolgálni jöttek, hanem „fare all' America”, Amerikát élvezni. A katolikus akció újabban szépen fejlődik, az ifjúság is megmozdul, amiről azelőtt szó sem volt. A bevándorolt papok az egyesületi élettel nem sokat törődtek, a katolikus akcióról hallani sem akartak. Elmondták reggel a misét, kiszolgálták azokat a híveket, akik jöttek s ezzel vége volt; napközben szórakoztak s minden délután más „beatánál” (jámbor nénikénél) kávéztak. Akárhányszor valóságos üzérkedést fejtettek ki a stólával;

sokan azért nem kereszteltették gyermeküket s nem esküdtek egyházilag, mert a pap sokat követelt. Nem csoda, hogy a vallástalanság s a közöny ilyen körülmények közt nagy méreteket öltött. Hát még ahol egész nemzedékek nőttek fel a nélkül, hogy papot, templomot láttak volna!

A vallási tudatlanság gyakran szédületes. Egy derék gaucho (vidéki kisgazda) gyónni akar, a pap azonban óvatosságból előbb kissé kikérdezi a hittanból: — Tudod-e, testvér, hány Isten van? kérdi. A gaucho a legnagyobb nyugalommal vágja ki: — Padre, yo tengo cinco (én ötöt tartok), s elsorolja a — templomokat, amelyeket véletlenül ismer.

Persze ezek nem mindennapi esetek s nem hiányoznak mellettük a nagyon szép és épületes vonások sem. Rengeg bajt okoznak a néptanítók, amióta a tanító és tanítónőképzőket a szabadkőművesség ejtette hatalmába. Ezekből az intézetekből a félműveltségnek s a gyermekesen vallástalan felfuvalkodottságnak valóságos díszpéldányai kerülnek ki a falvakra s rontják az ifjúságot tovább.

Az Inmaculada-kollégium, amelynek vendége vagyok, modern részeiben talán még a buenos-airesinál is szebb. Régi részei még a missiók idejéből valók. Persze az időjárás enyhése sok mindent tesz lehetővé, amit nálunk elgondolni sem lehetne. Tágas, nyílt, árkádos folyosók futnak körül két emeleten véges-végig, hatalmas teraszok; az udvaron pálmák, szokatlan, ismeretlen, tarkavirágú növények, narancsfák, amelyeknek haragos zöldjéből dúsan kandikálnak ki az éppen érő arany gömbök. A szökőkút körül karcsú, lilafényű, hosszúlábú, hosszúcsőrű, nekem ismeretlen nevű madarak lépkednek kényes előkelőséggel. Szelídek s nem röpülnek el. Ellenben már egy otromba fekete rigót, amely hangos lármájával valóságos közbotrányt okoz, mint valami exotikus csodát kalitkában őriznek s büszkén mutogatják: ni, ilyenünk is van! Az intézetnek minden udvara természetesen egyúttal futball-tér s a tízpercekben az aranyifjúság azonnal zajos meccseket rögtönöz. Az érettségi előtt állók már nagy urak, mindegyik külön kis szobában lakik; egyedül jár kirándulni s piknikezni is. Egy pár kis vitéz a fiatalabbak közül barátságosan megszólít: már ismernek, mert a cordobai Principios-ban

látták az arcképemet. Igérik, hogy ők is eljönnek majd a francia előadásra, amelyet a katolikus Magyarországról tartok, mert hogy ők is értenek egy kicsit franciául.

Az egyik folyosón ott sündörgő háziszolga szólít meg — magyarul. Kissé tótosan beszél, de látnivaló szeretettel mondja, amit tud: „Jónapot kívánok! Hogy vannak maguk? Én vagyok Trencsénből. Si, si!” Hogy viszont én is megörvendeztessem, előveszem igen szűkkörű tót tudományomat s megkérdem: „Jako sza máte? Jako sza voláte?” Itt egyszerre megszűnik minden nemzetiségi ellentét; szentbeszédeinkre egyformán jönnek a kárpátvidékiek, a bácskaiak, magyarok, németek, szlávok.

Egy lengyelt is bemutatnak, majd egy litván fiút, azzal, hogy magyarok. Kukkot se tudnak persze magyarul. De a spanyolnak magyar, lengyel, rutén, horvát és litván — egy.

Este magyar istentisztelet van az Inmaculada templomában. Jóval többen vannak már, mint reggel voltak. Két pár azonnal jelentkezik, hogy házasságát egyházilag rendezni szeretné. Telefonon szerzünk hozzá az illetékes plébánostól engedélyt — este 10 órakor. Másnap reggel a Mária-oltár előtt megtartjuk a esküvőt. Megint van magyar prédikáció és beszélgetés a derék hívekkel. Hamar összebarkozunk, szinte nevét is ismerjük már valamennyinek. S mikor a záró-ájtatosság után búcsúzunk tőlük, már mint meghitt ismerősök szorongatjuk egymás kezét.

Akad idő egy közeli mintagazdaság, a „Piquete” megtekintésére is. Majd a katonai parancsnoknak köszönjük meg, hogy résztvett a pályaudvari aktuson. Lelkesen mutatja meg a laktanyáját. Európai műveltségű ember, családja eredetileg Ausztriából származott ide; ő maga sokat utazott Középeurópában. A kaszárnya egy ezrednek szól s nagyszerű, modern berendezésével minden országnak becsületére válnék. Külön erőmű-teleppel, fürdőkkel, kis kórházzal, tiszti, altiszti s legénységi üdülővel, sportpályákkal . . . A vezérkari alezredes szeme felragyog, amikor katonai rokonságomra hivatkozom s papoknál talán szokatlan érdeklődést mutatok katonai kérdések iránt.

Az utolsó santaféi estére volt meghirdetve a „magyar konferencia” az idevalósiak, a nagyközönség számára. Némi

merészség kellett hozzá, hogy az előadást meghirdessük, hiszen kit érdekel itt messze földön az a kicsiny, európai ország, amelynek legtöbben még a nevét sem hallották soha? Ha Budapesten Turkesztánról hirdetne előadást valami ismeretlen utazó, vajjon hányan mennének el meghallgatni? Szerencsére a kollégium nagy tényező a város életében s a páterek meghívása eredményes volt. Előadás után sokan szeretetteljesen érdeklődtek még további részletek után; az olasz konzul főleg a magyar-olasz barátság alakulása felől kérdezősködött.

ROSARIO

Rosario, június 17.

Autón mentünk Santa Féből Rosarióba, a köztársaságnak nagyságra második városába, amelynek kikötőjéig a kisebb óceánjáró gőzösök is följutnak a La Platán.

Végnélküli mezők, itt-ott elszórtan tanyák, házikók. Egy-két helyen szántanak, de Uramfia, milyen szántás ez! Három vasekét összekötnek s 8—10—12 lovat fognak elébe, a 13-ik lovon a gazda ül, aki az egész „szerelvényt” hajtja. Az országútra is rá-rákanyarodik egy-egy hat-nyolcvos óriási káré, zsákokkal magasan föltöltve, a kereke jó két méter magas. Persze, hogy győzze a sarat, amelyből itt a mezőn esős időben bőven van.

Sárban elakadt autóval itt is találkozok az ember. Azért ez még mindig kellemesebb látvány, mint amikor itt is, ott is egy elhullott ló vagy tehén hült tetemei bomladoznak szabadon az út szélén, vagy már csak fehér, kísérteties állatcsontvázak tanúskodnak az itt beteljesült enyészetről... A szemetet és döglött állatot egyébként a nagyvárosok külterületein is mindenki odaszórhatja, ahova akarja. Szerencse, hogy legalább így télen olyan erős és tiszta a légjárás, hogy a levegő mégsem romlik meg észrevehetően.

Rosarióba a délelőtt folyamán érkezünk be; a magyar konzul s az itteni magyarok egy küldöttsége szeretettel fogad. Szállásunk a német redemptoristáknál van, aminek nemcsak azért örülök, mert a német rendházban kissé kipihenhetjük a spanyollal való örökös erőlködést, hanem azért is, mert ezek a derék rajna-tartománybeli szerzetesek,

akiket maga a pápa küldött ide, igazi német alapos-sággal vetették rá magukat a rendszeres, német stílusú lelkipásztorkodásra. Néhány év alatt oly szép eredményeket értek el, aminőkkel eddig ebben az országban kevés helyen találkoztunk. Véletlenül éppen templombúcsúra érkeztünk s így alkalmunk volt ennek a munkásnegyedben fekvő, fejlődő plébániának ünnepi megnyilatkozásait is figyelni.

Amióta ennek a görbe országnak földjét taposom, sehol sem volt annyi örömöm, mint itt. Tömeges áldozások, kongregációs felvonulás, Máriás-körmenet . . . A kedves, hangulatos stílusban épült óriási templom két napon át úgyszólván állandóan zsúfolt, ami errefelé bizony elég ritka látvány! Mégpedig kora reggeltől este 10-ig. És egyre hangzik az ének, itt először igazi népének (amitől az argentinai nép majdnem teljesen elszokott), férfiak, nők együttes éneke. Itt hangzik fülembé először a készülő eucharisztikus világkongresszusnak igazán szép, imponálóan erőteljes szövege és dallama:

Dios de los corazones,
Sublime Redentor!
Domina a las Naciones
Y enseña tu amor!¹

Látni kellett az őszhajú, de még fiatalos plébános-rektor szálas germán alakját, égő szemét s ígésző tekintetét, hallani férfiasan csengő hangját, amint dirigált, prédikált, vezényelt, irányított, lelkesített és imádkozott. Igen, az ilyen lelkipásztorok sohasem dolgoznak hiába . . . Igaz, hogy 70—80, vagy talán 90,000 hívő tartozik a plébániájához s ehhez a számhoz képest a 4—5000 ember, aki a körmenetben résztvevő, még nem sok; de másutt még ettől a számtól is messze elmaradtak a hozzánemértő vagy ódon mód-szerekkel dolgozó, vagy nem is nagyon dolgozó, bérenc-típusú kurátusok . . . A munkáshívek arcán a vallásos meggyőződés tüze villog s az apostoli tettvágy elszántsága tüzel . . . Amint másnap hosszú soraikat áldoztatom, köztük itt is, ott is feltűnik egy-egy fajtiszta indián típus, a régi törzslakók maradványa . . . Itt már magyarjaink is jobban

¹ Szívek királya, felséges Üdvözítő, uralkodjál a nemzeteken s tanítsd meg őket szeretetre!

résztesznek az egyházi életben: több közülük úgy mutatkozik be, hogy ő is tagja az itteni Apostolado del Sagrado Corazon-nak, a Jézus Szíve-szövetségnek.

Feltűnik, hogy a város üres falait, a gyárak kilométer-hosszú kerítéseit, valamint a vasuti töltések és hidak oldalát hatalmas arányú választási reklámok töltik be: a nemrég lezajlott polgármesterválasztás reklámjai. Egész program-mok házmagas betűkkel a falakra mázolva, kilométerhosszú, szakszerű kék-fehér festéssel: „Liberación!” „Democracia!” „Progreso!” „Votad a Hugo Roselli, intendente de Rosario!” „Solo Roselli!” A Roselli név öt perc alatt beleidegződik, belekalapálódik a közönség lelkébe. Más polgármester-jelöltek neve is ott szerénykedik egyik-másik helyen, de legtöbb helyen Rosellié, a liberális jelölté. Honnan veszi az ilyen polgármester-jelölt azt a rettentő summa pénzt, amelybe ez a mértéktelen reklámozás belekerül? Hja, felelik az itteniek, azt a párt adja össze, mert hiszen a polgármesterválasztás itt üzlet, mégpedig gyakran elég fényes és — csúnya üzlet. Amelyik párt befut, az nyomban elkergeti az utolsó irnokot és rendőrt is, aki a másik párt uralma idejéből maradt itt s minden hivatalt, minden városi megbízást kizárólag a saját párthívei közt oszt szét. A szép szavak: „Liberación! Progreso!” a mult századbeli kortesztílus balekfogási módszerének kedvesen naív maradványa, amelynek úgy látszik, még mindig akad komoly hívője. A csillogó jelszavak megvalósulásából aztán annál kevesebbet látunk. Sehol a világon oly rossz közműveket, oly csapnivaló kövezetet nem láttam, mint ebben a félmillió városban; úgy látszik, a közpénzek itt másra kellenek. Minthogy pedig a távolságok itt is óriásiak (lakásomról a magyarok-lakta Saladillo-városrész sebes autóvágatással csaknem egy órányira van), a folytonos autón-robogás ezen a gyalázatos kövezeten ugyancsak próbára teszi idegeinket.

De megéri a fáradságot, mert a magyarok közt itt is sok a tennivaló és sok az öröm is. Házasságokat hozunk rendbe, prédikálunk, szentségeket szolgáltatunk. A derék olasz pap, aki ennek a templomnak a plébánosa, mindenben kedvesen a kezünkre jár, még a templom énekkarát is rendelkezésünkre bocsátja. Szegény argentin énekeseknek és énekesnőknek, akik a magyar nagymisén latinul énekelnek,

e miatt bizony türelmesen végig kell hallgatniok a számukra érthetetlen, $\frac{3}{4}$ órás magyar prédikációt is . . .

Helyenkint Mailáth püspök apostoli módjára kellett a gyónásra ránógatni egy-egy lassú elhatározású magyart; vagyis karon kellett fogni őket, becipelni egy szobába, ujságpapirost teríteni eléjük a földre: no testvér, most szépen térdeljen le és gyónjon meg, mikor is gyónt utoljára? S a derék hazafiak, akiket ilyképen megmentettünk a tanakodás és húzódozás terhétől, mosolyogva adták be derekukat. „Hát bizony, persze, szentatyám, hát hiszen, persze . . .”

A vasárnapi misén és litánián már csillogtak a szemekben a lelkesedés könnyei. Utána egy nagybajuszú öreg magyar azt mondta Nyisztornak: „Jaj Istenem, édes tisztelendő úr, olyan szép volt ez, mintha csak — otthon lett volna!” Hiába: a legnagyobb, a legszebb, a boldogságnak a csimborasszója, ami az itt élő magyarok lelkében csak föl-villanhat: az „otthon”, az „óhaza”!

Ez a visszavágás az óhazába persze nemcsak magyar sors, hanem nagyon sok más nemzetiségűé is. Érthető, de kárral is járhat. Baj, hogy itt is oly sok a hontalan, a lélekben nem itt élő ember, aki az itteni tartózkodását, amely a legtöbb esetben a síríg tart, mindvégig átmenetinek tartja. Ezért aztán nem alapít családot, még akkor se, ha tehetné, elhanyagolja sokszor a vallását is és csak a pénz után szalad, eszméletlenül, gyökértelenül és vértelenül. Ezek azok a szomorú, nyugtalan arcok, amelyeket lépten-nyomon lát az ember errefelé az utcákon.

Nekem ez a jelenség erősen feltűnt s megkérdeztem valakitől, miért oly szomorú itt Argentínában a legtöbb ember, akivel az utcán találkozunk? Miért nem nevet itt úgyszólván senki? Az illető azt felelte, hogy ezt az általános levertséget itt már sokan megállapították. A hontalanság, gyökértelenség, megnemállapodottság teszi; valami megnyugodni nem tudó hontalanság üli meg ezeket a lelkeket.

Másik rossz következménye az átmenetinek vélt időzés eme furcsa lelki állapotának az, hogy igen sok esetben a családi élet meglazulására vezet. Az emberek Európából átjönnek szétnézni, ideiglenesen elhelyezkedni, azzal a gondolattal, hogy néhány évig itt maradnak, megszedik magukat s aztán hazatérnek, vagy kihozatják családjukat

is, mihelyt elég pénzük lesz hozzá. De a pénzgyűjtés mégsem megy olyan gyorsan. Időközben az ideszakadt férfi más nő után néz, merthogy kell valaki, aki mosson és főzzön rá stb. . . . Ugyanakkor esetleg az otthonhagyott asszony is összeáll valakivel. Így alakulnak a törvénytelen viszonyok s így hull szét a családi közösség, a lelkek belső békéjének s hitéletének helyrehozhatatlan kárával.

A Circulo Obreros Católicos (Katolikus Munkásegylet) impozáns palotájában egyik estére van meghirdetve ismét a francia és olasz nyelvű előadás Magyarországról a közönség számára. Tűrhetően megtelik a hatalmas színházterem. Utána vetítettképek következnek, melyeket olasz nyelven Nyisztor magyaráz. A tevékeny, ügybuzgó konzul két nap alatt csináltatta meg a több mint félszáz vetített-képet. A közönségnek látnivalólag tetszett a budai királyi vár, a parlament, a bazilika, a Duna hídjai, a Szent Margitsziget s érdekes: főleg a Mátyás-templomot tapsolták meg. Az olasz konzul itt sem hiányzott az előadásról.

GAZDÁLKODÁS A PAMPAVILÁGBAN

Rosario Argentínának második városa, de bizonyos értelemben ez az igazi argentinai főváros. Buenos Aires nemzetközi kereskedőváros, Rosario viszont a tipikusan argentinai élet és tevékenység középpontja, a pampák mezőgazdasági vérkeringésének a szíve.

Itt nyílik alkalmam érdekes részletek megtudakolására Argentina gazdasági helyzetéről, ennek a fiatal országnak küzdelméről a kimeríthetetlen eldorádó belső meghódításaért.

Argentina közmondásosan gazdag termőföldjén, amilyen sokfelé két méter mély a tiszta humuszcéteg, mai napig a legkülterjesebb gazdálkodás folyik. Gazdálkodáson itt nagyon sokan nem is földművelést, hanem csak állattenyésztést értenek. Az argentinai nagybirtokok nem vesződik a földdel. Azt 100—200 hektáros darabokban kiadja bérlőknek, colonóknak s a bért többnyire a termés bizonyos százalékában, természetben követeli be. 50—200 ezer holdas birtokokon természetesen ez is rengeteg jövedelmet

jelenthet. Maga a nagybirtokos csak ritka esetben, inkább csak az európai stílusban berendezett modern gazdaságokban, a minta-estanciákon üzi a gazdálkodásnak mind a két nemét együtt. Az uralkodó stílussal, a „monoculturá”-val (egyszakosú gazdálkodással), természetesen a roppant jövedelmezőség s a roppant veszteségek lehetősége egyféleképpen adódik.

A gazdasági élet fejlődésére egyes korábbi kormányok korrupciója gátlólag hatott; megfogytakozott a bizalom s ezzel a termelési rend szilárdsága. A pénz értéke aggasztó mértékben szállt alább, 1891-ben beállott az államcsőd. Azt mondják, hogy az 1930 szeptember 6-i nemzeti forradalom, amely az Irigoyen-kormányt elűzte s a köztisztességet visszaállította, gazdasági tekintetben is nagy javulást hozott volna, ha közben itt is érezhetővé nem válik a gazdasági világviszony.

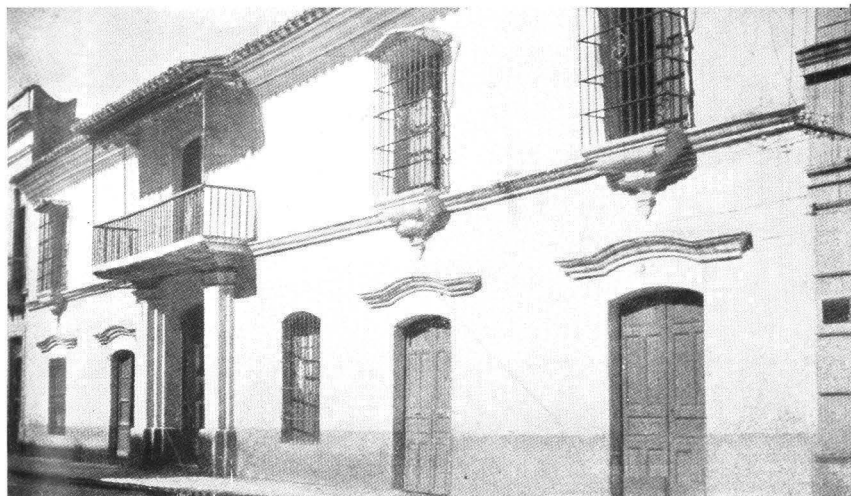
Argentína kivitele 97 százalékban mezőgazdasági termék. Ebből növényi produktum 66 %, állati 31 %. A mezőgazdasági élet szilárdságával áll és dől tehát a köztársaság anyagi jóléte. Ezért komoly kérdése ma az argentinai nemzetgazdaságnak, miként függetlenítheti magát a világviszony romboló hatásaitól.

A felelet elég egyszerű: a tervtelen rablógazdálkodásról át kell térni lassan a tervszerű, racionális gazdálkodás útjaira.

Egy tekintélyes német-argentinai közgazdász, Kempski szerint¹ Argentínának kereken 280 millió hektárnyi földjéből ma kb. 80 millió hektár alkalmas az intenzív mezőgazdasági megművelésre (ebből 28 millió hektár szántóföld, 52 millió természetes legelő); a hátralevő 200 millió hektárból pedig kb. 100 millió hektár még mindig külterjes állattenyésztésre alkalmas legelő, 70 millió hektár pedig erdő; míg 30 millió hektár esik a hegységekre, tavakra, mocsarakra, árterületre s partvidékre.

A 28 millió hektár szántóföldön kb. 20 millió hektár a gabona- és lentermőföld (8.6 millió hektár csak a búza-föld, amelyen 1931-ben hektáronként átlag 860 kg búza

¹ *Argentinien*. Sammlung kurzer Auswandererführer, Buenos Aires 1933.

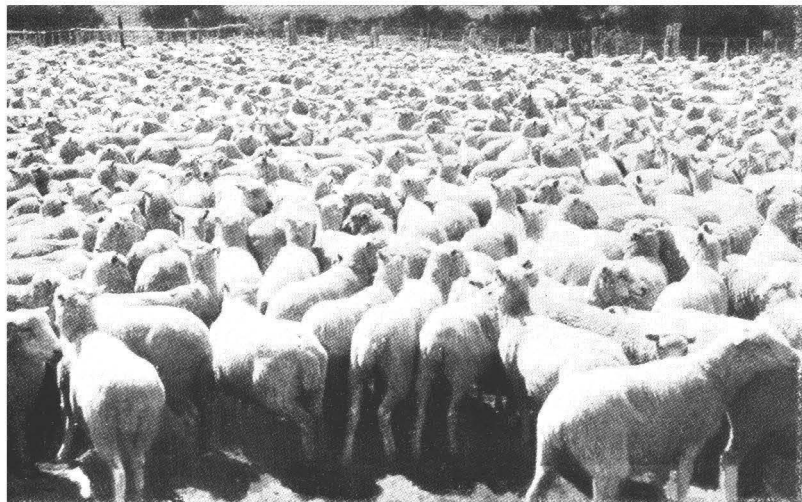
*A régi
Rosario:
Százados
gyarmatos-
ház.*

*A modern Rosario:
A főkapitányság
épülete.*

*A modern
Rosario:
Corrientes-utca*

*Santa-cruzi
juhnyáj.*

*Argentínai
strucc.*

*Lámák az
Andes-hegy-
ség fennsíkján.*

termett; 5,6 millió hektár a tengeri, 3 millió a len, 1,6 millió a zab, 0,6 millió az árpa, 0,5 millió a rozsföld). 6 millió hektáron lucernát termelnek, 650 ezer hektáron gyümölcsöt, 170 ezren gyapotot, 140 ezren szőlőt, ugyancsak 140 ezren cukornádat, 150 ezren burgonyát. Az állatállomány szintén szédítő számokat mutat fel. Így 1930-ban a hivatalos számlálások szerint Argentínában volt összesen kerek 32 millió darab szarvasmarha, 44 millió juh, 10 millió ló, 1 millió öszvér és szamár, 5 és fél millió kecske, 3 és fél millió sertés. Az állatállomány mennyisége lényegesen emelkednék, ha a mai egyoldalú gazdálkodás helyett a földbirtokosok áttérnének a vegyes gazdálkodás rendszerére. Érdekes, hogy magyar telepeseink, ahogy otthon tanulták, sokfelé itt is maguktól áttértek a vegyes gazdálkodásra, persze inkább csak kicsiben.

A művelés alatt álló terület ma kb. 300,000 család birtokában van, akik részben tulajdonosok, részben bérlők. 1928-ban a hivatalos statisztika csak 140,000 birtokost mutatott ki, akik közül 52,000 (tehát kb. 37 %) tulajdonos és 88,000 (63 %) bérlő. Az eloszlás a következő volt:

Kevesebb, mint 10 hektár volt 8,300 gazdálkodó kezén,

10—	25	"	"	25,600	"	"
26—	50	"	"	27,100	"	"
51—	100	"	"	30,300	"	"
101—	200	"	"	32,900	"	"
201—	300	"	"	11,000	"	"
301—	650	"	"	4,000	"	"

A mezőgazdasági fejlődésnek nagy akadálya a vasúti társaságok rablópolitikája is, a túlságosan magas díjtételek. Mendőzában a legkitünőbb szőlő ára kilónként 2—3—5 fillér, ha azonban Buenos Airesbe szállítják, a fuvar maga 6—7 fillérrel drágítja az árut. Innen a hihetetlenül hangzó valóság, hogy Argentina Olaszországból s máshonnan importál élelmiszert, pl. paradicsomot. Mert így olcsóbb, mintha pl. az északi tartományból, Jujuy-ból stb. szállítanák. Buenos Aires utcáinak kövezésére olcsóbb Norvégiából

szállítani a követ, mint az Andesekből, az ország túlsó feléről.

A szövetkezeti mozgalom még a kezdet kezdetén van, aminek folyománya a közvetítő kereskedelem és a spekuláció túlzott mértékű haszonrészesedése a földműves és főleg a bérlő kárára. Rendkívül hiányos a mezőgazdaság céltudatos, tervszerű irányítása, a gépek használata, az utak karbantartása (ami ilyen nagykiterjedésű országban nem is csekély feladat) s a talajjavítás. Trágyázásra itt a csekélyszámú mintagazdaságon kívül senki sem gondol. Föld van elég. A legkisebb bérlő is sokszor 200 hektáron, tehát több mint 350 holdon dolgozik, többnyire csak a fiaival. Mint-hogy csak bérlő s nem tudja, meddig marad egy helyben, eszébe sem jut a talajjavítás, maradandó berendezkedésekről való gondoskodás, öntözőcsatornák, vagy éppen gyümölcsfaültetés. Minél kevesebb befektetés pénzben és munkában, ez a jelszó. A telepes földjének rendesen csak egy részét veti be búzával, kukoricával, a többit legelőnek használja néhány száz állata számára. Ha az esztendő jól üt be, úgyis annyija terem, hogy két-három évig vígan megél belőle, letörleszti az adósságait s a bérösszeget is játszva megfizeti. Viszont néha évek során nem üt be a termés. Akkor aztán itt a baj, itt a vég. Jó esztendőben akár mindjárt autót is szerezhethet a legegyszerűbb földműves, amelynek a fenntartása a gazdag belföldi olajkincs mellett nem is kerül sokba. Jellemző, hogy a bérlő autóra szívesebben költ, mint pl. a saját házának a berendezésére, szilárd megépítésére. Mert ha innen tovább áll, az autót magával viheti, a házat nem. Néha valóságos ólszerű odukból lakik a colono, néhány deszkából s hullámlemezes bádogból összeeszkábált hitvány vityillóban, amely mellett azonban ott áll, mindig indulásra készen, a ragyogó Ford-kocsi.

Vannak természetesen okosabb birtokosok és bérlők is, akik a kölcsönös bizalom alapján megteremtik az egészségesebb és biztosabb gazdálkodás feltételeit, sőt módot találnak arra is, hogy a bérlő hamarosan megvásárolhassa a földjét. Ez azonban a ritkábbik eset. A kölcsönös bizalomnak nagy akadálya az érzelmi ellentét a kreolok és a nemrég bevándoroltak között. Az európai országok arisztokráciája sem olyan zárkózott és nem választja el magát olyan

gondosan a többiektől, mint az itteni kreolok. Igazi kreol családba csak társadalmilag is bejutni a legnehezebb dolgok egyike; azokba beházasodni, idegenre nézve fél csoda.

Buenos Aires, június 20.

Tegnap megint „haza” röpített a Central Argentinatársaság „Rapido”-ja. Délután érkeztünk már ismert s megszeretett buenos-airesi szállásunkra. Még aznap este megtartottam az argentin főváros közönsége számára „Le catholicisme en Hongrie” címen előadásomat a Salvador hatalmas termében. Elég szép közönség gyűlt össze. Másnap reggel a napilapok beható tudósítást közöltek az előadásról. A „Pueblo” elkérte az előadás kéziratát, hogy spanyol fordításban közölje.

Ma aztán elindulunk utolsó argentinai útunkra, de valószínűleg a legszebbre s legtanulságosabbra: fölmegyünk a köztársaság legszélső, északkeleti sarkába, Misiones országrészbe. Itt van a legrégebbi argentinai magyar telep, amelyet még ma is azok vezetnek, akik azt vagy 40 évvel ezelőtt megalapították. Itt vannak a régi jezsuita redukciók romjai is és itt van a világ legnagyobb s legszebb vízesése, az Iguazú. Tele vagyok várakozással, hiszen sohasem mertem remélni, hogy életemben valamikor a redukciók megszentelt földjére léphetek.

Mellesleg annak is örülünk, hogy északibb, vagyis melegebb vidékre jutunk, mert itt délen időközben teljes szigorával beköszöntött a tél. Kellemetlen, nem annyira hideg, mint szeles és nedves tél; az emberre néha mind a két fősőkabát, a nyári és a téli, egyszerre fölkíváncsozik. Különösen, ha megjön a fagyos, déli szél... Mert itt persze az észak jelenti a meleget, a dél a hideget. Ezt nem tartotta észben egy magyar úriasszony, aki Buenos Airesbe jött lakni s első dolga volt, hogy olyan lakást vett ki, amelynek minden ablaka délnek nézett. Jól megjárta szegény!

A MISSIÓK TERÜLETÉN

Corpus (Misiones), június 25.

Hosszú út volt: kedd délutántól egészen csütörtök reggelig egyfolytában vasúton ültünk. Ekkora vasutazással odahaza Budapestről Amsterdamig jut el az ember.

Ahogy állandóan észak felé haladtunk, egyre enyhébb lett a hőmérséklet, egyre több a délszaki, helyesebben: az észak-szaki növény, a banán, a narancs és mandarin. Egész narancs- és mandarinerdők. A vasúti kocsí ablakait a tél ellenére bátran nyitva lehetett hagyni. A melegebb időjárással együtt persze megjelentek az északi országrészek kellemetlen útítársai is, a szúnyogok, a moszkító. A hálókocsi ajtajára ki is volt ragasztva a hirdetés, hogy aki akar, kérhet a kalauztól szúnyoghálót.

Végre harmadnap reggel Posadasba, Misiones kormányzósági terület székhelyére értünk. Nevét a terület a régi jezsuita redukcióktól kapta. A községek majdnem mind a régi redukciók romjai körül épültek s azoknak a nevét viselik: Apostoles, S. Tomé, S. Ignacio, Encarnación, S. Javier, S. Ana, Corpus (a Corpus Christi rövidítése), Loreto stb. Odatúl, a Paraná-folyam túlsó partján, már a mai Paraguay állam területén, valamint Brazíliában a Felső-Paraná (Alto Paraná) balpartján megint tovább folytatódnak ezek a régi missziós telepek. Akkoriban ez a terület mind egységesen, spanyol uralom alatt állott; az akkori Paraguay messze túlterjedt az e nevű mai állam területén.

Ma ezen a hatalmas földdarabon szegény, betegvérű indiánok élnek, az egykor megtérített, ám aztán magukra maradt guarani-törzs maradványai, de argentinai spanyolok s

európai telepesek is vannak köztük. A guaranik kávébarna bőrétől s tompa nézésű, nem éppen kellemes arckifejezésétől élesen elüt a „fehér” ember egész megjelenése, bár közte is akad elég degenerált. A lakosság a spanyol mellett a guaranit beszéli, sőt inkább ezt, mint amazt.

Szegény indiánok közt csaknem egyhetes itt tartózkodásom idején alig láttam igazán jókedvű, megelégedett arcot. Valami szomorúság s lemondó alázat borong valamennyinek tekintetén. Mintha tudnák szegények, hogy halálraítélt faj fiai, akiknek régóta kiveszett volna még az irmagjuk is, ha annakidején a missiósök meg nem könyörülnek rajtuk, le nem hajolnak hozzájuk s meg nem nevelik őket. De a hithirdetők rég elmentek, elűzte őket a spanyol kormány féltékenysége s az indiánoknak soká nem volt védelmezőjük s nevelőjük, aki őket, a nagy gyermekeket tovább gondozná.

Rettenetes betegségek gyötrik őket, kevesen érik meg a 40—50 esztendőt. Piszokban, szegénységben élnek, erejüket az alkohol s a vérbaj sorvasztja, ez az ősi amerikai betegség, amely Európába is az újvilágból került át. Talán a levegő is teszi, ez a bársonyos, balzsamos, simogatóan lágy és édes levegő, de amelynek ki tudja, milyen ernyesztő hatása van a szervezetre? Vagy az időjárás állandó szeszélyessége, amely szinte óránként csap át a legnagyobb szélsőségekbe? Akárhogy is van, szívet tépő látvány: egy halódó faj, amely pedig valamikor, a redukciók virágzása idején, az ő „aranykorukban”, ahogy ma is emlegetik, a kultúrának meglepő magasságaira hatolt fel.

Ha valahol, itt érzem lépten-nyomon, milyen örület s milyen világrontó és népölő vakság az ú. n. felvilágosodás, amely Egyház nélkül, hit és kereszténység nélkül akart e népek közt civilizációt teremteni. Nem véve figyelembe, hogy ezek a népek — gyermekek, aminthogy a legmagasabb átlagcivilizáció országaiban is a tömegek jókora része gyermek és mindig is gyermek marad, amely sohasem lesz hivatva arra, hogy azokat az örök elveket eldöntse és meghatározza, amelyeken morálnak, népnevelésnek és társadalmi struktúrának épülnie kell. Primitív emberkéek többségi határozatától, kortesfogásoktól és politikai jelszavaktól tenni függővé egy-egy nép fejlődésének irányvonalait, kár-

hozatos babona. Igaz, hogy az ellenkező véglet is rossz és kárhozatos, és éppen ezeknek a szerencsétlen indioknak a sorsa a tanúság arra, mennyi bajt okozhat az az állami abszolutizmus is, amely mindenkorra tönkre tette és megnyomorította őket. Valami belső hiány és tehetetlenség van az emberi kormányzat minden formájában: sem az abszolutizmus, sem a túlzó demokratizmus nem jó, hacsak egy felsőbb értékrendszerből nem kölcsönöz erőt és szilárdságot, irányt és célt, elvet és törvényt. Egy értékrendszerből, amely emberi szeszélyektől független és magasabb érvényű.

Posadas, Misiones főhelye, a territorium déli csücskén, csinos és igyekvő kis város, 25—30,000 lakossal. Itt székel a gobernador, a buenos-airesi kormány képviselője. A városka valamikor egyszerű katonai őrhely volt, amely a Paraná mellett az országhatárt vigyázta Paraguay felé. Valamelyik bolond kormánynak eszébe jutott, hogy összefogatta a kiseprűzésre ítélt, nem-kívánatos nőszemélyeket s ide telepítette őket a katonai őrhely mellé. A mai posada-siak nagy része nem is sejti, milyen furcsa ősoktól származik.

A MISIONESI RENGETEGBEN

Posadasban két derék magyar várt: Tóth János gazda, meg a keresztkomája, Virág Péter, gyimesföldi származású, fiatal székely asztalos. Egész napjukba került, hogy értünk jöjjenek. Mert Posadastól befelé, Misiones területén már nincs vasút s Corpus, ahol vagy 40 magyar család lakik, innen még csaknem 100 kilométernyire fekszik. De milyen száz kilométernyire! Uram, Teremtőm, ilyen utak! Ilyen gödrök, ilyen bukkanók-zökkenők! És ilyen sár, ilyen ragadós, szappanosan csúszós, vörös sár!

Tóth bácsi beszéli, hogy mikor ő 33 évvel ezelőtt a feleségével és apró gyermekeivel Brazíliából ide ájtött, itt még ilyen utak sem voltak. Csak sűrű erdő, átvágatlan vadbozót. Éppen csak a régi utak szélén felrakott, alig látható kötöltések jelezték az egykori „jezsuita utak” helyét, amelyeket százötven év óta rég benőtt a gaz és a cserje. Mert a

jezsuitáknak, amikor ezeken a területeken működtek, első dolguk volt nyílegyenes, jól megépített utakat alkotni a pusztaságban, rengetegben. A maga birtokához, amelyet az államtól elsőízben kapott, Tóth János még maga vágta az utat a réginek nyomán, az erdön keresztül, baltával, csá-kánnyal, fűrészsel. Ma is ezen az úton jár a házából a „Plazára“, a „város“ központjába. Ma már persze autón, ahogy értünk is a saját autóján jött be Posadasba. Mesterien kezeli a gépet; az öreg Oldsmobil dacosan ugyan és rugdalózva, de engedelmeskedik a veszprémi gazda kezének.

Eleinte, Candeláriaig („Gyertyaszentelő“-falva) szép egyenesben haladunk. Innen aztán mind változatosabb a táj s egyre gödrösebbek az utak. Hol vad sziklák fölött vágatunk el, hogy majd a csontjainkat törjük össze, hol sáros vízzel teli, mély gödrökbe rohanunk alá, úgyhogy a fejünk ütdődik az autó tetejébe. Mert sietni kell ám: amodatúl, a „börc mögött“, ahogy Tóth bácsi mondja, már szakad az eső és ha megkésünk, egyszerűen úgy megdagad az a patak, amelyen autóstul kell keresztülgázolnunk, hogy még ott is ragadhatunk.

Ahogy autónk északkeleti irányban haladva egyre mélyebben szalad bele ebbe a különös országrészbe, mindig szebb és változatosabb lesz a vidék. Most már vége az örökös síkságnak, erdős, hegyes vidékre érünk, kellemesen hullámos, lankás tájra, amely Zalára vagy Vas megyére emlékeztetne, ha nem lenne a talaj teljességgel vörös, szinte sötétvörös, szinte csillogóan teli és buja zöldje. S ha nem akadna meg a szemünk lépten-nyomon oly részletekben, amelyek tökéletesen eltérnek az otthon megszokott faunától-flórától.

Micsoda furcsa fák, bokrok, virágok, micsoda szokatlan színű és alakú bogarak, lepkék, madarak! Egész erdő, amelynek a lombja, virága lila- és rózsaszínű, akárcsak nálunk az orgonabokor virága; majd széles, szakadozott levelű banánbokrok sora, narancsligetek, amelyek alatt lomposan, nyugalmas kényelemmel eszegeti a sárból a narancsot egy szabadjára eresztett csacsi. Igazi csacsi: még akkor se tér ki az útból, amikor az autó már szinte a hátát horzsolja neki; csak az utolsó pillanatban vágat el ügyetlen

ügetéssel, de akkor is ott van a foga közt a fölkapott narancs . . .

Aztán ezek a karcsú, hosszútestű, nagyfarkú és bóbítás-fejű tilincsó-madarak, amelyekre tilos löni, mert kitűnő rovarpusztítók. Skarlátvörös lepkék s nagyszárnyú, hosszútestű, karcsú vaddarazsak. Rajokban, 4—500-ával repülő papagájok, amelyekről reszket minden gazda, mert nagy kárt tesznek a vetésben. Amott meg — jaj, odanézni is rossz — vagy 50—60 dögkeselyű a réten, amint egy-egy elhullott lónak a testén lakomázik . . .

A községek elég ritkásan következnek egymásután, minden órai autózás után alig akad egy. Azok is inkább szétszórt tanyák, amelyeknek a közepén van valahol a „Plaza” (a tér), azon a bolt, a posta, az iskola, esetleg a templom. Esetleg, mondom, mert a jezsuiták elűzése óta itt rendes lelkipásztorkodás sokáig nem volt. Csak újabban tesznek nagy és elismerésreméltó erőfeszítéseket a steyli német atyák, hogy a vidéken a pasztoráció intézményeit kiépítsék. Valóságos missió munkát kell újra végezniök, hogy visszanyerjék az eleven kereszténységnek a szinte már pogányságba veszett nemzedéket.

Van azért nyoma a multnak is. A redukció kötőmellei közé egyszer-kétszer az esztendőben messze földről összesereglenek a hívek. Loyolai szent Ignác napja itt hagyományos búcsúnap; zarándokok ezrei vetődnek ilyenkor össze a romok között. Gyertyákat gyujtanak a beomlott templomívek kövei közt s imádkoznak, énekelnek ott, ahol valamikor a páterek ígehirdetése hangzott.

A megtért indiánok maradványai még megőriztek a redukciók korából néhány szép és épületes szokást. Így ha pappal találkoznak, odaállnak eléje, szótlanul összeteszik a kezüket a mellükön, mintha imádkoznának s úgy várják, míg a pap áldást ad rájuk. Akkor keresztet vetnek és szépen tovább mennek . . . Vajjon sejti-e bennem ez a feketeszemű, barnaképű indián, ez a halkszavú indián nő, amint élelm áll és áldásomat kéri, sejti-e bennem annak a rendnek a tagját, amelynek az ő népe a létét, a megmaradását, az emberibb létrendbe való felszállását köszönheti? S amelynek neve hallatára ma is megcsillan legalább az őregebbjének a szeme?

Száguldás közben figyelem a mongolarcú, erős pofacsontú magyart, ahogy előttem a volánnál ül s minden autóversenyzőt megszégyenítő bravúrral ugorja át vagy kerülgeti a rettentő útnak veszedelmes pontjait. A kocsi fara a síkos úton folyton az árok felé kívánczik, de ő ügyesen kiparírozza az elkanyarodást s közben vidám szóval nógatja a kocsiját, akárcsak odahaza tehetne legénykorában a lóval a veszprémmegyei Bársonyos határában. „No ne ficáncolj már! — biztatja az autót, a nélkül, hogy a pipáját egy percig is kivenné szájából. — Úgy ficáncolsz, ebadta, mint a megabrakolt úri paripa! Jobbra-balra dülöngsz, pedig a borovicskát nem te ittd meg, hanem a gazdád!” Egy-egy nehéz helyen, ahol igen meredeken kell fölfelé szaladni, vagy nagyon „hertelen” lefelé szállni, Tóth bácsi sebes vágatás közben is egy pillanatra el-elereszti a volánt, amúgy „vaszprimiesen” belenedvez a tenyerébe és aztán „Rajta no, a Jézus nevibe” szóval merészen nekiszóktet a nehéz részletnek. Le-lehúnyom a szemem s pillanatnyilag úgy érzem, valahol „Vaszprim megyében” járunk. De amikor aztán megint nagyokat ugrik velem az autó, felrezzenek: nem, ilyen gödrök még Veszprém megyében sincsenek! Nyisztor kolléga pedig jóakaróan figyelmeztet, amikor szólok: „Csak a nyelvére vigyázzon, Péter, hogy el ne harapja.” Megfogadom a tanácsot s a veszedelmes helyeken hallgatok, mint a csuka.

Tóth bácsi nem félti a nyelvét, beszél az helyettünk is és egyik érdekes élményét a másik után élvezzük a saját, tulajdon, nagyszerű túladunai előadásában. Csak azt sajnálom közben, hogy nem szedhetem minden szavát gyorsírásba.

Közben megered az eső. Santa Anában (Szent Anna; ez is régi redukció) meg kell állnunk egy svéd ember korcsmája előtt, hogy felrakjuk az esőellenzőket a kocsira, majd „ekkis szíverősítőre” betérünk a szőke svédhez. Aztán megint csak vágatunk tova. Tóth bácsi mutatja, hogy amoda túl, a domb mögött, arrafelé, „ahunn az az út ott összevekkettődzik”, szintén templomromok vannak, a régi Loreto romjai. (Ennek is egykor magyar volt a papja: P. Limp Ferenc.) Sajnos, a legtöbb redukció nagyszerű épületeiből ma már csak romok vannak, amelyekből a lakosság szorgal-

masan hordja el a szépen kifaragott köveket . . . Akárhánynak már a nyoma alig látszik.

SAN IGNACIO

Az út még egyre rosszabb, gödrösebb lesz, de a vidék körös-körül annál vadregényesebb. Itt már rét sincs, csak erdő s helyenkint ültetvény. Végre San Ignacióba érünk, amely arról nevezetes, hogy itt még aránylag sok maradt meg a régi jezsuita redukció épületeiből. Szerencsére az idő is kitisztult valamennyire s Tóth bácsi letérve az útról, bekanyarodik velünk egy fasorba, amelynek végén hatalmas faóriások között ott állunk meg az egykori keresztény indiántelep főterén.

Felejthetetlen látvány! Siralmas és dicsőséges egyszerű. Mit nem tudtak alkotni itt ezek a hős és okos hit hirdetők: valóságos kis Flórenceket az őserdő mélyén! Itt hatalmas, három méter hosszú, egy méter széles természetes kövekből épült szilárd, klasszikus formájú lépcsők, ott egy nagyszerű templom hármass portáléja. Ma már csak rom!

A templom főbejárata fölött még áll a kőlap, amelyen Jézus címere s a Máriás monogram van nagy vörös kőlapba vésve; még állnak a művésziesen faragott oldaloszlopok is a főkapu mellett. Fent a szentély fölött elfutó, faragványos oromzat. De a tornyok, amelyeket Tóth bácsi még 20 év előtt látott, már nincsenek meg. A falakra a szél és a madarak famagokat hordtak s ma a falak és párkányzat tetején mindenütt hatalmas vadfügefák lengenek a szélben, amelyeknek gyökerei beleereszkedtek a falak réseibe, azokat szétduzzasztották, szétrepesztették, keresztül-kasul furakodtak rajtuk, itt be, ott ki, fantasztikus összeviasságban. Azóta minden vihar nemcsak a fákat tépi, hanem az épületet is rázza, bomlasztja.

Házmagasságú kőhalmaz jobbra-balra. Szétguruló, összetört kőszobrok, amelyeken még föl lehet ismerni a bibliai vagy hagiografikus ábrázolásokat. Amott a főoltár helye, emitt a sekrestye. Még áll benne a hatalmas vízszolgáltató medence díszesen faragott barokk-kőfülkéje.

Az egykor megszentelt helyen öszvér és tehén legel. A templomfalak közt vaddarazsak tízezrei fészkelnek.

Balra a templomtól a páterek lakása; egyszerű cellák, de masszív, pompásan kidolgozott terméskövekből; még így is, a teljes elhanyagoltság és elárvulás mellett, az ősvégzetáció és az időjárás millió romboló hatásának kitéve, másfél évszázad óta is büszkén állják meg helyüket. Egész utcák állnak itt még, csakhogy persze a házacsák teteje hiányzik s többnyire hiányzanak a nyitott folyosók is, amelyek a házak előtt vonultak végig; éppen csak a tartóoszlopok vannak meg néhány helyen: gyönyörű, faragott monolitok.

Itt a főtéren, amelyet most szinte templomszerűen beárnyékolnak a százados fák, állt a községháza, az iskola, a kórház és az aggók menhelye. Amott, a templom mögött megint hatalmas, kőfallal bekerített térség, talán az iskolás gyermekek játszótere, vagy zöldségeskert, vagy katonai gyakorlatokra szánt térség.

Mily kár, hogy sem a kormány, sem a tudós világ nem tesz semmit e nagyszerű romok és történelmi dokumentumok megvédésére! A civilizáló munka legtökéletesebb, legendás emlékü maradványai lassan hullanak a visszahozhatatlan pusztulásba. A pompásan faragott köveket a lakosság egyre hordja el, ebből építi házait . . . A kormány ugyan tiltja a kőlopást, egyideig őrít is állított a kövek védelmére (érdekes, hogy véletlenül éppen magyar embert, aki 45 pézós havi fizetést kapott ezért a munkájáért), de ma csak festett tábla hirdeti a rongálási tilalmat: 20 pézót fizet, akit rajtakapnak. Azonban a saját szemünkkel láttuk, ahogy két suhanc éppen egy falat bontogatott . . .

Néhány fényképfelvétellel próbálkozunk s aztán sie-tünk vissza a kocsira, hogy nagyon meg ne várokoztassuk a corpusi magyarokat. Már háromnegyed tizenegy, ők pedig tizenegyre várnak. No sebj, félórai késéssel majd csak megjövünk. Itt az idő nem sokat számít. Az emberek ilyenkor télen szörnyen ráérnek.

Nemsokára jelzi Virág Péter, hogy ez itt már corpusi határ. Panaszkodva beszéli, mennyire tönkre tette az egykor gyönyörű ültetvényeket az ismételt sáskajárás. Honnan jönnek a sáskák? Ki tudja megmondani. Egyesek azt hiszik,

a Chaco végtelen erdősége a hazájuk. Mások szerint Bolivia. Ott most háború van, magyarázza egyik magyarunk, aztán a sok lövéstől, durrogtatástól a sáska megriad és elszáll. „Valamerre csak kell szállnia, hát száll erre, Misiones felé.” Legalább így értelmezi a szomorú esetet a helybeli népies természettudomány.

A CORPUSI MAGYAROK KÖZÖTT

Virág Péter mutogatja: ez itt jobbra már magyar ember chacrája (földje), ez is, amaz is. Vagy csak az volt, mert bizony akad magyar elég, aki azóta elitta, eltékozolta a jobb időben szerzett vagyonát. Az emberek itt is csak emberek és a sok jó közt akad sok alja nép is.

Egyre sűrűbben tűnnek elő az erdő fái közül a házak és faházikók is. Egyik fabódé előtt egy szál ingbe öltözött indián asszony bámul únottan maga elé; öreg fogai közül hatalmas, kézi gyártású szivarból bodorintja a füstöt. A szivarozó nők itt elég gyakoriak, főleg az indiánok közt. A férfi mind cigarettázik, a nő meg majdnem mind szivarozik. Úgy ül a ló hátán, hogy ki se veszi a szájából a szivart. A fehér nők szerencsére nem követik ezt az undorító szokást. Magyar nőt itt sehol sem láttam dohányozni. Egy német vegyeskereskedésben meg egyenesen nagy betűkkel volt fölírva a gerendára: „Die deutsche Frau raucht nicht!” Pedig a kereskedő maga természetesen dohánynal is kereskedik, mert a dohány itt nem monopólium. Tóth bácsi is maga gyártja a pipája dohányát: egy-egy megállónál kivesz a zsebéből valami hurka-félét, előveszi a bicskáját, apró szeleteket vág le a hurkából s a pipájába tömi. Kiderül, hogy nem hurka az, hanem magatermesztette dohány. Szivart is mindenki csak úgy a nadrágja zsebében sodor magának.

Egyszer csak Tóth bácsi nagyot és hosszasan dudál bele az autója sípjába. Nyilván ez az előre megbeszélte jeladás. Csakugyan: ebben a percben harangszó kondul a fák közt s már fel is tűnik a domb tetején a toronytalan kis templom, előtte a harangláb, amelynek kötelén piros

ministráns ruhában, egészen otthonias lendülettel lóbálódzik egy magyar gyerek.

A kicsiny magyar egyházközség harangszóval fogadja a hazai földről érkezett ígehirdetőket. Hiszen, mondja Tóth János bácsi s majd a könnye buggyan ki a szeméből: amióta itt élünk Corpuson, sohasem mertük még álmodni se, hogy egyszer magyar lelkész szentbeszédjét hallhatjuk és egészen bizonyos, hogy koporsónk zártáig nem lesz abban többet részünk!

Leszállunk az autóról. A templom bejárata föl van díszítve, ékes betűkkel ragyog felénk palmaágak s virágfüzerek közt az „Isten hozta” felírás, az argentinai, a magyar és a pápai zászló. Elöl állnak a fehérruhás lányok, aztán az asszonyok, férfiak, csupa tagbaszakadt, derék, sorsverte magyar. Mindenfelől „Isten hozta” és „Dicsértésék” hangzik felénk. Ott van a pap is, egy kedves, fiatal, lengyel származású steyli páter, karingben és stólával, a hívei élén. Előáll egy erdélyi székely és szépen megfogalmazott beszédben köszöni meg, hogy áthajóztunk miattuk a nagy vízen és eljöttünk hozzájuk. A himnusz hangjai között vonulunk be a kisdéd templomba; az oltár előtt a lengyel pap spanyol nyelven szívélyesen üdvözlő és felkér minket a missió megtartására. Aztán én beszélek. Forrón és egyszerűen, ahogy a szívem ebben a pillanatban szólnom készlet.

Kitesszük azután az Oltáriszentséget, intonáljuk magyarul a „Szent vagy Uram”-ot, amely a kisdéd gyülekezet ajkán éppoly ércesen, biztatóan hangzik itt a Paraná vidékén, mintha odahaza lennénk a Duna-Tisza partján. A templom nem a magyaroké, csak részben. Mert bár az első itteni telepések nagyrészt magyarok voltak, ma már a 2,000 főből álló corpusi lakosságnak alig egytized részét teszik a mieink.

Utána a templom terén ismerkedés, parolázás. Ki honnan való, kérdezzetjük sorra. Ez Erdélyből, az Bakabányáról, emez Mohácsról, az meg Mezőkövesdről. Ez 4 éve van idekint, az 8 éve, amaz 23, ez még több éve. Egyik-másik előbb Brazíliát járta meg, vagy pedig Uruguayt; van, aki előbb Észak-Amerikában kísérletezett.

Megbeszéljük a háromnapos kis missió tervét és rész-

leteit. Mikor jöjjünk össze? Nem könnyű kérdés, mert nem egy rakáson laknak a magyarok; van, aki 12 km-nyire lakik a kápolnától. Nem is mindenkinek van ebben a szörnyűséges, vörös sártengerben autója vagy lova. Nem baj, van camion (teherautó), az majd összeszedi az elszórtan élő magyarokat. Naponta kétszer lesz szentbeszéd: reggel 9-kor és este 5-kor. Későbbre már nem lehet tenni, mert hiszen 5 után már esteledik. Nem lesz sok? kérdezem. De Tóth bácsi kiadja az ordrát, hogy egyszer van itt magyar pap, kettő is, Istennek hála, hát lesz, ami lesz, de ezt a három napot mi erre szánjuk, nem kell sokat tanakodni, emberek, most tegyen mindenki félre minden egyebet. Ő is elhalasztja egy héttel a maté-szüretet. Így is határoznak. A lengyel pap önzetlen szeretetreméltósággal hív vendégül asztalához, de szállást nem tud adni, mert neki is csak egyetlen apró szobája van. Ellenben majd itt alszunk Tóth bácsi emeletes házában (az egyetlen emeletes házban Corpuson), alig pár száz lépésnyire a templomtól. Ez a ház úgyis üresen áll, mert Tóthék maguk vagy 8 km-nyire laknak innen. A bútort, berendezést ezekre a napokra úgy adták össze a helybeli magyarok kölcsön, még virág is került mindegyik szobába, az ágyakra pedig finom szúnyogháló.

Még is jöttek a magyarok híven és becsületesen a missióra naponta kétszer. Még arra is kértek, hogy énekelni tanítsam őket, amit aztán egy rozoga kis hordozható harmónium segítségével meg is kíséreltem. Oly sajátyszerűen hangzott ebben a messze idegenben az ének: „Virágos kert vala hajdan Pannónia”, meg a karácsonyi „Mennyből az angyal”, a nagybőjtői: „A keresztfához megyek” s a májusi: „Máriát dicsérni, hívek jöjjetek”. Az öregebbje még nagyszerűen tudta, de a fiatalabbját jórészt úgy kellett előlről megtanítani az énekekre.

Esténkint megvolt az a vigasztalásunk, hogy mikorra a holdvilágos éjben fáradtan hazaballagtunk a templomból a magános, emeletes házig, az éj csendjében, valahonnan a szomszéd erdők egyike felől, tárogató hangját hozta felénk az esti szellő. A dombok fölött a „Kék nefelejts”, a „Nagy-asszonyunk, hazánk reménye” és a „Krasznahorka büszke vára” dallama szállott, majd egy régi dal hangzott föl, a gyermekkorunkból ismert:

Kitárom reszkető karom,
Ölelni földedet,
S reá meghatva hullatom
Fiúi könnyemet . . .

Vajjon ki a tárogató? kérdem. Egy derék trencsén-
vidéki csizmadia, felelik . . .

Akad persze olyan magyar is, aki végig nem jött el
a missióra. Merthogy őneki nem kell pap és mert nincs
Isten. Ő a „Szabad szót” járátja Budapestről. A Mezőfi úr,
aki a lapot szerkeszti, igaz magyar, jó katolikus ember, és
íme, ő se szereti a papokat. Hiába magyarázta neki Tóth
János, meg Virág Péter, hogy nem úgy van az, nem katolikus
ember az a szerkesztő, hanem „izrálita”, nem is Mezőfinek
hívták annakelőtte, hanem „Morgenstájnnak”, de hát „ollyik
magyar csak nem akar okulni a szóbul”, sóhajtja Tóth János
gazda.

Van, aki eljönne a missióba, de nem mer eljönni,
mert odahaza Európában felesége, gyermeke van, itt meg
másvalakivel adta össze magát, hát szégyel eljönni. Akad,
sajnos, gyűlölködés is: X. oda nem megy, ahol Y. Z. van,
nem akar vele találkozni még az Isten házában sem . . .
Az átok itt sem tágit néha az embereink sarka mellől . . .

A TEAÜLTETVÉNYEKEN

Megtekintünk néhány maté-ültetvényt is. A híres maté-
teát, az *ilex paraquariensis*-t, vagy „yerba”-t (itt így ejtik:
zserba) annakidején szintén a hithirdetők honosították meg
ezen a vidéken; ez ma Argentínának és Braziliának egyik
jelentős termelvénye. Akkora a cserjéje, mint egy jól meg-
nőtt mogoróbokor; a leveleit leszedik, megszáritják, meg-
őrlik s vagonszám adják el a kereskedőknek. A teát aztán
megfőzik s apró tökökbe öntik a megfőzött levelekkel együtt.
A tököt kézbe veszik s egy alul kis szűrővel ellátott ezüst-
szívókát illesztenek belé, a „bombillát”. Ezen szopogatják
aztán napestig a matét, ki hidegen, ki melegen, ki édesen,
cukrozva, ki pedig úgy természetesen, keserűen, aki hogyan
szereti. Amúgy kissé fanyar az íze, de hamar meg lehet

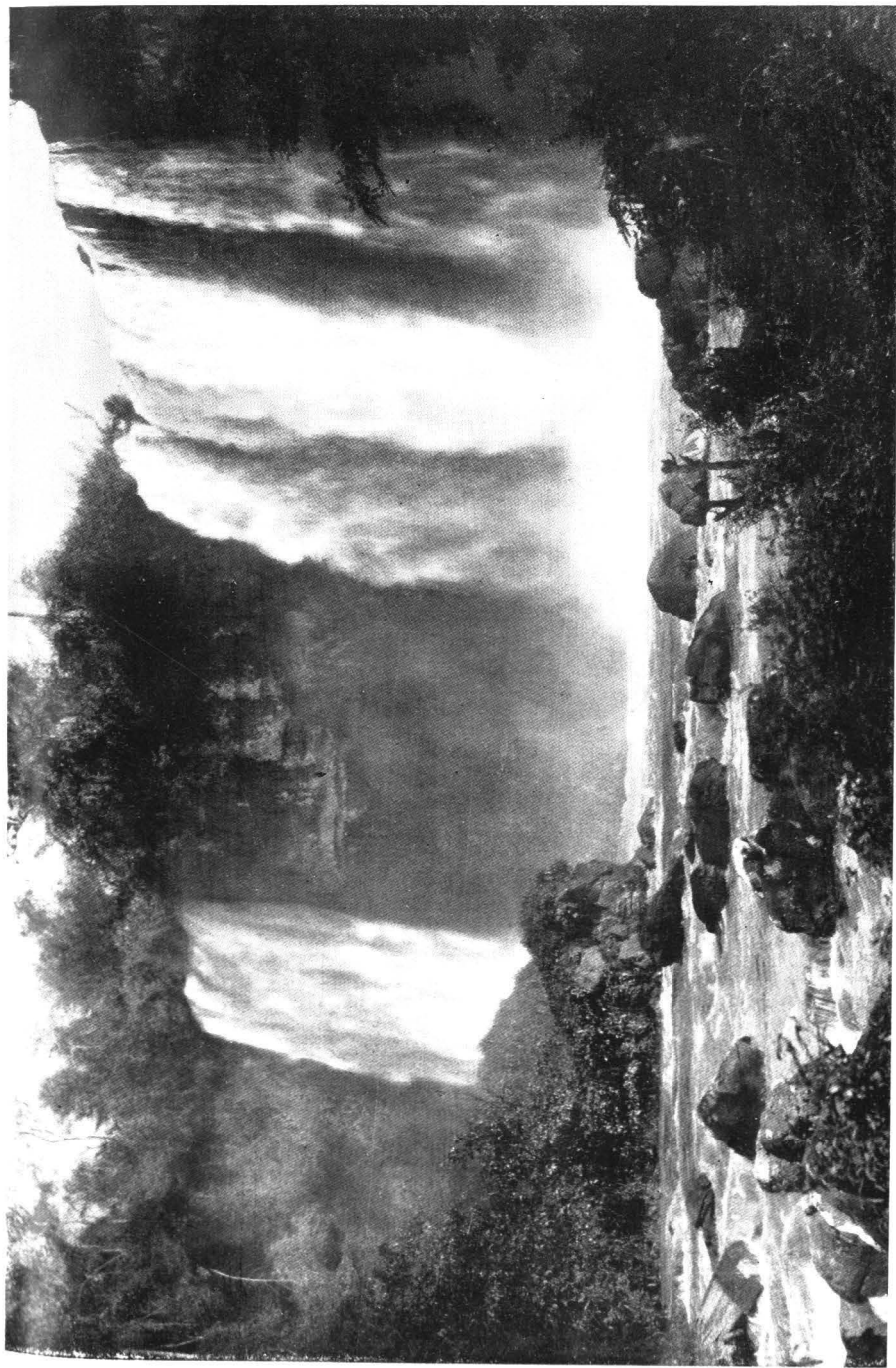
szeretni. Rendkívül idegerősítő és vértisztító a hatása. Nálunk Európában patikában árulják, itt csupán Misiones területén néhány százezer hektár van teleültetve vele.

A misionesi magyaroknak főfoglalkozása szintén a maté-termelés. Amikor még nem járták saskahadak ezt a tájat s a maténak jó ára volt, akadt magyar, aki egy esztendőben 20—30,000 pézót is keresett a matéján, pedig akkorigiban a pézó még két pengőnél is többet ért.

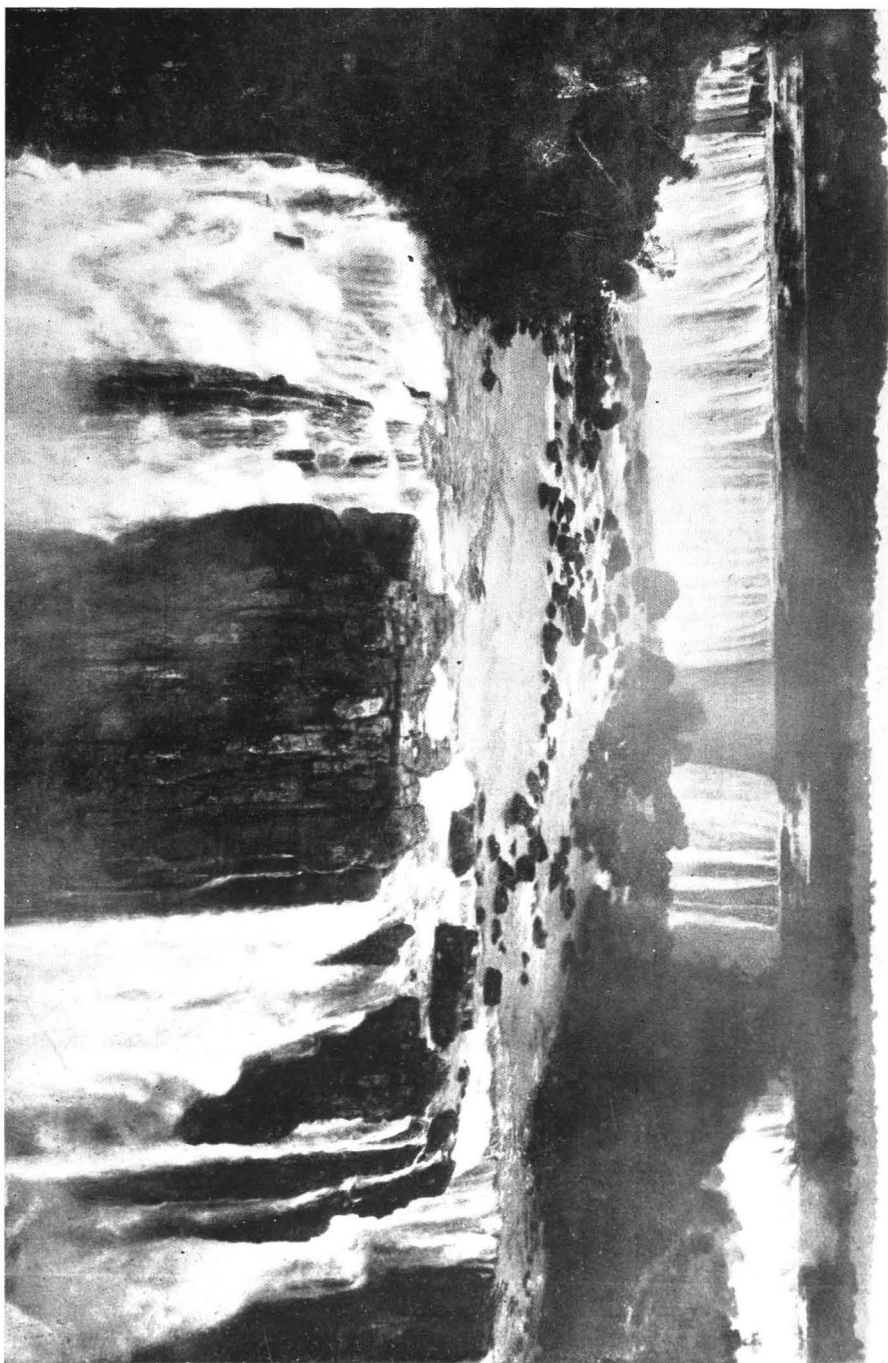
Most azonban rossz világ jár a matéra: azt is elérte a világkrízis. Nincs ára. Az egykori nagy jövedelemnek bizony a legtöbb termelőnél nyoma sincs már.

Folyik itt cukornád-, burgonya-, bab-, kukorica-termesztés is, de jelentőségben mindez csak messze a maté után következik. Egy-egy „csakra” (chacra: 25 hektár) maté föld még nem nagy birtok, de a lote (100 hektár) szép vagyon. Akad magyar, akinek jó pár lotéja van. Narancs is akad bővében, ezt is a hithirdetők honosították meg erre felé. Vadon megterem, de rendszeresen is ültetik, egész erdőszám. Az ára igazán nem pesti fülnek való: a kereskedő 2 pézó 50-ért veszi meg a narancs ezrét. A narancs belseje erősen húsos; a héja zöld, sötét gyakran barna színű s a narancs hámozásakor szesztartalmú nedvet lövell ki; a gyermekek azzal mulatják magukat, hogy a tűz fölé tartják s gyönyörködnek benne, mikor a héj nedűje lobbot vet.

Sajátságos romantikája van ennek a színdús, titokzatos, kevés ember lakta misionesi világnak. Ahogy reggelenként szállásomról a templom felé igyekszem, a széles, tekergős, sáros-vörös úton, a Paraná fölötti dombok párázatából paradicsomi tündöklésben emelkedik ki a pirosas, hajnali égbolt. S a ködön át a dombtetőn mint valami lovagkorbelt, képzeleti vitéz válik ki a piros háttérből egy ügató paripa hátán valami varázskastélyból kiszállt királyfi. Csak amikor közelebb jut hozzám, látom, hogy a paripa elég szerény kis lovacska s a lovasa még szerényebb: egy iskolás fiú vagy leány, aki ügetve jön a kis lovon, nyerge fölött széles báránybortakáró, fején malomkő nagyságú szalmakalap, a „sombbrero”, rég nem mosdatott, barna lábacskái pedig tövig meztelenül, kengyelvas nélkül lóbálóznak a nyereg két oldalán. Nagy, csodálkozó szemmel mered rám

Az Iguaszú vizesés.

Az Iguaszú vizesés részlete.

s egy halk és szerény Buena dia-t mormol, mikor elléptem mellettem.

A ló és a marha erre mindenütt feltűnően sovány; a jószág itt maga keresi meg a táplálékát erdőn, mezőn s a dúsan zöldelő rét fűvének legtöbbje bizony állati tápláléknak nem alkalmas.

A LEGRÉGIBB CORPUSI TELEPES

A legrégibb s legtekintélyesebb magyar telepés errefelé Tóth János gazda, az, aki autójával Posadasból minket ide kihozott. Megérdemli, hogy szerény emléket emeljek neki ezeken a lapokon annak bizonyságául, hogy szívós akarattal a magyar falu fia idegen világban is milyen derékul megállhatja a helyét.

Sohasem hittem volna, hogy a falu földjének olyan erős impregnáló ereje van, hogy egy 18 éves korában messze vidékre elkerült fiába is ilyen mélyen és kiirthatatlanul bele tudja itatni magát. Tóth János már 44 éve él itt kinn Dél-amerikában, de ezalatt az idő alatt egy mákszemnyit sem vesztett el törzsökös, tulajdonai magyarságából, sem őseitől öröklött buzgó vallásosságából. Oly tiszta, zengzetes magyar nyelven beszél, hogy megirigyeltem érte — mintha csak tegnap jött volna ki ide. Más már idegenszerű kiejtéssel beszéli a magyart, vagy spanyol szavakat apróz bele („add ide az anteojómat” — szemüvegemet stb.), vagy spanyol nőt vesz el s a gyermekeivel már csak spanyolul beszél. Tóth bácsi, bár jól tud spanyolul is, a maga fajtájával mindig csak magyarul beszélt és magában mindig magyarul gondolkozott.

Ő a magyar kolónia kinevezetlen feje, ő tartja össze már 30-nál több esztendeje a telep magyarjait, ő vezette a templomépítési mozgalmat is. A maté-válság őt is érzékenyen érinti, mert övé a legnagyobb teaültetvény errefelé.

Leülök vele a parókia irodájában s megkérem, meséljen valamit az élete folyásából. Nem kell soká nőgatnom. Egy pipa verpeléti mellett vidáman folyik ajkáról a szó. Itt van a felesége is, Kulcsár Örszébet asszony, majd az is segít, ha valami kimaradna.

— Bársonyos községben születtem, Veszprém megyében — kezdi Tóth János — ott, ahol a megye Győr megyével összeszögellik. Édesapámnak volt vagy 7 hold szántója, meg szölleje, meg háza is. 11 esztendő voltam, amikor leégett a házunk. Szüleink kint dolgoztak a földeken. Nem maradt meg más, csak ami rajtunk volt. A két öcsémet én mentettem ki az égő házból. A termés sem ütött be, a szőlő is odafagyott abban az esztendőben. Édesapám kénytelen volt adósságot csinálni. Attól kezdve nyomorúság lett az életünk. A szomszédok csúfoltak, hogy szegények lettünk. Pedig a szegénység csak akkor szegény, ha valaki a maga hibájából lesz földönfutó, ha teszem azt, iszákos vagy mi, de nálunk ebből semmisem volt.

— Amikor már legénysorba kerültem, azt mondtam édesapámnak: Elmék én Amerikába! De az édesanyám hallani sem akart erről. Jöttek a faluba egyre-másra levelek Amerikából, ismerősöktől, hogy milyen jó ott kint, meg az állam is ingyen ad földet, mégymást. De az anyám csak ellene volt. Egyszer egy suszter járt a falunkban, akkoriban jött meg Északamerikából, az nagyon biztatott többeket. Utóbb megtudtuk, hogy nem volt pénze a visszamenetelre, s így akart embereket szerezni a szándékának, hogy aztán őt is kivigyük megint.

— Egyszer aztán az édesanyám testvérének az ura mégis elhatározta, hogy kimegy Amerikába, Brazíliába. Arra azt mondta édesanyám: — Akkor hát menjünk mink is. Ne szakadjunk kétfelé. — Több ismerős család összebeszélt; mentünk.

— Gönyűtől Bécsig hajóval utaztunk. A hajón találkoztam először a feleségemmel, szoltam is hozzája egypár-szor a fedélzeten. De akkor még nem gondoltam arra, hogy elvegyem. 18 éves voltam, ő meg 16. Lovászpatonáról való volt, s amikor Jákón a postamesterné beteg volt, ő vezette a póstát, 14 éves kora óta.

Tóth néni szemérmatosan rászól az urára, hogy csak magáról beszéljen.

— Mikor jöttek ki? — kérdem.

— 1891-ben jöttünk ki Magyarországból, én is a szüleimmel, meg ő is az ő szüleivel. Két évvel utóbb lettünk férj és feleség, már idekint, Brazíliában. Rio Grandi

államba kerültünk, Zsagvári kolóniába. Egészséges vidék volt, nem mondom, de tiszta, merő őserdő. Az állam adott földet, meg szerszámot, egyideig élelmet is, már csak úgy utalványt a boltba, csak műveljük a földet. Magunknak kellett az utat kívágnunk, egy fa nem sok, annyi sem volt levágva előttünk. Kemény munka volt; akadt olyan fa is, hogy a pora majd kiverte a szemünket. Akár paprikát szórt volna az ember a szemébe, akár azt fúrta, csak ette az ember szemét. A gyermekeket kosárba raktuk, úgy tettük a ló hátára, úgy utaztunk. Ahol megálltunk, ott kunyhót építettünk pálmaágakból. A pálma héjából még gömbölyű zsindefylét is lehetett vágni, azzal földtük be a kunyhót. Mert ha megeredt az eső, hát nem lett vége.

— Elkezdtek az irtást. Hát mi minden nem volt ott, Uram, Teremtőm! Vadállat, kígyó, mindenféle bogár, ami embernek, állatnak a körme alá mászik, aztán megdagad tőle a kéz-láb, bele is lehet halni... No, amennyi kígyót ott agyonütöttünk! Igaz, a legtöbbje nem bánt, ha az ember rá nem támad. De ha az ember úgy véletlenségből rálép a fűben, akkor bök. Van olyan apró kígyó, hogy alig nagyobb egy arasznál, de ha az megböki az embert, arra már nincs orvosság. Azt félóra múltán el lehet temetni. Nekünk sohasem lett semmi bajunk, hála Istennek!

— A barzíl állam mindenkinek 25 hektárt mért ki, hogy ha megirtod és megmunkálsz, a tied lesz. Amerre európai ember ment, ha megmaradt, lassan fölvirágozott a gazdálkodás. De sok volt, aki nem maradt meg: megszökött. Mink öt évig maradtunk Braziliában. Volt a közelben egy olasz plébános, annál esküdtünk, deszkatemplomban.

— Az állam csak hat hónapig adott segélyt, azután az útépitésen kellett dolgozni, hogy valamit keressünk. Egy hétig az úton dolgoztunk, másik héten a chacrán. Az apósom kerégyártó volt, talicskákat csinált, azokat eladta. Mindig volt munkája. Hát így szenvedtünk, dolgoztunk erősen, de szükségét nem láttunk. Koplalnunk Amerikában csaknem sohasem kellett.

— Aztán jött egy magyar ember Argentínából, az beszélte, hogy ott jobb a kereset. Nem sokat gondolkoz-

tunk, eljöttünk. Elindultunk hat lóval, szekérrel, káréval három család. Utak seholse voltak.

— Entre Ríosba menet Corrientesnél folyóhoz értünk. A szekeret hozzákötöttük a csónakhoz, a lovakat átúsztat-tuk. Egyszer olyan mocsárba kerültünk, hogy se előre, se hátra; a lovak leültek benne hasig. A szekerekről le kellett rakni mindent; a holminkat derékig sárban hordtuk ki vagy 1000 méterig. Találtunk ott ölmagas csálét, azt letiportuk, a csálé szárait lefektettük a mocsárra, így valahogyan kihúztuk az üres szekeret a sárból. Végre száraz földre jutot-tunk. Olyanok voltunk mint a kacsák. Tüzet gyújtottunk, megszáradtunk, aztán mentünk tovább a Jézus nevében.

— Másik éjjel megint nagy zivatar volt, közben meg csak látjuk ám, hogy rablóféle emberek ólálkodnak a lovak körül. Rájuk iramodtunk és megmentettük a lovakat.

— Diamantéban aratásig maradtunk. Két hétig mi is dolgoztunk benne. Adtak volna földet, akár haszonbérbe, akár részesedésre, de éppen saskajárás volt, hát nem mer-tünk belevágni a sáska miatt. Valaki azt mondta, hogy lent, délen Nequienben jobb az élet. Eladtuk a lovakat, szekeret, kárét; a pénzen lementünk hajón Buenos Airesbe. Ott az emigrációs-házban laktunk, tovább egy hónapnál, még szent karácsony ünnepét is ott töltöttük. Meg is kértük az emigrációs-ház direktorát, hogy szabad-e énekelnünk, azt mondta, hogyne, énekeljete csak. Hát énekelünk kará-csonyi szenténekeket.

— Egy német kereskedő volt ott, Johann Majer, azt mondta: Nequienbe ne menjenek, ott még nincs fölmérve a föld, még nem osztanak birtokot, se bérletet. Menjünk inkább a csilei határra, ott nagyon jól lehet csempészni. Igen ám, hogy ránk löjenek a csendőrök? mondok. Oda nem megyünk.

— Az emigrációs-ház tele volt mindenféle nemzettel, olaszok, lengyelek, mindenfélék voltak ott. Az ebédnél mind tolakodtak, hogy ki legyen az első. Mi meg nem tolakod-tunk, hanem vártunk szépen, míg ránk kerül a sor. Hát a felvigyázónak ez feltűnt és pár nap mulva korbáccsal állt oda és mind visszahajtotta őket és minket szólított oda elsőnek.

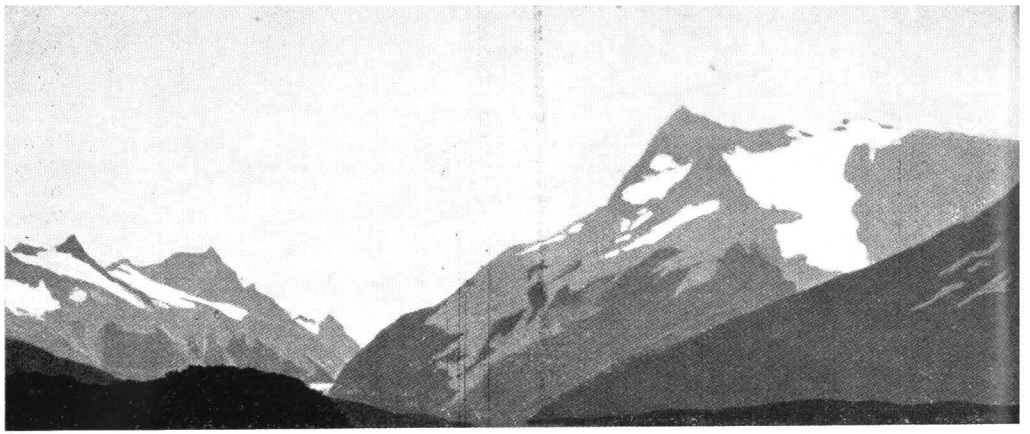
— Ahogy az evangélium is mondja, — szól közbe az

*Félvad indiánok Misiones vidékén.
Köztük néhány tányérsapkás japán.*

A pampák réme: a puma.

Lago Argentino Santa Cruzban.

*Tóth János háza és családja az öreg Oldmobillal.
Középen a szerzótől balra Tóth János és felesége.*

asszony — hogy így lesznek az utolsókból elsők és az elsők-ből utolsók.

— A karácsonyt különben a kolóniában is megültük. Ha mással nem lehetett, hát azzal, hogy otthon szépen énekelgettünk, imádkozgattunk. Buenos Airesben nem tudtunk elhelyezkedni, mert ahol kocsis kellett volna, ott nem kellett szakácsné és ahol szakácsné kellett volna, ott nem kellett kocsis. Én meg nem akartam, hogy az asszony valahol egy kilométerre legyen tőlem, mert Argentínában nem lehet a nőt magára hagyni. Meg mi lett volna a fővárosban az öreg szülőkkel? Ha már együtt indultunk el a kolóniáról, hát utazzunk is együtt. Egy német egyesületben azt mondták, hogy Patagóniában Santa Cruzban oszt az állam földet, valami könyvet is adott a német erről kasztyellán nyelven. Olvasom a könyvet, hát akár ha Veszprém megyét olvasták volna elébem, egészen olyan a föld ottan, van hó is, eső is, mint odahaza. Elhatároztuk, hogy megpróbáljuk.

PATAGÓNIABAN

Nagyvégre hajóra tudtunk ülni. Mikor megérkeztünk, zúgott a szél; olyan volt a part, mintha hó lepte volna be, csupa fehérség. Mind salétromos talaj. Persze erről nem szólt az írás, csak kapatta az embereket. A föld is, amit az állam adott, el volt már foglalva, de nem is ért sokat; ahol egy kis kert volt, ott lehetett valamit termelni, másutt nem. A fűszálak mint a tüske. Meztélláb nem is lehetett menni rajtuk, csak a juhoknak. De azoknak jó volt; némelyiknek két ujjnyi szalonna is volt a hátán. Fínom, ízletes húsup volt persze, mert nekik a só kell.

— Szerencsénkre akkoriban az állam valami nagy magazint épített ott a parton, mert kitörőben volt a háború Argentina és Csile között, el kellett raktározni a lőszert, meg az élelmet a katonáknak. A vállalkozó egy tallyán volt, aki a pénzt felvette az államtól, de a munkáit nem fizette. Utoljára ezek megúnták a dolgot, fölmondtak nekije. Akkor adott nekik a tallyán egy írást Buenos Airesbe, hogy majd ott megkapják a fizetésüket. De Buenos Airesben nem volt

hitele az írásának. Erre aztán a tallyán megszökött. Akkor mi is koplaltunk három napig.

— Egy kis vendéglő volt ott, abba szegődtünk be. Havi 25 pezót ígértek, meg ellátást. Eleinte csak nekem fizettek, de aztán az asszony is segített hol ebben, hol abban, hát neki is adtak egy kicsike fizetést. Egyszer a vendéglős feleségének Buenos Airesbe kellett mennie, hát azt kérdezte tőlünk, el merjük-e addig vállalni a háztartást? El hát, mondjuk. A vendéglősné elment. Az ura bizony nem segített sokat, csak üldögélt, mindent nekünk kellett csinálni. Spanyolul akkor még keveset tudtunk.

— Hanem valaki megirigyelte a sorsunkat és kezdett beárulni minket a gazdánál. Egyszer csak látom, hogy ezt is megjelöli, azt is. Meg a feleségemre is szemet vetett. No mondok, itt nem maradunk, csak éppen mert megígértük, a vendéglősné kedvéért maradunk, míg megjön.

— Mikor a vendéglősné visszajött, el sem akarta hinni, olyan jól fölvirágzott az üzlet; látta, hogy még mindenből van elég, jövedelem is volt szépen. Persze, mert a magyarosabb étel, ahogy a feleségem főzött, jobban ízlett mindenkinek. Még a másik kocsmából is idepártoltak át az emberek. De már nem volt maradásunk az ember miatt, hát mentünk.

— Elszegődtünk egy másik kereskedőhöz, egy angolhoz. Első hónapra 60 pezót ígért, másakra 120-at; hát beleváltunk. Csak kettőre kellett főzni. A kereskedő szállított a stáncérokna rizsát, cukrot, nekem is sok dolgom akadt vele. Alighogy beszegődtünk, jöttek a mérnökök, a háború miatt határt kellett mérni. Mind angolok voltak, nálunk szálltak be vagy hatan. Megint az asszonyra leselkedtek. Itt sem maradhattam. Mikor egy vasárnap megmondtam a kereskedőnek, hogy elmegyünk, Mister Betz-nek hívták, felugrott, úgy marasztalt. Több fizetést kínált. Azt mondtam neki, nemcsak a pénzét nézem, megbocsásson, hanem a szüleim elhatározták, hogy visszamennek Brazíliába, hát én se akarok tőlük elmaradni. Azt mondta, bármikor visszavesz, csak küldjek neki levelet, megküldi az útiköltséget.

— 14 hónapig voltunk mindössze Patagóniában. Bolond volt ott az idő végig. Reggel szépen kisütött a nap, de már 8-kor, 9-kor úgy fújt a hideg, déli szél, hogy az ember

csaknem elesett tőle. Néha még a köveket is úgy hánytá az ember arcának; mondtam is, hogy no, második Szibériában vagyunk. Rettentő volt a por, nem is por, hanem egész olyan göbecseket vágott az ember arcába. Le kellett szállni a lóról, szekérről és bokor mögé bújni. Volt ugyan vas-kályhánk, de ha bevittük a kisgyereket a fűtött szobába, elájult a füsttől; ha meg kivittük, fázott.

— Így aztán visszamentünk Buenos-Airesbe, onnan Colonia Ijuhi-ba. Ott három esztendeig maradtunk. Az állam már nem adott semmit, magunknak kellett magunkról gondoskodni. Útközben majdnem hajótörést szenvedtünk, a hajó kősziklának ütdődött és olyan lökést kapott tőle, hogy aki a lábán állt, az is mind elesett.

— A kolóniában házat építettünk, magam metszettem hozzá a deszkát, épületefát. De rossz termések jöttek, nagy szárazság. A föld is rossz volt, akkora kősziklák voltak benne, mint ez az asztal. A ruhából három év óta kiszakadoztunk, csak egy szalmakalapot meg egy nadrágra való szövetet tudtam venni. Láttuk, hogyha tovább maradunk, lerongyolódunk. Így megint csak másfelé kellett néznünk.

— Akkor jutott tudomásunkra a Misiones-féle telepítés, hát idejöttünk. Kerek egy hónapig utaztunk két szekéren. Már akkor nagy családom volt; a nagyobbik fiam segített is a költözködésnél.

— Mikor Posadasba beértünk, bementem a comisárhoz; mondom neki, hogy magyarok vagyunk. Azt kérdezte: családós vagyok-e? Hogyne, mondom. Hát azt mondja, hol áll a kocsija? Sokat olvastam a magyar asszonyokról, hogy azok amazony asszonyok, hát meg akarom nézni őket, igaz-e. Mikor kijött a kocsihoz, azt kiáltotta: Hát ilyen sokan vannak? Miért nem hoztak mindjárt zászlót is magukkal? Így tréfálkozott. Most már volt útlevelünk is, hoztunk magunkkal. Azelőtt nem adtak, mert nem tetszett nekik, hogy eljöttünk. Most se szereztük az útlevelet baj nélkül. Mikor a brazil São Luiz-ban bementünk az útlevélért, mert ott volt a felsőbb törvény, hát a törvényes urak kint voltak mind vadászaton. Csak az irodaszolgák voltak otthon. Azok meg nem adhatták ki az útlevelet. Három napig kellett várunk az urakra. Mondta is az egyik, ugyan minek maguknak útlevél, fizetnek az öröknek egy kis pálinkát és akkor át-

mehetnek írás nélkül is a folyón. Hiszen igaz, így tettünk annakidején valahol Uruguay-folyón is, de akkor innen is jött a rendőr, onnan is, hogy mutassuk az igazolványt, van-e engedélyünk általmenni. Azért csak hadd legyen írás velünk.

ÚJ ÉLET ELŐTT

Posadasban kértem a kormányzótól: kapunk-e chacrát, telepet? Az örült minden új telepesnek. Jó ember volt, francia születésű, európai. Kikérdezett, nem vagyunk-e elkorcsosult emberek, iszákosak; jó egy óráig tartott az audencia, mire kijöhattünk a gobernaciónból. Kérdeztük, lesz-e az első időre segély? Azt mondta, az el van törölve kormányilag, törvényileg, ő nem adhat. De aztán a maga felelősségére mégis adott, mert jó ember volt, nem azt nézte, mi van megírva, hanem hol kell segíteni. Volt neki 40,000 pézója, a megye pénze, útcsinálásra, de ő inkább segélyre adta, hogy azt mondja, majd a termésből visszafizetik. Később beárulták az ellenségei, el is csapták e miatt, még be is csukták egy ideig. De nagyon népszerű ember volt, szerette a haladásokat. Egyszer bent jártam a városban és éppen a kormánysház épülete előtt mentem el, hát találkoztam vele. Megismert, no, azt mondja, minek dugja el a pipáját, szívja csak tovább!

— Corpusban kaptunk helyet. Jól megköszöntem nekije. Akkor aztán a többiekkel feljöttünk mótóros csónakon, itt úgy hívják, hogy lancsán. Rozoga kis jóság volt, még az eső ellen sem védett. Éjfél tájt csúnya zivatar keletkezett. Kikötöttünk, de csak kunyhók voltak a parton. Mit csináljunk? Vissza se jöhattünk, előre se mehettünk, hát csak a partról kiáltottunk által, hogy nincs-e szálláshelyük. Erre a révészek összekötötték a lancsát egy földött tutajjal. Csuronvíz lettünk így is valamennyien; még legjobban a 10 hónapos gyerekre vigyáztunk, hogy meg ne fázzon. Ez májusban volt, akkor van a leghidegebb. Egész nap csak úgy szakadt az eső. Már lebukóban volt a nap, amikor ideértünk Corpusba. Itt tüzet raktunk, megmelegedtünk és

megfőztük azt a kevés ételt, amit még magunkkal hoztunk. De az öcsém megfázott; mint egy darab fa, csak feküdt mereven a konyhóban; aztán bele is halt szegény.

— Corpusban csak két magyar család volt mielőttünk, meg két lengyel és egy horvát. Azok is elmentek; mire mi kijöttünk, már csak három lakosa volt Corpusnak. Ma van kétezren fölül. Megmutatták nekünk a telepünk sarkát, hogy itt kezdődik, aztán ránk hagyták, hogy a többit keressük meg, ahol két évvel ezelőtt a mérnök kimérte. Úgy jelöltük ki magunk a határokat fáradtságosan. Minden be volt növe. Kívágtunk három kilométernél több utat. A segélyből, amit a francia gubernádor adott, telt egyideig, minden személyre naponta 22 fillér esett. Én eleinte a horváthoz jártam dolgozni, 20 kiló patátért egy napig dolgoztam; kértem még egy kevés mangyókát is, vagyis édes burgonyát (manjokot), de azt már nem adott. Kukoricát, babot, dohányt termeltünk először, meg cukornádat. Nem lett volna már szabad dohányt termelni, de megengedte a gubernádor, még pálinkát is szabad volt főznünk, az több jövedelmet adott. Csak aztán Paraguayból mindig több pálinkát csempészték át olcsó pénzért. Annyi rendőrt meg nem tudtak a Paraná mellé állítani, hogy megakadályozzák. Hát leszállt ennek is az ára.

— Akkor találtam ki a matét. Csak úgy a magam eszéből. A gubernádor ajánlta, hogy pamukot termesszünk, meg manit, de az csak szántott földre való. Később aztán a törvényes emberek is látták, hogy legjobb ide a maté. Mi azt már Brazíliából ismertük. Jött a kormány embere, az administrador, hogy ültessünk matét. No, mondok neki, már nekem van egy hektárral ültetve belőle. Hát csak csodálkozott, hogy ki ajánlotta azt maguknak. Mondtuk, hogy senki. Alig akarta elhinni. Még Posadasból is eljött a gubernádor megnézni a maténkat.

— Azt mondtam, ha sikerül a maté, itt maradok; ha nem, hát megyek Corpusból. Hála Istennek, a maté bevágott. Akkor megépítettem a házamat rendesen, meg a maté-száritót. Utóbb aztán az emeletes házamat.

— Hát a szíve, Tóth bácsi, nem vágyott-e haza sohasem?

— Jaj dehogy nem vágyott, édes tisztelendő uram,

dehogyan nem vágyott. Már egyszer úgy is volt, hogy hazamenek. 50,000 pénzért akartam eladni a birtokomat, aztán hazamenni. Volt is rá vevő, egy bolíviai, de csak 45,000-et akart adni érte. Közben kitört a hadüzenet odahaza. Mondom a bolíviainak, hogy most már semennyiért sem adom a birtokot. Hazamenjek? Hogy útközben hadifogságba ejtsenek a franciák? Nem mentem. Utána meg itt volt a nagy család, meg az édes szüleim is itt haltak meg, már a sírjuktól nem akartam elszakadni. Így maradtam idekinn.

— Hogy nem vágyom-e haza? Amikor a fiamnak beteg volt a lába, valami fűvet hozattunk neki hazulról. Amikor a fű megjött, bizony kicsordult a könny a szememből, hogy az a fű a hazámból való.

— Azért Braziliában is majdnem belekerültünk egyszer a háborúba, vagy jobban mondva a forradalomba. Jó ára volt akkor a rizsának, meg a fehér kukoricának; jól megfizették, mert a katonáknak enni kellett. Vittük is a kukoricát Povillába. Örültek neki. Mikor visszafelé jövünk, sötét volt, egyszer csak mondja a sógorasszony, te sógor, azt mondja, kiáltottak. Hallgatózom, megint csak megismétlik a kiáltást. Megállok, hát egy katona áll ott posztot, be is kísért engem mindjárt a táborba a kapitányhoz. Ha csak magam volnék, gondoltam, de mi lesz a sok asszony-néppel. Hát a kapitány emberséges ember volt, azt mondta: — Azt tanácsolom, hogy menjenek be az első házba és ott maradjanak, ha nem akarnak a lövés közelébe kerülni. Bementünk; nem mondom, szívesen fogadtak. Gazdag család voltak valamikor, de akkorára ők is nagyon elszegényedtek, le voltak passzolva. Két kanaluk volt; az egyikkel ők ettek, a másikkal meg mink. Reggel aztán indulunk hazafelé. Alighogy átmentünk a határon, ropogtak ám a fegyverek, de mi már túlvoltunk a vonalon.

— Kezdetben a magyarok itt szépen összetartottak Corpusban; kápolnát is építettünk fából, összejöttünk vasárnap, mikor még nem is volt itt pap, imádkoztunk együtt. Egyszer egy évben papot hozattunk, az keresztelt, meg a gyerekeket tanította az első szentáldozásra. Még most is írogat néha nekünk Santa Féből, szeretett minket. Később aztán jött az egyenetlenség. Hiába mondtam nekik, hogy nem szégyenlítek magatokat, a magyarság mindig a keresz-

ténységnek a védbástyája volt, hát becsüljétek meg magatokat, úgy is, mint magyarok, úgy is, mint erkölcsös emberek. Az egyik lányomat elvette egy magyar, aztán megszökött, most valahol São Paulóban pincér. Egész tragédia volt. A legrosszabb meg az volt, mikor a fiamat tönkre tette egy idevalósi ember. A fiú 12 esztendő volt, nagyon jól tanult, a mester mindig csak dicsérte, hogy milyen jó a felfogása. Egyszer két idevalósi ember bepálinkázott a korcsmában, aztán az egyik a fiamat maga mögé ültette a lóra, a másik is felült, aztán versenyt nyargaltak. Egy fordulónál a részeg legény a fiúval együtt levágódott a lóról, a gyerek agyrázkódást kapott, rengeteg pénzt költöttem orvosra, de máig se gyógyult meg. Felnőtt ember már, de nem tud beszélni.

CSÓNAKKALAND A PARANÁN

Mikor volt a legnagyobb veszedelemben Tóth bácsi, amióta kint van?

— Hát az itt volt a közelben a Paranán, — mondja a gazda csendes mélázással, mintha még visszaigondolni se szeretne rá.

— Egyesek nem kocsival, hanem ladikon vitték le a termést a Paranán Posadasba. Mi is megpróbáltuk. Többszörönként sikerült is, de nehéz dolog volt, édes Istenem, 100 kilométert vagy még többet is evezni lefelé, meg utána felfelé, mert a folyó nagy kanyarodókat csinál. Azonban 1895-ben olyan nagy áradás volt a vízen, hogy még az öreg emberek sem emlékeztek ilyenre. A révkapitányság nem is akarta kiadni az engedélyt, hogy elinduljunk. Pedig akkor még elég jó idő volt.

— Beraktuk a csónakba a dohányt, babot, kukoricát, elindultunk. Éjjel aztán megeredt az eső, csúnya zivatar kerekedett. Mit tegyünk? A dohány megázik! Megálltunk Szent Anna alatt egy háznál, kiraktuk a dohányt. Zivatar multával megint visszaraktuk a csónakba; beszálltunk. Megint megeredt az eső és aztán egy nap mint másnap csak esett. Posadasban 14 napig vesztegeltünk. Úgy felnőtt a folyam vize, hogy bent a kikötői irodában is csónakban ültek

a hivatalnokok, úgy írtak az asztalnál. A hajók nem tudtak menni, felfordultak volna a vízárban. Akkorára a Paraná már egész fakat sodort magával, egész szigeteket; gy szaladtak ezek a vízen, mint a gyorsvonat. Tmrdek kígyó, vadállat, mindenfele úszott, a kgyok gy voltak rcsavarodva a fákra. Rengeteg sokat meg is fogtunk az állatok közül. Egy épület sem maradt meg a vz mentén. A révkapitányság meg nézte nagytveggel; ha valahol menteni kellett, mentett.

— Ht velünk mi lesz? gondoltam. Ami kevés termésünket eladtuk, azt föléljük itt Posadasban, ha haza nem mennk. A révkapitányság nem akarta kiadni az engedélyt, hogy vízre szálljunk. Mondom, nézze uram, ez nem olyan, mintha hajval meg valaki; a csónakkal a part mentén is elmehetünk; ha nem adja ki az engedélyt, ht tartson el bennünket maga. Ht kiadta az engedélyt.

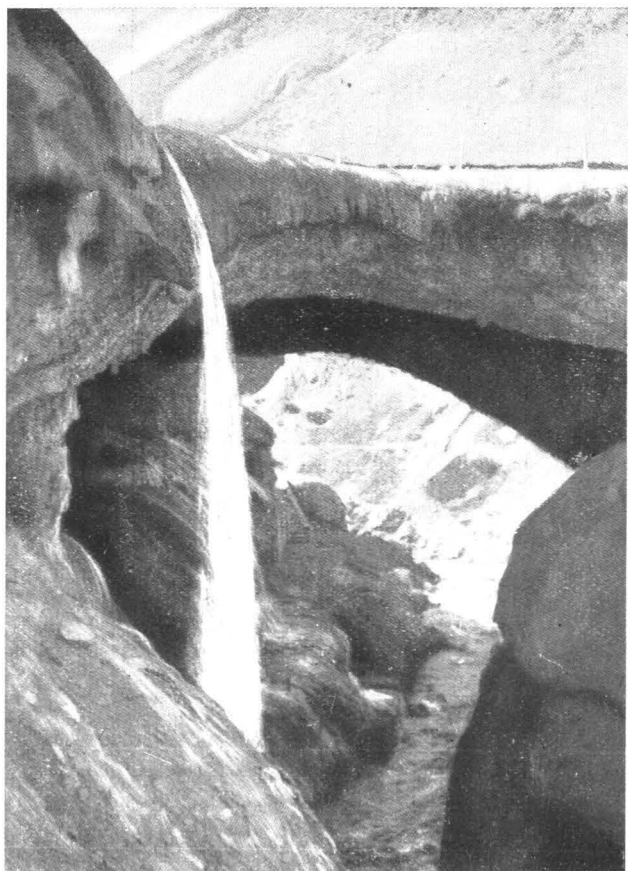
— El is jöttünk. Már majdnem itthon voltunk szerencsen Casadornl, ahonnan már közel van Corpus. De nem láttam m se a Parant, se a partnk a szlt, mindig csak erdőben jöttünk a csónakkal, gy meg volt radva a vz.

— Máskor 4—5 nap alatt megfordultunk, most meg talán 22 napg jöttünk.

— Egyszer aztán nagy veszedelembe kerttnk. Szrny nagy esése volt ott a folyónak. Nem vízesés, csak beszűkül a folyó medre és csak gy siklik lefelé az r, mint amikor a hzttrl öntik a vizet. Hát itt nem tudtunk felmenni sehgyan sem. Sokáig rostokoltunk, tanakodtunk, mint a hadvezérek, mit csináljunk. Kt kötelet sszecsomztunk, hozzktttk a csnkot a végére, aztán a kötelet egy fának csavartuk s gy húztuk fel a csnkot a fa mögül. gy fel is kerttnk vagy 15 meternyre, de akkor elszakadt a ktel és a csónak belekerült a forgba. Vitte az r lefelé szörnyűségesen. Bányai ron bcsi ledobta a lapátot, hogy jaj Istenem, végünk van. De aztán hgyan, hgyan nem, kivetett bennünket a vz a partra, magam is csodáltam. Szerencse, hogy jó csónak volt, nem trt össze. Az öcsém már előbb belevetette magát a vízbe, vitte is a víz vagy ezer méterre lefelé, most aztán elmentünk keresni. Sr volt az erdő, bujkálva is alg lehetett kijutni rajta. Végre meglettk az öcsémet, fölmászott egy fára, a fa csak gy hajladozott

Az Aconcagua az Andesekben. Amerika legmagasabb hegye. (7130 m.)

*Az „inkák hidja”.
Természetes sziklahíd
a Kordillerákban.*

*Magyar rádió-óra Buenos Aires egyik stúdiójában.
A mikrofontól balra Herczegh Sándor főmérnök; tőle balra: a szerző,
Nyisztor Zoltán, Lux Kálmán karmester, Schlesinger W. konzul,
Faragó R. lapszerkesztő.*

A Fitz Roy-hegység Patagóniában.

vele a szélben. Nem mert lejönni. Földobtuk neki a kötelet, azt a derekára kötötte, aztán úgy ereszkedett le rajta.

— Hogyan menjünk tovább? A másik oldalon nem volt olyan erős az ár, a paraguay-i oldalon. De ott meg egy ronda folyó van, ott ömlik a Paranába. Bányaí Áron megint elkezdte a jajgatást. Mondom neki: Fogja maga csak a kormánylapátot, mi majd evezünk. Nagy keservesen aztán átjöttünk a szigetig, innen aztán bejutottunk Casadorba.

— Nem bánta-e meg soha Tóth bácsi, hogy kijött Amerikába? — kérdem.

Elgondolkozik az öreg. Helyette az asszony felel:

— Amikor nekiszántuk magunkat az útnak, odahaza azt mondta a jegyző úr az apámnak, hogy „Kulcsár, gondolja meg, mit tesz; mert ha becsukják, még akkor is jobb dolga lesz, mintha Amerikába kimegy.” Hát — igaza volt a jegyzőnek! De az Úristen megtartott bennünket. Az ő szent kegyelme nélkül mi is elhullároztunk volna, mint annyian mások...

Elérzékenyedve hallgat a két öreg. De az asszonyban felülkerekedik az erős lélek:

— No de azt tanultuk odahaza az iskolában: „Előtted a küzdés, előtted a pálya, az erőtlen csügged, az erős megállja; és tudod, az erő micsoda? Akarat, mely előbb, vagy utóbb, de borostyánt arat.”

Szóról-szóra, hibátlanul mondta el a verset Tóth néni.

Gondolatban mélyen meghajoltam ez előtt a két szerezny, egyszerű magyar lélek előtt.

KIRÁNDULÁS PARAGUAYBA

Trinidad (Paraguay), június 23.

Ma felhasználtuk az alkalmat; napközben szabadok lévén, átrándultunk Paraguay államba. Innen Corpusból már csak néhány kilométer odáig.

A határátlépés a képzelhető legegyszerűbb formák közt folyt le. A falusi csendőrség levelet állított ki nekünk, hogy pusztán néhány órára kívánunk átmenni, s ez a passzus pótolta útlevelet és vizumot. Mikor a folyamhoz értünk, az

öreg révészt, akinek át kellett vinnie minket csónakon a csaknem 2 km széles folyam túlsó partjára, mégis megszállta a bürokrácia szelleme: gyűrött levélpapírost vett ki a zsebéből s arra rá kellett írunk ceruzával, csak úgy az autó oldalára hajolva, a nevünket s hogy miféle nemzet vagyunk. Ezt a papírost aztán az öreg átküldte az unokájával egy fa-putriba, amely fölött erősen kifakult színekkel az argentinai zászló lengett: ez volt a révkapitányság. Jött vissza az unoka, hogy rendben van minden, mehetünk.

Az öreg révész fölszedett még néhány utast a ladikjába, aztán pipára gyújtott s rákönyökölt a kormánylapátra. Az unoka pedig, egy 12—13 éves fiúcska evezett. A nyakán két Mária-érem is volt, kabátkája alól azonban az ing hiányzott. Hihetetlen ügyességgel evezett át velünk a túlsó partra.

Ott megint révkapitányság várt. Egy mosolygós, kövérképű kreol álldogált ingujjban a parton, de mihelyt észrevette, hogy külföldiek szállnak ki a csónakból, hamarosan beszaladt a maga ámbitusos deszka-pavillonjába s nagyobb méltóság okából karszékebe vetve magát, ujságot kezdett olvasni. Úgy kellett elébe járulnunk s kérnünk a beutazási engedélyt. A derék kreol hivatalos ábrázattal belenézett a corpusi csendőrőrmester által kiállított igazolványba s igen barátságosan megkérdezte, hogy a romokat akarjuk-e megnézni. „Como no” (hogyne) mondta kedélyesen s a beutazás ezzel már engedélyezve is volt. Paraguay most háborút viselő ország, de ezeken a déli részeken teljes a béke.

Egy előre értesített mecklenburgi német telepes várt már a teherautójával, amelynek kőkemény cédrusfából volt az ülése, meg a tetőtartó oszlópa. Mindjárt a nekiiramodásnál láttuk, hogy itt Paraguayban az utak még irgalmatlanabbak, mint Misiones területén. Az egyik első döccenőnél jól az arcomba vágott az autó éles szögletű tetőtartórúdja; attól kezdve állandóan erősen fogtam a rudat, hogy előre ki-egyensúlyozzam a jármű jobbra-balra rugdalását.

Hosszan elterülő német telepen vágattunk keresztül, amelynek Hohenau a neve. Szép, rendez telep, de már az utakra nem sok gondot fordítanak. Három napig éreztem a csontjaimban ennek a 34 km-es autóútnak a szörnyűséges zökkenőit.

Trinidad, az egyik egykori paraguay-i redukció volt az utazás célja, amelynek romjai talán valamennyi redukció közt legjobban megmaradtak. Megint csak az a siralmas látvány, mint San Ignacióban. Omlik, dől, pusztul minden. De legalább állnak még helyenkint az árkádos folyosók a házak előtt s az ember bámulva szemléli ezt a finom ízlésű, klasszikus arányokat mutató, masszív építkezést. A széles félkörű boltíveket kónikusan egymásba illesztett, széles, faragott homokkövek alkotják; a tartó-oszlopok fölött a fal mezejében mindenütt egy-egy kőből faragott medaillon, akárcsak Della Robbia medaillonjai a flórenci San Marco-téren.

Imponálók a templom maradványai. Hatalmas hátfal, törés és hasadás nélkül, de sajnos, már elválva a templom oldalfalától, mert azt szétrepesztette a sokszáz fagyókér, keresztültörve a falakon és párkányokon. Pontosan megállapítható még, hogy szép, öthajós, kereszthajós templom volt, szoborfülkékkel, faragványokkal, gyönyörűen kidolgozott oszlopok kapuzatokkal. A mecklenburgi német, maga bizonyosan protestáns ember, elérzékenyülve s megbotránkozva magyarázza, hogy itt ennek a tágas sekrestyének a hatalmas boltozott tetőzete még négy évvel ezelőtt megvolt. Azóta az is bedőlt. Nem gondolja a romokat senki.

Jobbra-balra a megtért indiánok házai; szép, tágas szobák, mindenik előtt boltíves, földött folyosó. Egyenes utcák és feltűnően széles terek. Az egyik téren egészen különálló, széles és tömör harangtorony romjai.

Milyen élet folyhatott itt kétszáz évvel ezelőtt!

A REDUKCIÓK

A redukciók — zárt, keresztény indián-telepek — az újkori civilizációs és evangéliumterjesztő törekvések legfigyelemreméltebb kísérletei voltak. Még akik egyébként éppen nem lelkesedtek a jezsuita hírhírdetőkért, azok is a csodálkozás hangján nyilatkoztak e kísérletek nagyvonalúságáról; így Voltaire, Diderot, Montesquieu és Gothein. Maga III. Károly spanyol király, a redukciók elpusztítója,

még néhány évvel a megsemmisítő végzés előtt, a legnagyobb dicsérrettel adózott az itt működő hithirdetők munkájának.

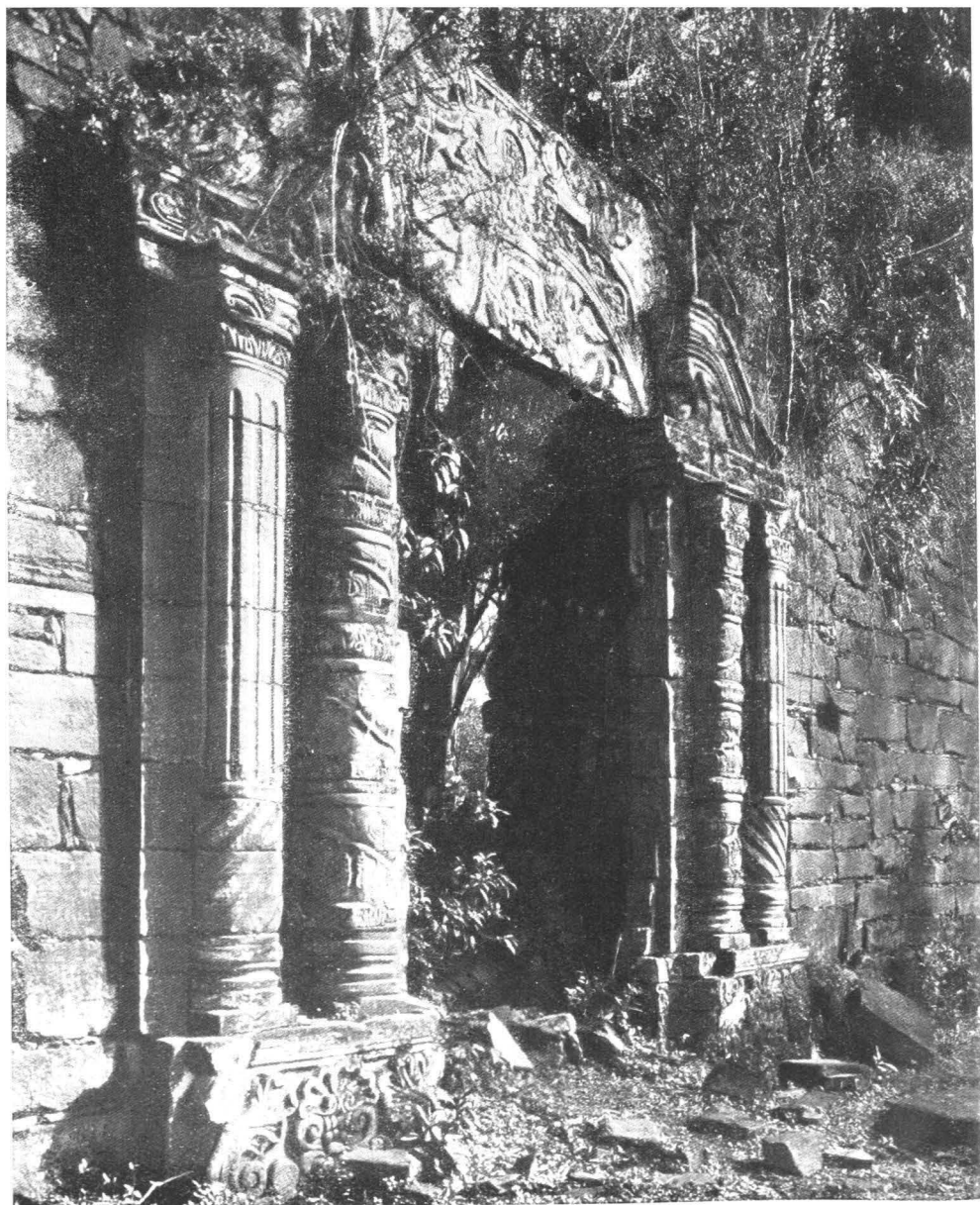
A redukciók a spanyol gyarmatosító rendszer visszaéléseivel szemben parancsoló szükség voltak. A spanyol udvar ugyanis az elfoglalt gyarmati területeket egy-egy gyarmatos földbirtokosra, az encomenderó-ra bízta, úgy-hogy a földbirtokos egyúttal közvetlen közigazgatási hatóság is lett. Az volt az elgondolás, hogy az encomenderók majd a hithirdetők segítségével letelepítik s a keresztény hitre vezetik a bennszülötteket s aztán polgárosult életre, de többi közt bizonyos közszolgáltatásokra, közmunkára és katonáskodásra is szorítják őket. Azonban az encomenderókban csakhamar föülkerekedett a kapzsiság és lassankint már csak arra törekedtek, hogy a bennszülötteket a maguk jobbágyaivá, sőt rabszolgaivá tegyék. Hiába sürgették jószándékú királyi rendeletek, hogy az indiánokkal jól kell bánni, mert a „bennszülöttek éppolyan emberi jogokkal bírnak, mint a fehér emberek“, a valóságban az encomienda-rendszer a bennszülöttekkel való rút visszaélések sorozá-tára vezetett.¹

Ezek a visszaélések az evangélizálás munkáját is erősen hátráltatták. A hithirdetők nem voltak hajlandók csak azért hatolni be ezer veszély közt az őserdőbe az indiánok megtérítésére, hogy ezeket aztán a birtokosok minden keresztény szeretet és igazságérzet megcsúfolásával a maguk rabszolgaivá tegyék. De az indiánok is a legnagyobb bizalmatlansággal viseltettek az olyan vallás hithirdetői ellen, amely kereszttel a kezében állt eléjük s aztán rabszolgasorsba sodorta őket. Ugyanekkor a jezsuiták generálisa, a messzelátó és bölcs Acquaviva amúgyis eltévesztettnek ítélte a vándormisszionáriusi módszert, amelynek eredményei ritkán bizonyultak maradandóknak. Így születte meg az elkülönített keresztény indián-telepek gondolata, amelyekben a megtért indiánok nemcsak a hit alapigazságait tanulhatták meg, hanem a keresztény életmódra is rászokhattak s jobban meg voltak védhetők egyfelől a

¹ Pablo Hernandez, *Organizacion social de las Doctrinas Guaranies de la Compañia de Jesús*. 1913. II. 318.

A San Ignacio-templom romja.
Az egykori főbejárat.

*A San Ignacio-templom romja.
Az egyik oldalbejárat.*

gyarmatos-birtokosok kizsákmányoló önzése, másfelől az ellenséges pogány törzsek folyónos támadásai ellenében.

A spanyol korona örömmel adta meg a hithirdetőknek a kiváltságot, hogy megtért indiánjaikat külön községekbe telepítsék. Ezeknek a keresztény indiánoknak a rendes adózási és katonáskodási kötelezettségen kívül más terhet, főleg a földesurasági jobbágyszolgálat terheit nem kellett többé viselniük.

A térítés és telepítés eleinte így is nehezen ment s a bizalmatlanná lett indiánok fegyverei számos hithirdetőt sebeztek halálra, aki kunyhóikhoz s tanyáikhoz közeledni merészelt. A Jézustársaságnak nem kevesebb mint 29 tagja ontotta vérért ebben a kemény, úttörő munkában. A hithirdetők apostoli szeretete azonban nem lankadt el s lassankint mégis sikerült megnyerniök egyes törzseket, főleg a szelíd hajlandóságú guaranikat, Délamerika egyik legnagyobb s legelterjedtebb népét. Bár a művelődésnek képzelhető legalacsonyabb fokán álltak, két dolog mégis nagyon hatott rájuk: a misszionáriusok jósága és a — zene. A muzsikának rajongói voltak, s a lant- és hárfakiséréttel énekelgetve közeledő páterek előtt egyszerre a földre ejtették mérges nyilaikat. Nagyon szerették az ékes beszédet is, s mikor a páterek az ő nyelvükön, a guaranin fejtették ki előttük a keresztény hit főlemelő igazságait s azt, hogy milyen szép a békés és rendezett keresztény élet, gyermekded tanulékonyssággal hallgattak az igehirdető szóra. Később aztán maguk a megtért indiánok lettek a páterek leghívebb tolmácsai és segítőitársai újabb pogány törzsek megnyerésében.

A La Plata-országok első misszionáriusai a ferencesek, később mellettük a dominikánusok és mercedáriusok voltak. A ferencesek maguk is alapítottak keresztény indián-telepeket s oly kiváló hithirdetők működtek soraikban, mint pl. Solanói szent Ferenc. Igazi jelentőségre azonban mégis főleg a jezsuiták redukciói emelkedtek. Először De Victoria Ferenc, tucumáni domonkosrendi püspök hívta meg a rend tagjait óriási egyházmegyéjébe, amelyben eddig mindössze 5 világi pap s néhány szerzetes hithirdető működött. A Xavéri szent Ferenc példáján lelkesülő jezsuiták örömmel vállalkoztak a föladataira s az általuk alkalmazott módszer

annyira bevált, hogy egyik redukció a másik után létesült az Uruguay és Paraguay-folyók partjain.

A hithirdetők többi közt azt a kiváltságot eszközölték ki a spanyol kormánytól, hogy indiánjaiknak telepeire az ő engedélyük nélkül más spanyol nem tehetette be a lábát, mint az egyházi és világi hatóságok hivatalos kiküldöttei. Ennek az intézkedésnek megvoltak az okai. A könnyelmű életű s önző törekvésű spanyolok könnyen leronthatták volna, amit a páterek az indiánok lelkében nagy nehezen fölépítettek.

Mindezzel azonban természetesen adva volt az encomenderók gyűlölködése és harca a redukciók s a misszionáriusok ellen. Mindent elkövettek, hogy a kormányt a telepeknek nyújtott kiváltságok visszavonására bírják s előtte a hithirdetők működését befeketítsék. Valóságos rágalomhadjáratot indítottak ellenük; vádjaikat azonban a kormány s a püspökök által ismételtén kiküldött felülvizsgáló közegek mindannyiszor kereken visszautasították. Az encomenderóknak Asunción városából, a mai Paraguay állam fővárosából, egyideig sikerült is száműzetniök a jezsuitákat. Ezek azonban a helyesnek ismert útról nem voltak hajlandók letérni.

A GUARANI-INDIÁNOK

A guaranik gyöngé és degenerált faj voltak, igazi gyermekek, akiket csak sok szeretettel s kérlelhetetlen következetességgel lehetett a jóra lassan megnevelni. A munkát nem szerették, a takarékoságról s beosztásról fogalmuk sem volt. Apró csecsebecsékért az első jöttment európainak mindenüket odaadták. Ha volt mit enniök, hihetetlen falánkul agyonették magukat, hogy aztán esetleg 3—4 napon át teljes tétlenségben koplaljanak. Még a redukciók virágzása idején is akárhányszor megesett, hogy a redukciót vezető páter egy pár ökrrel és faekével küldött ki egy indiánt a földekre; a derék indián pedig, alig ért ki a faluból, fogta magát, levágta a pár ökröt, az ekét pedig föltüzelte, hogy az ökröt ha nem is megsüsse, de legalább megpörkölje s

aztán barátaival együtt egy ültő helyében fölfalja. A páternek aztán azt füllentette, hogy a puma vitte el az ökröket, míg aztán némi szelíd biztatásra be nem vallotta az igazságot.

Az indiók észtehetsége is elképesztően alacsony színvonalon mozgott. Viszont emlékezetük, látásuk és hallásuk, valamint kézügyességük bámulatos volt. Ez utóbbinak tanúi azok a mesteri fa- és kőfaragványok, amelyek a romok közt tőlük ránk maradtak, valamint azok a szépírási mester-művek, amelyeket a nyomtatványtól alig lehet megkülönböztetni s amelyeket különböző múzeumokban ma is csodálhatunk.

Bámulatos, hogy ezekkel a tegnap még vad s ma is természetű munkakerülő bennszülöttekkel a hithirdetők türelmes buzgósága milyen remek teljesítményeket tudott létrehozni. A nemrég megtért indiánok közt csakhamar mindenféle iparág virágzott, még a betűszedés, hangszerkészítés, harangöntés, orgonaépítés és szobrászat is. Kitűnő zenészek akadtak köztük s az istentiszteleteken és gyakori népünnepélyeken csakhamar egész indián zenekarok működtek közre. Ezeket egy indián karmester vezényelte, meglepő ügyességgel, aki azonban magától a legegyszerűbb zenei föladatot sem tudta volna megoldani. Magasabb s önállóbb észműveletekre a guaranik képtelenek voltak. Nyelvkincsükben sem akadt szó semmiféle elvont fogalomra; a hithirdetők kénytelenek voltak spanyol szavakkal pótolni a hiányokat. Hasonlóképp spanyol szavakkal fejezték ki a számokat is. A katekizmus igazságaira, vagy pl. a százig való számolásra megtanítani akár csak a felnőtteket is, szinte emberfölötti, sokéves, türelmes munkát igényelt.

Hogy a redukciók társadalmi szervezete kommunizmuson alapult volna, erős túlzás. Az egyes indiánoknak igenis volt magántulajdonuk s magán-földterületük is, sőt a páterek arra ösztönözték és szoktatták őket, hogy maguk iparkodjanak szerezni maguknak valamit s azt a maguk emberségéből gyarapítsák. Ez azonban a pillanatnak élő, takarékoskodni és előrelátni nem tudó indiánok közt csak kicsiny mértékben sikerült s ezért volt szükség bizonyos közbirtokra és közmunkára, valamint közellátásra is. Ezt a

rendszert azonban a páterek sohasem tekintették állandónak vagy véglegesnek.

A rengeteg vád között, melyet a redukciók ellenfelei ez utóbbiak ellen fölhoztak s ma is föl szoktak hozni, ez is szerepel: hogy a jezsuiták gyermekszínvonalon tartották az indiánokat s nem nevelték őket önállóságra, persze azért, hogy aztán annál jobban kihasználhassák őket s korlátlan uralmat gyakoroljanak fölöttük. Azonban tény, hogy amikor a jezsuiták száműzése után Bucareli királyi főbiztos az indiánokat azzal akarta megnyerni, hogy több önállóságot adott nekik, ez a változás az indián-telepek gyors fölbomlására vezetett. A spanyol kereskedők egyszerűen kifosztották az önkormányzatra képtelen indiánokat.

Egyébként a hithirdetők mindent elkövettek, hogy az indiánokat lehetőség szerint önállóságra neveljék. Minden telepnek volt bizonyos önkormányzata, bennszülött polgármesterekkel, bírakkal, felügyelőkkel stb. Ezeket a tisztviselőket mindig újév napján iktatták be nagy ünnepélyességgel hivatalukba. Különböző kiváltságokat élveztek, a templomban is külön helyük volt; méltóságuk jelvényeként hivatali botot viselhettek, amire szörnyen büszkék voltak.

Már vagy 20 redukció létesült, amikor súlyos csapás érte a telepeket. A braziliai São Paulo-állam félelmetes keveréknépe, a mesztic paulisták vagy „mamelukok”, a tupi-indiánok vérengző törzsével szövetkezve, rabszolgavadászokat intéztek a redukciók ellen, ahol kész és védtelen emberanyagot találtak. Ezekről a mamelukokról vagy meszticekről az egykorú feljegyzések és hivatalos okmányok egészen hihetetlen kegyetlenségeket és embertelenségeket örökítettek meg. Bár névleg keresztények voltak, rosszak voltak az emberevő pogányoknál. Mancera örgróf, perui alkirály hivatalos jelentése szerint a mamelukok 1628-tól 1641-ig nem kevesebb, mint 200,000 indiánt cipeltek rabszolgaságba, akiket részben a maguk birtokain fogtak kényszermunkára, részben másoknak adtak el.

P. Maceta Simon, mint a Jesus-Maria redukció plébánosa, a saját telepe kifosztásának szemtanúja volt. Jelentésében leírja, hogy 1629 márciusában kb. 400 paulista és 2000 fegyveres tupi-indián tört be a telepre. Tűzelő fegyvereiknek a keresztény indiánok nem tudtak ellenállni. A táma-

dók a házakat kirabolták, a templom ezüstneműit, díszes egyházi ruháit elhurcolták, az egyházi képeket „valóságos hugenotta gyűlölettel” megbecstelenítették, a lakosságot pedig rabszíjra fűzték. Az öregeket s akik betegség miatt járni nem tudtak, a község terén máglyához kötötték s ezt felgyújtották, a többit pedig gyalog kergették maguk előtt városuk, São Paulo felé. P. Maceta társával, P. Mansillával együtt, nem tehetvén mást, nyomon követte a szomorú menetet egészen Brazíliáig abban a reményben, hogy ott a hatóságoknál igazságot szerez szegény indiánjainak. A retentő gyaloglás 47 napig tartott és útközben ismét számos indián vesztette életét. Aki a fáradságtól kidőlt, azt megölték s az út szélén hagyták, még nőket s karjukon csecsemőt cipelő anyákat is. Annyi indián hullott el útközben, mondja Maceta, hogy pusztán a holttestük nyomán meg lehetett volna állapítani a karaván útját. A hivatalos spanyol jelentés maga megállapítja, hogy 2—300,000 indián közül, amennyit ez alkalommal a paulisták Paraguayban összefogdostak, alig érte el Brazíliát 20,000-nél több.¹ E pusztító harcokban 11 virágzó redukció semmisült meg.

Ekkor a páterek a végső szükségben merész és nehéz elhatározásra szánták el magukat. A paulista betöréseknek leginkább kitett Guaria tartomány (a mai Délbrazília) indiánjait rábeszélyték, hogy hagyják el virágzó telepeiket s költözzenek át biztosabb vidékre, az Igúaszú és az Uruguay-folyók túlsó partjára. Az indiánok sajnálták otthagyni házaikat s szépen megművelt, termékeny földjeiket; de szót kellett fogadniok. Így aztán egy 15,000 főből álló indián csapat a páterekkel együtt elindult új hazát keresni. Hosszú, viszontagságos vándorlás után a mai Misiones területén telepedtek meg. Ugyancsak a paulisták miatt kellett később kiüríteni a Itatin nevű területet is a mai Paraguay északi felében. Ez az átköltözés szekerekkel, asszonyokkal, házi felszereléssel, irdatlan öserdőkön és vízesésektől meg-megszakított, sodró folyókon keresztül, oly hősi teljesítmény volt, hogy H. von Ihering szerint mellette Xenophon bátor seregének híres visszavonulása is eltörpül.

¹ L. a források megjelölésével F. Pérez Acosta, *Las Misiones del Paraguay*, 1920. 21. k.

Az új telepekig a paulisták már nehezebben jutottak volna el, de biztonságban a megtért indiánok mégsem lehetek tőlük, sem a mindenütt vadon portyázó rabló törzsektől. Nem segített itt semmi más, meg kellett szerezni Madridból az engedélyt, hogy a keresztény indiánokat is tűzfegyverrel láthassák el. Eddig az indiánoknak tilos volt puskát adni a kezükbe. A nagytekintélyű P. Ruiz de Montoya, volt katonatiszt s a redukciók fáradhatatlan szervezője, aggastyán korában maga áthajózott az óceánon s IV. Fülöp királytól személyesen könyörögte ki az engedélyt, hogy a megtért indiánok fegyverrel is védekezzenek, ahogy a paulisták is fegyverrel a kezükben támadtak s a velük szövetséges indiánokat szintén puskákkal látták el. Erre hamarosan meg is fordult a kocka. A keresztény indiánok egy talpraesett laikus testvérnek, Antonio Bernalnak vezetése alatt a következő évben Mbororé mellett oly eredménnyel verték vissza a paulistákat, hogy azok száz évig nem mertek többé támadni.

Viszont a jezsuiták ellenségei ettől kezdve azt híresztelték, hogy a jezsuiták azért fegyverezték fel az indiánokat, hogy államot alakítsanak az államban s a fegyvereiket alkalomadtán a spanyol fennhatóság ellen irányítsák. Valóságban éppen a felfegyverzett keresztény indiánok lettek a spanyol korona birtokainak leghívebb őrei.

A redukciók száma egyre szaporodott, az elpusztultak helyébe újak léptek. Egy-egy telep lakosságának száma a 2000—7000 között váltakozott. A legnagyobbak, Yapeyunak 1767-ben 7,974 lakosa volt. A 30 nagyobb redukcióban az indiánok száma 1707 és 1768 közt összesen a 80,000 és 140,000 között mozgott. Ez a szám a jezsuiták elűzése után hamarosan lecsökkent: 1772-ben már csak 80,000 guarani élt a 30 faluban, 30 évvel utóbb már ennek is csak a fele, 40,000; 1814-ben már csak 28,200.¹

A REDUKCIÓK ÉLETE

Az élet a redukciókban jól átgondolt terv szerint alakult. Reggel dobpergés adott jelt a felkelésre. A gyerme-

¹ Fassbinder, Der „Jesuitenstaat“ in Paraguay, 80.

kek a templom előtti téren gyülekeztek össze hitoktatásra s a katekizmus felmondására. Utána mise volt, amelyen a felnőttek is többnyire résztvettek, bár a misehallgatás csak vasárnap volt kötelező; igaz, hogy akkor büntetés terhe alatt. A katekizmus-tanulás énekelve folyt, mise közben szintén énekeltek. Az egyházi zenét is nagyban művelték. Utána a gyermekek iskolába, a nagyobbak s a felnőttek munkára indultak. A leányok fonni, varrni és hímezni tanultak. Voltak külön zene- és tánciskolák is; az egyházi s a népiünnepélyeken a fiúk művészi táncokat lejtettek. Ha teljesítményükért egy tűt, egy halászhorgot kaptak jutalmul, örömük határtalan volt. A felnőttek főleg a vasszerszámokat becsülték, annál inkább, mert érc az egész vidéken nem akadt.

Minden telepnek volt rendőrsége és tűzoltósága is. A betegeket külön beteggondozók látták el; az orvos sokszor maga a plébános volt, néha azonban egy-egy laikus testvér valósággal orvosi tudással rendelkezett. A fiatal emberek az itteni szokás szerint már 18, a lányok már 15 éves korukban házasodtak; ez a korai házasodás megőrizte a telepeket a fiatalos kicsapongás minden veszedelmétől.

Nagy gondot okozott a pátereknek, míg meg tudták állapítani, milyen mezőgazdasági termények alkalmasak ezen a vidéken s ez alatt az éghajlat alatt a termelésre. Számos európai növényfajtaival kísérleteztek. A redukciók közt utakat kellett építeni s azokat karban is kellett tartani, mert hiszen a redukciók áruik feleslegét mindenekelőtt egymásközt cserélték ki. Gondoskodni kellett a termények eladásáról távolabbi vidékeken is, főleg Buenos Airesben, mert csak így fizethették meg az indiánok után az adót s vásárolhattak Európában nyersanyagot, szerszámot stb. Hogy a közvetítő kereskedők kapzsiságával szemben védekezhessenek, Buenos Airesben külön prokurátort, gondnokot tartottak. Természetesen ebből is rágalom lett: a jezsuiták irtózatossá tették a kincset harácsolnak össze a redukciókban, az indiánokat kiszorolják s a bezsebelt milliókat aztán Rómába továbbítják a rendi generális feneketlen kasszájába...

Tény, hogy amikor a jezsuitákat III. Károly száműzte, a spanyolok mindent tüvé tettek a redukciókban arany és

ezüst telepek után. Hiszen akkoriban Pombal röpiratai már egész Európát eltöltötték azokkal a színes legendákkal, amelyek a paraguayi jezsuiták aranybányáiról szóltak. Valóságban sem arany-, sem ezüstabányák ezen az egész vidéken nincsenek s a redukciókban csak egyedül a templomok felszerelése jelentett vagyont. Ezekkel a templomi felszerelésekkel, Csiléből hozott arany és ezüstkelyhekkkel a felvilágosodás bajnokai azután meg is töltötték a saját tarisznyájukat. A kincsásó babona azonban a redukciók helyén máig sem szűnt meg; a romok közt erre is arra is földtúrák, friss ásások mutatkoznak.

A redukciók érdeme az is, hogy ezen a vidéken a szarvasmarha-tenyésztést meghonosították.

A paulista betörések visszaverése után vagy száz évig zavartalanul fejlődtek a redukciók. Királyi és egyházhatósági elismerő levelek, idegen utazók nyilatkozatai a legnagyobb elragadtatással beszéltek róluk ebben a korban. Az indiánok boldog és gyermekded hálával ragaszkodtak telepeikhez s a páterekhez. A legsivárabb kezdetek után nagyszerű lelki és társadalmi virágzásnak indult a hit hirdetői munka. Míg aztán 1750-ben olyan esemény következett be, amely ezt a békét és fejlődést gyökeresen megrontotta.

A „HÉT REDUKCIO HARCA”

1750-ben Spanyolország és Portugál szerződést kötöttek, amelynek értelmében Spanyolország megkapta Portugáltól San Sacramento birtokát, viszont ennek fejében az Uruguay balpartján adott át egy földdarabot Portugálnak. Ezen a területen hét virágzó redukció állott. A szerződés úgy intézkedett, hogy ennek a hét redukciónak a népét egyszerűen át kell költöztetni az Uruguay folyón túlra.

Mintha ez olyan egyszerű dolog lett volna! Otthagyni a saját kezükkel fáradságosan megépített falvakat, rendes és szilárd házakat, gyönyörű templomokat, iskolákat, műhelyeket! Otthagyni a jól megművelt yerba-erdőket s a virágzó estanciákat, majorokat!

A jezsuiták is mindent elkövettek, hogy a hét reduk-

ciót megmentse. Igyekezetük azonban kárba veszett s a rend generálisa, P. Visconti szigorúan megparancsolta a rendtagoknak, hogy nyugodjanak bele a változhatatlanba, hajtsák végre a parancsot s beszéljék rá az indiánokat az átköltözésre.

Ez azonban olyan követelmény volt, amely a leghívebb indiánokat is véresen felingerelte a kormány, sőt a páterek ellen is. A rendfőnök végül külön vizitátort küldött ki a parancs végrehajtásának ellenőrzésére, P. Altamiranót, aki saját rendtársait csaknem mint lázadókat kezelte. A helyzet kétségbeejtő volt. Hogyan beszéljék rá a hithirdetők a 30,000 indiánt, hogy ősi ellenségeik, a portugálok kedvéért mindazt ott hagyják, amit évtizedek óta fölépítettek s a vadonba, bizonytalanságba menjenek új hazát keresni? A páterek „rábeszélés, intés, fenyegetés, könnyek közt” igyekeztek a lehetetlent végrehajtani. Az indiánok — először életükben — kereken szembefordultak eddigi védelmezőikkel s mikor ezek titkon el akarták hagyni a telepeket, elfogták, elzárták, sőt halállal fenyegették őket. Végre is harcra került a sor az indiánok és a kormánycsapatok között s ez Gomez Freire vezetése alatt a guaranik leveretésével végződött. Sokan elpusztultak, mások visszamenekültek erdeikbe, csak kevesen helyezkedtek el az Uruguayon túl levő redukciókban. Amikor aztán 1762-ben VI. Ferdinánd spanyol király utódja, III. Károly a szerződést megsemmisítette s a szélzavart indiánok a telepekre ismét visszatérhettek, a gyönyörű redukciók helyén jórészt már csak feldúlt házakat s romokat találtak.

Mindennek betetőzéséül az egész kavarodás, amelyet ez az ú. n. „hét-redukciós háború” okozott, nagyszerű alkalmul szolgált Pombalnak, aki akkor már felesküdt ellensége volt a Jézustársaságnak, arra, hogy az egész esetet mint a „jezsuiták háborúját” állítsa az európai közvélemény elé. Pombal a maga részéről ezekre a vádakra alapította a jezsuitáknak kitiltását a portugál gyarmatterületről, aminek többi közt Fáy és Szentmártonyi is áldozatául estek. Pombal példáját követte a janzenista befolyás alá került III. Károly, aki a spanyol területekről is száműzte a jezsuitákat. A parancsot Bucareli királyi biztos a képzelhető legnagyobb kíméletlenséggel hajtotta végre.

Az arab rabszolgavadászok és rabszolgakereskedők kegyetlenségére emlékeztet az a mód, ahogyan akkor százszáz hithirdetőt hajókra raktak, valósággal a hajók gyomrába préseltek, őket úgyszólván étlen-szomjan, ezer gyötrellem és megaláztatás közt hónapokig tartó tengeri úton Spanyolországba vitték, majd Korzika-szigetének lakatlan sziklái között partra vetették. Köztük a magyar Orosz Lászlót, Limp Ferencet, Szerdahelyi Ferencet...

Ez volt a hithirdetők jutalma azért, amit a szegény indiánokért, a keresztény polgárosulás terjedéséért s nem utolsó helyen a spanyol korona ragyogásáért másfél évszázadon át tettek és szenvedtek!

Ekkor árvultak el a redukciók, hogy soha többé fel ne éledjenek.

A REDUKCIÓK PUSZTULÁSA

Bucareli ugyan nagyszerű ígéretekkel s tervekkel kecsegtette az indián kacikákat. Ezek azonban csak a fejüket rázták. Bucareli más papokat küldött a redukciókba s meghagyta nekik, hogy mindenben a jezsuiták módszereit kövessék; mindössze a községek világi igazgatását bízta spanyol hivatalnokokra s megengedte, hogy a spanyolok szabadon érintkezhessenek az indiánokkal. Erre a redukciók hamarosan leromlottak. A lakosság visszasüllyedt a barbárságba vagy elvegyült a többi lakossággal s máig nyomorult, félvad életet folytat. A legszebb maté-földek szintén spanyol kézbe kerültek; főleg a kormánytisztviselők gazdagodtak meg rajtuk.

Igy semmisült meg egy születő keresztény kultúrvilág a fejedelmi önkényuralom féltékenysége miatt. A szelídítés, térítés és polgárosítás helyébe a sokkal egyszerűbb és kényelmesebb módszer lépett: a szabadságát védő s a kizsákmányoló gyarmatosokkal szembeszegülő indiánok rendszeres kiirtása. Akiket legyőztek, azokat egyszerűen ágyúk elé állították és hogy a lőszert kíméljék, egyetlen ágyúlövessel egész sor indiánt terítették le.

Itt bizonyosodott be ismét, hogy vad népeket civilizálni csak egy hatalom tud: az Egyház.

A redukciók végpusztulását azok a harcok hozták meg, amelyeket a 19-ik század elején a spanyol korona ellen felkelő gyarmatok indítottak az anyaország, valamint Portugál, sőt egymás ellen is. 1801-ben a hét uruguayi falu ismét Portugálhoz került, míg a Paranáy-vidéki községek az új független paraguayi köztársaság birtokába jutottak. A paraguayi diktátor, Francia tábornok 1817-ben a Paranától délre fekvő telepeket kiűritette és felgyújtotta, nehogy a spanyol vagy az argentinai haderő szállásául szolgálhassanak. 1816 és 18 között pedig a Paraná és Uruguay közt elterülő 15 redukció lett hasonlóképen a pusztulás martalékává. Trinidad és Jesus, amelynek romjai Paraguayban ma is láthatók, a lakosság elszegényedése és elvándorlása folytán ment tönkre.

Egyes redukciók városokká fejlődtek s ma is itt vannak: Encarnación, San Tomé, Apostoles (Yapeyú). Ez utóbbinak plébánosa és igazgatója a fölösztatás pillanatában a győri származású P. Szerdahelyi Ferenc volt. Ehhez a redukcióhoz igen tekintélyes estancia tartozott, amelyen Szerdahelyi honosította meg a gyapot-, dohány- és matétermelést. A Posadas és Corpus közt alakult Loreto redukciójának szintén magyar jezsuita, a budai vagy óvári származású Limp Ferenc (1685—1768) volt a főnöke.

Hasonló redukciók az egész mai Latinamerika területén voltak, így Braziliában is. A magyar P. Fáy Dávid pl. az Amazon torkolata vidékén, a braziliai Maranhão állam területén működött, a Pindaré-folyó táján.

Itt Paraguayban az indián lakosság már sokkal nagyobb százaléka a népességnek, mint Argentínában. A faj régi degeneráltsága elképesztő mértékben tör elő ismét: iszákosok, lopnak, restek, tudatlanok és betegek. A legtöbb indián 5-ön túl nem tud számolni; hiányzanak a fogalmai is hozzá. Csak a keze-lába ujjain tud számolni. Az ország roppant természeti kincsei ellenére ma ijesztően szegény. Egy argentinai pézóért (amely kb. a mi pengőnknek felel meg) 30—40—50 paraguay-i pézót adnak. Potom pénzért lehet itt bevásárolni, amit a föld és az erdő termel. Egy gyönyörű, preparált vadmacskabőr ára pl. 50 magyar fillér.

Egy hatalmas tigrisbőr 10—15 pengő. A legfinomabb szivar ára másfél fillér. És így tovább...

Innen északkelet felé már nincsen messze az Iguazú („nagyvíz”, guarani nyelven: i = víz, guaszú = nagy), a világ legszebb vízesése. Erősen csábított, hogy megtekintsük, de a magyar missió minden időnket lekötötte s a nagyon nehézkes utazás miatt is le kellett mondanunk róla. Csak képekben s gondolatban szemléltük a természet hatalmas csodáját. Hiszen ki voltunk téve annak is, hogy esetleg megtegyük a hosszú és bizonytalan utat és a tüneményből mégsem látunk semmit a téli köd miatt.

MAGYAR TRIKOLÓR AZ ŐSERDŐ FÁIN

Nyisztor Zoltáné az érdek, hogy a magyar nemzeti színeket a misionesi őserdőben legalább egy időre megörökítette.

A dolog elég tragikusan indult, amennyiben Paraguayban tett látogatásunkról visszajövet Nyisztor elvesztette a pénztárcáját minden kicsiny és nagy pénzével együtt.

Hogy ez mit jelent, amikor a pénz mellett még mindkettőnk visszautazására szóló hajójegye is az elveszett tárcában volt, el lehet képzelni.

Amikor az autóból kiszálltunk, Nyisztor a zsebéhez kap:

— Jaj nekem! Elveszett a pénzem!

— Nono, mondom, nézze csak meg a zsebét jobban.

Bizony hiába nézte. Kisiöttünk az autóhoz, nem esett-e ki a tárca az autóban, nem került-e valahova az ülések közé vagy alá.

A tárcának azonban sehol semmi nyoma.

— Vissza kell menni Casadorba, a révpartra! — adja ki a jelszót Tóth bácsi, aki az autót vezette. — Mégpedig azonnal, nehogy valaki azalatt megtalálja a pénzt. Mert ha egyszer átviszlik Paraguayba, ott aztán hiába keressük.

Nyisztornak eszébe jutott, hogy a révnél vette ki a tárcát utoljára, amikor a révést kifizette. Biztosan ott vesztette el, rosszul dugta vissza a tárcát a zsebébe.

S már robogtak is vissza a kikötő felé, Tóth és Nyisztor; sietve, mert közben esteledni kezdett s itt ilyenkor hamar szakad le az éjtszaka.

— Szerencsére a casadori révész becsületes ember; ha ő találta meg a pénzt, nem tagadja le — biztat indulóban Tóth bácsi.

Én azalatt megtartom Corpusban a prédikációt s a litániát.

Este van már, mire Nyisztorék az autóval visszaérkeznek. Izgatottan kérdezem:

— Megvan-e a pénz?

— Dehogyan! Elveszett az végleg!

Mit volt mit tenni, bele kellett nyugodni a megmásíthatatlanba. Most már egyetlen pénztárcából kell fedezni az utat visszafelé.

Magamban szinte sajnáltam már, hogy Nyisztort útközben minduntalan a magam takarékosági elveire iparokdtam rábírní. Mi haszna lenne most belőle, ha az egyenlítői hőségben ő sem sörözött volna, mint skót utitársa?

Este aztán egy idevaló derék fiatal mesterlegény sodródott a parókiánkra. Azzal mutatkozott be, hogy ő a helybeli ifjúsági Katolikus Akció elnöke. Örültünk, hogy ezen a kicsiny helyen is van már ilyesmi és szeretettel ráztuk meg a jóképű fiatalember kezét.

A parókia titkára, Casimiro, egy rokonszenves fiatal lengyel, aki titkár, irnok, szobainas, felszolgáló, sekrestyés, orgonás, harangozó, templomatya és boldog vőlegény egy személyben (a vőlegényt itt úgy hívják, hogy „compromeso”, ami azonban természetesen nem „kompromittáltat” jelent) — szóval Casimiro kitűnő barátságban van az ifjúsági elnökkel, aki mellesleg kárpátvidéki rutén származású fiú. Elmesélte neki Nyisztor balesetét. Ez lett a szerencsénk.

Másnap Nyisztor atya elég gyűrt ábrázattal került elő a szállásáról. Nyugtalan éjjele lehetett.

Mise után Casimiro odalép Nyisztorhoz s jelentős mosollyal odasúgja neki:

— Padre! Nyomon vagyunk!

— Mi az? Megtalálták a pénzt?

— Csendesen! — int Casimiro. — Nem szabad, hogy híre menjen, mert akkor a tolvaj még kisiklik a kezünkől.

Hamarosan aztán lovascsendőr jön s kéreti Nyisztor atyát a comisariadóra, a csendőrségre. Az egész comisariado egyszerű berendezés: két fabarakk, közepén nyílt, fedett csarnok. Az egyik barakk a hivatal, a másik a börtön, a nyílt csarnokban pedig a felek várakoznak.

A pénz csakugyan meglett. A nagy izgalomban senki sem kereste ott, ahol kellett volna s ahol csakugyan elveszett: a parókia előtt. Ott esett ki a földre, ahol az autóból kiszálltunk. S ott találta meg egy nem éppen jó hírben álló, fiatal indián asszony, helyesebben az öt éves kislánya, aki vele volt. Az asszony elvette s eldugta a pénzt. Az idegen pénznemeket nem ismerte, de talált a tárcában 10—15 argentinai pezót. Ezen aztán azon melegeben vásárolt magának pár kiló húst, két kis fiának pedig piros sapkát és zöld bugyogót. Egészen szépen festettek benne a csemeték s ha ingecskéjüket némi jóakarattal fehérnek nézte valaki, azt is mondhatta volna, hogy a két kis süvölvény hirtelen magyar nemzeti színekbe öltözött.

Az asszonynak az lett a veszte, hogy az idegen pénzeiket is értékesíteni akarta. Másnap reggel, éppen mikor mi a magyar missiót befejeztük, bement az olasz boltshoz s egy 50 dollárost kínált megvételre. Mindössze 25 centávost (fillért) kért érte. Az olasz sem láthatott még sok dollárt életében; mégis sejthette, hogy az 50 dollár többet ér 25 filléرنél s nagylelkűen 50 fillért adott érte. Itt lépett közbe a Gondviselés. Ahogy a talján s az indián asszony éppen alkudoztak, abban a pillanatban toppant be a boltba az Actio Catholica ifjúsági elnöke, a rutén fiatalember. Mikor az asszony elment, figyelmeztette a kereskedőt, hogy ez a nagy pénz nem igaz úton került a birtokába, s az olasz azonnal hajlandó is volt az esetet a csendőrségnek bejelenteni.

Félóra mulva az asszonyt behozták a csendőrségre. Faggatták, de jó ideig hasztalan. Mikor a csendőrt jönni látta, a kertjének bozótjába dobta bele a tárcát s eleinte konokul tagadott. Az őrmester azonban oly ügyesen intézte a vallatást, hogy az asszony a bizonyítékok súlya alatt végre is megtört. Amikor Nyisztor kijelentette, hogy nem kívánja a megbüntetését, sőt az elköltött pezókért sem vonja felelősségre, szépen bevallotta, hogy a tárca a cserjében van, az

esőáztatta bokrok között. A csendőr mindjárt haza is kísérté s a pénztárca előkerült.

Délután ötre az erősen átnedvesedett tárca Nyisztor kezében volt. Az egész község izgalommal tárgyalta a ritka szenzációt. Egész nap csak ezt az esetet beszélték. Szégyeltek, hogy egy külföldivel ilyen botrány esett a falujukban s büszkék voltak az argentinai csendőrségre, hogy milyen hamar rajtaütött a nem-becsületes megtalálón.

Nyisztornak pedig megmaradt az az elégtétele, hogy nemcsak a pénze nagyobb része került meg a hajójegyekkel egyetemben, hanem az ő jóvoltából két szegény indián fiúcska is ruhához jutott; sőt még a magyar trikolor is belekerült a misionesi őserdőbe. Mert most majd néhány hónapig a két kis indián csemete magyar nemzeti színekbe öltözve mászkál az őserdő fáin.

Vasárnap reggel befejeztük a corpusi missiót. Megvolt az utolsó szentbeszéd, a szentmise, közös áldozás. Felejthetetlenül kedves jelenetek. Utána még keresztelni hoznak két ifjú magyart. Az egyiket az apa kívánságára a nálunk ugyancsak szokatlanul hangzó névre: „Jézus-Angyal” (Jesús-Angel) kereszteltem, a másikat Marcelra. Mellesleg: az argentinai szülő annyira esküszik a kalendáriumra, hogy legszívesebben a születésnap szentét választja gyermeke védőszentjének. Megesett valahol, hogy valaki halottaknapján született s azért a kalendárium tiszteletére Difuntónak (Halott) keresztelték. Szegénynek ezzel a névvel kellett az életét leélnie.

BÜCSÜ ARGENTINÁTÓL

Buenos Aires, június 29.

A pénzelvesztési kalandnak egyik következménye az volt, hogy aznap már nem indulhattunk vissza Posadas és Buenos Aires felé, ahogy eredetileg terveztük, hanem meg kellett várnunk a következő vonatot, két nappal utóbb. Mert erre felé nem jár ám mindennap vonat. Az út elhalasztására

egyébként is sor került volna, mert akkor eső esett, hogy veszélyes lett volna autóval nekivágni a 100 kilométernek.

Posadastól Buenos Airesig kedd estétől csütörtök délig tart az utazás. A vonat lassan, kényelmesen dőcög s a rosszul lefektetett sineken úgy dülöng, hogy az ember elbukik, ha megpróbál fölállni benne. Vasuti őrházat az 1200 kilométeres úton alig láttunk kettőt.

Buenos Airesben már csak másfél nap áll a rendelkezésünkre s ez a rövidke idő is tele van programmal. Idegesen kell kihasználnunk minden percet. Mégis éppen ez az utolsó másfél nap lett argentinai tartózkodásunknak legkedvesebb szaka. 28-án este a Rákóczi-Sportkör díszes színháztermében valláskülönbség nélkül jött össze a helybeli magyarság, hogy előadásunkat meghallgassa. Sokan kerültek elő katolikusok is olyanok, akik eddig hogy-hogyan nem, nem is tudták, hogy itt vagyunk Délamerikában. Még az utolsó este is megható levelekben jelentkeznek a hívek, részben régi ismerősök is, egykori pesti bazilikai hallgatóim, egy Collegium Marianum-beli növendék, aki ma egy argentinai tanárnak a felesége idekint stb. Bármennyire sajnáltam, már nem tudtam szolgálatukra lenni. Hogy hathetes itt működésünk alatt sem jutott el a hírünk sokakhoz, ez is tünete az argentinai magyarság szervezetlenségének, széthullottságának.

Ma aztán, Szent Péter és Pál ünnepén, az argentinai missió ünnepélyes befejezése folyt le a Valentino Alsina-utcai templomban, amely ezúttal teljesen megtelt hívőkkel. Oly buzgón imádkoztak, énekeltek, gyóntak s áldoztak derék magyarjaink, akárcsak odahaza szokás . . .

Délután búcsú-tea volt, ahol ünnepélyesen átadtam az egyesület vezetőségének a Magyarok Világkongresszusa által küldött magyar földet, hogy akit idekint magyart temetnek, annak a koporsóbeli vánkosa alá egy marék magyar földet is tehessenek.

Este aztán hajóra szálltunk Uruguay fővárosa, Montevideo felé. Magyarjaink nagy számban jöttek ki a hajóhoz s virágokkal töltötték meg kabinjainkat. Egy asszonyka, aki csak az utolsó napon került bele a missió áramkeringésébe, még az induló hajóra is átkiáltotta felénk azt az ígéretét, hogy ezentúl buzgó katolikus lesz. Soká álltak ott még a

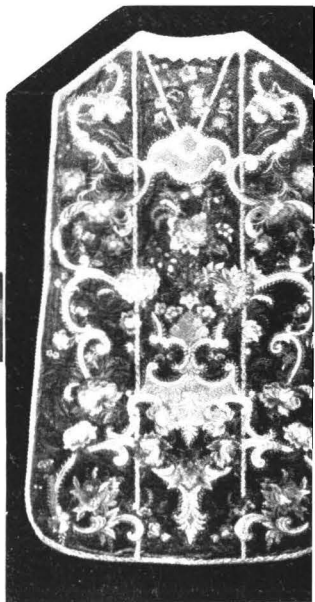

A keresztény indiánok művészi alkotásai.

*Faragott
feszület
himzett
lepellel.*

*Kőből faragott
szószék.*

Himzett miseruha.

Kunyhó az őserdőben.

hívek a parton, kendőt lobogtatva s búcsút integetve a távozó hajónak. A leszálló éjtszaka homálya s a köd hamarosan elmosta szemünkben alakjukat s azóta a derék argentinai magyarok képe már csak mint drága emlék él a lelkemben...

URUGUAY

Montevideo, június 30.

Kényelmes helyi hajó visz át minket Montevidéoba, a híres Mihanovich-hajóstársaság hajója. Egy volt délszláv szígyártó legény, Mihanovich alapította ezt a társaságot. Milliomos lett általa, de hír szerint később tönkre ment.

Már kora hajnalban künn állok a hideg téli szürkületben a hajó elején s figyelem Uruguay lassan előtűnő fővárosának káprázatosan szép körvonalaait a hajnal ébredésében. Az ég színe ezüstös, opálos omlásban folyik át a sötétzöldből itt pirosba, ott a pasztellszerű lilába. Hegyeket utánzó felhődrapériák korahajnali háttéréből fantasztikusan emelkednek ki a tornyok és felhőkarcolók sziluettjei. A 200 méter magas „hegy”-nek, a Cierro-nak tetejéről, amelyről a város nevét kapta („Montem video”), messzire lövelő, vakítóan föl-föllobbanó fények villannak felénk; a világítótornyok reflektorcsóvái végigsöprik a tenger vizét, a habok közt imbolygó bolyák zöld, kék és piros színben égnek a víz színén, míg a kikötő bejáratában a hajók egész erdeje feketéllik. Konstantinápolyra emlékeztető búbáj ez a reggel!

Az órát ismét igazítani kell, de most már nem vissza, hanem félórával előre felé. Rajtakapom magam, hogy titkon mennyire örülök ennek: hiszen ez már a hazafelé közeledést jelenti. Még csak tíz hete vagyunk hazulról távol s máris erősen dörömböl az emberben a honvágy. Számítgatom: már csak 5 és félóra az időszámítási különbség. Ha ma itt 7 órát mutat az idő, odahaza már csak fél egy van. Nem egy. Eszembe jut a régi mondás, hogy a legszebb utazásban is legszebb dolog a — hazatérés.

Ahogy közeledünk a kikötőhöz — közben egészen kivilágosodik már — kendőt lobogtató csoportot fedezek föl a parton. Igen, ők ezek, a montevideói magyarok. Ugyancsak korán kelhettek föl, hogy a nagy távolságok ellenére ily korán idejöttek élénk. Most már közel jutunk hozzájuk; hamarosan köztük is vagyunk. Itt a magyar konzul is, a jezsuita rektor, a német pallottinusok házfőnöke, akinek templomában a missió lesz, férfiak, nők, meglepő nagy számban. Jól esik kedves figyelmük s előre érezzük, hogy a missió itt jó talajon indul. A partraszállásnál a csomagjainkat „Samu” veszi birtokába. Az, akire errefelé jövet oly mulatságos formában bukkantunk rá. Nem enged a poggyászhoz nyúlni más hordárt: ezek az ő utasai, ezek őt már hat héttel ezelőtt megrendelték.

Dél felé tisztelgünk az érseknél, akit én még Rómából ismerek. Páratlan közvetlenséggel megígéri, hogy este maga nyitja meg a magyar missiót. Az utcán valahol két ráncosarcú újságárú asszony les felénk, hallgatóznak a beszédünkre. Egyszerre csak hozzánk lép az idősebb s kitörő örömmel szól:

— Hát maguk is magyarok?

Magyar mindenfelé van a világon. Nomád nép vagyunk ma is.

Déltájban nagy az izgalom a városban: ma érkezik ide a „Graf Zeppelin”. Mindenki talpon van, az emberek ellepik a háztetőket, a tornyokat, csakhogy minél jobban lássák az érkező légi csodát. Egész Montevideo a háztetőkön van! A hatalmas légi kolosszus megjelenik s egészen alacsonyan szállva, négyszer-ötször körülröpüli a várost. Óriási propaganda ez a Zeppelin Németországnak; meg kell hagyni, hogy imponálni tudnak a németek. Hogy aztán meg tudják-e szerettetni is magukat s hogy ez a maguk megszerettetése nem lenne-e az imponálásnál is sürgősebb nemzeti feladatuk, persze más kérdés.

Montevideo páratlanul szerencsés fekvésű város. Minden nagyobb utcájából, minden magasabb pontjáról le lehet látni a tengerre. A hatalmas félkörökben kanyarodó, szépen kiépített part széles autótútjaival, pálmaligeteivel, világító

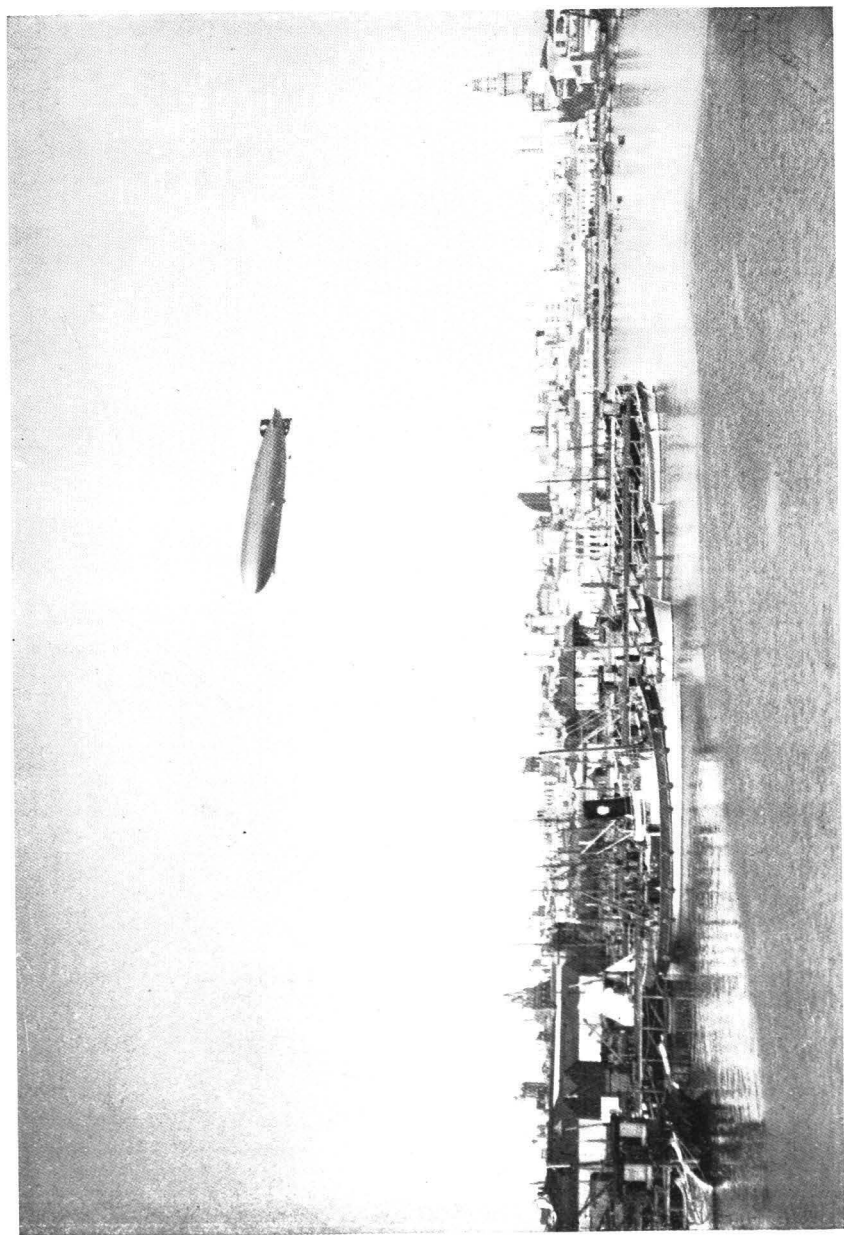
tornyaival, játéktereivel Rio de Janeiróra emlékeztet. Az uruguayi főváros jóval kisebb, mint Rio vagy Buenos Aires, de sokkal nyugodtabb, emberibb életütemű.

Az uruguayi nép általában csendesebb fajta, mint nyugati szomszédja. Országá kétszer akkora, mint a mai Magyarország; de lakosságának a száma mindössze alig két millió. Az ország gazdasági és társadalmi élete Argentínáéhoz hasonló. Főipara a húsfeldolgozás. Valamikor ebből állt elő nemzeti vagyona; amióta azonban Anglia, a fővásárló, szintén áttért az önellátás rendszerére s a saját dominiumaiból hozatja a húst, Uruguay kivitele s egész gazdasági élete egyszerre jelentékenyen megcsappant. A fényes montevidói paloták dúsgazdag tulajdonosai hirtelen szegény emberek lettek.

Egyházi szempontból Uruguay a kiforratlanság képét mutatja. Bár felszabadítója s mint önálló nemzetnek legfőbb megszervezője, Artigas tábornok, mélyen vallásos, katolikus ember volt, később itt is a radikális elemek ragadták magukhoz a vezetést s az ország úgyszólván a legújabb időkig heves egyházüldözésnek volt a színhelye. A nyilvános iskolákban vallásoktatás ma sincs, a polgári házasság mellett a válást is megengedték, ellentétben a legtöbb délamerikai állammal. A vallástalan nevelésnek s a házassági törvényhozás lazaságának eredménye, hogy az ifjúság s a családok erkölcsi élete elég alacsony színvonalon áll; sok jómódú uruguayi titokban két-három feleséget és ugyanannyi családot tart. A törvénytelen gyermeknek ugyanolyan jogai vannak, mint a törvényesnek.

A paphiány itt is fájdalmasan nagy. A főváros lelkipásztori állapotai sok tekintetben siralmasak. 600,000 léleknek mindössze 9 plébánia szolgál, holott még ha a tízezres lélekszámot tekintjük is normának, Montevidéónak legalább 60 plébániára lenne szüksége. A székesegyházi főplébániához is 80,000 hívő tartozik. Az egész ország plébániáinak száma alig 100. Hogyan lehet itt komoly lelkipásztori munkáról szó?

Szerencsére magyarjaink, bár teljesen pap nélkül vannak, nem veszítették el ősi vallásosságukat. A missió kitűnő előkészítésének s megszervezésének eredménye volt, hogy a háromnapos montevidói missió látogatottsága kez-

A Zeppelin Montevideo fölött.

Uruguayi gaucsók.

Montevideói magyarok csoportja a pallottinusok temploma előtt.

dettől fogva a legjobbak közé tartozott. Ünnepeink fényét nagyban emelte az érsek, Aragone János Ferenc kedvessége, aki nemcsak a megnyitó ájtatosságot tartotta meg, hanem attól kezdve minden este jelen volt a magyar ájtatosságon. A buzgalom, amellyel magyarjaink a szentségekhez járultak, valósággal megható volt. Itt is jó néhány gyermeket kellett megkeresztelnünk (sőt megkereszteltünk egy felnőtt áttérőt is) és jónéhány házasságot rendbehoznunk. Esténként agyonfáradva tértünk pihenőre, de sebj! Egyetlen lélek megennyhülése, Istenhez térése, egy-egy könny felszárítása megéri, hogy akár imbolygó kis csónakon jöjjön át az ember az óceánon...

SARLÓSBOLDOGASSZONY

Montevideo, július 2.

Sarlósboldogasszony ünnepe! Csendes, szelíd, mondhatnám: legidillibb ünnepe az egyházi évnek. A legtisztább öröm ünnepe. A Magnificat születésnapja... Odahaza most nyár van, most fejezik be az aratást. Itt benne vagyunk a télben, de ez persze enyhe, szelíd, narancsérlelő tél!

A misémen ma egy föltűnően értelmes arcú, kedves és finom kisdiák, amolyan 14 éves, ministrált. Valami sajátságosan komoly, gyermekded és mégis férfias megjelenés. Szívembe nyilallott, amit előző este hallottam, hogy itt oly nehéz az ifjúságot soká megtartani az erkölcs és a tisztaság útján. A legtöbb a serdülőkorig kis angyal, attól kezdve aztán nem lehet vele bírni. Mily kár az ilyen szegény fiúkért, gondoltam, s imádkoztam a kis ismeretlenért. Nem tudtam megállni, mise után megkérdeztem a sekrestyést: ki volt a ministránsom, egyszerű diák-e, „colegial”, avagy talán „apostolino”, az apostoliskola szerzetesjelölt tagja. Nagy örömömre a fráter így felelt: „Apostolino.” Tehát jó úton van, gondoltam. Délelőtt a játéktéren hirtelen körülvettek az „apostolinók”; lehettek 30-an. Tréfásan sorba kérdeztem őket, ki a kedvenc pártfogójuk, persze a „Virgen” után. Egyik San José-t mondott, másik San Luis Gonzagá-t,

harmadik San Berma-t (Berchmans). Utoljára az én komoly kis ministránsomat kérdeztem:

— Quien es tu Santo de preferencia? (Melyik a kedvenc szented?)

A csillogószemű kis vitéz büszkén vágta ki:

— San Ignacio de Loyola!

Meg szerettem volna ölelni. Úgy éreztem, hogy Sarlós-boldogasszony ezen az ő örömnapján az én vándorutamra is ráejtett egy szál illatos virágot.

Egész nap oly könnyű és boldog voltam tőle...

A fővárosi közönség számára itt Montevideóban is hirdetünk előadást a magyar katolicizmusról. Szépszámmú hallgatóság volt jelen, élén az érsekkal. Az előadásban először mindig azt hangsúlyozom, hogy a spanyolok helytelenül azonosítják a magyarokat a cigányokkal (Hungaros = Gitanos). Meglepi a hallgatókat, hogy Amerika voltaképpen még a nevét is tőlünk, a mi szent Imrénktől kapta, közvetve, Amerigo Vespuccin keresztül, lévén „Amerigo” az Emericus-nak olaszosított formája. Arra is fölfigyelnek, hogy a spanyol fajnak és a magyarnak történetében érdekes egyezés van: ők nyugat felől, mi meg kelet felől védelmeztük évszázadokon át a saját testünkkel a keresztény Európát a mohamedán beözönlés ellen. S Európa velük és velünk szemben egyaránt megfélelkezett a háláról... Az előadásra Montevideo egyik vezető katolikus politikusa, Uruguay legkiválóbb költőjének, Zorilla de Sammartinnek fia válaszolt a mélységes és őszinte együttérzés hangján.

Sajnos, ugyanebben az órában a magyar missió templomában Nyisztor prédikációja után parázs botrányt rendeztek a montevideói magyar kommunisták. Vagy tízen bevonultak a templomba s az ájtatosság végén egyikük rázendített az Internacionáléra. Nem lett belőle nagyobb baj, mert a magyar férfiak már az első ütemek után kidobták őket a templomból s a padok közt elhelyezett bűzbombákat is hatástalanná tették. A templom előtt álló rendőrök három kommunistát azonnal le is fogtak. Másnap az ujságok megbotránkozva írtak a rendet zavaró s még a templomot is megszentéstelenítő „idegen elemekről”. Magyarjaink

mélyen szégyelték, hogy a magyar név nehezen szerzett jóhírért néhány izgága munkakerülő ismét beszennyezte az uruguayi közvélemény előtt.

(Utóbb értesültünk róla, hogy a kommunisták még távozásunk után is kellemetlenkedtek; nyilván bosszantotta őket a magyar missió föltűnő sikere. Egy héttel utána betörték a derék pallottinus atyák templomába, amelyet azok a legnagyobb előzékenységgel bocsátottak a magyar hívek rendelkezésére, s ott szobrokat és képeket romboltak. Magyar híveink gyűjtést indítottak maguk közt, hogy az okozott kárt jóvátegyék.)

Montevideói időzésünknek talán maradandó emléke is marad, amennyiben ott tartózkodásunk idején magának az érsek úrnak közbejöttével megalakult a magyar katolikusok Magyarok Nagyasszonya egyesülete, Mária-kongregációi alapon, külön a férfiaknak és külön a nőknek.

Ismét búcsúzás, ismét megható jelei a hálának és ragaszkodásnak. Reggel még mise és közösáldozás; utána a hívek százai siettek ki — legtöbbször reggeli nélkül — a kikötőbe, ahonnan hajónk, a francia „Massilia”, csak déltájban indult Santos felé. Hiába küldtük haza a híveket, legtöbbször kinnmaradt a hajó elindulásáig. Annyi virágot hoztak, hogy tágas hajókabinunk valóságos rózsaligetté vált tőle. Órákig álltak ott híveink a parton és könnyes szemük többet beszélt, mint az ajkuk.

Ki is tudná szavakba foglalni mindazt az áldást, megkönnyebbülést és lelki vigaszt, amit a mi szent hitünk titkai, a régóta nélkülözött gyónás és áldozás ezekbe a megtépett, küzdő, magukra hagyatott lelkekbe hintett! Hány kínzó, évek óta megoldatlan lelki válság, mennyi belső és titkos tragédia talált ezekben a napokban enyhülést és engesztelődést! S hogyan csillog és hullámszik most ezeknek a megtisztult érzéseknek a visszfénye ezekben a könnyes magyar szemekben! Előttünk az óceán — de, mintha ezekben a szemekben is óceán zajlana: szívet maró gondnak-bánatnak, magával már nem bíró, csontot emésztő fájdalomnak örvénylő mélysége, de aztán a szeretetnek, a lángoló örömmnek s a hálának is napsütéses tengere.

Lassan eloldódik a hajó; megindul és távolodik. De amíg csak látjuk a partot, amíg csak köddé nem foszlik

előttünk a kikötő, magyarjaink kendőlobogtatása kísér. Megindító látvány, ahogy ugyanazt a kendőt hol utánunk lobogtatják, hol a szemükhöz nyomkodják...

Ez az élet: folytonos megérkezés és eltávozás, egymásra-találás és búcsúzás...

Még közvetlenül az indulás előtt egy kisírt szemű francia férfi szólított meg a hajó feljáratánál s arra kért, nézzek néha egy kissé felesége után, akit kénytelen egy szobalány kíséretében egyedül küldeni haza Franciaországba s aki búskomor és kedélybeteg... Nehogy valami baja essék... Nagyon megkönnyebbült szegény, amikor megígértem, hogy mindent megteszek a szegény asszonyka érdekében... Pedig, mint később láttam, elég nehéz feladatra vállalkoztam. Az asszonykát úgy kellett óvni minden pillanatban, hogy a tengerbe ne vesse magát... Amúgy feltűnően kevesen utaznak a kítűnő francia hajón; azt hiszem, a hajó személyzete, ha nem haladja meg, biztosan eléri az utasok számát.

A MÉRLEG

És ezzel búcsúzunk is tőled Argentina és Spanyol-Dél-amerika földje! Hat hét természetesen nem elég arra, hogy ekkora darab földdel, annak népével, életével, szokásaival alaposan megismerkedjünk s róla megdönthetetlen véleményt alkossunk. Mégis, amit látnunk adatott, elég arra, hogy mély és bizonynyal soha el nem tűnő emlékeket véssen a lelkünkbe.

Az első nagy benyomás, melyet magunkkal viszünk, a csodálkozás érzése a spanyol fajjal szemben. Ennek a fajnak Amerikát gyarmatosító és civilizáló munkájában kétségtelenül sok súlyos hiba történt. Mindent összevéve, mégis mély megindultsággal kell arra a népre tekintenünk, amely ezt az óriási darab földet az európai és keresztény polgárosodás számára megnyitotta. Felmehetünk Mexikóba, vagy Közép-Amerika szigetvilágába, leszállhatunk a Kordillerák mindkét oldalán, akár Csile 5000 km hosszú, keskeny sávján, akár a széles argentin pampákon, fenn az Egyenlítő körüli

forró vidékeken és lent Patagónia és a Tüzföld gyéren lakott, rideg, kietlen mezőin: mindenütt spanyolokat és spanyol leszármazottakat találunk; a spanyol nyelv, spanyol szokások, spanyol népjelleg mindenütt uralkodó.

A gazdasági válság, amely az argentinai közgazdaságot nagyon elevenen érinti s a szinte munka nélkül is kínálkozó hihetetlen gazdagodási lehetőségnek most már érezhető korlátokat szab, remélhetőleg oda fog vezetni, hogy Spanyolamerika népei nemcsak az irányított gazdaság elvére térnek át, hanem a szociális veszedelmek megelőzésére is magasabb, erkölcsi szempontok figyelembevételével törekcszenek. A Quadragesimo anno gondolatvilága, amelyet itt még kevesen ismernek, lassankint majd itt is mint egyetlen megoldási lehetőség bontakozik ki a gondolkozó elemek szemében.

A szellemiség és lelakiség síkján, a világnézeti és morális fejlődés vonalán szintén el kell ismerni, hogy nagy és súlyos mulasztások ellenére, lelketlen szélhámosok garázdálkodása s a vallásgyűlölet megszállottainak minden bűne és tévedése ellenére, sőt az egyházi és lelkipásztori intézmények szomorú elégtelensége mellett is Spanyolamerika megmarad „az Anyaszentegyház nagy reménységének”, ahogy Rómában hallottam nevezni. A katolicizmus annyira belevésődött és beleitatódott a spanyol nép lelkületébe, hogy sem egyes egyháziaknak hibái, sem a szabadkőmíves kormányok és alkotmányok romboló munkája, sem a bevándorlók hontalan és gyökértelen tömegeinek materializmusa és hitközönye nem tudta kiölni a népből a keresztény és katolikus öntudat gyökereit. A templomok néha botrányosan üresek, a könnyűvérű városlakók még a gyermekeiket is elfelejtik megkereszteltetni, a városoktól, falvaktól távol élők néha évtizedhosszatt nem látnak papot, rengeteg a vadházasság mindenféle s a vallási tudatlanság néha megdöbbsntő arányokat ölt; egész országokban, mint Mexikóban, évtizedek óta nyílt, állami vallásüldözés folyik. És mégis: a nép vallásos és mélységesen katolikus, még ahol a hit külső gyakorlatait és szabályait látszólag teljesen elhanyagolja is. Még a szabadkőmíves is megsértődik, ha katolicizmusát kétségsbe merjük vonni s egy-egy úrnapi körmeneten még az is megjelenik és gyertyát hordoz, aki 50

éves létére még nincsen megkeresztelve... Az északamerikai szekták egész sora, főleg a Y. M. C. A. („Keresztyén Ifjúsági Egyesület”) roppant erőfeszítéseket tesz, hogy lábát megvesse Délamerikában, rengeteg pénzt költ, tanintézeteket, ingyenes kórházakat és sportpályákat létesít, de a valósi közönyösség terjesztésén kívül más eredményt alig tud elérni. Minden egyházüldözés és egyházellenes törvényhozás ellenére a papnak igen nagy a tekintélye és legkésőbb a kórházban mindenki, még a tegnap szabadkőműves vagy szocialista is, buzgón és áhítatosan készül a halálra...

Ha a katolikus akció és a lelkipásztorkodás jobb és szervezettebb lenne s ha nem lenne oly nyomasztó a paphiány, a még ki nem hűlt parázs, a katolikus lelkiség hamarosan piros lánggal égne ezekben az országokban is. És mivel a legtöbb helyen komoly erőfeszítések történnek ebben az irányban, hihető, hogy néhány évtizeden belül Spanyolországai majd még örvendetesebben haladnak a lelki megújulás felé, mint eddig.

A közel félszázévezrenyi magyarság, amely ezekben a spanyolamerikai államokban elszórtan él, a magyar nemzet számára csak igen kicsiny mértékben lesz megmenthető; erre nézve minden illúzió hiábavaló önáltatás lenne. A beolvadás olyan természetes folyamat, amelynek érvényesülését lehet lassítani, de nem lehet megakadályozni. Főleg nem azzal a módszerrel, amelyet régebben követtünk, amikor az idevándorlást átengedtük a magánkezdeményezés ezer szeszélyének és legfőlőbb még talán a spekuláció garázdálkodásának. Nagyvonalú telepítési akció még ma is lehetséges lenne, olyan is, amely tömör egységben tartaná meg a kivándorló magyarokat s így a nemzeti gondolatnak is megtartaná őket. Ma is vannak Délamerikának vidékei, pl. Paraguay államban, ahol a klíma is jó, a föld is, ahol szívesen látják az idegent s nagy mértékben a hóna alá nyúlnak, úgyhogy a bevándorlók bizonyos föltételek teljesítése esetén, még ha tőke nélkül jönnek is, 5—6 éves nehéz munkával megteremthetnék az egzisztenciájukat — így tettek nagyon sokfelé a németek —; de oda rendszer kell, nagyon sok körültekintés, önzetlenség és lelkielőzékenység, rátermett, arravaló vezetők: papok, tanítók, mérnökök, gazdászok. Azonkívül csak oly területek jöhetnek számításba, ahol

szállításra alkalmas vízi utak vannak s ahol a közbiztonság is jobb, mint a mai Paraguay számos területén.

Csak így, egységes és céltudatos vezetés mellett lehetne itt akár néhány százezer magyar számára is virágzó telepeket létesíteni. A magánkivándorlás azonban a legtöbb esetben baj és átok. Ismerjük el lojálisan, hogy a kivándorolt magyarok irányítására hivatott tényezők ma mindent elkövetnek, ami módjukban van, hogy honfitársainkon segítsenek; e mellett a segítség útjába gyakran komoly nehézségek gördültek; de vétenénk az igazmondás ellen, ha le nem szögeznők, hogy a kivándorlás gazdasági, társadalmi, kulturális és vallási irányítása körül a multban sok fájdalmas és helyreépíthetetlen mulasztás történt.

BRAZÍLIA

S most induljunk el délamerikai utunk harmadik nagy stációja, Délamerikának leggazdagabb, legnagyobb kiterjedésű, leghatalmasabban fejlődő és legnépesebb köztársasága, Brazília felé.

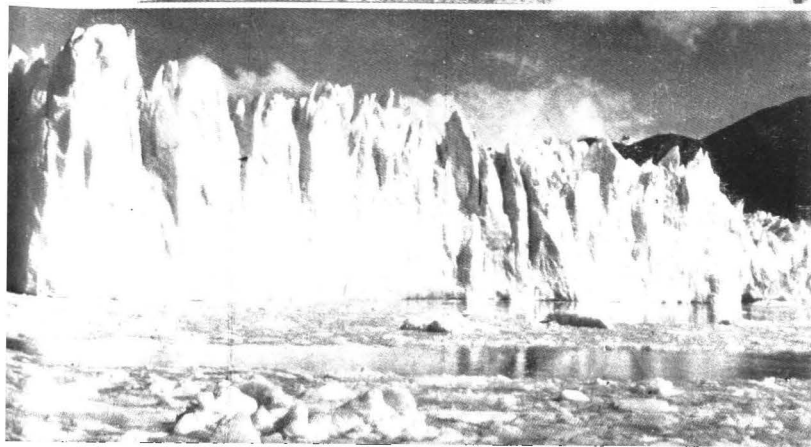
Brazília! 1872-ben még csak tízmillió lakosa volt, 1890-ben 14 millió, 1900-ban 17 millió. Ez a szám 1920-ban már 30 millióra szökött fel, 1925-ben 34 millióra, míg a legújabb népszámlálás (sok esetben persze csak becslés) szerint ma már 45 millió lakosa van. Ezzel lakosságának száma szerint Brazília nemcsak a művelt világ egyik legtekintélyesebb országává lépett elő, hanem a katolikus lakosság számát tekintve megelőzte Olaszországot is, úgyhogy ma Brazília a föld legtöbb katolikust számláló országa. Területe több mint kilencedfél millió négyzetkilométer, tehát az Északamerikai Egyesült Államoknál is nagyobb, csaknem 20-szor akkora, mint a Német-Bírodalom és százszor akkora, mint a mai Magyarország. Tengerpartjának hossza 800 kilométer.

Az ifjú óriás tudatában is van jelentőségének. 1926-ban kilépett a Népek-szövetségből azért, mert nem kapott állandó helyet a Népszövetségi Tanácsban, amelyre époly jogot formált, mint Franciaország, Anglia, Olaszország, Japán s utoljára Németország. „A Népek-szövetségének egyetemesnek kell lennie, nem pusztán európainak”, jelentette ki ez alkalommal Pacheco Félix, Brazília teljhatalmú genfi megbízottja. Akkor nem hallgattak rá. Pedig Brazília a Népek-szövetségében addig is jelentős és áldásos szerepet játszott. Ő sürgette a legelső között a kötelező békebíró-

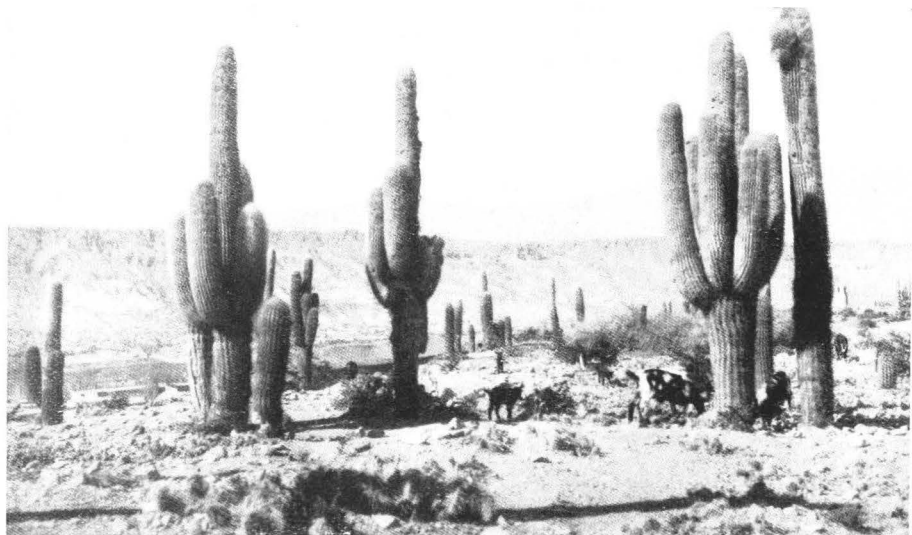
*Paraguay:
Trinidad
romjai.
Árkádos
folyósók a
lakóházak
előtt.*

*Indián
asszony
szövőszéke.*

*Lago
Argentino.*

Kaktuszmező Északargentinában.

Villa-angelai magyarok szórakozása.

ságok intézményét a nemzetek között. S ő volt az, aki jóval a Népek-szövetségének megalapítása előtt, már 1891-ben bevette a saját alkotmányába azt az elvet, hogy soha hódító hadjáratra az ország hadserege nem vezényelhető és soha a hadsereget mozgósítani nem szabad, míg a békés elintézésnek minden lehetőségét előbb ki nem merítették.

Brazília általában a béke országa. Sehol a forradalmakat oly simán és oly enyhén nem likvidálták, mint itten. Az 1889-i forradalom után, amelyben a császárság helyébe a köztársaságot léptették, csakhamar ismét teljes lett a béke s a köztársaság vezetői sohasem mutattak haragot vagy ellenszenvet a trónfosztott dinasztia vagy annak odaadó hívei iránt. Ezek éppúgy résztvesznek ma is az állam irányításában, mint azelőtt. Sőt Epitacio Pessoa elnök 1920 szeptember 3-án kiadta a „történelmi jóvátétel” jelszavát s visszavonta a száműzetési rendeletet, amelyet annakidején Don Pedro császár és családja ellen kiadtak. S csakugyan, néhány hónappal utóbb, hadi cirkáló hozta haza Brazíliába a száműzött Don Pedro és Terézia császárnő holttestét, amelyet ünnepélyes menetben kísértek előbb a rio de janeiro székesegyházba, azután pedig Petropolisba. A gyászmenetben ott lépkedtek a császári család hercegei is mind. Hatalmas néptömeg hullámozott a temetési menetben, meg rögzött köztársaságiak és lelkes monarchisták vegyesen, őszinte megindultsággal ünnepelték a száműzött fejedelmi család érdemeit.

Most két esztendeje az egyik szövetséges állam, São Paulo, forradalmat és polgárháborút indított a braziliai egység ellen. A harc a középponti kormány győzelmével végződött. São Paulo azóta minden esztendőben fényesen megüli a forradalom emlékét; a központi kormány pedig — a teljes megbékélés és engesztelődés szellemében — ma is elküldi képviselőjét a gyászünnepélyre, amelyen a forradalom halottainak emlékét ünneplik . . .

Sok dolog van itt a déli kereszt csillagzata alatt más-kép, mint odahaza Európában!

És sok van másképp Brazíliában, mint pl. a spanyol-amerikai államokban! Egészen más világ ez, mint pl. Argentina.

Brazília népe portugál eredetű és kultúrájú nép. S a

portugál nép gyökeresen különbözik a spanyoltól. Ha szabad ebben a különbségtételben egyéni véleményt megkockáztatnom, ez a különbségtétel sok vonatkozásban a portugálok javára dől el, legalább idekint Délamerikában. A portugál nép békésebb, kedélyesebb, mélyebb, csendesebb, rendszertöbb. A latin népek hollandusainak nevezhetnék őket. Szorgalmas munkások, szolid kereskedők, takarékosok és talán azt is mondhatjuk: katolikusabbak, mint a spanyolok. Pedig a romboló irányzatok a szabadkőmíves Portugáliában s Brazíliában valamikor még vakmerőbben léptek fel az Egyházzal s a nép katolikus hagyományaival szemben, mint a spanyol nyelvű országokban.

Még egy óriási előnye van Brazíliának Spanyolamerika fölött: az, hogy egységes maradt. Legalább a mai napig. Míg Spanyolamerika, mielőtt az anyaországtól elvált, negyedszáz különböző államra szakadt, annak ellenére, hogy nyelvét és vallási egységét éppúgy megőrizte, mint a volt portugál gyarmatok. Ennek a különböző fejlődésnek a magyarázatát a történelmi események nyújtják.

BRAZILIA KIALAKULÁSA

IV. Sándor pápa döntése alapján Délamerika keleti része már 1493-ban Portugálnak jutott s ezen az alapon vette birtokba Brazíliát a portugál király nevében Pedro Alvarez Cabral 1500 április havában. Amikor Bahiától nem messze, Porto Seguróban először lépett brazil földre s kitűzte rajta a keresztet, az elfoglalt földet „Szentkereszt földjének” (Terra da Santa Cruz) nevezte el. A „Brazília” név későbbi keletű s egy vörös színű fáról, a brazil- vagy parázsfáról (caesalpinia echinata) vette eredetét.

A birtokbavétel után azonban még 30 éven át úgy-szolva érintetlenül maradt az új föld és csak 1530 táján indult meg rajta a gyarmatosítás. 1608-ban már az Amazon-folyót is elérte a portugál uralom, amely mégis inkább a partvidéken terjeszkedett. Míg Spanyolországot a nemzeti dicsőség eszméje s a hódítási vágy vezette az új területek megszerzésében s hatalma kiterjesztésében, tehát elsősor-

ban hadi célok és katonai tulajdonságok, addig a portugál gyarmatos terjeszkedését merőben a megélhetés, a földművelési és kereskedelmi ösztön irányította. A harcias elemet egész Brazíliában sokáig csak a sãopaulói keveréknép képviselte, amely igaz, hogy elég bajt okozott.

Spanyolország két ízben is bekebelezte Portugált s így időlegesen annak gyarmatait is a magáiként kezelte. Mikor azután Napóleon Spanyolországot és Portugált elfoglalta, a portugál régens, a későbbi VI. János király Portugáliából Brazíliába menekült s itt ültette fel székhelyét. Mikor pedig Napóleon bukása után János hazatért, ennek fia, I. Pedro maga állt a brazíliai függetlenségi mozgalom élére s a mai São Paulo területén az ipiranguai dombon kikiáltotta a kor stílusának megfelelően „a függetlenség vagy halál!” (Independencia ou morte!) elvét. Ezzel megalkototta a brazíliai „független és alkotmányos császárságot” (1822).

Az új császárság főleg II. Pedro alatt hatalmasan fellendült s az agilis császár személyes kezdeményezésére gazdasági, kereskedelmi és művelődési téren igen jelentős fejlődést ért el. Brazília tehát annak a ténynek köszönheti máig megtartott egységét, hogy függetlenségét és alkotmányát nem a hatalomért versengő forradalmi vezérek, hanem saját uralkodói alatt vívta ki, ami minden széthúzási törekvés alól kihúzta a talajt, míg ugyanakkor Spanyolamerikában a legkülönbözőbb szeparasztikus törekvések érvényesültek. Brazília nagykiterjedésű, de mégis kompakt területi egysége is jobban hozzájárult a politikai egység fenntartásához, mintahogy az a spanyol korona volt területein Mexikótól Csiléig és a Tüzföldreig lehetséges lett volna.

De azért voltak itt már a császárság idején is széthúzó törekvések. A konzervatív párt az egység mellett kardoskodott, míg a liberálisok inkább az egyes államok (a volt capitanériák, majd tartományok) különállása mellett szálltak síkra. Mivel az 1889-i forradalmat s a császárság megszüntetését a liberálisok készítették elő, az ő elgondolásuk annyiban győzedelmeskedett is, hogy a volt tartományok ezentúl meglehetősen önkormányzattal bíró államok lettek s Brazília azóta államok szövetsége (Brazíliai Egyesült Államok), teljesen északamerikai minta szerint. Minden állam-

nak külön kormánya és külön országháza van, míg a központi, szövetséges kormány csak bizonyos ügyeket, a hadügyet és pénzügyet intézi. Az elnököt négy évre választják s meglehetősen nagy hatalmat adnak neki. A miniszterek kizárólag tőle függnek s nem tartoznak felelősséggel a kamaráknak. A szenátusba minden állam három tagot küld ki, az alsóházba minden állam a maga lakosságának számával arányosan küld ki képviselőket. A legfőbb állami bíróság, amelynek tagjai elmozdíthatatlanok, ítélkezik a végrehajtó hatalom ténykedése felett s dönt az egyes törvényjavaslatok alkotmányosságának kérdésében is. Jellemző, hogy a vatikáni nagykövetség fenntartása szintén benne volt még a forradalmi alkotmányban is, úgyhogy egyszerű parlamenti határozattal nem is lett volna megszüntethető.

Az éppen ezeitén létesült új alkotmány (1934 július 9.) Isten nevével kezdődik s az Egyháznak minden téren messze-menő szabadságot és jogokat biztosít. Válás nincs, a polgári házasság (amely a forradalom óta kötelező volt) csak fakultatív, az egyházi jellegű iskolák az államiakkal minden tekintetben egyenlő jogokat élveznek. Az állam és az Egyház „szétválasztása” elv ugyan, de nem jelenti a két hatalom ellentétjét, hanem inkább barátságos együttműködését.

A rabszolgaság intézményének aránylag soká való fenntartása (végre csak 1888-ban szüntették meg) az amúgy oly derék és rokonszenves Brazília történetének egyik kiáltó szögyenfoltja. Hogy az intézmény ily sokáig fennmaradt, annak oka a gyarmatosok kapzsisága volt, akik nem akartak az olcsó, helyesebben: ingyen munkaerőről lemondani s akiknek elég erejük volt arra, hogy a kormányokat minden esetben meghátrálásra kényszerítsék, valahányszor a rabszolgaság eltörlésének a kérdése szőnyegre került. A szabadkőműves szellemű kormányok a múlt század folyamán nem is mertek e csúnya kérdéshez hozzányúlni.

Hogy a gyalázatos intézmény végre mégis megszűnt, az egy mélyen vallásos katolikus uralkodónőnek, II. Péter császár leányának és örökösének, Braganzai Izabella hercegnőnek az érdeme. Amikor atyja hosszabb ideig távol volt az országtól s Izabella lett a braziliai császárság ideiglenes régensnője, olyan minisztériumot nevezett ki, amely a rabszolgaság eltörlését mindkét kamarával meg tudta szavaz-

tatni. Rio de Janeiro hölgyvilága ekkor közadakozásból aranytollat is ajándékozott a régensnőnek, hogy azzal írja alá az „arany törvény” (lei aurea) szentesítését, ami 1888 május 13-án meg is történt. Erre a gazdag ültetvényesek, akik eddig a császárság legfőbb támaszai voltak, bosszúból a köztársasági párthoz csatlakoztak s Izabella elvesztette a reá váró császárnői koronát. Franciaországba ment számkivetésbe, Boulogne-sur-Seine-be, ahol élete végéig ezt hangoztatta: „Sohasem bántam meg, amit 1888-ban tettem. Egyszer volt alkalmam életemben, hogy szuverén jogommal élve, eltöröljek egy erkölcstelen s evangéliumellenes intézményt. Kötelességem és becsületem kívánta, hogy eltöröljem a rabszolgaságot, mihelyt erre mód mutatkozott. Ha ma kellene választanom s ugyanazon következményekkel számolnom mint akkor, ma is ugyanazt tenném, amit akkor tettem.”

Izabella a koronáját áldozta fel azért, amit tett, s bár sorsa emberileg tragikus volt, ma már minden brazíliai áldja az emlékét. Az iskolában nevét így tanulják a gyermekek: „Isabel a Redemptora” (Izabella, a szabadító) s gyermekei ma nemcsak polgárjogot, hanem megkülönböztetett tiszteletet élveznek a köztársaság területén. A nő nemnek örök dicsősége, hogy éppen egy nő volt az, aki inkább trónját áldozta fel, de a rabszolgaság sötét szegyenfoltját letörülte nemzetének arculatáról.

Az államok messzemenő önkormányzatának nagy hasznai, de nagy kárai is vannak. Utóbbiak közé tartozik azoknak a politikusoknak nagy tömege az egyes államokban, akiknél a közéleti tevékenység veszedelmesen közel esik az üzleti tevékenységhez. Nyomasztó az a helyzet, hogy a fejlettebb és törekvőbb államok az elmaradottabbak helyett is kénytelenek viselni a közös terheket. Így São Paulo állam 16 állam deficitjét kénytelen a magából fedezni, ami állandó viszályra, sőt forradalmakra vezet. A középponti kormányzat ténykedését megnehezíti az ország roppant kiterjedése is, hiszen Brazília csaknem akkora mint Európa, s azonkívül egész hatalmas részei vannak, amelyeken még civilizált ember nem járt, ahol sem vasút, sem távíróvonal, sem posta nincsen. Ezeken a területeken teljesen patriarchális a kormányzat: egy-egy falu, város vagy törzs egy-

szerűen maga igazgatja önmagát a legjobb belátása szerint. Nagyon sok braziliai azt sem tudja még, milyen országnak a polgára; a műveltek közt is akad, aki sohasem látott más államot, mint a magáét; sőt a legfejlettebb keleti és délkeleti államokban is elég ritka az, aki pl. az Amazon-folyót valaha is látta. Matto Grosso állam, kb. akkora mint a Német-Birodalom, úgyszólván egyetlen irdatlan őserdő, amelyben csak vadállatok s vademberek élnek, akik az áthatolhatatlan sűrűség fölött úgy ugrálnak a fák ágain, mint a majmok.

Ez a roppant kiterjedés s egyes országrészek teljes fejletlensége magyarázza azt is, hogy pl. az alkotmányban biztosított általános szavazati jog valóságban csak a lakosság kicsiny részére terjed ki s a 45 millió lakos közül csak kb. 3 millió van az igazolt szavazati joggal bírók névsorába felvéve. Ugyanolyan okok magyarázzák meg a lakosság jókora részének írástudatlanságát. A félvad állapotban levő, földrajzilag még jórészt kikutatlan országrészek mellett azonban ott vannak a fejlett államok, pl. Rio de Janeiro, São Paulo vagy Minas Geraes, amelyek az általános műveltség terén a legtöbb európai országgal megállják a versenyt.

A nemzet öncélúsági törekvéseinek nagy akadálya a külföldi tőke szabad garázdálkodása: egész államok vannak, amelyeknek vasútjai, villamosai, villamosvilágítása stb. tisztára amerikai vagy kanadai tőkecsoportok kezében vannak. Ez a csendes, gazdasági okkupáció a modern kapitalizmusnak egyik vadhajtsága: az idegen tőke valósággal adófizetővé teszi az országot s jelentős összegeket von ki évenként az ország gazdasági vérkeringéséből. Hasonlóképp idegen tőke kezében van az országnak számos más nagyipari vállalata.

Ez a külföldi kizsákmányolás egészen nyíltan folyik. Még csak nem is bújik nemzeti jelszavak mögé, sőt még azzal sem törődik, hogy idevaló hangzású nevet vegyen fel. São Paulóban pl. az angol vasúttársaságnak a neve, amely mindenfelé nagy betűkkel ötlük a szemünkbe, így hangzik: „The S. Paulo Railway Co., Ltd.” Minden saõpaulói villamoskocsin és minden villamosjegyen hasonlóképp rajta van az angol felírás: „The São Paulo Tramway, Light and Power Co., Ltd.”

Brazília még annyira bővében van mindennek, amire a lakosságnak szüksége lehet s annyi munkáskéznek tud

kenyeret adni, hogy a társadalmi kérdést eddig alig ismeri. Nyomor itt nincs, koldusok nincsenek. Aki dolgozni akar, munkát mindig talál.

A BRAZILIAI TÁRSADALOM

A társadalmi egybeolvadás elég tökéletes. Bár a nemzeti érzés erős (különösképpen éppen az egyháziaknál), azért az idegent nem vetik meg s hamar maguk közé fogadják. Az a sajátos fölényeskedés, amely e tekintetben Argentínában megvan, ahol a spanyolnak az a gúnyneve, hogy „gallego” s az olaszé az, hogy „gringo”, sőt a magyaré a „cigány”, itt nem található. Még az egykori rabszolgákkal, a négerekkel szemben sem éreztet senki semmiféle ellenszenvet. Attól a perctől kezdve, hogy a rabszolgák fölszabadultak, a közfelfogás is egyenjogú polgároknak tekinti őket, bár ez természetesen nem jelenti azt, hogy az előkelőbb társadalomban éppoly szívesen fraternizálnának velük, mint az egyszerűbb néposztályokban. A négereket alacsonyabb értelmiségük s bámulatos fizikai munkabírájuk amúgyis inkább az egyszerűbb, testi foglalkozások felé irányítják. Sok köztük a villamoskalauz és kocsivezető, soffőr és vendéglői alkalmazott s természetesen a földműves és gyári munkás. Ezek a négerek és félnégerek szerények, csendesek, valami nagy jószág és megenyhült, békés alázatosság van a megjelenésükben. Ahogy itt ülnek előttem a villamoson, vagy ahogy a templomba jönni látom őket (köztük is van természetesen nagyon sok napi áldozó, buzgó lélek, akik közt a nőknek szurokfelete fején oly különösen hat a fehér fejkendő), mintha annak a szégyenletes kornak a nyomait, a százados elnyomást és kizsákmányolást olvasnám le vonásaikról, amely apáikat annakidején afrikai otthonukból kiragadta s a rabszolgapiacokra cipelte.

Pedig ezek a mai négerek rég megbocsátották már, sőt el is felejtették eredetüknek, idehurcoltatásuknak rettenetes tragikumát, kegyetlen igazságtalanságát. Egynek sem jut eszébe „haza”-menni. Nekik már régtől fogva Brazília a hazájuk.

El lehet tünődni a Gondviselés csodálatos intézkedéseiben, amely valamikor talán éppen azért engedte meg az arab rabszolgavadászatok szörnyű kegyetlenségeit, hogy a rabulejtett tízezrek késő unokái a pogányságból és civilizálatlanságból kiemelkedjenek s lelkiekben bőségesen visszanyerjék, amit hazájukban s otthonukban elveszítettek...

Ma a brazil társadalom négy osztályból tevődik össze: az eredeti portugál gyarmatosokból, akiknek ide szüremkedése négyszáz év óta mai napig nem szűnt meg; a bennszülöttek népességéből, amely lassan felszívódott a gyarmatosok közé s már csak a vadonokban él ősi primitív-ségében; az egykor rabszolgául idehozott négekből s az újkori bevándorlókból, akik közt főleg olaszokat, spanyolokat, németeket, lengyeleket, litvánokat és szíriaiakat találunk, de utóbbi időben törököket és japánokat is. E különböző elemeknek társadalmi egybeforrását nagyon megkönnyíti a nyelvi s a vallási egység, amely szelíden s minden erőltetés nélkül érvényesül.

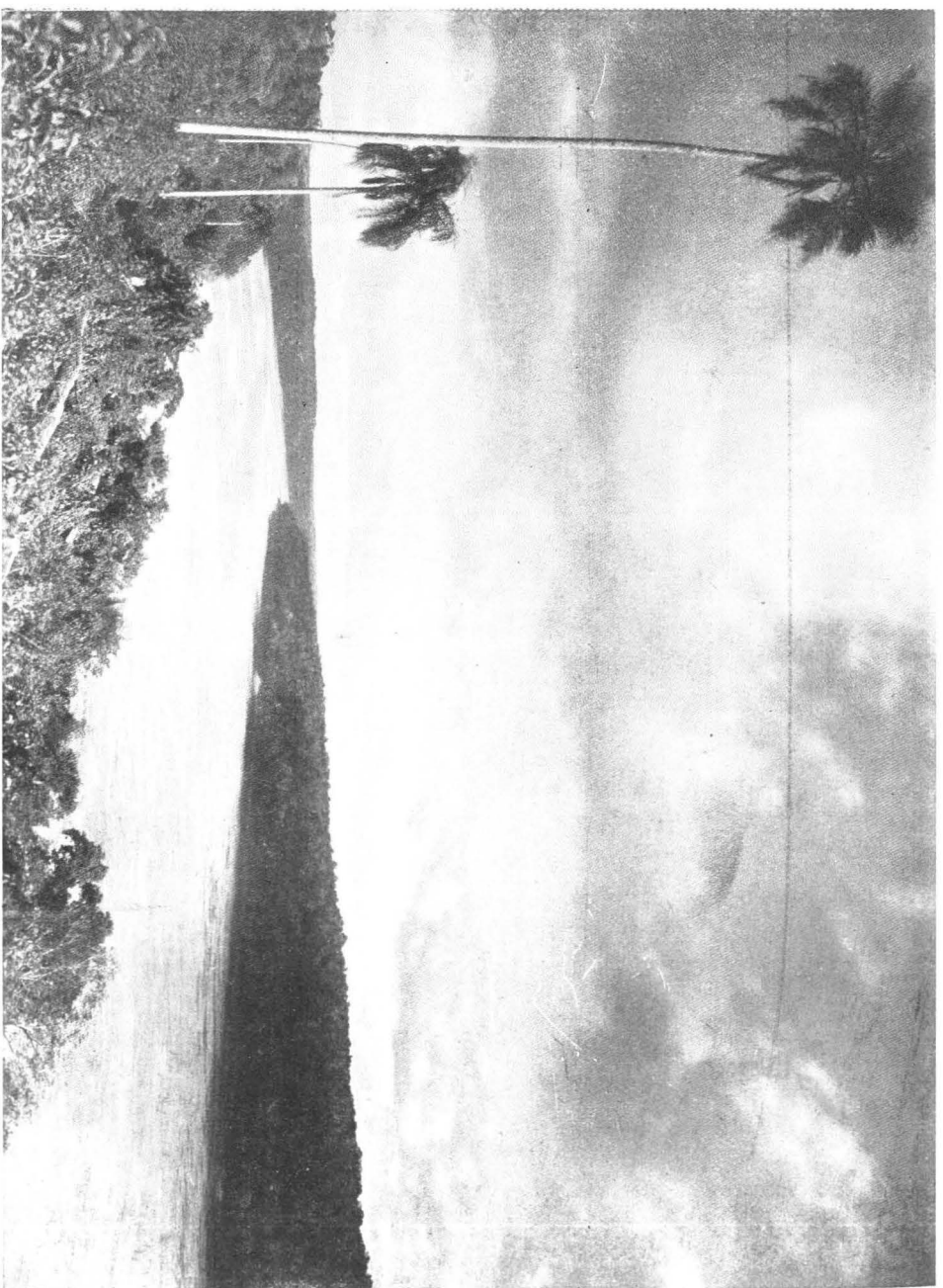
A bevándorlók úgyszólván csak ott tartják meg ideig-óráig eredeti nyelvüket, ahol nagyobb tömegekben s külön kolóniákban élnek, mint pl. a németek Rio Grande do Sul államban, ahol egész német városokat találunk. Magyarjaink is főleg ott maradnak meg magyarnak, egyelőre legalább, ahol nagyobb tömegekben élnek együtt; pl. magyar falvakban (Árpádfalva, Boldogasszonyfalva, Szentistvánkirályfalva), vagy a nagyvárosok egyes kültelkein, aminők pl. São Paulóban Villa Anastacio, Villa Pompeia, Ipojuca, Freguezia d'O, Ypiranga, Pirituba, Mooca. Az itt felsorolt helyeken mindenütt van magyar iskola is. A bevándorlónak, köztük magyarjainknak egy része a nagyvárosok gyáraiban keres munkát, más része pedig benn az „interiorban“, a belső területeken, mezőgazdasággal foglalkozik: kávé, kakaó, kukoricát, rizst, babot, cukornádat, mangyókat, ananászt, dohányt termel.

A brazil pénz értéke ma nagyon alacsony: 1000 reis (a milreis) megfelel kb. 28 magyar fillérnek. Viszont vásárló ereje elég nagy, vagyis: itt minden feltűnően olcsó. Hogy példát mondjak: a városi villamosokon 8—10—12 km-re is elviszik az embert 200 reisért, ami a budapesti kisszakszos díjunknál is kevesebb. A kenyér kilója magyar pénzre

*Brazíliai
cukornád-
szüret.*

*São Paulo
részlete.
Az Anhangabanu-
kert.*

A Tiete-folvo São Paulo mellett.

átszámítva 20 fillér körül mozog, a legjobb szivarokat 3—4 fillérért vesztegetik. A gyümölcsnek meg úgyszólván nincsen ára; aki csak gyümölccsel él, mint itt az egyszerűbb emberek közül nyáron nagyon sokan, az 2—3 fillérből egészen jól megebédelhet.

Azért mégsem lehet mondani, hogy a bevándorlóknak rózsás a helyzetük. Nagyon nehéz megszokni a klímát, amely ugyan jóval enyhébb, még télen is, mint nálunk, de viszont rendkívül szeszélyes időjárást hoz magával s tömérdek titokzatos, orvosilag alig felderített betegségeknek teremt talajt. Egyes helyeknek, Santosnak, Rio de Janeirónak s főleg az északibb, meleg vidékeknek a klímája középeurópai ember számára szinte elviselhetetlen. Paradicsomi szépségű tájakon sokszor búskomor emberek élnek s akárhány bevándorló csak azon imádkozik, hogy annyit összekuporgathasson, amennyiből a hajójegyet megveheti visszafelé. Mivel azonban keresete nemzetközi pénzürtékre átszámítva rendkívül alacsony (havi 500 milreis = 140 P itt már igen szép fizetés), azért ez a reménye csak nagyon kevésnek teljesedik be.

A SĂO-PAULÓI MAGYAROK KÖZT

Săo-Paulo (Brazilia) július 8.

Két napi gyönyörű hajóút után feltűnedezett a délamerikai kontinens egyik legszebb s legérdekesebb öble, Santos kikötője. Már mint jó ismerőst üdvözlöttük, hiszen errefelé már lefelé jövet jártunk.

A kikötés persze vagy két óráig tartott és este 6 óra lett, mire vezérünknek, Szelecز páternek a karjai közé hullottunk. A vámvizsgálat is, bár rendkívül udvarias, kissé hosszadalmas volt, mi pedig azért röpiültünk volna szívesen, mert Szelecز páter előadása szerint a săopaulói magyarok már délután 3 óra óta vártak ránk a pályaudvaron. 3 óra óta! Most már este 7 van s $\frac{1}{2}$ 10 lesz, mire Săo Paulóba beérünk...

A derék magyarok nagy része csakugyan kitartott éjtszakáig s fogadtatásunk a pályaudvaron valóságos kis magyar diadalünnep volt.

A kényelmes angol vonat két és fél óra alatt teszi meg a 79 kilométernyi távolságot Santos és São Paulo között. Mégis Délamerika egyik leghíresebb vasútja — a „paulista vasút”, — nemcsak mert jelentősége óriási: ez köti össze a legtörekvőbb braziliai iparvárost, São Paulót a tengerrel; nem is csak, mert az országnak egyik legvadregényesebb táján fut át; hanem főleg, mert egyetlen félórás szakaszán csaknem 800 méter magasságig szalad fel, igaz, hogy helyenkint drótkötél segítségével.

Mert São Paulo, ez a titokzatos, különleges típusú és érdekes történetű város csaknem 800 méter magasban fekszik a tenger színe fölött, amelytől, mint valami roppant természetes védőbástya, magas hegyvonal választja el; sőt vannak pontjai a városnak, így éppen az előkelő Avenida Paulista, ahol a Collegio São Luiz Gonzagá-ban szállásom lesz, amelyek a 800 métert is meghaladják. Szerencséje is a városnak ez a magas fekvése, e nélkül nyáron elviselhetetlen lenne a hőség benne, hiszen itt már a déli szélességnek 23-ik fokán vagyunk. A város maga egy sereg halmon épült, csupa hegyvölgy, s amerre csak terjeszkedik, mindenütt egész dombokat és gödröket kebelez magába. A villanyosok és autók ezeken a hepehupás utakon néha hihetetlenül meredeken rohannak fel és alá; a legfőbb útvonalak pedig hatalmas kerülőket tesznek, csak hogy egy-egy mélyebb völgykatlant megkerüljenek. Az én utcám maga csekély négy kilométer hosszú. De vannak ennél sokkal hosszabb utak is, csupa villaszerű házzal. A széles utakon a villamosok ijesztő sebességgel vágatnak és sebességüket akkor is alig lassítják, amikor a belső városnegyedekbe érnek, ahol aztán egyszerre 4—5 oldalról vágatnak bele a hömpölygő embersokaságba, autók és gyalogjárók tömegei közé. Ég csodája, hogy mindennap száz halálos szerencsétlenség nem történik. Szelecz páter előre figyelmeztet, hogy ki ne fogyjunk a türelemből, mert itt is majd egyórás, sőt másfélórás utakat kell tennünk, hogy egy-egy magyar telepre, iskolába eljussunk. De hiszen megszoktuk mi ezt már Argentínában . . .

Azért nem volt könnyű dolog. A braziliai klíma, ez a hol nyárian meleg, hol borzongósan hideg és nedveskés tél, a gyakori és hirtelen időjárás-változással, alaposan igénybe vette a munkabírásunkat. Az embert időnkint valami

furcsa idegkimerülés lepi meg. Nem tudja miért: a feje zúg, a keze reszket, undor és depresszió fogja el, minden bántja és ingerli, még az a szegény néger is, aki oly rettentően kicsucsorított ajakkal s méla tekintettel, ártatlanul és közömbösen ül helyén a villamoson. Egy idevaló rendtársam aztán megmagyarázta, hogy ez kezdetben minden ideszármazottal így van s hogy ennek a depressziónak legjobb gyógyszere: a kávé. A jó santosi kávé. Nem hiába teremttette a jó Isten ezt a kávé-t éppen erre a vidékre — São Paulo állam területén nem kevesebb, mint 2 milliárd kávécserje áll —; a kávé itt az időjárás idegmállasztó hatásának a természetes ellenszere. Mindenki minden 2—3 órában felhörpint egy kis csésze feketekávé-t, sok-sok cukorral; majdnem inkább cukrot kávéval. Mert hiszen a cukor is, ez a kávéban egy pillanat alatt tökéletesen föloldódó finom cukornád-cukor, idevaló termés... Megkövettük a tanácsát, nem vetve meg közben a szintén gyógyszerként ható matét sem s az idegfeszültség csakugyan hamarosan fölengedett.

Erőre pedig szükségünk volt, mert a derék magyarok itt is teljes munkát vártak tőlünk. A roppant kiterjedésű, milliós városnak itt is a legkülönbözőbb sarkain laknak; sokan, főleg az értelmiség, benn a városban, a legtöbben azonban kint a gyártelepek környékén, ahol aztán néha egész utcákat túlnyomóan magyarok létesítettek, úgyhogy minden harmadik gyerek Dícsértessékkal köszön, a kerítés mellől is megszólal hol a Rozi néni, hol a Péter sógor tempós köszöntése. De még ha az autóbuszon a portugált törőd is, el lehetsz készülvén rá, hogy a sofför vagy kalauz rádszól atyafiságos gondviseléssel, hogy: „Csak erre tessék majd le szállni, tisztelendő úr!”

Szegény magyarok, bezzeg nem a legegészségesebb városrészeket választották lakóhelyül. Ellenkezőleg: a várost körülfolyló Tiete mocsaras árterületét. Itt persze olcsóbb volt a föld. Pedig mielőtt a Tietét szabályozták, árvíz idején egész utcák kerültek víz alá, megrongálták a házakat s a lassan fölszikkadó víz nyomában ártalmas kigőzölgések rontották meg a levegőt. A szegénység sorsa ez: nem válogathat.

Az utolsó szakaszon, ahol a villa-anastaciói külvároson a magyar iskola felé haladunk az autóbuszon, már jobbra is,

balra is magyar szó hangzik. Egyfelé igyekszünk, jönnek a jó magyar hívek a prédikációra. Jó részük maga is tekintélyes utat tesz meg, hogy a misszió megjelenhessen.

Az anastációi magyarok büszkesége: épülő kis templomuk. Maguk építik; ki pénzzel, ki ingyen munkával járul hozzá. A magyar istentiszteletet azonban egyelőre még csak a közeli iskolában tartják.

De ez a magyar istentisztelet megható dolog ám! A tágas iskolaterem zsúfoltig van hívekkel, akik hangosan imádkozzák az olvasót vagy éneklik a hazai, meghitt, templomi énekeket. Hogy szakad ki itt a lelűkből a magyar imádság, a magyar ének, mint valami fájó és édes emlék, mint egy darab magukkal hozott, ide kimentett, féltve megőrzött otthon! Pedig nem egy helyről valók: ebben a néhány száz főt számláló gyülekezetben nem kevesebb, mint 149 hazai község van képviselve. Itt is, mint mindenütt, szinte egyedül a templom az összetartó kapocs közöttük. Szelecz Arnoldnak bámulatos szívóssága, apostoli szeretete az, amely ezt az idegenbe került nyáját igazában együtt tartja. Míg ő állandóan velem jár-ke, addig Nyisztor barátomat egy magyar szaléziánus, a fiatal Bali Béla páter veszi oltalmába s viszi magával a többi magyar telepre... Az első hét a fővárosé lesz, azután majd befelé megyünk, az ország belsejébe, São Paulo állam másik végébe...

PAULISTA VILÁG

Érkezésünk után másnap a fáradhatatlan és nagyműveltségű magyar konzul, Boglár Lajos dr. kíséretében tisztelgő látogatást teszünk São Paulo állam kormányzójánál, a fiatal, erélyes és okos tekintetű Armando Salles Oliveira doktornál. Nem alkotmányos kormányzó, hanem a Grande Interventor (diktátor) helyettese, amolyan ideiglenes kormánybiztosféle. Mert Braziliában e pillanatban diktatúra van, amelynek oka a két év előtti paulista forradalom volt, amelyet éppen S. Paulo állam indított a köztársaság eddigi alkotmánya ellen. Mert São Paulo állampolgárai külön nép; nem is szeretik, ha brazíliaiaknak nevezik őket; ők magukat

„paulistáknak” hívják. Levélpapírjaikon, címerükön ez a büszke és öntudatos fölírás ragyog: „Paulista por mercé de Deus”, Isten kegyelméből paulista. Elkészeríti őket a tudat, hogy ők teszik az ország összalakosságának 40 százalékát, ők a 21 államból álló köztársaságnak legszorgalmasabb, legtörekvőbb, legfejlettebb, leggazdagabb állama s nekik kell a legnagyobb adóterhet viselniük az összkormány eltartására. Itt éppen fordítva van mint nálunk Európában, ahol az államok elkéseredve védik az integritásukat. A paulisták túlságosan nagyoknak tartják az országot s külön akar-nak válni a többi országrésztől. Ezért csinálták a forradal-mat, amelyben vagy három hónapig valóságos polgárháborút vívtak a központi kormánnyal s a többi brazil állammal szemben. A polgárháborúnak vagy 20,000 halottja volt s a herce-hurca azzal végződött, hogy a paulistákat végre is le-verték s az ország diktatúrát kapott. Annyiban mégis célt értek a paulisták, hogy éppen a napokban készül a központi kormány aláírni az új alkotmányt, amely legalább részben teljesíti a paulisták egyes kívánságait.

A paulisták általában szeretik a harcot és a forradal-mat. A mai nap folyamán mi is találkoztunk nem is egy, hanem két forradalmi fölvonulással. Diákok és más ráérő egyéniségek tömegei vonultak fel s valami érthetetlen jel-szavakat kiabálva haladtak végig a város néhány főutcáján. Az egyik menetet a rendőrök kardlappal verték szét, a másíknak feléje sem néztek. A forradalom errefelé nem mindig jelent komoly megmozdulást. Néha megjelenik a katonaság és sortüzet ad a — levegőbe, mire a fölséges nép hanyatt-homlok rohan be a házak kapui alá; akinek pedig kapu nem jut, lehajol hirtelen a földre s jobb híján a gyalog-járó és az utcatest közti kis árkot használja fel fedezékül. Néha fegyverszünetet is tart a két ellenséges párt, főleg déli időben, ha meleg van; ekkor mindkét párt bevonul egy ven-déglőbe — ugyanabba — és kedélyesen megebedel, mielőtt tovább folytatná a harcot.

Nagyobb megmozdulások megakadályozására a köz-ponti kormány egy kellemetlen megoldást eszelt ki: a rend biztosítására lehozott Bahiából egy jórészt feketékből álló ezredet. Ezek a feketék nem tréfálnak; a lakosság komolyan retteg tőlük s nem éppen épületes történeteket mesélget

róluk. Egyik kaszárnyájuk éppen az egyik magyar telep közelében áll s azért a férfiak nem igen merik asszonyaikat, leányaikat estefelé kiengedni az utcára . . . Nekünk, papoknak, nem kell félnünk, magyarázza Szeleczy Arnold; a feketéknek, mégha néha kissé vadak és szerénytelenek is, a vérükben van a tisztelet és a hála a papok iránt. Hiszen évszázadokon át egyedül a pap volt a védelmezőjük, amíg a rabszolgaság szörnyű jármában nyögtek.

Tegnap volt a két év előtti forradalom emlékünnepe s a felvonulás, amely egész délután tartott. Mivel éppen az ablakom előtt folyt le, kényelmesen végignézhettem. Egész idő alatt csökönyösen szitált az eső s a menet lassan haladt s el-elakadt; mégis vagy 12,000-en, a forradalom egykori önkéntesei, órákon át meneteltek fődétlen fővel. Nemcsak férfiak, hanem bevezetőül diákok, cserkészek, sőt cserkészeányok is. Valami különös, exotikus, nagytestű dobokat vertek a dobosok, sajátyszerű, szokatlan ütemben. A felvonulók legtöbbje apró zászlócskát vitt, persze nem braziliai, hanem paulista-zászlót. Egy komoly arcocskájú vezető cserkészeány haragos elszántsággal lépkedett a csoportja élén, zászló a kezében. A menet épp a házunk előtt torlódott meg s a harcias leány álló 10 percreg egy helyben topogott komikus katonásan a dobszó ütemére . . .

HOGYAN LETT EGY MISSIÓS- TELEPBŐL RABLÓFÉSZEK?

São Paulo története különben valóságos regény. A város és az állam szent és szelíd kezdetekkel indult, borzalmas vadságokon és kegyetlenségeken keresztül folytatta történetét, ma pedig valóságos talánya a világ néprajzának.

A ma milliós várost egy jezsuita hithirdető alapította, akinek szobra ott is áll ma a kormányzóság épülete előtt. Ezt a szentéletű és legendás hírű hithirdetőt Anchieta Józsefnek hívták; boldoggáavatási ügye régóta folyamatban van. Tenerife-szigetén született a Kanári-szigetcsoporthoz s már fiatalkorában Brazíliába került a hírneves P. Nobrega oldalán, akit maga Szent Ignác küldött ki Brazíliába provin-

ciálisul. Nobrega erre a vidékre küldte ki Anchietát, hogy a környéken megtérített indiánokat a hitben oktassa. A szent férfiú, aki akkor még csak kispap volt, a piratiningai dombon — a mai São Paulo város főhelyén — pálmaágakból összetákoltt kunyhóban telepedett meg s itt gyűjtötte maga köré az indián gyermekeket. Hittanra, írás-olvasásra, sőt latinra és portugálra tanította őket. Éjjel tankönyveket írt a számukra; nappal pedig megírta a környék tupi-indiánjainak első nyelvtanát és szótárát, amelynek tudományos értéke ma is vitán fölül áll. A vad indiánok nem egyszer fenyegették az életét, ő azonban szeretetével és szelídségével lefegyverezte őket. Habár a bennszülöttek részén a határtalan vadság, erkölcstelenség és részegeskedés kemény akadályokat gördített a térítés útjába, mégis lassankint több tízezer indiánt sikerült megkeresztelnie s erkölcsös életre szoktatnia.

Az első szentmisét a piratiningai domb szegényes kápolnájában 1554-ben Szent Pál fordulása napján mondták; erről a napról keltezi az egykori Piratininga a São Paulo nevet. Anchieta nélkülözéseket szenvedett; úgy lerongyolódott, hogy sem cipője, sem egyéb lábbelije nem volt a hideg és nedves időben s néha napokon át nem volt mit ennie. E mellett szabad óráiban klasszikus latin költeményeket írt Szűz Mária dicsőségére, amelyeket, ha papírosa nem volt, a homokba írt le. Itt vannak előttem ezek a költemények, amelyekben nem tudom, a finom latinista nyelvművészt csodáljam-e inkább, vagy a forró, meleg, költői lelket s a mély-séges áhítatot.

Az egész kötetre való költeménygyűjteményből csak úgy ízelítőnek hadd írok ki ide néhány pompásan gördülő disztichont:

Jos. Anchietae versus „De Conceptione Virginis Mariae”.

Te, prius aethereos verbo quam conderet orbes,
Ante Deus latam quam fabricaret humum,
Te prius aeterna concepit mente futuram
Cum pura Matrem virginitate suam.
O tu qualis eras divini ante ora parentis
Cum mundum coeli condita turba foret?
Nondum lativagi diffluxerat aequoris unda,
Nec vagis obliquis fluxerat amnis aquis;

Nondum foecundo manarant gurgite fontes,
 Nec iuga constiterant ardua mole gravi:
 Et tu iam summi concepta in mente Parentis,
 Cuius ventre Deus conciperetur, eras.
 Quae foedis mundum purgares sordibus omnem
 Et fieres plagis vera medela meis...

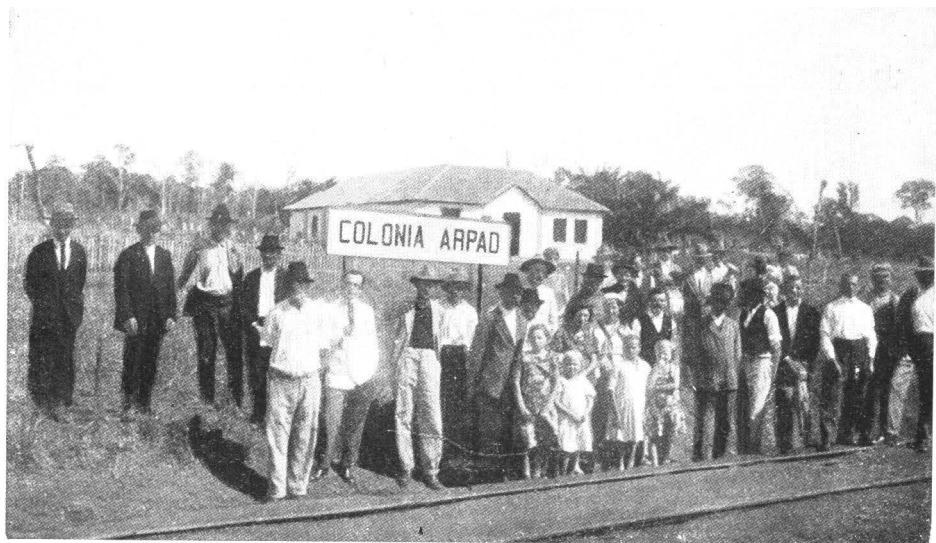
Amit aztán ennek a szent embernek a csodatételeiről az egykorú feljegyzések beszélnek, szavahihető, komoly emberek tollából eredők, az igazán minden képzeletet meghalad. Anchietán, úgy látszik, az evangélium ígérete, hogy az apostolokat csodák fogják kísérni, egészen pazar és meglepő módon teljesült. Betegeket gyógyított, holtakat támasztott fel, a vadállatoknak s a folyóknak parancsolt. Egy vadállat elrabolta egy asszonynak a mezőn alvó kicsiny gyermekét. Anchieta ráparancsolt a vadállatra, hogy azonnal hozza vissza a gyermeket s a vadállat engedelmesen visszakullogott a sűrűségbe s visszahozta még élő zsákmányát. Egy hatalmas kígyót, amely meg akarta marni az egyik misszionáriust, megfenyegette s megtiltotta neki, hogy valaha is egy misszionáriust megmarjon. Azóta tény s való: soha egyetlenegy eset sem fordult elő, hogy Braziliában katolikus papot, szerzetest, sőt még csak a rendházak növendékeit vagy szolgáit is mérges kígyó megmarta volna. Pedig főleg a kisebb helyek rendházai körül csak úgy nyüzsögnek ezek a félelmetes hüllők s akárhányszor a rendházakba, a folyósókra, a templomokba s a gyóntatószékekbe is beférkőznek. Anchieta páter csodája marad az egyháztörténelemnek, amelyet tagadni éppenséggel lehet, — mit nem lehet tagadni? — de amellyel szemben az elfogulatlan szemlélő egyszerűen ámulatba esik.

Tény, hogy a brazil állam ma is Anchietában tiszteli nemcsak São Paulo alapítóját, hanem az első braziliai iskola létesítőjét, a braziliai irodalom és nyelv kutatás alapjainak letevőjét. Emlékét törvénybe iktatták, születésének 400-ik fordulóját országos ünnepekkel ülték meg és születésnapját, március 19-ét évenként nemzeti ünnepként tartja meg a braziliai törvény.

Azonban ugyanazon időtájt, amikor P. Anchieta São Paulo városát fejlesztette, az új telepítéstől nem messze, a tengerpart közelében egy félelmetes keverék néptörzs, félig

Japán gyermekek Jézus Szíve-gárdája São Paulóban.

Árpádfalva vasúti megállója.

*A são paulói villa-anastácioi magyar iskola előtt.
A szerző Boglár Lajos konzul és felesége között. Előttük magyar cserkészek.*

portugál, félig indián eredetű, erősödött meg s tette nevét messze tájon félelmetessé: az ú. n. mamelukok törzse. Az elnevezés eredete s értelmezése máig vitás. Hogy valamenynyien egy elvetemült portugálnak, João Ramalhónak leszármazottai lettek volna, ma már mesének számít. A Serra do Mar áthatolhatatlan őserdő-páncélja védte városukat, São André, amely a portugál fennhatóságnak sem akarta alárendelni magát. A portugálok végül is Anchiétához és a többi jezsuita hírhirdetőhöz fordultak segítségért. Azonban ezek sem boldogultak a minden fegyelmet visszautasító, rakoncátlan legényekkel, akik állandó rettegésben tartották a vidéket, rabszolgavadászokat rendeztek az indiánok, sőt a fehér emberek ellen s mint valamikor a húnok, mindent kegyetlenül elpusztítottak, ami az útjukba került. A jezsuiták végül azt tanácsolták a portugáloknak, hogy pusztítsák el São André városát s lakóit telepítsék át a sãopaulói missziós telepre.

Ez lett a vesztük. Mert bár São André elpusztult s a lakosság zöme S. Paulóba telepedett, a mamelukok csakhamar kitörtek a városból s most már a nemrég megtért indiánokat cipelték rabszolgaságba. Lassankint ők ragadták magukhoz magát São Paulót és azóta „paulistáknak” nevezték magukat. Ez a név ettől fogva éppoly rettegés tárgya lett s maradt még vagy száz éven át, mint azelőtt a mameluk elnevezés. Még jobban megerősödven, a paulisták most már messze vidékre elkalandoztak, hihetetlen kegyetlenségek között ölték le a betegeket, aggokat és gyermekeket, a férfiakat és nőket pedig rabszolgául hurcolták és adták el. Ekkor voltak kénytelenek a jezsuiták a Guayrá-vidék első virágzó redukcióinak lakosaival együtt messze dél-nyugat felé, a mai Paraguay és Misiones területére vándorolni. Csak amióta a jezsuiták megkapták az engedélyt, hogy megtért indiánjaikat szintén felfegyverezhessék, lohadt le a paulista rabszolgavadászok harcikedve, vagy helyesebben: fordult inkább a nyugati Matto Grosso s az északi Goyaz területe felé.

A paulista „bandeirantes” (hadakozók) hatalma oly nagyra nőtt, hogy 1640-ben külön paulista állammá akartak tömörülni. Már meg is választották új királyukat, Amador Buenót, aki azonban hirtelen magábaszállt s amikor az új

királyság kikiáltásának ünnepén a paulisták így köszöntötték: „Éljen Amador király!” emez mindenkinek nagy meglepetésére így válaszolt: „Éljen IV. János király!” s kitépve magát társai közül, szerzetbe vonult.

A portugálok végre is kénytelenek voltak szabályos szerződéseket kötni ezekkel a lázadókkal. Brazília legnyugatibb ércbányáit, Minas Geraes tartományát teljesen nekik engedték át kiaknázásra. Ennek az lett az eredménye, hogy a paulisták harcosai lassankint szorgalmas aranykeresők lettek. Viszont a portugál kormánynak nem állt módjában az aranykereső lázat föltartóztatni s nemcsak a paulisták, hanem mindenféle európai és brazíliai népelem csak úgy özönlött az újonnan felfedezett kincsesbányák felé. Erre véres harcok következtek, amelyeknek eredménye az lett, hogy 1707-ben a paulisták elvesztették aranybányaikat. Rio de Mortes paulista erődítmény megadta magát, mire 300 foglyul ejtett paulistát a bahiaiak lemészároltak. Ezzel a paulisták hatalma megtört és régi erejében soha többé föl nem támadt. 1758-ban egész Brazíliában megszüntették az indián-rabszolgaságot, amivel a paulisták cukorültetvényeire ismét jelentékeny csapást mértek.

A paulisták kénytelenek voltak lassan beleilleszkedni az általános törvények és életformák kereteibe. Újabban a brazíliai bevándorlás is leginkább São Paulo felé irányult, aminek folytán idegen elemek, főleg olaszok, nagy mértékben alakították át a régi paulisták gondolkozását. Mindazáltal éppen elég maradt meg ebből, hogy a büszke és szélsőyes sãopaulói népben a régi önállósági törekvések mai napig el ne aludjanak.

ÚJ ALKOTMÁNYI

São Paulo, július 9.

Ma nagy napja van Brazíliának: ma írja alá Getulio Vargas, az ideiglenes államfő (akit azóta köztársasági elnöknek alkotmányosan is megválasztottak) az új brazíliai alkotmányt.

Mindenki erről az új alkotmányról beszél. A katoliku-

sok meg vannak vele elégedve. Úgyszólván minden kívánságuk teljesült. Megkapták a fakultatív polgári házasság mellett az egyházi házasság teljes egyenjogúságát, a tábori lelkész-ségek megszervezését s az évtizedek óta nélkülözött iskolai vallásoktatást. Pedig a katolikusok politikai téren eddig kevés tevékenységet fejtettek ki. Mostanában azonban a fiatal riói érsek, Leme bíboros kezdeményezésére egészen érdekes módon szervezkednek. Nem alapítottak katolikus pártot, hanem megcsinálták a „Katolikus Szavazók Ligáját”. A Liga tagjai csak olyan pártokra szavaznak, amelyek magukévá teszik a katolikusok követeléseit. A legtöbb párt éppen ezért programjába vette a katolikus követeléseket s a katolikus ügy ebben a pártközi szervezkedésben fényes diadalt aratott. Az alkotmányozó gyűlésnek egyik képviselője, a mindössze 26 éves Plinio Correa de Oliveira, a braziliai Mária-kongregációk országos szövetségének vezető tagja, a São Luiz-kollégium volt növendéke, egymaga több szavazatot kapott az utolsó választás alkalmával, mint bármely más braziliai képviselő. Értelmes, komoly arcú fiatal-ember, nagyszerű szónok és szervező. A katolikus akció sokat vár tőle a közeljövőben.

VILLA ANASTACIO

São Paulo, július 10.

Ma van a villa-anastaciói és a moocai magyar missió közös áldozása. Megható a magyar hívek buzgólkodása. Napi munkájuk végeztével, elég későn este, némelyek hosszú gyaloglás vagy kocsizás után jönnek meg a missiók ájtatosságára. Egészen olyan minden, mint valami dunántúli faluban. Szelecz páter és derék adjutánsa, Bali Béla működése az egyszerű népre irányítja figyelmét, amivel ugyan adva van, hogy a műveltebb közönség, amely a város belsejében lakik s amelynek természetesen más szellemi és lelki igényei vannak, egyelőre kissé háttérbe szorul. Viszont egy-két ember nem végezhet el mindent; ennek a szétszórt, 15 ezernyi magyar katolikusságnak, amennyire a saõpaulóiakat becsülik, nem két, hanem öt lelkipásztorra is szüksége lenne.

Szerencsére éppen ma érkezik meg a másik bencés, Horváth Anzelm, aki túlterhelt lelkésztársainak segítségére lesz. Ünnepélyes fogadtatása, sajnos, nem egészen sikerült, amennyiben hajója hamarabb érkezett, mint amikor várták.

Ma a villamoson egy szépen, értelmesen beszélő, de nagyon megviselt ábrázatú magyar szólít meg minket, Szeleczet s engem. — Van-e munkája? kérdi Szelec. — Dehogyan, tisztelendő úr, nézzon csak ide! S megmutatja a jobbkarját, amely el van törve; a kar alsó része a kézzel együtt úgy fityeg rajta, erőtlenül. Elmondja az élete történetét. Somogyi fiú, a híres 44-esekkel küzdötte át a világháborút. Háború után valaki nagyon csalogatta, hogy jöjjön ki Amerikába; Beck József eladta kis birtokát, jószágát s kijött a Princessa Mafaldával, amely aztán a bahiai öbölben tragikus módon elsüllyedt. Ő is a hajótöröttek közt volt. Négy óra hosszatt úszott a vízben s közben négy asszonyt mentett meg a vízbefulástól, köztük a feleségét. Végre, mikor már nem bírta az úszást tovább, fel akart kapaszkodni az egyik mentőcsónakra, amelyben csak nyolc matróz ült. De ezek lelketlen legények voltak, nem engedték a csónakba szállni, sőt mikor ő ezt erővel megkísérelte, kalapáccsal úgy összerúgták a karjának csontjait, hogy kimenekülése után 11-szer operálták. Két évnél tovább feküdt kórházban. — A nyelvet nem tudtam, panaszolja, a doktorok úgy tanultak rajtam. — A csontok mégsem forrtak össze többé s ő munkaképtelenné lett. Feleségének meg az agyára mentek a kiállott borzalmak; azóta csak ül mindig egy helyben, mint egy élő halott. Beck József pedig koldulásból tartja fenn magát s a feleségét. Ez lett a vége az elképzelt amerikai aranyhegyeknek. Egy darab kivándorló sors!

Nemcsak a magyaroknak, hanem az egész katolikus Braziliának amúgy legnagyobb baja a szörnyű, a siralmas paphiány. 45 millió katolikus számára 3—4000 pap: ez annyi mint 12—15,000 lélekre egy. Elméletben. Mert hiszen a nevelőintézetek, jótékonyági és hasonló feladatok maguk

is egész sor papot foglalnak le s a rendkívül különböző lelki igények, a városi és falusi elem, a műveltek és kevésbé műveltek, buzgók és közömbösek, brazíliaiak és bevándorlók stb. mind külön lelkipásztori munkateljesítményt igényelnének. Nem is szólva a közel félmilliónyi, még mindig pogány őslakosságról, amelyet szintén meg kell lassan közelíteni s a kereszténységnek megnyerni.

Hozzá kell számítani a rettentő távolságokat benn a belföldön: vannak itt plébániák, amelyek kiterjedésben fölérik a Duna-Tisza közével s néha még ezekből is 2—3 jut egyetlen papra. Sok katolikus évhosszatt és évekosszatt nem lát papot. Pedig a vallásosság mélyen benne gyökerezik a nép szívében s a hívő lelkek sóvárgása a pap után néha csaknem mulatságos módon jelentkezik.

Egy nagynevű francia dominikánus, P. Tapie beszéli például, hogy egyszer öszvérkaravánnal utazott a goyazi vadonban s éjszakára valahol az erdő szélén, két fára felakasztván kötélből font hintaágyát, a szabad ég alatt nyugodtan elaludt.

Valamivel éjfél előtt egyszer csak arra ébredt, hogy valami élőlény rángatja dereka alatt a függőágyat. Megijedve szökik fel: mi lehet ez? Puma, vagy jaguár? Egyszer csak nyöszörgő női hangot hall maga alatt: „Pae!” (Atya!) Kiderült, hogy a környéken valami magános tanya van s annak lakói megtudták, hogy páterek utaznak át errefelé. Az asszonyka erre még az éjszaka felkereste a szendergő lelkipásztort s arra kérte, gyóntassa meg s reggel adja össze párjával egyházilag. Annyira félt, hogy a páter tovább utazik, mielőtt lelkiatyai tisztjét igénybe vehette volna, hogy még éjjel fölzörgette őt.

— Jól van, — felelte neki a missionárius — de mindennek megvan az ideje. Majd reggel bemegyünk hozzátok s akkor meggyónhattok szépen.

Az asszonyka csak nehezen törődött bele a halasztásba.

Reggel aztán a páter és utitársai bementek a tanyára. Ám az előre megjelölt órában hiába várakoztak az esküdni óhajtó párra. A tanyaiak egy régi kápolnaromot díszítettek fel hirtelenében s boldogan vártak a rég nem látott szentmisére, amelyen egyúttal az esküvőt is megtartották volna. Az esküvő párnak azonban nyoma veszett.

— Hol lehetnek? — kérdi a páter csodálkozva az egyik tanyai öregtől.

— Majd megjönnek, várj még egy keveset pae! — volt a válasz. — Mi is sokat vártunk rád.

Elmúlt egy óra, kettő. Már indulni kellene. Végre jön a hír: — Itt vannak, ott jönnek ni.

Csakugyan ott jöttek, de nem egy, vagy kettő, hanem mindjárt három pár is. Valamennyi esküdni akart. Az asszonyka még az éjjel átszaladt a szomszéd tanyára, ahol tudta, hogy szintén vannak esküdni kívánó párok. Így azután három esküvőt is kellett tartani. A páter kiszedte a poggyászából egyik legszebb miseruháját, aminőt ezek a szegény emberek errefelé sohasem láttak s nagy ünnepélyesen az oltárhoz vonult. De akkor ismét új baj keletkezett. A kápolnaromban bőregerek ütöttek tanyát s bár a derék családfő hirtelen kitakarította onnan a fészket, a szárnyas-egek csakhamar vad röpködéssel özönlöttek be s miközben a fészket keresték, folyton a miséző pap feje körül röpködtek s az aranyozott, selyem miseruhára bizony nem a legkedvesebb emlékeket csöpögtették. Mit volt mit tenni? Ki kellett vonulni a kápolnából s a szabad ég alatt folytatni a nászmisét „pro sponso et sponsa”. De az esküvő meglett s a családfő a nagy örömnél tiszteletére mindjárt ökröt is süttetett.

Ilyen helyeken bizony így folyik az alkalmi pasztoráció.

JAPÁNOK KÖZÖTT

Ma egyébként kedves kis intermezzóm akadt; egy nyájas, idősebb olasz rendtársam elvitt az ideszakadt japánok épülő kis kollégiumába. Néhány évvel ezelőtt a japán kormány nagyarányú kolonizálásra kapott a braziliai kormánytól engedélyt. Kétszázezernél több japán telepedett meg a brazil partokon. Természetesen csaknem mind pogány. Rendtársam nekivetette magát a japánok pasztorációjának, illetve megtérítésének s ma már 5000 főből álló japán nyája van. Én még Rómában hallottam erről a japán bevándorlás-

ról s a nélkül, hogy sejtettem volna, kivel beszélek, éppen a japánok apostolatól kérdezősködtem a japánok felől. P. Guido del Toro mosolygott s meghívott az ő japán telepére. Örömmel fogadtam el a meghívást.

Del Toro páterrel kimentünk az utcára s ő odaszólintott egy ott posztoló japán taxisoffírt. Az is az ő híve volt; a templomok előtt buzgón emelgette a kalapját. Az épülő intézetben máris ott laknak a japán keresztény fiúk. Egy 30 év körüli megtért japán fiatalember az igazgatójuk. Az egyik szobában éppen előadás folyt. Egy kedves, öreg japán keresztény volt az előadó; mint megtudtam: éppen annak a történelmi nevezetességű nagaszaki keresztény-telepnek egyik sarja, amely a nagy egyházüldözést túlélve, pap nélkül is 300 éven át megmaradt buzgó katolikusnak. A fiatal igazgató büszkén hangoztatta, hogy a japán gyermekek a nyilvános iskolákban is mindig az elsők közt vannak értelmiség és előmenetel dolgában. A lányok egy közeli apácázárdában tanulnak. Még szívgyárdájuk is van a fiúknak is, lányoknak is. A páter mindjárt meghívott, hogy tartsam meg én a legközelebbi japán keresztelőt. Örömmel fogadtam volna el az ajánlatot, de időből erre nem tellett már.

Egyébként a japán telepítés céltudatosságára s rendszerességére nézve egy érdekes apróságot tudtam meg. Kevéssel ezelőtt valahol itt São Paulóban egy gyárban lopás történt s a gyanúkok alapján le is tartóztattak egy japán munkást, aki azonban nagyon hevesen tiltakozott a gyanú ellen. Mégis fogvatartották egy hétig, két hétig. A munkás végre elúnta a dolgot s magához kérte a braziliai hadseregnek egyik vezérkari tisztét, akit hírből ismert. A tiszt eljött s a japán munkás megmutatta neki igazolványait, amelyekből kiderült, hogy ő maga is vezérkari tiszt, japán vezérkari alezredes, akit kormánya azért küldött ide inkognitóban, hogy észrevétlenül figyelje a japán telepítés fejlődését s eredményeit. A braziliai tiszt közbeléptére aztán a japán kollégát szabadon engedték.

Hideg van, július közepén fázunk. Ez itt a tél dereka. Valaki odahaza azt ajánlotta, hogy ne hozzunk magunkkal télikabátot. Aldjuk a budapesti brazil követet, Moraes Barrost, aki igen erélyesen leintette ezt a hozzá nem értő tanácsot. Nem tudom, mit tettünk volna télikabát nélkül;

nem is beszélve Buenos Aires nedves hidegéről. Pedig itt már egészen közel vagyunk a Baktérítőhöz.

Holnap elindulunk az interior felé. S. Paulo állam legbelsőbb sarkába, az őserdőbe. Magyarjaink, akik jártak arrafelé, jelentős mosollyal kívánnak szerencsés utat.

No, majd vigyáz ránk a jó Isten és az ő drága szentje, Anchieta páter!

MAGYAROK A BRAZILIAI ŐSERDŐBEN

Árpádfalva, június 15.

São Paulo állam addig ismeretlen belsejét nem is nagyon régen úgy nyitották meg a civilizációnak, hogy sugárszerűen erre is, arra is néhány vasútvonalat vágtak bele az irdatlan őserdőbe. Eppen csak annyi fát és bozótot pusztítottak ki, hogy a talpfák s a vasúti sínek elérték a frissen irtott csapáson. Ugyanakkor élelmes társaságok s maga az állam is elkezdtek a jobbra-balra elterülő, erdő-borította földek parcellázását s telepéseket szerződtek az egyelőre csak papiroson felszabdalt parcellákra. Így keletkeztek egymásután erre is, arra is telepek, tanyák, falvak és állomások. A vasút teremtette meg valamennyit.

Az egyik ilyen vasúti és parcellázó vállalkozás megépítette a Sorocabana-vasutat, amely keletről nyugatnak úgy szeli szét az egész São Paulo államot, mintha a régi Magyarországon, mondjuk Marosvásárhelytől Pozsonyig hegyen, erdőn, vízen keresztül egyenes vonalban építettek volna vasutat. A lazán és hanyagul lefektetett sínek São Paulo várostól egészen a Paraná-folyóig és Matto Grosso államig szaladnak végig az országon. Bent, egészen messze, már csak valami 10 kilométerre az államhatártól, tíz évvel ezelőtt magyarok telepedtek meg nagyobb számban s telepüket Árpádfalvának — Colonia Arpad — nevezték el. Innen vagy 80 kilométerrel délfelé egy másik telep is léteült: Boldogasszonyfalva. Ennek az utóbbinak az az érdekessége, hogy csaknem kizárólag csángók és székelyek lakják.

Ezt a két őserdei magyar telepet meggyünk most meglátogatni.

Ahogy vonatunk egyre mélyebben hatol bele az „interiorba”, egyre jobban fogynak a városok és falvak s egyre ritkábban mutatkoznak emberi települések a vasút két oldalán. E helyett nagykiterjedésű cukornádültetvények mellett haladunk el. Mennél jobban távolodunk a fővárostól, annál hitványabb lesz maga a vasút is, amelyen vonatunk dőcög; itt már a talpfákat nem kavicsra, hanem egyszerűen a homokos, vörös földre fektették le s ennek megfelelően a vonat egész porfelhőt ver fel maga körül. A vörös por a lezárt ablakon át is behatol a kocsikba s hamarosan ellep mindent: ülést, poggyászt, ruhát, arcot és kezét.

Szórakozásról egy 10—15 fiatalemberből álló csoport gondoskodik; állítólag egyetemi hallgatók. Hallatlan jókedvük van és hallatlanul neveletlenek. Ordítanak, énekelnek, füttyölnek, ugatnak s az őserdő minden állatának a hangját utánozzák — az első osztályon. Narancssal és utazó vánkoszal dobálóznak az egy-teremkocsi egyik sarkából át a másikba, tizenöt ülés fölött, tekintet nélkül a többi utasra. Rakoncátlanságuk egész nap nem pihen el, sőt este sem, egészen 10 óra tájig, amikor végre valamelyik állomáson megszabadulunk tőlük.

De aki az interiorba megy, annak sok mindenre el kell készülnie. Lassan és fokozatosan le kell mondania minden köztisztasági és kulturális igényről is. Kínosan telnek az órák: egész nap s egész éjjel ráz a puffogó kis vonat kegyetlenül.

Vége másnap megérkezünk. „Colonia Arpad” van kiírva egy-két vasrúdon függő táblára. Állomásnak, vasúti örnek nyoma sincs. Egy magyar iskolás leánykára van bízva a zöld zászló kezelése: ha azzal int, megáll a vonat. Mert Colonia Arpad még csak feltételes megálló. Itt lakik vagy 1500 magyar és néhány száz tót, csupa őserdőirtó, földműves-telepes.

A vasúttól jobbra-balra területnek el telepeik: 50—100—200 méter széles, 2—2 1/2 kilométer hosszú, az őserdőbe benyúló földsáv egy-egy telepes család birtoka. Olcsón kap-

ták, magyar pénzben 200—400 pengőért, de minden talpalatnyi földet úgy kellett kemény munkával kiverekedniök az őstermészetől.

Nincsen az irtásnál fáradtságosabb munka. Azt mondják: aki csak ma vetődik ki ide, annak sejtelve sem lehet arról, mennyi vesződségbe, verejtékbe s keserűségbe került, míg ezt a mai telepet az őserdőtől kimarakodták. Ma is rengeteg itt nyáron a szúnyog, de mi ez ahhoz képest, amikor még mindenütt állt az ősi, vad erdő! Kezdetben csak úgy tudtak az emberek dolgozni, hogy kezüket, lábukat, arcukat kendőbe bugyolálták, védekezésül a szúnyogok felhői ellen. Éjjel nedves fát s fűvet gyújtottak a kunyhóikban, hogy ezeknek a füstje távoltartsa a kellemetlen férgeket. Ajtó-ablak persze tárva-nyitva, máskülönben megfulladt volna az ember, pedig odakint éjtszaka a tarka párdúc üvöltése hangzott; még jó szerencse, hogy rendesen megelégedett egy-egy kutyával, sertéssel, kecskével. Mikor már annyira voltak magyarjaink, hogy veteményezni kezhetek s szépen nekiserdült minden, akkor meg akárhányszor reggel arra ébredtek, hogy nincs semmi: éjtszaka mindent letaroltak s elhordtak a hangyák. Őrt kellett állítani éjjelenként s ahogy tudták: tűzzel, méreggel pusztították a kártevő férgeket. Aztán meg a tejesedő kukoricát lepték meg a papagájok. Úgy járnak ezek erre csapatosan, akár odahaza a verebek. Végül a majmok jöttek: letépték a még éretlen kukoricát s amit el nem fogyasztottak, azt jókedvükben szépen ráaggatták dísznek a közeli fákra. Ha pedig az ember véletlenül meglepte őket, akkor úgy megdobálták a gazdát faágakkal, hogy máskor már csak puskával mert közelíteni feléjük. A tojást s a csirkét meg a gyík pusztította. Még a mérges pókoktól is reszketni kellett.¹

Ennivaló is kevés akadt ebben az első időben. Majomhúst, papagájcombot ettek magyarjaink, amíg aztán az első nyár meg nem hozta az első termést: babot, rizsát, kukoricát, mangyókát. Szerencsére két dolog volt kitűnő: a balzsamos levegő s a víz. Ez tartotta meg az életüket.

Az irtás ma is csak lassan folyik tovább; legtöbb magyarunk nem is irtott még többet, mint éppen csak

¹ Szelec Arnold, A braziliai magyarok évkönyve, 1934, 72.

annyit, hogy a házacskáján s állatudvarán kívül még 20—30 hold termőföldje legyen. A fák és bokrok közül barátságosan kandikál ki erre is arra is egy-egy zszindelyes, piros fedelű fa- vagy vályogház. Az udvaron malac, baromfi, bárány, az istállóban ló és tehén. Az erdő szélén leégett fák, mintha kormos távirópóznák lennének; az irtás jelei. Mert a legtöbb fát nem lehet értékesíteni, néha csak minden 20-ik, 40-ik fa alkalmas a kivágásra s elszállításra. A többi ott helyben felgyújtják. A nyert földön aztán a konyhaveteményeken kívül dohányt, ananászt s hasonlókat termelnek. Búza aránylag kevés van, a kenyeret legtöbbször úgy veszik. Akad, aki selyemhernyó tenyésztésével is kísérletezik. Annyija mindenkinek megterem, hogy éhen nem hal, de készpénzre valót már keveset ad a birtok.

A hívek ünnepélyesen kísérik át a magyar iskolába. Nem valami pompás épületet kell ám ezen érteni! Jókora fapajta az egész, amelynek padlója félméternyire a talaj fölé van emelve, talán hogy a kígyó és a féreg nehezebben másszon föl az iskolás gyermekek lábai közé.

Az iskola egyúttal templom is. Elöl oltárt állítottak, nagyon szegényes oltárt, de amelyet a szeretet díszített fel a rét legszebb virágaival. Oldalt hosszú asztal, máskor a tanító asztala, meg egy szekrény, amelyben könyvek, irkák s a miséhez szükséges kellékek vannak. Kelyhet, misebort, ostyát s hasonlókat mi hoztunk magunkkal. A terem közepén aztán az asztalok és padok, azokban ülnek a hívők: elől a gyermekek, hátul a felnőttek. Az egy Szelec pátéren kívül pap úgyszólván sohasem jár erre; ő is csak egyszerű kétszer jöhet ki ide egy évben.

Lajos Mihály gazda, tempós, lassú, megfontolt magyar, előáll, pár szót szól. Utána énekelnek, majd a bevezető szentbeszéd következik. Szelec és Nyisztor ebéd után tovább utaznak Boldogasszonyfalva felé. Magam maradok az árpádfalvi magyarok közt négy napi missióra. Este és reggel szentbeszéd, reggel mise, gyónás és áldozás, este litánia és ének, ez a missió egyszerű programja.

Lakásom az egyházközség elnökénél van. Nem nagyvárosi luxussal berendezett szállás, csakugyan nem, de egészséges, tiszta és rendes. Földes szoba, de a fal tisztára meszelve; a fűágyon tiszta lepedő s hatalmas, falusias

dunna. Szükség van rá, mert bár napközben nyárias a meleg, este-reggel csípősen érzik a tél. Még hozzá az ablakon erre-felé üveg nincs, hanem csak fatáblák, amelyeket kívülről karóval támasztanak meg, hogy bogár vagy kígyó nagyon könnyen be ne férhessen a szobába. A derék gazdának kilenc gyermeke van, akik közül a kisebbek még otthon vannak. A két legkisebbel, a 9 éves Ferivel s az 5 éves Kató-kával hamar összebarátkozom. Katóka olyan nagy szemet mereszt rám, mint egy bizánci angyal, félóráig is egyhelyben ül és rám bámul: mikor látott ő életében papbácsit ilyen sokáig és ilyen közlelől? Nagyon megfontolt kislány; akármit kérdezek tőle, előbb sokáig gondolkozik s csak azután mondja ki nagy nyomatékkal az igent vagy a nemet.

Az ilyen külön, szinte zárt telepen népünk aránylag jól megőrzi hazai nyelvét és szokásait. Annyira magyar világ ez, hogy magyarjaink kedvéért még az a kevés idevaló is, aki erre vetődik, megtanul magyarul. Egyik prédikációmát elegáns ruhájú, szénfekete helybeli fiatalember is végighallgatta; talán sokat nem értett belőle, de valamit biztosan. Az egyik szintén néger vasúti munkást mint „Jancsit” mutatják be nekem s a fiú csakugyan türhetően beszél magyarul. Egy olasz boltos a szomszéd Cayáu községben, ahová bevásárolni jár a magyarság, kénytelen volt megtanulni magyarul. Úgy történt, hogy Rozi néni egy szép napon beállított hozzá ezzel a szóval:

— Adjék már kee két kila saót!

A talján persze nem értette. Rozi néni erre fellármázta a falu asszonyait:

— Nézzétek a gyalázatost, még magyarul sem ért!

S a falu népe bojkottálta a taljánt. Mit volt mit tennie, hamarosan megtanult egy kicsit magyarul. Ma már megérti, ha valaki „két kila saót” kér tőle.

A telepen csak egyetlen egy család van, amely a mai Magyarország területéről került ki. A többi az elszakított vidékekről való. Van köztük sok szlovák család is. Seholy olyan testvéri megértést nem találtam a nemzetiségek között mint itt. Arpádfalván nincsen nemzetiségi kérdés. A tótok a magyarokkal együtt járnak misére, prédikációra, ha van. Szépen megkértek, hogy a mise előtt ők énekelhessenek tótul. Természetes, mondom, csak énekeljenek! Utóbb nagy

*Fogadalmi kereszt
Árpádfalván.
Alatta a megtalált fiú.*

*Csángó
magyarok
Boldog-
asszony-
falván.*

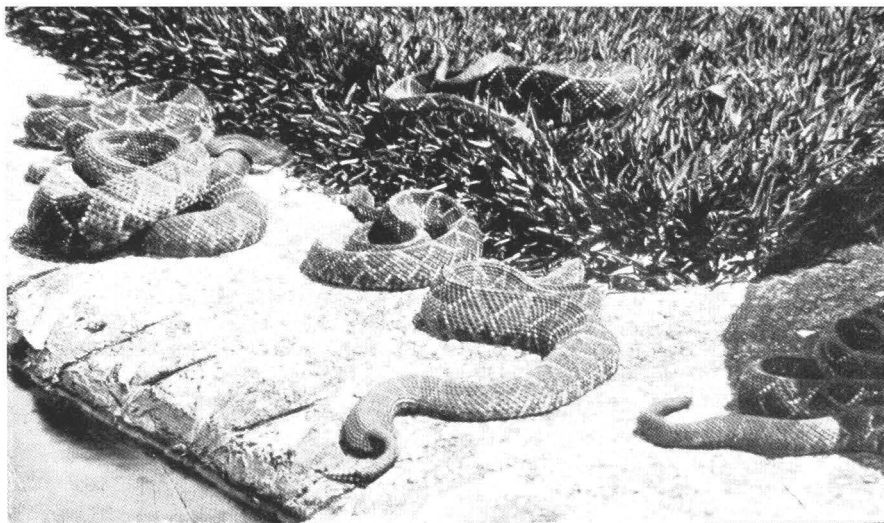

*Corpusi magyarok
kápolnájuk előtt.*

Magyar cserkészcsapat São Paulóban.

*A butantani kigyótani intézet
félelmetes lakói.*

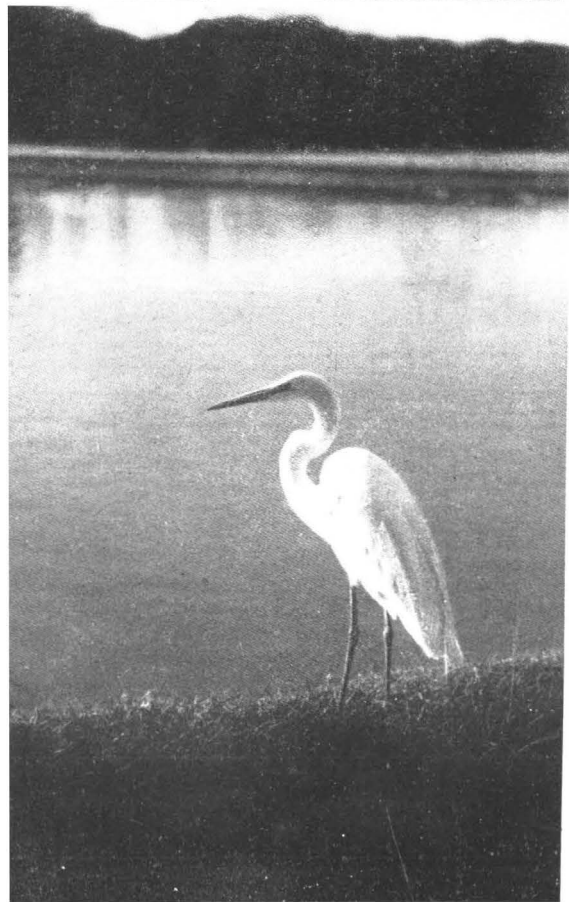
*Középen egy csörgőkígyó, farkán a csör-
gő pikkelygyűrűk (az előtérben).*

Indián nyilas-fiú az őserdőben.

*Három vidám
brazil-magyar
gyerek.*

Napmadár.

rémületemre előálltak azzal, hogy ők is szeretnének gyónni, de legtöbbjük csak tótul tud. Mit tegyek? 30 szónál többet életemben nem tanultam meg tótul. Sebjaj, jöjjenek csak! A szentségek az emberekért vannak, nem fordítva! Ezek a szegény tótok évek óta nem áldozhattak (Szelec páter árva kukkot sem tud tótul; ha én most alkalmat nem nyujtok nekik, további tíz évig nem áldozhatnak. Ilyenkor az Egyház az általános gyónást, a confessio genericát is megengedi, akárcsak a katonáknak csata előtt. Feloldozhatnám őket gyónás nélkül is. De akkor már hadd legyen meg a vigaszuk, hogy rendesen gyóntak s talán valamicskét majd meg is értek egyik-másik szavukból.

Igy is lett: vagy 60-an gyóntak meg tótul. Életem legbüszkébb linguisztikai teljesítménye!

NAGYMISE AKADÁLYOKKAL

Vasárnap aztán nagymisét tartottunk. Hadd hallják egyszer szegény, kivetett telepeseink is az Egyház fölséges korálját, a gregorián misedallamokat! Orgona ugyan nem volt, sem harmónium, sem kántor, sem énekkar, latin responsoriumokról természetesen szó sem lehetett: mindegy! Majd magam énekelem a feleleteket is. A mellett vezetem a népéneket. Hiába, missióban vagyunk, ez nem Európa és nem kifinomult, normális környezet!

Kimegyek az oltárhoz s megindítom az „Áldozattal járul hozzád” egyházi éneket, magam pedig elkezdem a lépcsőimát. Utána elénekelem a Glóriát s mindjárt rázendíttek a népének második versszakára is. És így tovább. Felajánlás után érkezünk el az ünnepi teljesítmény csúcspontjához. A helybeli magyar ifjúság rezesbandája, amely erre a napra hónapokon át készült, imponáló erővel zendít rá a „Nagyasszonyunk hazánk reménye” közkedvelt dallamára. Csak úgy harsog a szárnykürt és a bombardon. Nem tanultak összhangzattant, az igaz, de a dolog középülésre s közörömré rendületlenül megy. Csak kissé soká tart az ismétléssel együtt. Már jóideje várakozom, hogy a prefációt, a gregoriánnak ezt a büszkeségét megkezdhessem; szívembe

nyilal a gondolat, hogy szegény magyar és tót gyerekek ezt a fölséges dallamot talán még soha életükben nem hallották. Alig fejezi be a rezesbanda az ismétlést, erős hangon intonálom a „Per omnia saecula saeculorum”-ot. Kárbaveszett erőlködés! Az árpádfalvi műkedvelő egyházi zenekar, ha már valamit betanult, nem adja olcsón: énekembe belezördültek a második versszak zajos ütemei. Le kellett mondanom a prefációról, máskülönben a mise, amely a hosszú gyóntatás miatt úgyis későre tolódott ki, délen túlra nyúlt volna. Úrfelmutatásra aztán szerencsésen befejeződött a zenés teljesítmény.

Úrfelmutatás után a nemzetközi béke és méltányosság érdekében jelt adok, hogy most meg a szlovákok énekeljenek. Énekelnek is. Aldozás után megint a magyarok. A magyar prédikáció után legalább a végső köszöntést két nyelven mondtam el: „Dicsértessék a Jézus Krisztus!” és „Pohválem Pán Jezis Krisztus!” „Mindörökké ámen” és „Náveki ámen” volt rá az iskola két feléről a harsogó válasz.

A barátság jeléül elfogadtam egy derék szlovák család meghívását s a vasárnapi ebédet kedves, derék, magyarul már csak törve beszélő tótok közt töltöttem. A jómódú telepessel és három vejével olyan békés hangon tárgyaltuk meg a régi Magyarország vitás kérdéseit, hogy Genfben is példát vehettek volna rajtunk.

Délután keresztelni hoztak két tót gyereket. Nem volt velem sem szertartáskönyv, sem szent olaj. Így nem szabad keresztelni, csak szükség esetén. Holnapután visszajön Szelec páter, mondtam nekik, az talán elhozza magával a szükséges kellékeket. Nem lehet, felelték a tótok, mert a gyerekek „nyezdravik”, betegek, meghalnak. Az már más, mondtam, akkor a szükségkeresztiséget mégis feladhatom nekik. Annál nyugodtabb lelkiismerettel tettem, mert ha nem teszem, ki tudja, mikor kerülnek keresztvíz alá szegény gyerekek, ha kerülnek egyáltalán.

Megkérdézem mindjárt az elsőnél, mi lesz az újszülött neve. Úgy néznek rám, mintha a legfölsőlegesebb kérdést tettem volna föl. Hát Janó, feleli az anyja. Természetesen! Mi is lehetne más?

A vidám vasárnapi hangulatnak az lett az egyik követ-

kezménye, hogy délután a vallásoktatáson az egyik derék szlovák gazda szokottnál derültebb hangulatában beleprédikált az előadásomba. A házasság szentségéről beszéltem s hangoztattam, hogy nem elég a polgári kötés. Erre az én emberem felállt s a terem közepébe lendülve, nagy hangon azt kezdte magyarázni, hogy ezt nem lehet, mert sokba kerül. Mert igaz, hogy az egyházi esketés díja csak 25 mil, de az anyakönyvvezető meg 150 milt kér minden polgári esketésért s az meg sehogysem engedi el. Ő már háromszor nősült életében, mert kétszer is özvegységre került; mind a háromszor 150 milt kellett fizetnie a jegyzőnek, hát honnan a csodából vegye ő akkor a pénzt még a templomi esküvőre is?

Honfitársai közben karonfogták az öreget s ki akarták tuszkolni az ajtón, mint csendháborítót. Úgy láttam, kissé röstelték a dolgot. Megnyugtattam őket, hogy hagyják csak szegényt, majd megfelelek én neki barátságosan. Meg is feleltem, mondván, hogy: igaza van, a polgári házasság sok bajt és felesleges kiadást okozott. De éppen most hozták be az új alkotmányt s a szerint a polgári házasság ezentúl már nem lesz kötelező. Tehát ha, ne adja Isten, még egyszer megözvegyül, a negyedik esküvőjéért már nem kell fizetnie a jegyzőnek.

Erre megnyugodott az öreg. Azt hiszem, Getulio Vargas, az új brazíliai alkotmány megteremtője s a közeledő elnökválasztás jelöltje, ezen a vasárnapon egy lelkes szavazóval többet hódított maga mellé az árpádfalvi szlovák telepések köréből.

Másnap majdnem baj esett: az iskola szekrényébe zárt ostyákhoz valahogyan hozzáfértek valamilyen svábbogár-féle élőlények s alaposan körülrágták a legtöbb ostyát. Alig találtam még egyet, amely érintetlen maradt s amellyel a befejező szentmisét megtarthattam.

Magyarjaink végig buzgón látogatják a missiót. Nem jönnek el persze mindnyájan, itt is akad hanyag és templomkerülő ember. De akik jönnek — és szép számmal jönnek, — azok fáradhatatlanok. Lajos Mihály gazda adja ki mindig a jelszót, hogy most mi következik, az „Orgonavirágok” melyik éneke s melyik lapon található. A hangot aztán a felesége adja meg, ő a hivatalos előénekes. A laikus

hierarchia véletlenül egyetlen családban összpontosul. Nem baj, mindenki szereti őket; nem élnek vissza „hivatalos hatalmukkal”.

Templomon kívül aztán alkalmam akad közelebbről is beletekinteni az életük sok sanyarúságába. Nem tréfadolog ez az őserdőirtó élet...

TELEPES CSENDÉLET

Esténkint, mikor a munkának vége, össze-összegyűlünk egy-egy magyar házban. Kinn ülünk a verandán, a csillagos ég alatt. Téma van elég, mindenki elmondja az élete történetét. Beszélnek a telepes élet nehézségeiről, a fagyveszedelemről, a különböző szubtropikus betegségekről és egyéb bajokról. Itt csak szívós akaraterő s végnélküli türelem állja meg a helyét.

Hogy milyen alattomos néha az anyatermészet, annak példajaként valaki, egy újonnan érkezett ember, elmond egy esetet. Mélyen bent jártak egyszer a vadonban. Meleg volt s egy folyóhoz értek, elhatározták, hogy megfürödnek benne. Fürdés után emberünk egy fatörzsre ült le pihenni. Egy negyedóra mulva fel akar kelni és — nem tud. Akárhogy erőlködik, a fatörzs nem ereszti el. Végre hatalmas, elkeseredett nekifeszítéssel felegyenesedik, de íme — a bőrnadrágja leszakadt róla. Rajta maradt a fatörzsről. Ez a fa olyan erős ragasztónedvet termel a törzsén, hogy percek alatt elválaszthatatlanul magához tapaszt mindent, amihez hozzáér. A többiek ismerték a fát és szerencsét kívántak az újonnan érkezettnek ahhoz, hogy véletlenül bőrnadrág volt rajta; így legalább a tulajdon bőre nem maradt ott a törzsről.

A falu közepén szép fészület áll. A tanító állította. Mikor a 6 éves kislány egyszer az erdőbe ment s onnan éjjelre sem jött haza, az egész falu a keresésére indult s a tanító fogadalmat tett, hogy fészületet állít, ha az Isten visszaadja gyermekét. Hiszen az erdőben, főleg éjtszaka, ezer halálos veszedelem fenyegeti az ilyen gyermekeket. Másnap délutánra meglett a gyermek s a tanító, kálvinista létére, híven teljesítette fogadalmát.

Egyik magyar telepes beszéli, hogy egyszer lepkékre vadászott az erdőben. Véletlenül belelépett egy cserjébe, amelynek tüskés, tapadó ágai valahogy megragadtak a karján. Másnap arra ébred, hogy egész arca irtózatosan megdagadt, akárcsak orbánca lett volna. Gyógyíttatta, ahogy tudta. Nagyvégre a daganat az egyik félarcán megszűnt, de a másikon megmaradt; másnap viszont a már lelohadt daganat újult ki ismét, míg a tegnap még felduzzadt arc egészen egészségesnek látszott. Negyednap az ujjai dagadtak meg iszonyúan, szét sem bírta választani. Aztán a lábára vetette magát a baj. Végre orvoshoz fordult és ez azt mondta neki, hogy csak kettőtől óvakodjék: hogy a megdagadt helyek soha meg ne izzadjanak, se meg ne fázzanak, mert akkor halálos vérmérgezés lesz belőle; amúgy majd magától elmúlik a baj. Így is egy hónapba került, míg a betegség, úgy ahogy jött, eltávozott.

A falusi lakosságnak egyik réme az az apró kis féreg, amely észrevétlenül beleszti magát az ember kezébe vagy lábába, előszeretettel a körme alá. Egyelőre csak különös viszketést okoz, de ha idejekorán ki nem operálják, az apró állatka ott a bőr alatt száz meg száz petét rak; a kikelt állatkák egész csatornákat vájnak maguknak a bőrben s az izomzatban s kimondhatatlan fájdalmat okoznak; néha még az ember életét is veszélyeztetik.

Van még ennél is rosszabb. Például a vérszopó vampír. Jaj az embernek, állatnak, amelyet ez a vampír éjjel megtalál. Kiszívja a vérnek jórésztét s akárhányszor teljes elvérzést is okoz. Mégpedig oly ügyesen teszi, hogy az alvó ember vagy állat a szúrást észre sem veszi. Mindenekelőtt váladékával érzésteleníti a kiszemelt áldozat testének azt a részét, ahol szúrni készül. Egy operátor sem csinálhatná jobban. Mihelyt a testrész érzéstelenné lett, a vampír beleszúrja az áldozat testébe finom, hegyes fogát. A vér ömleni kezd s azt a vampír szépen felszívja. Mikor jóllakott, otthagya a nyílt sebet, s a vérvesztés néha oly hevesen folytatódik, hogy a legerősebb bika vagy ökör is belepusztul, ha a vampír két-három éjszaka egymásután megszívta. Nincs más védekezés ellene, mint nagyon jól be kell csukni éjjelre az állatokat s betenni a hálószoba ablakait.

Még félelmetesebb, mert rendkívül gyakori, a kígyó-

marás veszélye. Brazília belseje tele van kígyókkal, amelyeknek csaknem 200 különböző fajtája közül jó fele mérges, mégpedig többnyire gyorsan ölő mérgű. Igaz, hogy aki soká él köztük, megszokja őket s feltűnő kedélynyugalommal beszél róluk. Szerencsére a legtöbb kígyó nem támad, hacsak az ember meg nem támadja, vagy vigyázatlanságból rá nem lép. Megfelelő ügyességgel s gyakorlattal akkor is lehet védekezni: legjobb bottal rávágni a kígyó fejére; egy jól célzott ütéstől a kígyó azonnal elkábul vagy el is pusztul. Természetesen ez csak a kisebb kígyókra nézve áll; a hatalmas, több méter hosszú, combvastagságú kígyókkal szemben csak a fegyver vagy nagy kés nyújt oltalmat. Az árpádfalvi erdő szélén a fűben nem ritkán látni hosszú, széles, tekergős sávokat: az óriáskígyó nyomait.

Egy braziliai ismerőssémmel történt egyszer, hogy erdő szélén menet, hirtelen hatalmas kígyóval találta magát szemközt, amely ott feküdt pompásan kanyargó gyűrűivel a fák alatt s fejét fölemelve rászisszent a gondtalanul közeledő emberre. De nemcsak rászisszent, hanem a tekintetével úgy megbűvölte, hogy az illetőnek gyökeret vert a lába s megbénult minden mozgóképessége. Érezte, hogy nem tudja szemét levenni az állatról, nem tud megmozdulni, még csak kiáltani sem. A kígyó pedig lassú csavarodással közeledett feléje, pillanatig sem véve le áldozatáról szúrós tekintetét. Ismerősem menthetetlenül ott végzi életét a kígyó ölelő gyűrűi közt, ha közben kísérői utól nem érik s a kígyót agyon nem lövik.

Ilyen kis meglepetéseknek az ember úton-útfélen ki van téve, ha valahol az őserdő szélén csavarog.

Főleg két kígyótól retteg minden braziliai belföldlakó: a *Crotalus terrificus*tól (csörgőkígyótól) s a *Lachesis atrox*tól (a zsararakuszútól). Mindkettőnek minden marása föltétlenül halálos, hacsak a megmárt ember azonnal szérumot nem használ, amely szérum sajátosképen éppen az illető kígyó mérgeből készül. A sãopaulói nagyszerű kígyótani Butantan-intézet állandóan ezekkel a szérumokkal kísérletezik s megállapította, hogy közös szérum az összes kígyómarások ellen nincs: mindenik mérges kígyó marása ellen magának az illető kígyófajnak a mérgeből készült szérumot kell használni. Hogy milyen erős mérgek ezek, mutatják a

következő adatok: a csörgőkígyónak egyetlen marása alkal-mával 33 miligramm tiszta mérég, a zsararakuszu marása alkal-mával 30 miligramm olyan tiszta mérég kerül a seb-zett ember vagy állat testébe, amelyből egyetlen miligramm-nak már egytized része is megölheti az embert, sőt a lovat vagy az öszvért is.

Az ilyen esti beszélgetések után az idegileg még meg-nem edződött jövevény csakugyan komolyan veszi a taná-csot, amit az interiorba való kiutazás előtt jóakaró lelkek-től kapott, hogy ha vidéki helyen meghál, előbb mindig nézze meg jól az ágyat, nem búj-t-e meg benne előzőleg egy csörgőkígyó . . .

Az edzett idevalósiak csak nevetnek az ilyen rettegé-sen. Azt mondják, kitünően alusznak, ha éjjel az ablakuk alatt állandóan a kígyó csörgését hallják. Egy vándort a hegyekben vihar ért utól, kénytelen volt éjtszakára egy bar-langba menekülni. Tűzet rakott s akkor vette észre, hogy három lépésnyire tőle egy álmos csörgőkígyó emeli rá a szemét. Az is idemenekült a vihar s a hideg szél elől. Emberünk oda se néz neki, hanem fölszítja a tüzet s mellette szépen lepihen a kövekre. A kígyó szintén örül a kellemes melegnek, visszahúzza a fejét s nyugodtan tovább alszik. Reggel a vándor szépen átlép rajta s odébb áll.

Hogy aztán egészen bent, az őserdők mélyén, a pusztaságban milyen világ van, arról jobb nem is beszélni.¹

Az Amazonas-folyam roppant medencéje máig áthatolatlan ősvégetáció, de még sűrűbb és még bujább, mint errefelé. A rengeteg kiterjedésű, egyenlítői táj mélyen fekszik s ennél fogva rendkívül meleg és nedves. Ebben a szinte forró nedvességben az őstermészet hihetetlen termékenységet fejt ki. A vadak is csak úgy tudnak járni benne, mint a majmok: a fák tetején egyik ágról a másikra vetik magukat. Földet itt nem ér sem az állat lába, sem az emberé soha: a talaj házmagasságnyira tele van korhadó, leroskadt, bomladó törzsekkel, amelyeken új fák, cserjék, füvek nőnek,

¹ Figyelemreméltó módon írja le pl. Goyaz állam ősvadonjában tett útját a francia P. Tapie O. P. *Chez les Peaux-Rouges és Chevauchées à travers déserts et forêts vierges du Brésil inconnu* c. műveiben. (Librairie Plon, Paris.)

a fák tetején új fák, új élősdiek, amelyekről sűrű szövedék-ként lógnak lefelé az indák és liánok. A nap sugarai csak a faszővedék felső emeleteit érik, alul állandó a félhomály, mint valami gót katedrálisban. Itt még évszázadoknak kell elteltetniük, míg ezeket az irdatlanokat lassan a maga céljai számára meghódítja az ember.

São Paulo, július 18.

Ez a missió is véget ért s Árpádfalvától is búcsúzni kellett. A szerényke vasúti megálló körül ott szorongott a telep apraja-nagyja. Barázdás, megviselt arcú emberek, asszonyok, ifjúság, gyermekek: akik már itt nőttek föl s más földet még nem is láttak. Egy öreg magyar üdvözlétet ad föl Magyarországnak. Nehezen stilizálja a beszédjét, de közben egész lelke kiül a szemébe. „Mondja meg odahaza, tisztelendő, hogy ne feledkezzenek meg rólunk. Mondja meg annak a . . . nagybányai . . . vitéz Kormányzó úrnak is, hogy gondoljon ránk!”

Matto Grosso felől előkanyarodik a fák közül a vonat. Csak éppen fölugorhatunk rá Szelecczel s már megyünk is. Sietős a fával fűtött kis vonat dolga, nagy út van előtte.

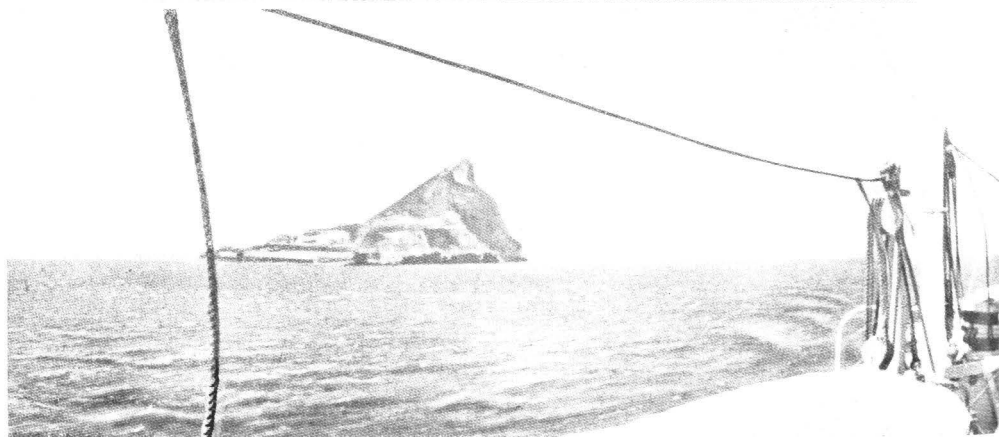
Santo Anástaciánál beszáll Nyisztor is. Kicseréljük élményeinket. A boldogasszonyfalviak mind székelyek és csángók. Telepük messze benn fekszik az erdőben, a vasúttól odáig az utat részben autóbuszon, részben lóháton kell megtenni. Szelec atyát az éjtszaka közepén egy ittas társaság támadta meg az őserdőben; egy magyar kísérője azonban ismerte a társaság egyik tagját s annak segítségével hamarosan leszerelte a revolverrel fenyegetőző útonállókat. Nagyobb baj nem esett.

Másfélnapos dőcögés, ütődés, vörös porban fürdés és halálra piszkolódás után végre ismét São Paulóban voltunk. Aki meg akarja becsülni a modern technika s a városi élet áldásait, a villanyt, a fürdőszobát, a rendes ágyat és a padlós, ablakos szobákat, annak ajánlom: töltsön egyszersen négy-öt napot az őserdő közepén, szegény magyar telepek között, és utazzon három napig a sorocabanai vasútvonalon.

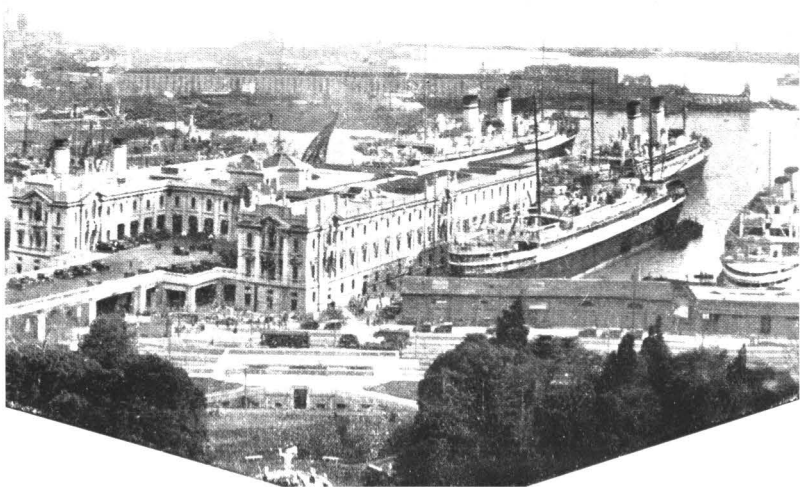
Az Avenida Niemeyer Rio de Janeiro mellett. Háttérben a Gavea-hegy.

Sirály.

*Gibral-
tár az
óceán
felől.*

*A
genuai
kikötő-
állomás.*

Ezzel az utolsó magyar missióval braziliai munkaprogramunk véget ért. Kissé hamarabb, mint eleinte terveztük. Az a föltevésünk ugyanis, hogy az utolsó tíz napot Rio de Janeiro magyarjai közt tölthetjük, azon az egyszerű tényen dőlt meg, hogy Rióban nincsen számottevő magyar kolónia. Így hamarosan a visszautazás mellett döntöttünk.

A KIGYÓTANI INTÉZETBEN

Ez utolsó napon derék konzulunkkal és a két magyar beccsével együtt megtekintettük a piratiningai nemzeti múzeumot érdekes koloniális emlékeivel, néprajzi, állat- és növénytani kiállításával, utána pedig az ennél is sokkal sajátosabb, a világon egyedülálló Butantan, a kígyótani intézetet. Mégpedig egy fiatal magyar tudós, Klobusitzky Dénes vezetése mellett, aki az intézetnél mint biokémikus működik s akinek a tolla alól mostanában került ki az első modern, portugál nyelven megírt biokémiai kézikönyv.

A Butantan-intézetnek az a rendeltetése, hogy tanulmányozza és egyre jobban tökéletesítse a kígyóveszély elleni védekezést. Megfelelő eszközök segítségével kivesszik a különböző mérgeskígyók mérgét, ezzel a méreggel kísérleteket végeznek különböző állatokon és szérumokat készítenek belőle.

A mérges kígyókat a szabadban, mellig érő fallal körülvett kertekben tartják, amelyeknek a szélén csatornák vannak s azokban állandóan víz folydogál. Ez gátolja meg, hogy a kígyók a falakra föl ne másszanak s meg ne szökjenek. A kertben apró barlangok vannak, valamint cserjék és fűvek, amelyek alatt a kígyók megbújhatnak, ha megúnták a napon való sütkezést.

Szelecz atya olyan szenvedélyes esernyő-hordozó, hogy szép és rossz időben, vonaton, autóban és hajón az esernyőt soha egy percre le nem teszi a kezéből. Nem tudom, nem fogja-e éjtszaka is görcsösen. Hiába mondjuk, hogy nem esik és nem is áll esőre az idő, ő azt feleli, hogy az esernyő akkor is jó a kutyák ellen. Kutyák! Aki nem

szereti különösebben a kutyákat, ebben a görbe országban még az is föllélekzik, valahányszor bőszt vagy vidám csaholással akár egy farka szelindek zajlik körülötte. A kutya már egy darab civilizációt jelent s az ember örül, hogy más állat nem nyüzsg körülötte, mint a kutya. Ahol például kutya csahol az udvaron, ott vadállat messze darabon nincsen, mert ha lenne, a kutyát semmi hatalom ki nem tudná verni a házból: ilyenkor a kutya szörnyen szerény, félenken iszkol, az ágy alá búvik és nem ugat.

A Butantan-intézetben majdnem megharagudtam Szeleczt páter esernyőjére. Olyan vidáman műtogatott be vele a csörgőkígyók közé az alacsony védőfalon át, hogy minden pillanatban attól tartottam, hogy egy kígyó — ahogy a feléje nyújtott bottal tenni szokta — hirtelen felkúszik az esernyőre. Szerencsére a Buntantan-intézet kígyói bágyadtak és kevés támadókedvet mutatnak. Mert a kígyó, ha fogságban érzi magát, nem eszik többé s egy hónap alatt éhen pusztul. Valóságos éhségstrájkot folytat valamennyi, mégpedig haláláig. Signor Cavalcanti, a csizmás olasz laboráns vidáman járkál a rettenetes bestiák között s vasszigonyos, hosszú botjával úgy emeli ki barlangjukból s dobálja ki a fűre az elbűjt mérgekígyókat, mintha kötél darabok lennének. Csak bágyadt, félbemaradt nekiiramodással csapkod a csizmája felé egyik-másik mérgekígyó. Kétszer ugyan megmarták már a védencei, de itt közel van a szérum, nagy baj nem lehet a marásból.

Signor Cavalcanti az egyik vidáman bökdöső csörgőkígyó nyakát szépen odafeszíti szigonyával a földre s aztán gyakorlott, könnyű mozdulattal nyakon csúpi kezével a kígyót, úgyhogy az hiába tátja a száját s mutogatja halált-hozó logait, fejét forgatni nem tudja s csak a testével csapkod erőtlenül jobbra-balra. Cavalcanti a mellvédre lép s hidegvérrel közénk ugrik a kígyóval. Akár megcirógathatók a rémes hullótt. Aztán kiveszi zsebéből a pincettát s a szemünk láttára kipréseli a fogmirigyből a cseppfolyós halált. Egy csepp, kettő, három hull a földre. Húsz embert meg lehetne ölni ezzel a pár cseppel... A mérgevesztett állatot aztán visszahajítja a többi közé. Két hét alatt ismét megtelik a méregzacskója, ha addig él az állat. Így gyűjtik a szérumra való anyagot. Hetenkint három-négy kígyó-

szállítmány érkezik s az intézet valamennyit földolgozza. Hasznos és szükséges, de nem mondhatnám, hogy gusztusos foglalkozás.

KIGYÓK PÁRVIADALA

Szerencsére van egy kígyó, amely a mérgeskígyóknak legfőbb pusztítója: a musszurána.¹ Maga is hatalmas, harcias állat, feketésszürke színű; az embert nem bántja soha s nem is mérgeskígyó. De jaj annak a mérgeskígyónak, amelyikkel összetalálkozik. Azonnal felborzolódik a teste, nekimegy s megindul a harc életre-halálra. Szerencsére a musszuránán semmiféle kígyóméreg nem fog, ereje és ügyessége pedig messze fölébe helyezi a mérgeseknek.

Bertarelli professzor leírta egyszer az Estado de S. Paulo című újságban egy musszurána s egy zsararakuszú párviadalát a Butantan-intézetben. Az intézet vezetője kivett az egyik zárkából egy zsararakuszút s a másikkól egy musszuránát. Letette mindkettőt a gyepre. A két állat észrevette egymást s mint két homéroszi hős indult a viadalra. Mindkettő fölemelte a fejét, kinyitotta száját s metszett nyelvével dühös sziszegést hallatott. Lassú gyűrűzéssel közeledtek egymáshoz, miközben mozdulataik eleganciájáról sem feledkeztek meg egy pillanatra sem.

A musszurána, mintha tudná, hogy nincs mitől félnie s hogy ő az erősebb, nyugodtan közeledett ellenfeléhez. A zsararakuszuban pedig mintha az évszázadok óta átöröklött tapasztalás vált volna tudatossá, hogy az ő marásának senki és semmi élőlény nem állhat ellen, győzelmének előérzetében büszkén szögezte neki fejét a vakmerő vetélytársnak. Nagyságra mindkét állat egyenlő volt.

Mikor egészen közel értek egymáshoz, a musszurána villámgyorsan rávetette magát a zsararakuszúra s fogát erősen belevágta ennek a testébe. A zsararakuszú hiába vonaglott és rángatózott, nem tudott többé kiszabadulni a szorító fogak közül. A féltete azonban szabad volt még s

¹ Pseudoboa cloelia.

szabadon maradt a feje: éppoly villámgyorsan mint ellenfele, ő is belemart a musszurána testébe. Két méregfogának minden tartalmát belevágta ellenfelébe s aztán pillanatra megpihent, várva a biztos hatást, amely eddig minden esetben csalhatatlanul biztosította győzelmét. De mi ez? A hatás ezúttal csodálatosképen elmarad. A mérgeskígyó mintha szégyenkezne és nem értené meg a helyzetet, — hogyan? ő, akinek eddig a leghatalmasabb állat sem tudott ellenállni, ezúttal célt tévesztett volna? Még egyszer belemar a musszurána testébe, ezúttal egészen a feje közelében sebz meg ellenfelét s büszkén emeli föl tekintetét: most már csak nem marad el a hatás? A musszurána azonban nem kábul el s nem hull erőtlenül össze, hanem annál dühösebben kezdi ráfonni félelmetes erejű testét a büszke ellenfélre. Mintha acélgyűrűk csavarodnának a zsararakuszúnak a testére, a mérgeskígyó mindinkább fogyni érzi erejét. Harmadszor is belemar ellenfelébe s most már méregzacskójának utolsó tartalékát is kiüríti belé.

Nem használ semmit. A musszurána fel sem veszi sem a sebzést, sem a mérget, egyre jobban szorítja ellenfelét, amely most még egyszer és utoljára szeretne harapni, de jaj, már nem tud: a musszurána szélesre tátja ki száját s a következő pillanatban bekapja a zsararakuszú egész fejét. Félelmetes ropogtatással zúzza össze azt a fogai között s aztán kényelmesen felfalja a legyőzött ellenség egész testét... Az egyik kígyó lassan eltűnik a másikban, az egyik fölfalja a másikat.

Soká tart az elnyelés, még tovább az emésztés. De a győztes musszurána ráér. Boldogan terül el a harc és lakoma után a napon s hosszú órákon keresztül megbékélten alszik, mint aki jó munkát végzett: megszabadította a világot, embert és állatot, egyik legálnokabb ellenfelétől.

Ma még évente nagyon sok ember pusztul el Brazíliában a kígyók által. A kígyótani intézet azon fáradozik, hogy a musszurána-tenyésztés előmozdítása által a belvidéket s az országot minél előbb megtisztítsa a mérgeskígyóktól.

Néha előfordul, hogy valakit a legveszedelmesebb mérgeskígyó jól megmar s az illető mégsem pusztul bele, még szérum nélkül sem. Ennek az a magyarázata, hogy a kígyó előzőleg más állatot mart meg s mirigyeinek még nem

volt idejük elegendő mennyiségű új mérget termelni. A marás által tehát ebben az esetben csak elenyésző csekély méreg került az ember testébe.

Az utolsó estét Boglár konzul családi körében töltjük. Híveinktől már csak a helybeli magyar lap révén búcsúzhatóunk. Azután sietünk Rio de Janeiróba, hogy egy-két napot még ebben a tündéri városban is tölthessünk.

BRAZILIA FŐVÁROSÁBAN

Rio de Janeiro, július 21.

Nem írom le Rio szépségeit újra. Természet és művészet a legszebbet adta össze, amivel rendelkezik, hogy ezt a paradicsomi csodát megalkossa. A városnak úgyszólván minden utcája a tengerre fut ki s aztán a másik végén egy-egy festői hegyre szalad föl, vagy ha az lakhatatlanul meredek, akkor a hegy lábánál torpan meg. Sehol ennyi ízlést városrendezésben, városkertészetben, városdíszítésben, villa- és házépítésben együtt nem találtam. Egy-egy völgyet hatalmas viaduktok hidalnak át, amelyeken vasút és utca vezet át; a tengerpart s a Rio Branco-utca széles gyalogjáróit pompás, színes és stílusos kövezetmozaik díszíti. Tél van, de az öblök széles homokján, a tenger hullámainak torlódó csapkodásában sok kilométer hosszan vidám fürdőzés folyik; az emberek a hivatalokból, lakásokból, gyárakból jövet percek alatt ott lubickolhatnak az üdítő, sós vízben. Olyan álomszerűnek tűnik föl, hogy Rióban is lehet élni: születni, dolgozni, örülni és — meghalni. Vagy itt talán meg sem halnak az emberek?

A villák s paloták között helyenkint üres mezőket látni s azokon szabályos, kedélyes gémeskutatokat — akár-csak valahol otthon a bugaci mezőkön . . .

Riónak világhírű növénytani kertjében, a királypálmák hatalmas, sudár oszlopsora alatt, mint valami exotikus székesegyház nagyszerű ívei és folyosói közt bolyongva, oly jól-esik elmélkedni ennek a páratlanul gazdag és kiterjedt

országának sorsán, történetén és jövőjén! Ez a roppant föld ezer meg ezer éven át minden európai kultúrától elzártan, kereszténységtől elszigetelten, vadul és nyomorultul élt. A Gondviselés kifürkészhetetlen rendelete volt, hogy az üdvösség rendes, normális és gazdagon patakzó kegyelmi forrásai annyi évezreden át csak a földgömb egyik felére korlátozódtak. S amikor végre a kereszténység éltető hullámai ide is átömlöttek, részben ugyanazok sorvasztották el a kegyelmet nélkülöző ősi törzsek életerejét, akik nekik a hitet s a kereszténység áldásait meghozni hivatottak voltak. A Nobregák, Anchiéták, Fáyak és Szentmártoniak nemes igyekezete itt is reményrekelő virágzást teremtett, de nyomukba zavart agyú, kábult logikájú és romlott szívű pusztítók léptek, akik a haladás és szabadság jelszavait hangoztatva, a régi pogányság helyébe a maguk új pogányságát ültették. Kimondhatatlan az az erkölcsi rombolás, amelyet száz évnél hosszabb uralmuk ezen a friss és szűzi talajon végbevitt. Ma csak lassan és fáradságos munkával sikerült fokról-fokra, lépésről-lépésre helyreütni a károkat.

Alkalmam nyílik néhány vezető egyházi egyéniséggel beszélgetni Brazília lelki alkatáról. Valamennyi, az idegen is, hangsúlyozza, hogy a brazíliai népfaj rendkívül kedves, békeszerető, szorgalmas, jólelkű, adakozó és mélyen a szívébe van írva ősi portugál vallásossága, amely a hosszú szabadkőmíves uralom alatt sem hamvadt el benne. Az újabban erős lendületet mutató hitéleti mozgalomnak azonban szörnyű kerékkötője a minden elképzelhetőt felülmúló paphiány. Ha ma valahol egy fiatal teológust pappá szentelnek, holnap már plébános, mégpedig nem ritkán egyszerre két plébániát kell ellátnia, teljesen egyedül, segítség nélkül, tapasztalat nélkül, kipróbáltatás nélkül. Hogy ez nem mindig jó dolog, mindenki tudja, de a szükség törvényt bont. Rio de Janeiróban 41 helyen működik férfikongregáció, de csak a legnagyobb erőfeszítésekkel tudnak prézesekről gondoskodni, hiszen még a plébániáknak is alig jut pap. Szerencsére Argentínával ellentétben a tanítóság itt támogatója és sokszor helyettesítője a papnak, nem ellenlábas. Főleg a tanítónőképzőkben vallásos szellem uralkodik s az

innen kikerült tanítónők az Egyház leghívebb segítői. Most az új alkotmány úgy intézkedik, hogy amely iskolában 20 család kéri a gyermekek vallásoktatását, ott azt be kell vezetni. Ez annyi, mint a vallásoktatás végérvényes bevezetése az iskolákba. Nagyobb probléma, hogy ki lássa el ezt az oktatást? A paphiány miatt papok csak a legkritkább esetben vállalkozhatnak rá. Itt majd a világi apostolkodásnak nyílik széles tere.

A szabadkőmíves uralomnak egyik furcsa csökevénye: a jámbor társulatok. Az ember nem hisz fülének, mikor ezt először hallja. Pedig így van. A régi s idővel igen szép vagyon birtokába jutott jámbor társulatokban a vezető helyekre hitetlenek, szabadkőművesek és szabadgondolkozók ültek be s ahol csak lehet, szembeszállnak az egyházi hatóságokkal. Van, amelyiknek 50 millió mil a vagyona. Hogy a jövedelmekből mennyi folyik el adminisztrációs és hasonló címeken a vezetők zsebébe, pontosan megállapítani nem lehet. Természetesen a társulati jótékonykodást is szabadkőműves elvek irányítják. Egyik-másik társulatnak szép, régi templomai vannak, amelyek egy sereg papot tartanak s ezeket elvonják a komoly lelkipásztori munkától. Fényes istentiszteletek folynak ezekben a templomokban, de már pl. a gyónást és áldozást ezekben a templomokban nem szabad sürgetni...

A papi hivatások fejlődésének nagy akadálya a nép előítélete az egyházi pályával szemben, valamint a papság viszonylagos szegénysége (ügyszólván csak adományokból és stóla-jövedelemből él), minél fogva a szülők mindent elkövetnek, hogy gyermekeiket ettől a pályától visszatartsák. Tény, hogy az ország 3—4,000 papja a 44 millió katolikus számára nevetségesen kevés. Érdekes, hogy ez a papság is kétharmad részben máig idegen — olasz, német, francia, portugál — származású.

Mikor megemlítettem, hogy nálunk meg oly sokan jelentkeznek a papi pályára, még érettségivel is, hogy a püspökök nem győzik visszautasítani őket, mert a papnevelők már többet nem fogadhatnak be s azok nagyobbítására, vagy új lelkészi állások szervezésére hiányzanak az anyagi eszközök, a brazil papok összecsapták a kezüket. Miért nem küldik őket ide hozzánk? kérdezték.

Talán érdemes lenne elgondolkozni azon, nem lehetne-e a magyar papnövendékek egy részét, amely erre a missziós életre vállalkozik, a római brazíliai papnevelőintézetbe irányítani. Ott a teológia mellett mindjárt a portugál nyelvet is elsajátíthatnák s a portugálul tudó magyar papok révén a brazíliai magyarok lelképásztori ellátása is könnyebben nyerne megoldást. Lelki szempontból a brazíliai hitélet megmentése s erősítése van olyan szent és nagyfontosságú missió, mint akár Kína vagy Afrika bennszülötteinek térítése; mert nagyon szomorú lenne, ha az áldatlan paphiány folytán az Egyház a délamerikai, névleg teljesen katolikus országokban¹ hamarosan több lelket veszítene el, mint amennyit Kínában és Afrikában megtérít.

Az Avenida Niemayer tengermenti, kanyargó autóútján, amelyet egyik oldalon öserdőszerű sűrűség szegélyez, másikon a tenger örök hullámverése, a Gavea-hegy fantasztikus meredélye felé röpít az autó. Beleszaladunk az erdőbe, föl a hegyek közé. Az autót út szűk hegyiúttá szűkül, amelyet kétoldalt a még soha le nem tarolt erdők sűrűje határol. Egyszer csak fent, jó magasan, megáll az autó. Széles tisztáson, amelyről elragadó látvány nyílik az öbölre, jókedvűen köszöngető munkásemberek egy háromemeletes ház építésén sűrűlödnek. Az angolnak, aki ezt a helyet villatélkül használta, kitűnő ízlése lehetett. Tőle vette meg a telket Rio fiatal bíboros-érseke, hogy lelkigyakorlatos-ház céljaira átalakítsa. Ide is várat épít magának a Krisztus-királyság. Innen is világi apostolok raja indul majd ki a lelkek hódítására, a legszebb s legigazabb értelemben vett nemzetépítő munkára. Kell is, mert ha valahol, itt van világi apostolokra szükség.

Mélázva állok a magas hegyoldalon s tekintetem átsiklik a tündéri város fölött, hegyek, vizek, szigetek fölött. A Corcovado Krisztus-szobra diadalmasan tárja ki karjait a hegy, tenger-, ház-, erdő- és emberkonglomerátum fölél. Ez mind az övé, de elszakították tőle. Megmagyarázták az

¹ A legújabb népszámlálás szerint Brazíliában kb. 850,000 ember pogány, és 200,000 (0.5 %) protestáns, a többi katolikus.

embereknek fölvilágosodott akarnokok, hogy a fehér fekete s a fekete fehér. Az Isten az ördög és az ördög az Isten. Az okság elve mindenütt érvényben van, csak ott nem, ahol az okok okát kell fölismernünk. A történelem mindenütt történelem, csak ott nem, ahol Jézus istenségét s vele az Egyház isteni joghatóságát igazolja. Az igazság mindenütt igazság, csak ott nem, ahol Krisztus jogarát vonja az isteniség fénykörébe. Ezt a fölfordult, eszement, égbekiáltóan logikaellenes gondolkozást kell ismét helyrebillenteni az emberek fejében s fölmutatni az örökrégi és örökúj Krisztus-jogar varázsos szépségét, sugárzó fényét, éltető békéjét s talán akkor újra megváltódik a világ.

Ez a világ is idekinn. Ez az ifjú s óriás Újvilág. Ez az Igéret-földje, amely valamikor még a négy világtáj leggazdagabb, legfejlettebb és legboldogabb kontinense lehet. Ez a gigászi hivatottságú Gyermeke, amely talán két-háromszáz év multán a Föld középpontja, vezető és hangadó birodalma lesz, amikor Európa rég kivénült már s a még vénebb, aprószemű, keletázsiai sárga faj is kijátszotta már az ütőkártyáit.

Fölemelő érzés, hogy ennek a legifjabb kontinensnek szellemi és anyagi megépítésén, miként a multban, úgy a jelenben is sok egyéb közt sok magyar érték, sok szívós magyar akarat, hősi tűrés, nemes eszmeiség működött és működik közre.

HAZAFELE

A „Conte Grande” földéjén, 1934 augusztus 2.

A büszke és modern olasz gőzösnek, a Conte Grandé-nak hajóhídján állva veszünk végbúcsút Riótól, Braziliától, Dél-amerikától. A paradicsomi tájaktól, amelyek azonban szintén csak siralom-völgyei. A kincses kontinenstől, amely azonban szintén csak annak szórja ölébe kincseit, aki arcának verejtékével megdolgozik érte, s néha annak is csak keservesen.

Isten veletek, gauchók és portenők, város- és pampalakók, spanyol és portugál vérűek, négerék és indiánok! És Isten veletek, magyar testvérek, akiket az élet kemény keze ide hajított ki, ezekre a zöld dombokra, erre a vörös földre, ezek közé az idegen meridiánok közé! Beteljesül-e még egyszer a remény, hogy az anyaföld, amelyből menekülni voltatok kénytelenek, egyszer még újra elég erős lesz és elég gazdag, hogy kenyeret tud szegni minden fiának s újból a keblére ölelheti azokat mind, akik ma bús vándorokként járnak idegen tájakon?

A „Conte Grande” — már Európa. Eltekintve néhány nagyon is hangos argentin és brazil utasától, itt már európai civilizáció, kifinomultság és — hűvösség fogad.

A pazarul villanyfényes szalon esti hangversenyén nyomtatott, izléses műsort adnak a kezünkbe. Mascagni, Boildieu, Suppé. Maestro Bertarelli bravúrosan játssza a hegedűszólókat. Visszagondolok az árpádfalvi magyar telepre ... Még csak egy hete, hogy köztük jártam — édes

Istenem, mennyivel primitívebb, tövisesebb, kultúrátlanabb szegényeknek az életük!

Az utitársak közül egyen akad meg a szemem. Egy 30—35 éves fiatal mérnökön. A vasárnapi misén a III. osztályon ő magyarázza a 2—300 jelenlévőnek a mise liturgiáját. Pap sem tehetné különben. Az embereknek szörnyen imponál. Ismerkedünk. Kiderül, hogy ő is szerzetes. Annak az Operal Cardinal Ferrari-nak laikus tagja, amely Ferrari milánói bíboros-érseknek, XI. Pius ottani elődjének eszméiből fakadt s amelynek papi ágán kívül két világi ága is van, egy férfi és egy női. Ezek a világi férfiak és nők szerzetesi fogadalmat tesznek, de világi ruhában járnak s kinn forognak az életben. Munkásgyűlésekre járnak, a nép közé vegyülnek és így apostolkodnak. Nyomdákat vezetnek és lapokat adnak ki. Megvalósítják Schorderet svájci kanonok álmát: a sajtószerzetet. A pápa őket hívta meg a vatikáni nyomda és az Osservatore Romano ellátására. Buenos Airesben is van már házuk és nyomdájuk.

Ingegnere Supino — ez volt a neve — és egy kedves, derék, komoly magyar utitárs társaságában lestük esténkint a legfelső födélzeten a csillagok változását. De a csillagok bújosdit játszottak, többnyire felhős volt az ég. Így az Egyenlítőt megint különösebb verejtékezések nélkül úsztuk meg; viszont le kellett mondanunk az örömről, hogy a Dél keresztjétől annak rendje és módja szerint elbúcsúzhassunk. Mire az ég valahol a 20-ik északi szélességi fokon nagysokára kitisztult, a Dél keresztjének már nyoma sem látszott, viszont magasan ott tündökölt már fölöttünk ismét a régi jóbarát: a hétcsillagú Göncöl, a Hattyú, a Cassiopea és a Sarkcsillag. A csillagok lakhatóságáról beszélgettünk, ott a Conte Grande hátsó födélzetén, annak a lehetőségéről, hogy odafönn, ismeretlen világok ismeretlen körülményei közt nem laknak-e ismeretlen emberfajta lények, nem volt-e ott is bűn és irgalom, megtestesülés és megváltás, nincsenek-e ott is Tabernákulumok... Nem óriási, kozmikus dóm-e ez a csillagegyetem a fejünk fölött, egy keringő, izzó, titokzatos kórus, egy mennyei eucharisztikus kongresszus?...

Mennyi titok ez a világ — itt alant és odafent!

Lent azalatt tánc folyt a Dancing-ban. Festett ajkak

és jazzband, csacska nők és a táncrend etikettjét komoly ábrázattal figyelő, kéjéhes férfiak. Az emberek oly örülten szeretnek kicsinyek lenni, nagyon és nevetségesen kicsinyek! S még ők nézik le a reverenda viselőit, akik nem tudják, mi a szép és nem tudják, milyen komoly és fontos dolog az ő ösztönéletük.

Szent Anna napján reggel egyikünk — hatan voltunk a hajón papok — az ezüstmiséjét mondta a hölgyszalonban. A tenger mormolta hozzá az ünnepi zsoltoszmát s a gép zúgása adta az orgonakíséretet.

EGYENLÍTŐI ÁLOM

Külön élmény a tengeren: a hajó legfelső fedélzetéről az eget szemlélni. Hátradőlve a fekvőszéken, belemerülni a kéklő és fénylő végtelenség távlataiba, megfürdetni a szemünket a semmiféle korláttól be nem szűkített tágasság néma mélyeibe. Nézni nappal a felhők, este a csillagok csendes, titokzatos járását a fejünk fölött, a mi kicsiny országaink, liliputi földrészeink, porszemnyi bolygónk fölött. Elmélkedni embersorson, világok sorsán s Azon, aki mindezek mögött és fölött van és mindezekben benne van.

Egy ilyen szemlélődés közben, ahogy félig lehúnyt szemem a kéklő, szikrázó, egyenlítőjázi fényességben a zenitet fürkészte, hirtelen révületben vízióvá elevenedett előttem az ég. Örvénylő végtelenségek, ismeretlen csillagvilágok, égő naptengerek és ködben vajúdó kozmoszok között mintha egy Arc lebbent volna végig, melynek ragyogó fényességéhez képest éjszakai sötétséggé feketült körülöttem minden. Megállt fölöttem s mintha érdekelte volna tépelődésem, hirtelen felém szállt a magasból. Mellettem állt: fehérruhás, égőszemű férfi. Megbűvölten, bénult kábulttal ámultam feléje s nem volt erőm és bátorságom, hogy fölugorjak és tiszteljem őt.

A férfi a fejemen állt meg s szemét széthordozta a vizeken. Beszélni kezdett-e? Vagy öntudatlanul én beszéltem úgy, mintha ő beszélne nekem?

— Miért nem folytatjátok a művemét úgy, ahogy azt rátok bízta?

— Folytatjuk, Uram — hebegtem.

— Folytatjátok? Igen, mint aki szálankint arat, holott országok termése vár az aratásra. Álmosan, lassan, nyűgösen dolgoztok ott, ahol minden erőfeszítés kevés lenne. Marékkal gyűjtőtök ott, ahol gőzgépekre volna szükség.

Átmutatott az afrikai partokra. Onnan odatúlra, az Újvilág felé.

— Lelkek! Lelkek! Drágagyöngyök milliói a porban és iszapban. Hol vagytok ti? Hol voltatok annyi évszázadon át?

— Uram, te tudod . . ., fuldokolt valami mentegetőzés a torkomban.

— Tudom. Történelmi okok, gátló körülmények . . . Szörnyű, százados következményei egy-egy mulasztásnak, egy-egy bűnnek. De a mulasztás s a bűn a tietek! Egy vagy tíz vagy száz, még ha Pál is, még ha Xavér is, nem tud megküzdeni velük, de miért engedtétek, hogy az akadályok hegygé nőjjenek, Andesekké, Atlaszokká tornyosuljanak? Kína már egyszer azon az úton volt, hogy befogadjon engem. Japán szintén. Nyomorult emberi indulatok szegték útját a kegyelem csodájának s nem ritkán éppen az apostolok részén. És Amerika? Az északi fele és a déli fele? Miért kell nekem újra Heródes gúnypalástját hordoznom a katolikus Mexikóban? Miért lettem idegen a névleg keresztény Észak messze mezein? Millió és millió családban? Millió és millió gyermeket miért ragadtak el tőlem? Miért nevetnek gúnyosan az én királyi követeléseimen, mint ahogy Pilátus nevetett az igazságon? Mi állt mindennek az apostolozásnak az elején? Nemde az én szolgálaim tunyasága, a szentélybe befurakodó pénzvágý és hiúság, gyermekesség és világiasság? Ősi monostorokban meglazult fegyelem, királyokban elharapózott evilágiság, Mammon, Bacchus és Vénus ott, ahol az én szentélyeimnek kellett volna állniok . . . Nem csoda, hogy aztán a felforgatás kedvező talajra talált. Hogy varratlan köntösöm szétszakadt s az én hadseregem évszázadok óta a belső erőtlenység ellen való küzdelemre, a belső bomlasztás kivédésére van ítélve . . .

— Csodát vártok tőlem? Ha tennék, azt is elmagya-

ráznátok. Kétségbe vonnátok, ahogy sokan Lourdes bizonyágtételeit is elravaszkodják. Elég csodát művelek nap-nap mellett. A vakok azonban nem látják s nem látnák azt sem, ha mindennap halottakat támasztanék fel az utcáik közepén. A zsidók is csodát kértek tőlem akkor, amikor minden lépésem csodatevés volt.

— Uram, a missiók! — nyögtem félénken.

— A missiók. Az egyetlen, amely még ment titeket. Legjobb fiaim és leányaim ragyogó heroizmusa. Fáradtságosan öntözött oázisok a sivatag közepén. Minden szeretetem s áldásom az övék. De miért olyan lassan? Miért olyan félénken? Miért olyan szórványosan? Miért érdekel ez a nagy mű éppen csak minden tízezredik keresztényt? Ha csakugyan keresztények volnátok, százszor annyian mennének erre a munkatérre s az otthonmaradottak, mintha szégyelnék az otthonmaradásukat, ezerszer annyira támogatnák a kimenőket... Hol vannak a nagy tervek, a nagy akarások? Ti még mindig azt hiszitek, nagy kegyet tesztek velem, ha országomat építitek. Mintha nem is sejténétek, miről van igazában szó. Hisztek ti az örökkévalóságban? Hisztek ti az én evangéliumomban? Hisztek a lélek mindent felülmúló értékében? Hogyan van akkor, hogy minden munka jobban érdekel titeket, mint ezek a legnagyobb igék?

— Nektek, akik ma éltek, megengedem, nehéz a helyzetetek. Irtózatoss mulasztások átka alatt nyögtek. Egy elpogányosodott világ szomorú hagyatékát kell lassan eltüntetnetek. Egy megőrült világot kell lassan meggyógyítanotok. A vér s a mámor megszállottaiból kell tisztátalan ördögöket kiűznötök. Az anyag imádóinak szemét kell ismét szebb és valóbb kincsek számára megnyitnotok. Elkeseredett, nyomorbadöntött tömegekben kell a keresztény testvériség hitét újból felébresztenetek. A gyűlölet és öldöklő versengés helyében rá kell ismét virrasztanotok a világra a szeretet, a kölcsönös segítség, a másokért lemondani s szenvedni tudó evangélium derűs és melengető napját. Öszekúszált, elrontott, elmérgezett társadalmi és egyéni helyzeteket kell ismét helyreigazítanotok, újra civilizálnotok Európát az én szellememben. Új Gergelyek, Bonifácok, Remígek, Ágostonok, Istvánok módjára meg kellene hódítanotok a világot újra a keresztnek. Világhódító apostolok

módjára ki kellene jönnötök ide, jobbra és balra, Afrikába és Amerikába, Azsia népzuhatagába s Óceánia szegény elfeledettei közé... S egész technikátnak, politikátnak, pénzügyeteknek, tanügyeknek, kultúrának, aszkézisnek erre az egy nagy célra kellene irányulnia: engem elvinni a népek közé, az emberek közé, a halhatatlan lelkek közé. Akik ma, a megváltás második évezredének alkonyán, még mindig sötétségben s a halál árnyékában ülnek...

— Uram — dadogtam kábultan, — te kezd meg, te vagy a kegyelem osztogatója!

— De ti ne legyetek annak megrontói, elprédálói, elszalasztói!

A zene felhallatszott az alsó teremből. Egy-egy hangfoszlányt felénk sodort a szellő. Ijedten néztem a Fehér Emberre.

— Igen, ez az egy, amit tudtok! — mondta a gondolataimban olvasva. — Megértem ezeket a szegény embereket. Kisdetek és világtalanok. De hogyan van az, hogy ti, a ti tudományotokkal, szervezeteitekkel, minden buzgóságtokkal nem tudjátok megértetni az emberekkel a legigazibb s legegyszerűbb valót? A lélek fölényét, az én országomnak minden érzéki láznál igézőbb, ragyogóbb szépségét? Hogyan van az, hogy nincsenek köztetek lánglelkek, Aranyszájúak, Ferencek, Kapisztránok, akiknek a lelke bőségéből áradna szét a fény és a megértés a révedező, vakoskodó, kicsiny szemekbe? Miért vagytok béresek, a helyett, hogy pásztorok lennétek? Keretek őrzői, a helyett, hogy a lélek szócsövei lennétek, pünkösdi hírnökei, ellenállhatatlan próféták, magot csűrbe gyűjtő apostolok?

— Elszomorodtál azon, amit az Újvilágban láttál? Én ezerszer inkább szomorodom rajta. Minden veszendő lélek árvasága az én árvaságom, minden pásztor nélküli nyáj az én elhagyatottságom. A kisdetek kenyeret kértek s nem volt, aki szegjen nekik! Ó, miért olyan lassúak az én szolgálaim? Miért olyan csak magukra nézők? Miért olyan késeldemesek és kicsinyhitűek? Mondd meg azoknak, akik még szeretnek engem...

A hang elnémult, mintha könnyek gátolták volna a többi szót.

Felpillantottam oda, ahol a Fehér Ember állt, de csak

a fehéren izzó felhők lebegtek a messze magasságban. Egyedül voltam.

ISMÉT EURÓPÁBAN

És végül föltűnt egy hajnalon — Európa. Jobbra Afrika hegyei, Tanger városának fehér házai, az Atlas-vonal felhőbeburkolt Majomhegye, balra pedig Cadiz és Algeciras kéklő partjai. Aztán Gibraltár, ez a tengerre kivágott parancsoló ököl, amelyet az angol imperializmus a maga világutakat lefoglaló szívós számításával el tudott venni a spanyoloktól s a világ egyik legféltettebb s legszilárdabb tengeri erődítményévé tudott avatni. Az egész, messze előreugró hegy csupa figyelőtorony, csupa ágyúkat rejtő sziklatorok, csupa érzett betonfal és fenyegető tilalom. De mindegy! Ez már legalább: Európa. Örömmel köszöntjük: ma még Európa a civilizáció, a kiteljesedettséggé, az otthoniassággá és a nyugalom földjé. Ma még az, vagy legalább látszólag és részben az.

Másnap reggel Barcelona és harmadnap reggel Villefranche Nizza mellett: a francia kikötő. S attól kezdve Genuáig Európa legpazarabb panorámája előtt halad a hajónk: a Riviera előtt, amely a tengerről nézve talán még igézetesebb, mint vonatról. Mentone, Ventimiglia, San Remo, Bordighera . . . Ha nekünk magyaroknak csak egyetlen ilyen paradicsomkertünk lenne, csak egy Villefranche, csak egy Bordighera volna a mienk! . . .

Nem tudok betelni az örömmel, hogy ismét Európában vagyunk. Hogy Genuában ismét olyan valamit látok, amit sokáig nem láttam: régiséget. Régi házakat, régi várromot, régi templomokat és régi kultúrát. Európai vasutat: rendes, tiszta, gyors és megbízható vonatokat. Európai földművelést és kertkultúrát, ismert fákat és virágokat, ismert nyelven beszélő embereket, ismert szokásokat . . . Talán ez is csak emberi kicsinyesség: az ember, mint az állat a megszokott vackát szereti, azt, amit a hosszú megszokottság, otthonává

avatott. Vagy talán mégis több ez: a több-lélek, több-szellem, több-tradíció és több-történelem ösztönös szeretete?

Triesztől kezdve a vonaton már magyar a környezetünk. Murakeresztúrnál elemi erővel ragad meg és csaknem a torkunkat szorongatja a boldog érzés: otthon vagyunk. Több mint 30,000 kilométernyi utazás után — az Egyenlítő hossza is csak 40,000 — ismét itt vagyunk a szerény és szegény kis országban, amelyet hazánkul rendelt a Gondviselés. Visszagondolok a délamerikai, honvágyas magyarokra... A 40,000-re Argentínában, a 100,000-re Brazíliában. Ha már csekély négyhónapos távollét után is ilyen dörömbölő, viharos, szinte fizikai örömrész hatja át a hazatérő ember lelkét, amikor ismét magyar földre léphet, milyen epesztő fájdalom éghet messze, odakünn maradt, évtized óta hazasíró honfitársainkban, valahányszor lélekben ők is idehaza járnak, az elhagyott kis faluról, jól ismert rónákról álmodnak. És magukhoz eszmélve kénytelenek ráébredni a rideg valóságra, hogy ők ezt a szegény-szerény földet, az ő édes hazájukat valószínűleg soha többé nem láthatják viszont!

*

Legalább mi se felejtsük el őket. Mi, akik ha tenger gondban is, tépő megpróbáltatások közt is, de — itthon élhetünk!

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	5
MIÉRT EPPEN DÉLAMERIKABA?	9
Előkészületek	17
Indulás	20
AZ IBÉRIAI FÉLSZIGETEN	23
A katolikus Spanyolország	25
A katalán főváros	27
Manresa és Montserrat	30
Madrid	34
Andalúzia	39
A patiók városa	41
PORTUGÁL	45
A portugál főváros	48
A Szent Julián-erődben	52
TENGEREN	55
A brazíliai partok mentén	65
Pümkösd a tengeren	68
A Banda Oriental vizein	70
Megérkezés	73
ARGENTINA	76
Az „ezüst” köztársaság	76
Az argentinai katolicizmus	80

Az argentinai magyarok	84
Az argentinai függetlenségi emléknep	87
Az első magyar szentbeszéd	90
Buenos-Aires úrnappja	94
A nagyváros lelke	97
A sátozmissió	104
Doc Sud és Wilde	106
A „szent” és „tudós” Cordoba	107
Leguizamón	111
Magyar telepesek közt a pampán	113
Santa Fe	119
Rosario	123
Gazdálkodás a pampavilágban	127

A MISSIÓK TERÜLETÉN 132

A misionesi rengetegben	134
San Ignacio	138
A corpusi magyarok között	140
A teaültetvényeken	143
A legrégibb corpusi telepes	145
Patagóniában	149
Új élet előtt	152
Csónakkaland a Paranán	155
Kirándulás Paraguayba	157
A redukciók	159
A guarani-indiánok	162
A redukciók élete	166
A „hét redukció harca”	168
A redukciók pusztulása	170
Magyar trikolór az őserdő fái	172
Búcsú Argentinától	175

URUGUAY 178

Sarlósboldogasszony	181
A mérleg	184

BRAZILIA 188

Brazília kialakulása	190
A braziliai társadalom	195
A são-paulói magyarok közt	197
Paulista világ	200
Hogyan lett egy missióstelepből rablófészek?	202
Új alkotmány!	206
Villa Anastacio	207
Japánok között	210
Magyarok a braziliai őserdőben	212
Nagymise akadályokkal	217
Telepes csendélet	220
A kigyótani intézetben	225
Kígyók párviadala	227
Brazília fővárosában	229

HAZAFELÉ 234

Egyenlítői álom	236
Ismét Európában	240

